HENRY BONNIER

O zi din viața lui Henri

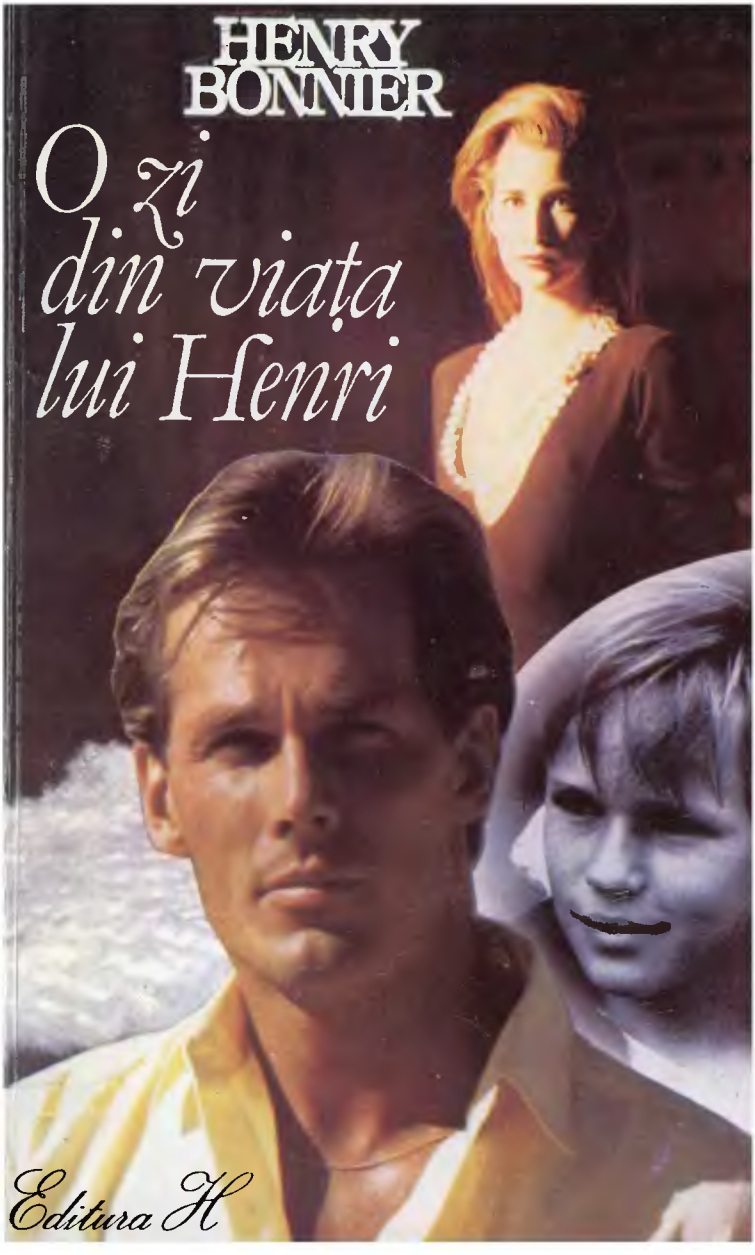

Editura H

HENRY BONNIER

O ZI DIN VIAȚA LUI HENRI

Coperta : SIMONA DUMITRESCU

Consilier literar : ANGELA HARNAJ

(c) Editions Albin Michel, 1976

"Une journée dans la vie d'Henri"

ISBN 973-96012-1-9

HENRY BONNIER

O zi din viaţa lui Henri

— roman —

traducere de Maria Ivănescu

Editura H
1993

OSTAŞULUI CU MUSTAŢA BALAIE

«Bărbatul acesta era plin de rănile propriei sale imaginaţii. Imaginarul nu sîngerează decît pe vechi cicatrici.»

RÉNÉ CHAR

Cu Braque, poate ne-am zis...

1

CAMERA

Camera lui Henri seamănă acelui vas din largul mării, plutind în derivă, într-o dimineaţă de iarnă printre banchize şi chiciură. Afară, cum e vremea ? Brumă ? Gheaţă ? Zăpadă ? O liniştе vătuită izolează camera în care frigul are un iz de alcool trezit, de mucuri stinse şi jilăveală de corp transpirat. În cămin — albeaţa marmurei în clarobscurul încăperii —, o uşoară adiere răscoleşte cîţiva cărbuni cenuşii. Să nu mai fi rămas dedesubt măcar un pic de jar ? Cînd Marie-Laure nu e acasă, Henri refuză să folosească în camera lui încălzirea centrală. Nimic nu-i place mai mult decît să privească, după ce stinge lumina şi se lasă invadat de noapte, flăcările înălţîndu-se în vatră. Atunci totul se însufleţeşte în el, noaptea prinde viaţă, camera se umple de umbre familiare, iar lumea redevine acel spaţiu minunat pe care un băieţel visător şi bolnăvicios îl inventează în fiecare iarnă, de frică, de plăcere.

Altădată, avea un pătuț cu gratii printre arabescurile căruia zărea, înainte de a adormi, ultima lucire roșiatică a cărbunilor, dincolo de grila de fontă. Astăzi dispune de un pat dublu, a crescut, s-a însurat, dar și-a păstrat camera și știe, cînd vine iarna și cînd aprinde focul în cămin, că, între copilul din pătuțul cu grilaj și cvadragenarul care a ajuns, nimic deosebit nu s-a petrecut. Și, dacă din întîmplare, descoperă că un bulgăre de jar a ținut pînă la trezirea lui, i se pare că un zeu i-a vegheat noaptea și l-a păzit. Viața lui este în întregime țesută din aceste semne pe care le petrece necontenit în minte, credincios celui care a fost, necredincios celui care este.

Oricît de departe s-ar întoarce în amintire, se vede mereu în aceeași cameră, navigînd încet de-a lungul nopților imobile. Numai decorurile s-au schimbat. Dacă ar fi putut să prevadă importanța pe care o va dobîndi această cameră în ochii lui, ar fi avut grijă să interzică înlocuirea vechilor tapete. Ele s-ar fi suprapus și ar fi fost de ajuns să le ridice unul după altul, pentru a vedea apărînd diferitele vîrste ale sensibilității lui. Ar fi putut medita privind hîrtia pictată în benzi mov și galbene, însuflețită de mari trandafiri cenușii, de pe cînd avea șapte ani. Cîte coșmaruri legate de febra și bolile cu parfum de tei ! Mama, fantomă albă, luneca în întuneric, o linguriță zăngănea ușor, florile se agitau, el striga : „De ce sînt trandafirii cenușii ?“ o pasăre îi răcorea fruntea cu o filfîire de aripă, un tei creștea în fundul ceștii, iar fantoma răspundea blînd : „Trandafirii cenușii sînt florile somnului“ și mama se îndepărta lăsînd mîna să-i lunece, mîna ei lungă, mîngîietoare, peste perna lui... Dulcele gust al fricii ! Diminețile îl aduceau în albul cenușiu al zilei, zdrobit de fabuloasele aventuri ale nopții. Febra cedase, începea convalescența, populată de zîne, întreruptă de siropuri și vizite, o convalescență care se va prelungi pînă la el, cel de acum, cu basmele, marile ei reverii și izul de farmacie.

Și apoi se înfățișa tapetul de la doisprezece ani : o hîrtie gălbuie cu ghirlande care apăruse puțin după eliberarea orașului Vilmont. Mai păstrează încă amintirea dramei. Detesta de acum transformările, prefera meta-

morfozele ; își făcuse în camera lui de copil tabieturi proprii. De exemplu, știa că pe cutare bandă aflată în dreapta lui se ivise o pată care se rotunjea formînd o insulă. Din pat, ridica brusc ancora și, după o călătorie pe mare, fără probleme, acosta într-un golf, unde îl aștepta Robinson. Mai departe, pe peretele din stînga, de data aceasta, mai spre tavan, hîrtia pictată se dezlipea lăsînd să se vadă un spațiu larg de ghips alb : „O banchiză la babord !“ striga, și cu toate pînzele în vînt pleca să-l întîlnească pe căpitanul Cook și al său echipaj... De unde-i venea oare această dragoste pentru mare ? „O să-l facem marinar, zicea bunicul. — Oare ? întreba mama, neliniștită. — Sigur, sigur, capul lui e plin de nave, naufragii și țări necunoscute“.

Siguranța adulților îl amuțea. De ce susțineau ceea ce nu știau ? Treaba lor. Numai că, marea, el n-o văzuse niciodată. O dată, o singură dată, mergînd de la Vilmont la Marsilia, o zărise între două case și apoi fusese dus la Vieux-Port. A fost de ajuns ca să-i strice toată plăcerea. Pentru el, marea era locul tuturor îndrăznelilor, al tuturor descoperirilor, al tuturor viselor. Cum ar fi putut să-l intereseze o întindere oarecare de apă, lustruită de soare, oglindindu-se o clipă între țiglele Marsiliei sau apa verde-albăstrie, murdară, cu iz de putreziciune în care se răsfrîngeau, întrerupte de valuri, culorile țipătoare ale ambarcațiunilor din Vieux-Port ? Nici Robinson, nici căpitanul Cook nu și-au împletit imaginea cu a lui cînd s-a aplecat să-și vadă în apă chipul. Din acea zi memorabilă, a păstrat oroarea de călătorii ; a trebuit ca, la întoarcere, să vadă reapărînd orașul Vilmont în mijlocul ogoarelor, pentru ca, din nou, marea, adevărata mare să se dezlănțuie în el. Sălbatică și familiară, ea îl aștepta brăzdîndu-i camera de furtuni.

Oare maică-sa își pierduse mințile ? Dacă schimba tapetul, ce se va întîmpla cu oceanele, promontoriile și strîmtorile lui ? Ce se va întîmpla cu călătoriile lui spre stele ? Se rugase, implorase să i se lase camera așa cum era. Dar, ar fi putut, fără să se trădeze, să invoce geografia nopților de veghe și a febrei, malurile ostile, misterioasele insule verzi, falezele zguduite și țipetele pescărușilor, radele bătute de vînturi și valuri adăpostind

corăbiile piraților... Călătoriile lui pe mare nu-i aparțineau decît lui. Iată de ce, în fața hotărîrii mamei sale, nu văzu decît o soluție : să învețe pe dinafară contururile continentelor pe unde-și plimbase minunățiile. Își petrecuse astfel o noapte întreagă veghind, cu ochii arzînd, cu fruntea și mîinile jilave pînă la țipătul : „De ce sînt trandafirii cenușii ?“ Alergînd imediat, mama zăngănise o linguriță într-o ceașcă de ceai de tei și-l anunță că era timpul să schimbe tapetul. Îl făcuse să înțeleagă că avea doisprezece ani. Din acei zori cenușii și înfiorbîntați începuse să-și urască mama care se apucase să pronunțe pentru prima oară fraze al căror sens strica ordinea cuvintelor. Teiul însuși îi devenea un dușman : se degradase într-o infuzie ; iar marea pasăre albă, care-i mîngîiase fruntea cu o filfîire de aripă, luase forma unei mîini reci și uscate.

Trebuia să se resemneze : schimbările de decor aduc schimbări de regim. De la un tapet la altul, Pétain plecase, de Gaulle venise. Totul e confuz. Nemulțumit de a se ocupa mereu de transformările camerei sale, se dusese la Avignon, unde, pierdut într-o mulțime înghesuită și plină de fervoare, aplaudase, unul după altul, pe mareșal și apoi pe general, veniți să primească cheile orașului... Aceeași mulțime, același entuziasm. Cum să se mai regăsească ? Gîndindu-se doar că Franța își dublase populația în cîteva luni și zicîndu-și că e pentru onor ! pentru conformitatea viitoare cu istoria !

De Gaulle și un nou decor al camerei... La Vilmont se sărbătorise totul, cu mare veselie : în fiecare zi, la căderea nopții, în timp ce lampioanele tricolore se legănau de-a lungul străzilor, aruncînd pe fațade și pe mîini lumini furișe, balurile se țineau lanț în toate piețele. De unde se iveau atîtea orchestre ? și atîtea lampioane ? Le păstraseră în rezervă în timpul ocupației ? Braț la braț, fetele treceau de la un bal la altul, în ritm de tangou și *passo doble*. Vilmont răsuna de rîsete, de o foială nebună, de muzică proastă. Cîteodată, cînd se stîrnea vîntul, bătrînele ziduri ale catedralei și ale clopotniței erau scăldate de lumina lampioanelor. Ceea ce dădea nopților de sărbătoare un aer de incendiu. Împinsă și frînată de vînt, învolburată, muzica semăna

cu răbufnirile unui foc. Apoi, în momentul în care orchestrele își strîngeau instrumentele și orașul se cufunda în somn, era din nou trezit brusc : băieții lansau petarde printre picioarele fetelor care se întorceau acasă. Atunci noaptea se însufleţea de jocuri ciudate în care dragostea, ca și războiul, mirosea a praf de pușcă. Pe la ferestre oamenii se sufocau de mînie pentru că le era somn și nu înțelegeau că o lume se sfîrșea. În toată tinereţea, în toată frumusețea lor, noii tirani se anunțau. Rîsetele și glumele tinerilor se împleteau cu zgomotul petardelor. Oamenii tresăreau, se interpelau, se amuzau : după patru ani de ocupație, nepăsarea devenea o virtute. Trebuia să uiți, să uiți repede, nu atît pentru că ai suferit, cît pentru a face loc unei versiuni noi și faimos de conformă cu evenimentele pe care tocmai le-ai trăit. Așa că, la 8 mai 1945, ziua capitulării Germaniei, el agățase în jurul ferestrei o ghirlandă de becuri albastru-alb-roșu. Încetul cu încetul, pe un fond de tapet gălbui și de muzică militară, Franța singură cîștiga războiul. Era timpul !

Iar camera lui semăna din ce în ce mai mult cu o cameră de pirat. În epoca hîrtiei pictate în benzi mov și galbene, el naviga fără încetare, de la o insulă la alta, în căutarea tuturor comorilor. Căpitanul Flint domnea peste nopțile lui. Dar regatul copilăriei n-a rezistat la marele spectacol al Eliberării. Jefuit de vise, falnice naufragii i-au cutremurat ființa. Soarele apusurilor lui nu mai era decît un sînge care se închega. Între două pîrîituri de armă, văzuse prăbușindu-se catargele corăbiilor și galioanelor, ale brigantinelor și sloop-urilor lui. Acum piraţii-i defilau pe sub ferestre. Palatele lui spaniole, castelele lui locuite de vulturi și casele lui, coloniile, tot orizontul lui presărat de turnuri baroce, fleșe și clopotnițe n-au supraviețuit la vederea primei fețe rănite și însîngerate. În el, în acea zi, în timp ce victima torturată leșina în căldura verii, s-au produs incredibile prăbușiri. Lupte de stradă, morți clăbuciți de sînge, imaginarul ceda în fața realității. Nu mai era stăpînul jocurilor lui. Rafalele mitralierelor îi înlocuiseră tăcerea, obuzele îi spintecaseră visele.

De ce ar fi plîns în fața unor asemenea dezastre ? Toate îl amuzau la nebunie. Numai în mijlocul tumultului se poate trăda cel mai bine. Dintr-o dată, refuzînd să rămînă pe propriile-i ruine, și-a întors fața de la el însuși, aruncîndu-se în jocul tuturor traficelor. Nu pentru asta sînt făcuți americanii ? În fiecare seară se întorcea cu brațele încărcate de o adevărată pradă de război : țigări, ciocolată, săpun, tablete de chewinggum. Pentru nevoile cele de toate zilele. Învățase astfel două lucruri : limba engleză și să cerșească. Pe prima o va uita repede, dar cea de a doua îl va marca pentru totdeauna. Nu s-ar fi putut face mai mult pentru a distruge o generație. Dar ce importanță mai avea ? Pentru moment, e atît de plăcut să faci ucenicia mediocrității. I-a trebuit mult timp pînă să înțeleagă tragica evidență : decadența țării lui începuse în momentul în care el ceruse prima țigară. Americanii nu se înșelau cînd, în picioare, în jepurile lor, distribuiau în zbor, cu hohote de rîs, cam sălbatice, țigările aranjate în pachețele, cîte trei. Totul fusese prevăzut și chiar programat. Căderea începuse ! Dar el se organiza. Lăsa altora cerșetoria obișnuită ! Pentru că erau lipsiți de toate, el făcea rost de fir electric, de șosete, pantaloni cazoni pe care-i vopseau, lenjerie de corp, parașute din care-și croiau cămăși ; și, de ce nu ? arme, ba da, ba da, și bani falși...

La început maică-sa îl ajutase : „Du-te și cere de la americani. Eu, știi, nu pot". Și, în numele ciocolatei sau a săpunului, urmau admirabilele cuvinte care aveau să cadă curînd în desuetudine : „Rangul meu, situația mea..." Burghezia nu știa că era lovită de moarte deși ar fi trebuit s-o presimtă, fie și numai din pricina acelor libertăți pe care și le acordau întîia oară. Și maică-sa scoase țigaretul lung de ivoriu în onoarea primului *Camel* pe care i-l adusese. Se așezase lîngă fereastră, în fotoliul care aparținuse mamei și bunicii sale. Lumina serii îi îndulcea trăsăturile pe care patru ani de văduvie și ocupație le înăspriseră. În albastrul fumului de țigară părea și mai palidă. Henri remarca brusc cearcănele ei maronii. Mama lui era o tînără femeie fără vîrstă. Tutunul mirosea bine. Un iz neașteptat, dulce și bărbătesc

în același timp, încărcat de promisiuni... El rîdea urmărind cu degetul ușoarele volute care se formau și se destrămau blînd în jurul capului mamei sale. Pe urmă, propriul lui rîs îl stingherea. Un presentiment ? Nu se mai mișca, își ținea răsuflarea. Picior peste picior, bătînd tactul în ritmul unei muzici care era în ea, maică-sa închidea ochii și-și lăsa capul pe spate. Cu mîna dreaptă se juca, își mîngîia broșa agățată în dreptul inimii. Doamna André Barrault, văduva, nora defunctului François Barrault, notar de meserie, și mama lui Henri Barrault, viitorul notar, visa.

Visa la logodna ei cu André Barrault, și el tot notar, mort în luna iunie a anului 1940 prin părțile Argonnului ? Visa la ziua armistițiului cînd, în negru, implorînd și plîngînd, se vedea oferind buchete de crini ? Visa la cei patru ani care trecuseră, stupizi, sîngeroși, hărțuitori ? Visul ei era un montaj complicat. Cu înghițituri mici, trăgea fumul din țigaret. Se făcea brusc frumoasă, depărtată, albăstruie, inaccesibilă. Cu piciorul continua să bată măsura. Se impunea prezentului familiaritatea unei epoci trecute ! Fredona acum refrene de mult uitate. Invazia unei alte istorii la care Henri nu luase parte ! Numai cît fumase o țigară, doamna văduvă Barrault înnodase epoca de dinainte de război cu cea de după război, alungînd din memorie cei patru ani. Pe scurt, pentru ea, această primă țigară marca sfîrșitul războiului. Nu mai conta că în unele locuri luptele mai continuau ! Ele nu mai dovedeau decît o vinovată încăpățînare. Ușor amețită de tutunul blond, se dregea cu melodii deșucheate. Sprijinit de fereastră, mascat de lumina care-i cădea din spate, Henri nu se mișca. Soarele, soarele apusurilor lui... Reîntîlnindu-și propria istorie, maică-sa îl arunca într-un deșert însetat. Ea schița un surîs urît care-i întindea buzele și le crispa în același timp. Cu un gest repezit smulgea, apoi rupea bucățele harta Europei prinsă în ace pe ușa dulapului, provocînd o ploaie răcoroasă și veselă din sutele de mici drapele albastre, verzi, roșii sau galbene care marcaseră zi după zi, comunicat după comunicat, limitele incerte ale diferitelor fronturi.

Războiul nu mai era la picioarele ei decît o hartă sfîşiată, ciopîrţită, o Europă sfîrtecată, ruptă în două sau în patru, geografie tulburată de istorie, istorie contrazisă de geografie şi petice colorate de mici drapele inutile... Ea se dezmorţea... Se dezmorţea, zîmbind dezastrului... Cu mîinile îşi umfla părul. Niciodată nu şi-ar fi permis o asemenea atitudine în afara camerei ei. Se petreceau, fără îndoială, lucruri foarte importante. Cu o voce pe care nu i-o cunoştea, blîndă şi mieroasă, îl trimitea să caute o bucată de hîrtie pe care scria : 12 septembrie 1944. Sublinia data ca şi cum ar fi fost vorba de un titlu. Vîrful creionului rupea hîrtia. Ridica din umeri, scutura din cap, ceea ce-i arunca părul în ochi şi începea să întocmească o listă de nume : va da un mare dineu de douăzeci de persoane, va aprinde sfeşnicele, va relansa viaţa mondenă la Vilmont. „Douăzeci de persoane, nici una în plus sau în minus, din pricina mesei, înţelegi ?“ Cabotină, îşi reluase vocea ei de mare oboseală. Aşa o adora el. Ea rîdea, adăuga : „Totul se schimbă, totul se schimbă, murind pe jumătate“. Ar fi vrut să se însoare cu ea pe loc. Era cea mai frumoasă. La cel de al douăzeci şi şaselea nume oprea lista şi se ducea la culcare fără să-i mai dea cina. Nici şapte seara nu era. Sîngele crepusculului se închega în aştri. Ea avea nevoie de această noapte lungă pentru a decide ce nume urmau să fie tăiate de pe listă pentru a rămîne la cifra de douăzeci de invitaţi. În pat, cu burta goală, Henri trăgea învăţăminte din aceste evenimente : hotăra că trebuie să devină puternic, bogat, respectat.

Foarte preocupată să organizeze dineul : „Înţelegi, am nevoie de un bucătar extra, cu mănuşi albe, vom deschide sufrageria...“, nu vedea intrînd în casă primele arme pe care el le ascundea în fundul camerei, sub paraşute sau în valize. Într-o dimineaţă, ea împingea uşa ca să-i vorbească despre meniu şi se oprea înţepenită.

Pe noptieră, lîngă statueta fosforescentă a Fecioarei adusă de la Lourdes, se afla un revolver. Un colt cu ţeava lungă. O piesă foarte frumoasă. Încîntat de pradă, Henri încerca s-o mînuiască, arătîndu-i cocoşul, ridicînd încărcătorul, lăudînd proporţiile armei, cum îi

văzuse făcînd pe americani. Gata să împrumute şi accentul yankeu, cît mai nazal cu putinţă.

Ea privea în jurul ei, ţeapănă, vînătă, interzisă... „Am schimbat tapetul, aşa e, am schimbat tapetul...". Aici i se opreau gîndul, vorbele ei cu două înţelesuri. Se îndrepta spre paraşute, ridicîndu-le, spre valize, deschizîndu-le, se învîrtea în jurul ei însăşi, se întorcea, decreta că ea era principala vinovată, că familia i se acoperise de ruşine şi că nu-i va ajunge bătrîneţea pentru a se căi că-şi lăsase fiul să ajungă traficant de arme. Poate că în durerea ei, îşi zisese : „Un traficant de tunuri". Excesul de căinţă părîndu-i-se suficient, îl prindea pe fiul ei de mîini :

— De ce ? Cum ?

Vocea îi era alterată, cu inflexiuni răguşite, metalice. Voia să ştie, cerea explicaţii, dorea precizări. De cînd ? Prin cine ? Cu cine ? lansa întrebările ca pe tot atîtea ţipete. El nu-i cunoştea această voce. Îl tulbura. Nu ştia de ce. „De cînd ? De cînd ?" Îi era foame şi sete de fapte. Ele ar fi liniştit-o, chiar dacă nu o ajutau să înţeleagă. Era, de altfel, singurul lor folos.

— Ascult, zise în sfîrşit, lăsîndu-se pe una din valize.

Cît era de frumoasă în mînia ei, noptatică, fremătătoare, cu părul irizat de lumină, în timp ce faţa îi rămînea ascunsă în penumbră. Ca să semene şi mai bine cu Electra, îşi încrucişase braţele. Gata cu visele de putere, de bogăţie, de glorie ! E adevărat, tapetul se schimbase, se dansa în fiecare seară la lumina incendiilor... Alţi eroi, altă muzică, altă sensibilitate ! Şi el, în faţa maică-sii, cu revolverul în mînă : lamentabil ! La picioarele lui, risipite, raţiile, pantofii, nimic decît obiecte, jalnice obiecte, care străluciseră cu o clipă mai devreme numai din interesul pe care li-l acordase. Revolverul însuşi devenise un lucru inert, derizoriu, mort. La care adăuga restul, tot restul, comoara pe care o singură privire străină i-o urîţise transformînd-o într-un talmeş-balmeş.

Cu braţele spînzurînd, cu capul aplecat, simţea nevoia să se aşeze. De atîta stat în picioare, obosise. Ce-i putea răspunde : „Tu te jucai cu ţigaretul de ivoriu, surîdeai în pacea serii, primul surîs pentru cea dintîi ţi-

gară, eu te priveam, te priveam, gata să plîng, gata să mor, fericit, atît de fericit de a-ţi fi dăruit această bucurie..." Putea risca o asemenea mărturisire ? Se muta de pe un picior pe altul, amuţit, închis în el, cu părul în ochi. În el, în adîncul fiinţei lui, păstra imaginea unei femei cu capul răsturnat pe spate al cărei gît se rotunjea dulce în lumina aurie a apusului. Nu, hotărît, nu mai avea nici un chef să mărturisească asemenea lucruri. Cu o singură privire, mama îi devenise străină. Ea nu mai avea nimic comun cu femeia pe care o purta în suflet. Şi, totuşi, de aici pornise totul : gustul traficului, dorinţa de a fi bărbat, nevoia de a întreprinde ceva. Căpitanul Flint, şi Cook, asociaţii lui Robinson Crusoe, îi fuseseră buni învăţători. Mai tîrziu, mult mai tîrziu, avea să zică, surîzînd ironic : „Acţiunea ? Acţiunea ? Dar ea nu e decît o continuare a viselor cu alte mijloace".

Trebuie să fi avut vreo şaptesprezece ani, exact vîrsta curajului unor asemenea aserţiuni, care trădează o mare naivitate cînd nu ascund un secret. Fusese aplaudat pentru inteligenta remarcă. La Vilmont se apreciau asemenea formulări. Ele prezintă trei avantaje : par să rezulte dintr-o minte sigură, te scuteşte pe tine să mai gîndeşti şi pot fi colportate. Tînărul Barrault, pe care nu ţi-l puteai imagina în vremea aceea fără pantaloni albi, cămaşă Lacoste, pulover de lînă albă pe umeri şi o rachetă de tenis în mînă, era deci autorul... „Vrei să-mi aminteşti definiţia lui ? Ah, da, acţiunea, asta e, îmi aduc aminte acum, acţiunea considerată ca o continuare a visului cu alte mijloace... Să ştii, tînărul are vitor. — Şi va fi şi un strălucit cetăţean, pe lîngă asta ! — Una nu merge fără cealaltă, dragul meu. Liceele noastre..." Aşa s-a întîmplat ca, elev în clasa de filozofie, plagiindu-l pe Clausewitz cu prilejul unei note plasate în josul paginii, Henri Barrault să intre în societatea adulţilor pe poarta cea mare : a saloanelor.

Era epoca în care i se făcuse lehamite de hîrtia pictată în ghirlande din camera lui pentru că încetase să-l mai iubească pe adolescentul care fusese. Prea multă jilăveală nocturnă, prea multe emoţii inutile, prea multe momente vîscoase, prea multe cearcăne şi, mai ales, ruşi-

nea, toată acea ruşine cînd maică-sa, apucîndu-l de bărbie şi silindu-l să ridice fruntea, îi zicea : „Iar ai început ?“ Aer, voia aer şi, de asemenea, un alt decor, neutru, limpede. Alesese deci un tapet care reprezenta o pînză de Jouy. Se puteau admira pe el scene păstoreşti. Zeii silvestri, păstoriţele fragile, boschetele umbroase îl potoliră. Credea că dă dovadă de originalitate. Hîrtia pictată îl plasa, simplu, acolo unde trebuia : în afara timpului. Nu avea decît şaptesprezece ani. Nici copil, nici adult, era încă fiinţa hibridă a cărei fericire consta în a-şi proba libertatea. Cu toate că ştia ce avea să facă mai tîrziu, răspundea invariabil că nu ştie. Şi era mulţumit. De ce s-ar fi îngrădit singur ? Libertatea lui se reducea la sentimentul foarte plăcut că plutea înlăuntrul lui însuşi.

Pentru a-şi spori disponibilitatea, ceru să i se schimbe mobila. Patul, biroul, dulapul de stejar de culoare deschisă, care datau şi ele de la Eliberare, întîlneau în magazie, în pod, patul cu grilaj, cufărul cu jucării, micuţa comodă lăcuită cu albastru. Apoi, urmat de maică-sa care ţipa întruna că era un jaf, că o ruina, îl devaliza pe anticarul din Vilmont. Era perioada lui de rustic provensal. Îşi aşezase pe noul birou cu picioarele sculptate o pană de gîscă vopsită în roşu. Ce mai efect avea ! Racheta de lemn lăcuit pe care o aruncase pe o indiană veche în culori de foc, era destinată să facă doar un contrast. Modern, da, şi sportiv, în ciuda unui secol ale cărui mode şi pasiuni nu-i trecuseră pragul... Se prefăcea chiar că-l citeşte pe lordul Byron care îl plictisea de moarte şi din care lăsa un exemplar la vedere. Cînd se întîlnea cu doi sau trei prieteni, îi trăgea pe sfoară, ascultînd discuri vechi, înregistrări uşor răguşite, cînd nu le citea pasaje din *Crima din Catedrală*.

Fără să mai punem la socoteală că Henri avea o mare plăcere să ţină discursuri. În saloane, unde mai mult decît spiritul, i se aprecia cariera de notar, era ascultat cu amabilitate. Astfel, pretextînd decadenţa secolului îi bîrfea pe burghezi, iar ei se minunau. Îl credeau, pe bună dreptate, un socialist. Ceea ce explică de ce el însuşi s-a crezut, ajutat şi de lectura ziarului *Le Monde*, multă vreme un om de stînga. De exemplu, după o cină, îl prindea cheful să denunţe morala. Ţinea de vîrsta

lui. Sprijinit de șemineu, nu șovăia să observe imposibilitatea în care se afla de a face din morală un obiect de critică, fie și numai pentru faptul că a te întreba asupra temeiurilor ei era imoral, după ordinea burgheză. În avîntul lui, nu pregeta să declare că burghezia, acaparînd toate tradițiile, acestea vor dispărea odată cu ea, ceea ce va fi teribil.

El avea șaptesprezece ani și lumea intrase în războiul rece. Angoasa era la modă. Și ea îl preocupa cu atît mai mult cu cît o brava. Cum se zicea pe atunci, nemaiexistînd frica de cuvinte, *se asuma*. Camus triumfător îl detronase pe Gide care și el luase locul lui Barrès. Trebuia să i se recunoască următoarea virtute : era consecvent cu el însuși. Pe scurt, *se asuma* între păstorițele fragile, zeii silvești și boschetele umbroase din camera lui. Pînza de Jouy continua să-l protejeze.

Trebui să se însoare. Marie-Laure i s-a părut a fi femeia vieții lui. Și se căsători cu ea. Abia întorși din călătoria de nuntă, care-l lăsase cu șalele frînte și capul golit, ea ceru o altă cameră. Fermecătoarea nu-și putea imagina cum ar fi putut să se culce — ea zisese „să se culce" într-un fel foarte abrupt — într-o cameră în care soțul ei fusese copil, adolescent, bărbat tînăr și Dumnezeu mai știe ce ! Și adăugînd „Dumnezeu mai știe ce !" făcuse cu mîna un gest delicios. Dar n-a fost de ajuns. El rămînea inflexibil. Ea însă nu se descuraja. Seară de seară îl ruga, îl implora. Obosit, consimți numai să reînnoiască mobilierul și tapetul care opt ani de zile îi delimitase sufletul. Cu toate că asupra acestui punct tăcuse, nu-i displăcu prea mult ca ființele pe care le purtase în el de-a lungul celor opt ani să asiste ca spectatori la noile metamorfoze. Pe scurt, era de o atît de mare fidelitate cu el însuși încît soția începu să fie geloasă. Ca să pună capăt, accepta ca Marie-Laure să se ocupe de interioare. În loc de surpriza anunțată, fu un dezastru între alb și roz — el zicea : „Între Ludovic al XVI-lea și ghilotină" — cu care trebui să se mulțumească vreo cîțiva ani, exact aceia în care se sătură și de nevastă-sa.

Și apoi veni plictisul. Pentru că-l citise pe Sade, se gîndise să-și tapeteze camera cu oglinzi, începînd chiar

cu plafonul. Proiectul îl amuză o seară întreagă. A doua zi, simțul ridicolului învingea : modesta inovație nu putea să se potrivească cu albul, cu rozul... Trebuia deci s-o convingă pe Marie-Laure că dragostea era supusă schimbărilor și că acestea pot fi cu atît mai îndrăznețe cu cît fidelitatea lor... cu cît dragostea lor... cu cît... Afacerea fusese prost pornită. Schimbă registrul, și vorbi de aventuri, de descoperiri, de pămînturi neexplorate. Începutul fusese bun. Dar de ce a mai trebuit să adauge numele lui Cook, al căpitanului Flint și chiar al lui Robinson Crusoe, cu atît mai mult cu cît relațiile vinovate întreținute de acesta din urmă cu credinciosul lui Vineri ar fi putut isca pentru Marie-Laure bănuieli... Ea dădea din cap năucă, incredulă, nevăzînd decît expediții maritime acolo unde el îi schițase o frescă grandioasă a viitorului lor erotism. În disperare de cauză, el se retrăsese în spatele acestei glorioase formule : A reuși însemna a trăi o pasiune în interiorul unei iubiri. Curînd Marie-Laure înțelese că el îi vorbește despre fidelitate și fu de acord cu tot ceea ce dorea el. Victoria neașteptată îl uimi, îl deconcertă. În această stare de perplexitate convocă un decorator.

Veni, înarmat cu o barbă mare și cîteva idei gata făcute. Intrînd în cameră, avu bunul gust să rîdă jenat. Fu singurul moment în care păru un agreabil provincial. Pentru că, era clar, în ceea ce privește decorarea, frunzărise revistele imprimate la Paris, la Londra, la New York și la Hamburg. Le impuse deci o mochetă castanie, pereți castanii, un plafon castaniu, perdele castanii și ici colo, „pentru a mai înveseli" a zis el, cu o voce sinistră, oglinzi din oțel șlefuit ale căror suprafețe, în mijlocul acestui castaniu, reflectau tot castaniul. Ceea ce-l făcu pe Jacques să spună : „Așa măcar o să se știe că-ți place castaniul". În realitate nu-i plăcea deloc. Culoarea asta îl asfixia ; o găsea vătămătoare, dar, în același timp îl vrăjea. Fără să mai pună la socoteală, mobilierul, sticlă afumată, și crom, care sporea caracterul impersonal al ansamblului. Într-un cuvînt, avea impresia, cînd îi trecea pragul pe neașteptate, că intra într-o cameră de hotel.

Dacă n-ar fi fost şemineul de marmură albă, ultim vestigiu al unor vechi decoruri, şi-ar fi căutat valiza. Nu pentru că ar fi fost zăpăcit ; zăpăceala lui, aşa cum o juca, avea darul de a o face pe Marie-Laure să rîdă şi lui îi plăcea mai mult decît orice acest fel al ei de a-şi arăta vîrful limbii printre dinţi cînd rîdea şi de a-şi răsturna capul pe spate, ceea ce-i rotunjea gîtul. Îl emoţiona. N-ar fi putut să spună de ce. Constata doar şi profita din plin, făcînd pe măscăriciul, jucîndu-şi zăpăceala şi pîndind pe sub pleoape momentul în care bazaconiile lui îşi făceau efectul. Iar ea, cu aceeaşi privire furişă, îl observa, aşteptînd momentul în care ştia că trebuie să rîdă pentru a-i fi agreabilă. El nu se lăsa înşelat de acest joc. Îi era recunoscător că accepta să se preteze şi să i se supună chiar. Ceea ce însemna că, în ciuda modei şi a conversaţiilor de salon în care se dezbătea mult problema libertăţii femeii, ei rămîneau, ea şi el, la acele raporturi arhaice de dominaţie şi supunere. Ajunseseră împreună la un plăcut echilibru. Nu erau ei desemnaţi la Vilmont ca un cuplu prin excelenţă exemplar ?

Perdelele n-au fost bine trase. Un fir de lumină se filtra în formă de cruce. Penumbra s-a albit. Afară, ce timp era ? Ploaie ? Ninsoare ? Gheaţă ? Numai să nu fi început vîntul... Într-adevăr, din cînd în cînd, cenuşa tresare uşor în vatră, aducînd pînă în preajma patului mirosuri sălbatice. Henri s-a mişcat. Acum e culcat pe spate, cu braţele încrucişate, cu un picior întins şi unul adunat. Cearşaful şi cuvertura îi desenează trupul, în pliuri bogate. Respiraţia îi este încă foarte regulată.

Să fi nins, n-ar fi fost de mirare. Ieri seară, cînd venise acasă să se culce, noaptea era albă de promoroacă, lampadarele răspîndeau mari halouri de lumină irizantă, cădea un fel de măzăriche care-ţi zgîrîia faţa şi scîrţîia sub paşi. Trebuie să fi fost miezul nopţii, bulevardul părea ireal. Albe faţadele, străzile albe, acoperişurile, cerul, tăcerea. Deasupra, peste Vilmont, în stratul cel mai vîscos de alb se vedeau reflexe mov, sălbatice — patimile oraşului... Îi place acest timp al metamorfozelor în care decorurile se schimbă rămînînd de fapt aceleaşi. Pentru el, Vilmont va semăna mereu cu un fabulos spec-

tacol de operă. După cum e vremea, orașul ia o culoare de țiglă veche sau de liliac veșted și asta înseamnă furtună cu sublimări de sulf, furtună parcă de oțel șlefuit, furtună cu sfîșieri vineții sau, poate chiar vîntul după ploaie, cînd cerul, arcuindu-se de atîta albastru, pocnește ca o pînză prea întinsă... Înlăuntrul lui, urmînd voia cerului, senzații se ivesc, se ascut, se calmează, determinîndu-i stările. Culorile cerului, culorile sufletului : zăpezi, reflexe schimbătoare avînd drept măsură visul ! El are obiceiul să zică : „E o greșeală să crezi că omul e legat de pămînt". Ploile bruște între două înseninări, ploile răbdătoare de toamnă au în ochii lui mai multă importanță decît cîmpurile, pădurile. Și mai zice : „Eu am aruncat ancora în cerul orașului Vilmont".

A repetat-o și ieri seară la familia Daumas. E o formulă la care ține. Gazdele au surîs. François și Jeanne Daumas fac parte dintr-un peisaj familiar. I-a văzut căsătorindu-se, făcînd copii, îmbogățindu-se. Au și ei patruzeci de ani ca și el, sînt bătrîni, teribil de bătrîni. Copii au crescut sau aproape, obiceiurile li s-au așezat, vor muri curînd. Nu, ei au murit. Iată, sînt morți. Cînd i-a zis că el își aruncase ancora în cerul orașului Vilmont, François a adăugat : „Și eu în douăzeci de hectare de pămînt foarte gras". Cu mîinile pe genunchi, cu picioarele depărtate, cu burta înainte, roșu la față, François adastă cu un pahar de băutură alături, iar nevastă-sa se aferează în jurul lor. El vorbea, ea surîdea. Henri nu știa dacă ea surîdea pentru că el vorbea sau dacă el vorbea pentru a o vedea surîzînd. Banii, veniturile, fermele, echivalau pentru el cu surîsul Jeannei ?

— Sînteți fericiți ?

Ce zisese, Dumnezeule, ce zisese ? Jeanne și François se topiră amîndoi într-un singur rîs, un pic vulgar, un pic ascuțit, cu reflexe galben-acide. Jeanne se ținea în spatele lui François. Brațele ei înconjurau gîtul gros al bărbatului : carnea ei lăptoasă, vînăt albăstrie în jurul venelor, pe gîtul lui roșu... Jeanne se apleca. Acum capul ei se află lîngă cel al lui François : contrast între dulceața laptelui și violența sîngelui. Fericiți ? Fericiți, ei doi ? Pozează pentru posteritate : ea cu fața ei de fată tînără, îmbrăcată în alb, puțin palidă cum șade

bine unei mirese, el cu fața de cuceritor, cu părul un pic aspru, privirea hotărîtă... Nu mișcați ! Un cuplu frumos, într-adevăr. Nu mișcați ! Ea surîde, își surîd : fețele lor se schimonosesc, trăsăturile se înăspresc. Dincolo de măștile unei tinereți care zăbovește, par doi oameni bătrîni. Ei repetă : „Fericiți ? Fericiți ?“ scuturînd din cap, fornăind. Ce întrebare ! Doar ei nu încetaseră niciodată să se iubească, „nu-i așa, scumpa mea Jeanne ?“ și François se întoarce spre ea, cu o lucire crudă în ochi, o prinde de mîini, albeața cărnii, împletitura albastră de vene, fragilitatea, o face să se învîrtă. Jeanne, femeia iubită, Jeanne, mama respectată, și o pocnește peste fund rîzînd.

Al naibii, François ! Henri ridică paharul pentru a cinsti o asemenea înțelegere. Brusc, se face cald. Alcoolul ? „Coniac de Mouton !“ zice François cu privirea ascuțită printre pleoape. Sau cina ? „Într-adevăr Jeanne, masa a fost excelentă“. L-au răsfățat, au pus totul pe masă : cristale, argintărie, porțelanuri, vinuri, cărnuri, șerbeturi : „O, Jeanne, va trebui să-mi dai rețeta șerbetului pentru Marie-Laure — Oh, dar e foarte simplu...“ El n-o mai ascultă, nu-l mai asculta nici pe François care comentează vorbele lui Jeanne. El nu-i mai ascultă. Fac amîndoi un zgomot de fălci, de mandibule, de mestecare, totul plescăie, trozнește, ei mănîncă, se îndoapă, le place mîncarea, vinurile, alb pentru pește, roșu pentru carne, și sticla de Aloxe-Corton, mai stăm noi de vorbă, vin de butuc, bătrîne, vin de butuc... Așa e François, se alintă cu vorbe vechi. Asta îi dă siguranță. O fi avînd butucul în pivniță... „Eu ? Rîzi de mine ! e un fel de a vorbi“. La el totul este un fel de a vorbi. E viclean, cîștigă mulți, mulți bani și banii care provin dintr-o exploatare intensivă a pămîntului îi permit să trăiască „exact ca altădată“, ca în acele timpuri cînd pămîntul era respectat. Asta se poate numi probabil arta de a trăi. François își freacă mîinile : „Important în viață este să păstrezi arta de a trăi“. Fir-ar să fie ! François are conștiința curată. Un cetățean deasupra oricăror bănuieli. Ca și el, Henri. Nici mai rău, nici mai bun. Pe deasupra el are mari răspunderi : muncitorii agricoli, contribuțiile speciale și tot restul, ce mai ! Dacă va conti-

nua, va ajunge să facă pe martirul sau se va pavoaza în binefăcătorul omenirii... E adevărat, dublase producţia de tomate la hectar. Era foarte mîndru. Primul în Franţa, dacă vreţi... Uite, pentru asta să bem un strop, numai un strop ! „La botul... Cum zice el ? A, la botul calului. Dar ce au caii de a face aici ? Ah, da, e un fel de a zice..." „Da, Jeanne, cina a fost magnifică !" El surîde, ea zice : „Pentru seară, o friptură e mai uşoară decît fazanul". François aproba. A vorbi despre mîncare înseamnă tot a mînca ! Ce fericire ! A mînca, a mînca, a mînca ! Seara se prelungeşte. Timp moîiu, timp nesărat, timp acadea, timp-sirop... François îşi mai aprinde o ţigară. Pleoapele s-au îngreunat. Umerii i-au căzut, îşi înăbuşă un rîgîit. Faţa îi luceşte. Ocupă toată bancheta... E monstruos, zău. Se lăţeşte, se revarsă, se împrăştie, braţe, picioare, mîini, capuri, pretutindeni pe bancheta, în jurul lui Jeanne, în jurul paharelor, da, într-adevăr, e foarte cald, alcoolul poate, botul calului, exact, botul calului. „Ai destul timp, zice François — Aşa e, zice Jeanne, mîine e sîmbătă. — De cînd punem noi la cale seara asta", zice François care adaugă cu ochii umezi : „Îţi aminteşti ?..."

Dacă-şi aminteşte ? de ce ? de copilăria lor ?... Sigur, sigur, dovada e că se află aici, fericit, atît de fericit. „Ba da, Jeanne, crede-mă..." Asta e aceeaşi placă. Acum şase sau şapte luni, acum doi sau cinci ani, era acolo, în acelaşi loc — singura diferenţă : Marie-Laure stătea lîngă el — şi François care ca şi acum, îşi aprinsese cea de a doua ţigară, evoca prima lor comuniune, 17 mai 1943, în timpul bombardamentelor din Marsilia... Îţi aminteşti, valurile de bombardiere, sutele de bombardiere, deasupra capetelor, şi noi îmbrăcaţi în gri deschis, cu pantofi de lac, banderole cu franjuri, şi lumînarea în mînă, rămăsesem în faţa bisericii cu ochii la cer, ocupaţi să numărăm avioanele, fortăreţele zburătoare, îţi aminteşti ?... În dimineaţa aceea aerul era dulce şi mirosea a grozame înflorite... Plouase în ajun, fără îndoială. Cerul era strălucitor de atîta lumină... Primul lui pantalon lung şi lumînarea care se îngreuna în mîna lui şi parfumul de tămîie venind dinspre catedrala care-i ameţea uşor şi bombardierele şi preotul care

bătea din mîini pentru a-i aduna în pridvorul bisericii, preotul... „Tu știi că preotul nostru mai trăiește ? — Nu se poate !“

— Ba da, el oficiază la B... Asta era o noutate ! Henri aproape că se ridicase : „La B ?“ François se întoarce spre Jeanne : „Ia te uită și la Henri ! Cum îl scoți din Vilmont e pierdut...“ ; apoi, aplecîndu-se spre el : „Cunoști Alpii din Haute-Provence ?“ Henri se cuibărește mai bine în fotoliu, ascultă fără să audă, lunecînd în interiorul lui, în căutarea acelui preot, abatele, abatele ? Îi scapă numele. N-avea importanță ! Omul era mîndru și aspru, abrupt chiar, soldat mai mult decît ministru al lui Dumnezeu, făcînd din viața lui, din viața lui întreagă, o bătălie, un război care-l lăsa epuizat la capătul rugăciunii, cu ochii mari de mînie înfundați în orbite, cu fața construită numai din oase și voință. Purta pantofi cu ținte, sutana uzată îi bătea picioarele lungi și slabe, cu centura încheiată pe burta suptă ; ce om mai era ! Și mai trăia ! Și putea fi văzut ! De data asta, gata, Henri își ia rămas bun, François l-a bătut pe umăr, a mai rîs la o ultimă glumă, l-a chemat din urmă pe scară și i-a strigat : „Preotul nostru se numește Chabaud“. Și nu mai fu decît liniștea bulevardului, frigul și acele de măzăriche, mii...

2

TREZIREA

Apă vie, apă profundă, noaptea s-a învolburat în jurul patului, deschizîndu-se şi închizîndu-se, profundă şi vie, iar patul, necontenit bătut de valurile ei a devenit, în taina apelor şi a stelelor, acel vas din largul mării cu etrava nepăsătoare. Zorile alburii mai păstrează amintirea furtunilor... În cameră pluteşte un iz puternic de ţigară, sub care se poate ghici mirosul lînced de alcool. Un pahar pe jumătate gol a rămas pe masă în timp ce alături luceşte slab un buton roşu : Henri a adormit probabil fără să declanşeze electrofonul. Copleşit, fără îndoială, de alcool şi de tutun. Acum s-a întors : stă ghemuit pe o coastă, cu genunchii la gură. „Poziţia ta foetală", ar remarca Marie-Laure dacă ar fi acolo. Dar ea e la Megève, la nişte prieteni. Pentru sporturile de iarnă, cum se zice. El, ca în fiecare an, a preferat să rămînă la Vilmont, pretextînd obligaţiile, afacerile, biroul de notariat. Dar, mai ales, pentru că are oroare de ceea ce el numeşte „zăpezile comerci-

ale". Le socotește un fel de sacrilegiu. Nu-și prea poate explica forța refuzului său. El, care e în stare să înghită foarte multe. Dar nu în privința zăpezii. Apoi, depărtarea de Marie-Laure, plecată în vizită la niște prieteni ale căror gusturi erotice le cunoaște, însemna încă o dată, o dată în plus, imensa posibilitate de a visa, de a mînui visul, de a se abandona visului...

Un vis ale cărui promisiuni nu l-au părăsit în timpul vizitei la François și la Jeanne. Îi e de ajuns să se gîndească la Marie-Laure, să-și spună că seara e tîrzie pentru a fi năpădit încet, voluptos de demonii nopții. Otrăvurile, otrăvurile imaginarului ! Într-un anumit moment al serii — închisese o clipă ochii — s-a simțit teribil, minunat și, îndepărtînd imaginile delirante pe care le iubea atît, le-a întrebat brusc pe gazde dacă sînt fericite. Jalnic ! Spectacolul oferit de François și Jeanne, insecte deranjate, înnebunite, furnici cărora li se strivise mușuroiul... Fericiți, ei doi ? Privindu-i, se vedea limpede că nu se întrebaseră niciodată. Pe cînd el... Fericirea lui are luciri de infern. Și toate imaginile care i se înghesuiau pe sub pleoape. Imagini pe care ar fi trebuit să le alunge, să le refuze, să le disprețuiască. S-a grăbit să se întoarcă acasă. Dar frigul nopții i-a stricat frumoasa mașinărie, îndepărtîndu-i demonii lui familiari. Totul trebuia luat de la început. De aceea, a străbătut casa, cu pași mici, gînditori, oprindu-se în fața bibliotecii, în fața tablourilor, în fața colecțiilor de pietre. Încet, și-a trecut în revistă toate comorile. A mîngîiat marochinul fin granulat, a aruncat o privire frumoaselor oțele din secolul XVII, a admirat apele pure ale unui cristal trandafiriu de Madagascar, înainte de a dispărea în camera lui, cea mai retrasă, ca în peștera Minotaurului, unde, cu perdelele lăsate, cu ușile închise, cu lumina filtrată, refugiat în desișurile umbrei pe care focul din cămin o popula cu mii de prezențe, și-a băut alcoolul cu înghițituri mici pînă a simțit urcînd în el beția rea, căldura, și a mai fumat o țigară, pufăind alene, pînă a simțit zbătîndu-se sub pleoape imaginile, imaginile nebuniei lui, în timp ce-și netezea scrupulos cearșeafurile.

Pe placa electrofonului un disc : al doilea *concerto grosso* de Haendel. „De ce, de ce ?“ Îi şoptea Marie-Laure cu capul pe umărul lui. Nu-i răspundea, se mulţumea s-o strîngă lîngă el, foarte tare. Marie-Laure goală, dulce, proaspătă, de-a lungul pulpei, a coapsei ; Marie-Laure pe care o ascultă cum ai asculta o scoică, cu urechea lipită de gura ei. Marie-Laure din largul mării, Marie-Laure a furtunilor : „De ce muzica asta, acum ? De ce atîta emfază ? De ce atîta sacralitate ?“ şi Marie-Laure, mîngîiată, mîngîind, se întredeschidea pentru noi călătorii pe mare, în timp ce viorile făceau să explodeze camera... Şi în această noapte, pe cînd oraşul Vilmont devenea translucid de atîta albeaţă — să şi-l imagineze, trebuie să şi-l imagineze, oraşul ca pe un limpede cristal de stîncă, ridicîndu-se în transparenţa dimineţii ! — şi în această noapte a ascultat tot discul lor. De la primele acorduri ale celei de a doua mişcări, sunetul viorilor l-a invadat cu toată gravitatea, ca o respiraţie a sacrului, căreia, arse de flăcările ce se ridicau din cămin, i se adăugau, în deplin acord, imaginile lui interioare, galopul nebun de imagini ca o persecuţie a sacrului... Atunci, aşezat în capul oaselor, sprijinit de perne, şi-a reluat blestemata lui poveste de acolo de unde o lăsase în timpul vizitei la prietenii lui : „Deci, se ridică de la masă. Sînt un pic băuţi şi se îndreaptă spre salon rîzînd... uşor... În această seară cîţi bărbaţi o curtează pe Marie-Laure ? În această seară, asupra căruia dintre ei se va opri alegerea ei ?“... Muzica devine brusc tragică. Degetele i se crispează pe cearşeaf... „Nu emfaza, ci noaptea nopţilor, murmură el !“

Muzica se calmează, el reîncepe să netezească cearşafurile... Totul trebuie reluat de la capăt. Mersese prea repede cu povestirea. Să reia imagine cu imagine, moment de moment, să le scruteze feţele, pe Marie-Laure, faţa ei, îndeosebi : „Deci, sînt încă la masă... Ea îi priveşte pe rînd. Cu o privire furişă. Paiete de aur ochii ei, îi emoţionează. Ea nu se grăbeşte. Toţi bărbaţii, toţi aceşti bărbaţi din jurul ei, pentru ea, care aşteaptă, care se prefac indiferenţi şi care speră. Ea apreciază această aşteptare densă, opacă, grea, care se încheagă sub oglinda cuvintelor, sub reflexele conversaţiei. Apele în-

gheţate ale dorinţelor ! Privirea ei lunecă, atinge uşor, mîngîie, mîngîie, uită, se joacă, se îndepărtează, se apropie, insistă, conversaţia devine uşoară, atît de uşoară, rîd, sînt uimiţi... Clinchetul cristalului, al cuţitelor de fructe, cristal, argint, lumini sînteietoare, tihna vieţii, o cină se termină, începe seara. Marie-Laure lasă şervetul pe masă, lumea se ridică, lunecări de scaune, de pantofi, ea păşeşte trecînd suverană, urmată de o adevărată curte... Rîd... Ce-a zis, Dumnezeule, ce-a zis ? Henri nu i-a auzit remarca. Marie-Laure e prinsă într-un cerc..." Nu, nu mai merge. Imaginile se rostogolesc, dau buzna una peste alta. Trebuie să reia povestirea şi să nu se mai grăbească.

Deci, Marie-Laure intră în salon, surîzînd, absentă, aeriană, purtîndu-şi cu insolenţă faţa ei de noapte rea. Cineva o ia de mînă... Henri nu ştie cine e, nu-l vede decît din spate. Un alt bărbat, tot cu spatele, face semn să se micşoreze lumina, toţi tac. Între Henri şi Marie-Laure se află acum cîţiva bărbaţi întorşi cu spatele şi, în timp ce un disc începe să cînte — ce disc, Dumnezeule ? ce fel de muzică ? — în penumbra salonului, un corp lăptos şi gol, oferit şi desfoiat, Marie-Laure, nu ! pînă la acest ţipăt care te poartă, te poartă, te poartă, departe de mine, departe de tine, Marie-Laure...

Povestire mereu reluată, pînă la amănunt ; povestire mereu întreruptă şi fericirea, fericirea mereu reînnoită de a o reîncepe, de a se cufunda în imaginar, suferind de sine. Plăcerea, necontenita plăcere de a-şi spune că e liber în mijlocul lanţurilor, iubind ceea ce-l aserveşte... zgîndărindu-şi rănile... Cît e de elegantă, Marie-Laure ! A intrat în salon. Nu are decît greutatea viitoarelor abandonuri şi surîde, iar surîsul ei o înstrăinează de ea însăşi. Are, fără îndoială, faţa ei de noapte rea. Exprimînd o mare oboseală. Ochii imenşi cu cearcăn vînăt, părul blond, faţa ei trebuie privită cu neruşinare, scrutată cu desfrînare, pentru a-i smulge secretele, unul cîte unul : irisul, paiete de aur plutind pe ape adînci, în timp ce buzele se întredeschid, umede, trandafirii... Nările freamătă, limba îşi arată vîrful printre dinţi, Marie-Laure îşi răstoarnă capul, gîtul i se rotunjeşte... E clipa în care el ar trebui să oprească totul, la această

imagine privilegiată. Dar Marie-Laure întoarce capul. Nu, nu trebuie să-i scape, nu, nu trebuie, dimpotrivă, ar trebui să-şi întoarcă faţa, să-i ofere privirea, surîsul, emoţiile nedesluşite, tot ceea ce-i aparţine, pe care alţii îi vor pune în mişcare şi care constituie adevăratul ei dar...

Bea. Arsura alcoolului. Fixînd în întuneric un punct precis, ochii încep să-l usture. Marie-Laure se îndepărtează, cineva s-a aplecat spre ea, el n-o mai vede. Va dispărea din nou ? Discul se opreşte. Trebuie să se aplece, să ridice platina, operaţii care-l smulg din vis. Încetul cu încetul muzica îi invadează camera, poate emfaza sau sacrul, nu ştie, nu mai ştie. A aprins lumina şi a mai turnat un pahar. Ce fericire ! Totul trebuie reluat de la capăt. Vor fi aceleaşi imagini ? acelaşi infern ? Va leşina la ţipătul scos de Marie-Laure ? Va ţipa şi el ? Sau va trebui să inventeze o nouă poveste ? Bea... Deci, se ridică de la masă. O femeie se apropie de Marie-Laure, o prinde de braţ, o duce în salon. Ele rîd, Marie-Laure îşi lasă capul pe spate, gîtul ei palpită, femeia o dezbracă, bărbaţii fac cerc în jurul lor, cineva se depărtează pentru a micşora lumina, Marie-Laure s-a lungit pe mochetă, îşi mişcă lent, foarte lent capul de la stînga la dreapta, de la dreapta la stînga. Buzele ei se întredeschid, probabil geme, se vaită, geme din ce în ce mai tare, nu, nu ! pînă la acest ţipăt, pînă la acest ţipăt, Marie-Laure, nu ! care te poartă, te poartă, departe de mine, departe de tine, Marie-Laure...

S-a mişcat. Un picior, stîngul, se întinde şi apoi revine la poziţia iniţială. În fundul patului trebuie să fie frig. Alb, frigul ; rece albul luminii... Trage cearşafurile şi cuvertura. Ar vrea să scape de trezirea care-l pîndeşte şi să doarmă, să doarmă, în ciuda unei plutiri interioare care-i dă o uşoară stare de greaţă, hula, valuri... Se întoarce pe o parte, se adună, se ghemuieşte. Din fundul patului, de-a lungul trupului, frigul ameninţă, tot albul pe care încearcă să-l alunge cu trupul lui, abur imprecis, fără contur. Dar frigul i se impune şi-i impune mai întîi o senzaţie difuză de renaştere, de recompunere, apoi, una mai clară, de reducere la propriile-i dimensiuni, după risipirea nopţii... Încetul cu în-

cetul se reîntîlneşte pe sine, se adună... impresie de învîrtoşare... de precizare a frontierelor între nefinitul albului şi linia finită a trupului... Patul însuşi, navă în largul mării, acum o clipă, se micşorează, se delimitează şi se opreşte. Înlăuntrul lui, începînd cu patul care se cumineşte, încet, încet, camera se reconstituie cu volumele, cu spaţiile şi decorul ei.

În turn bate ora. Surprins, n-a socotit. Cît să fie ceasul ? Sunetele i s-au părut, pur şi simplu, înfundate, greoaie ,înăbuşite. Să fi nins oare astă-noapte ? Spectacolul, spectacolul minunat al bulevardului sub zăpadă : albul tot acest alb dens, pufos, parcă luminat din interior în timp ce unghiurile acoperişurilor, ale cornişelor şi zidurilor trasează în linii mari de cărbune o aparenţă de oraş, cu străzi, şi case, iar arborii din grădina publică răsar din întinderile albe cu lungi foşnete negre... Sub zăpadă, Vilmont nu mai e acelaşi, rămîne un oraş de re creat, de cucerit, de inventat. Şi iată-l pe el la opt ani, la doisprezece ani, la douăzeci de ani, alergînd în zăpada proaspătă, lăsîndu-se invadat cu o egală şi naivă gratitudine de frig, de alb, puritate, puritatea lumii, exaltarea, renaşterea mereu recunoscută, trăită, sărbătorită, iată-l aruncîndu-şi cuvertura şi oprindu-şi mişcarea, cu un picior pe podea. Ora sună din nou. De data asta numără. Opt, e ora opt. Nu se înşelase : sunetele sînt înfundate, parcă vătuite. Bucurie ! Sare la fereastră. Vai ! dincolo de perdele, de draperii, de ferestre, de persiene, se vede pavajul cenuşiu al aleii şi cîteva crengi desfrunzite. Se aştepta la o feerie şi nu e decît iarnă.

Rămîne acolo cu fruntea lipită de fereastră ; senzaţie de gheaţă care-l îngheaţă şi mai mult. „Prima oară..." Ceva în adîncul lui se înnoadă, se încheagă, ceva pe care-l ştie bine şi care-l va apăsa, îl va apăsa, înainte de a se desface : o nelinişte care se va degrada în greaţă... Nu, nu e alcoolul, e mai rău decît alcoolul. Şi murmură : „Prima oară..." şi dă din cap ca un copil care refuză să cedeze evidenţei. E gata să plîngă. Nu i se întîmplase niciodată să se înşele asupra timpului de afară. Marie-Laure nu-l va mai putea numi „barometrul ei acustic". „Ascultă, îi zicea el la începutul căsătoriei lor, ascultă bine : sunet moale, semn de ploa-

ie, sunete înăbuşite, semn de zăpadă, sunete îndepărtate, semn de vînt, sunete apropiate, semn de timp frumos după ploaie..." Ea îşi ascuţea auzul. El o domesticea, transmiţîndu-i secretele ca pe tot atîtea parole. În faţa incredulităţii ei, adăuga : „Asta înseamnă, pur şi simplu, că odaia mea se află în centrul lumii..." Şi lumea amabilă, familiară, liniştitoare, înflorea atunci într-un surîs. Extraordinara fidelitate, fidelitate acordată evenimentelor celor mai simple ale vieţii sale îl protejaseră pînă acum. Oraşul din cel de al optulea an al existenţei lui era întocmai celui de la patruzeci. O fidelitate atît de puternică, atît de tenace, că ea singură părea să menţină intact oraşul. O fidelitate care semăna cu încăpăţînarea. „Priveşte, hai, priveşte !", dar el nu voia să vadă nimic, nimic care l-ar fi putut distrage un singur moment de la ciudatul comerţ cu propriul lui oraş. „Nebunule, eşti nebun de-a dreptul..." I se vorbea despre China, el surîdea, despre trezirea Africii, el clătina din cap, despre mai '68, dădea din umeri. Nimic nu-l atingea. Oraşul Vilmont se afla în centrul gîndirii lui şi el se ţinea în centrul oraşului. Nimic nu l-ar fi înduplecat să renunţe. Uneori, uşor excedat de mania pe care o aveau ceilalţi de a încerca să-l scoată din el însuşi, le zicea : „Lumea nu înaintează pe calea revoluţiilor, ci prin forţa credinţei".

În fiecare dimineaţă, zi de zi, de-a lungul anotimpurilor şi al anilor, pe vreme urîtă sau în zile însorite, prizonierul lui însuşi, prizonierul oraşului său, se învăţase să recunoască strălucirea soarelui, starea lui sufletească, după cum îşi purta aerul sunetele. Şi ceea ce era adevărat pentru bătaia orei, sunet grav şi lent căzînd din turn, era şi pentru sunetele mai subtile : vocea trecătorilor, scrîşnetul pneurilor pe pietrişul aleii care se întindea de-a lungul grădinii publice... Astfel, în timpul zăpezilor, era uluitor cum o chemare lansată în bulevardul din apropiere îi ajungea intactă, cu toată încărcătura de emoţii, de vibraţii ! Şi atunci strada se muta în camera lui : chipurile copiilor roşii de frig şi de încîntare, învelite în şaluri, rîsetele şi ţipetele adolescenţilor care se băteau cu zăpadă. Ajutat de febra fabuloaselor guturaiuri, copil el poftea tot acest mic

popor, voce după voce, țipăt după țipăt, pînă ce odaia se însufleţea de visele, de fantasmele lui. Pînă cînd, trişînd un pic, reuşea să le prelungească dincolo de boală. Acceptînd, de exemplu, să-şi facă siesta sau să aţipească.

Întins pe pat, de pildă, cunoştea bine mecanismul care consta în a-şi arunca dintr-o singură mişcare capul în pernă, închizînd ochii, şi a-şi provoca imediat o durere difuză în ceafă care, prinzîndu-i urechile, isca în jurul lui un uşor vîjîit. Atunci îşi apăsa ochii, culori se iveau în întuneric, ridica mîna de pe ochi şi sub pleoapele închise se făcea întuneric, un întuneric încărcat de fulgere, în timp ce în cap îi vuiau furtuni. Apoi totul se liniştea şi el cu braţele încrucişate, luneca, luneca, pînă la acel punct unde-şi regăsea visele şi fantasmele... Dar nu se mărginea numai la sunetele care veneau de afară. Mai erau şi acele raze de lumină pe care persienele trase le răspîndeau pe plafon şi care rămîneau nemişcate atîta timp cît nimeni nu trecea pe alee. Dimpotrivă, dacă trecătorul mergea pe jos sau pe bicicletă, razele de lumină se însufleţeau, se deplasau, se frîngeau şi, tot clipind din ochi, el ajungea să creadă că pietonul sau ciclistul era în întregime proiectat pe plafon. Astfel, camera lui se deschisese pentru viaţa altora, fără ca el să facă măcar un gest.

Şi cel mai amuzant era că maică-sa credea că el doarme. Asta îi sporea plăcerea. Ideea de siestă îi era dezagreabilă. Timp pierdut. Se străduia deci să rămînă treaz, în ciuda căldurii de vară şi, convocînd poporul din Vilmont, se convingea că el îi era paznicul şi martorul principal. Devenit stăpînul unui imperiu cu geografii secrete, distribuia sarcini şi portofolii prietenilor de la colegiu, bunicul Barrault fiindu-i consilier. Tatălui său, mort prea tînăr, nu ştia ce funcţie să-i dea. Îşi amintea vag de un ofiţer slăbuţ cu jambiere. Nu-i era de ajuns pentru a-l numi prim-ministru. Şi totuşi în ultima permisie, din aprilie '40, notarul din Vilmont avea o ţinută mîndră, cu mustaţa lui cea nouă. „André, ce ţi-a venit ?" strigase maică-sa, văzîndu-l intrînd. Şi el răspunse, ridicînd cotul şi zbîrlindu-şi mustaţa : „Războiul, draga mea !" înainte de a schiţa un pas de

dans, bătîndu-şi jambierele cu cravaşa. „André, mă sperii...“ Rîsese, rîsese, dar rîsul lui s-a oprit brusc pe malurile Argonnului, o lună mai tîrziu, într-un cîmp de grîu. Locotenentul cu mustaţa nouă fusese rănit de moarte. Doamna văduvă Barrault nu mai avea să se teamă de schimbările şi insolenţele soţului ei. Poate că va ajunge chiar să le regrete. În sfîrşit, această ultimă permisie, el n-a mai uitat-o : „Henri, du-te şi te joacă în camera ta, Henri, lasă-ne ! Henri, tatăl tău are să-mi spună ceva...“ Şi se închideau în camera lor pentru lungi conciliabule, punctate de rîsete. Rîsete ciudate. Rîsete care se terminau printr-un oftat sau un suspin, iar el rămînea acolo în faţa uşii părinţilor lui, stingherit, ştiind că era o indiscreţie şi neînţelegînd în ce consta indiscreţia şi rîsetele se auzeau din nou, rîsete sau oftaturi, nici nu mai ştia, suspine sau rîsete, iar el ardea şi îngheţa, presimţind lucruri secrete, minciuni... Şi fusese mulţumit să-şi vadă tatăl plecînd pe front. Nu păstra despre el decît imaginea veşnică a unui tînăr ofiţer cu jambiere, cu mustaţa nouă, pierdut cu arme şi bagaje într-un lan de grîu.

Imaginea era nefolositoare, absolut nefolositoare ! În schimb, despre bunicul lui, cîte amintiri ! Cu toate că acesta murise mult mai devreme. În 1938. Dar rămăsese amintirea bărbii lui de tribun, a staturii lui înalte, a vocii care umplea casa, venind după el pînă în camera lui, şi a tuturor poveştilor pe care i le spunea, luîndu-l pe genunchi. În căuşul palmelor mai păstrează încă atingerea velurului gros cu dungi în care se îmbrăca bunicul lui. Un velur maro sau negru, după ocazie, pus în evidenţă de nasturi de argint care evocau scene de vînătoare. Firește, bunicul răspîndea mirosuri sălbatice, de cimbru sau lavandă, cînd nu provoca adevărate furtuni numai prin simpla deplasare. „Tată, parcă ai fi un uragan !“ îi zicea nora. Cu un asemenea om, existau resurse. De aceea bunicul Barrault nu reuşise niciodată să moară. Henri îl avea mereu alături. Fără să mai punem la socoteală că maică-sa îi vorbea mai des despre el decît despre ofiţerul subţirel, parcă l-ar fi iubit pe unul şi s-ar fi măritat cu celălalt.

Şi acum, tot ceea ce pînă ieri dimineaţă încă un copil cu ochii arzînd îi oferea, tot ceea ce provenea din străfundurile fiinţei lui dădea un sens vieţii, îi scăpa. Cu fruntea lipită de geam, priveşte, legănîndu-se în spatele persienelor, o creangă de copac. Cerul e cenuşiu, plumburiu, greu. Afară e frig. Geamul e îngheţat, respiraţia lui îl aburește, aburul se şterge imediat şi imediat era înlocuit, iar el se amuză să respire mai repede pentru ca geamul să se acopere mai des de abur. Un joc, nimic decît un joc pe care-l cunoştea bine, venit şi el de foarte departe, ultima ofrandă a copilului visător şi bolnăvicios, ultima tentativă de a ajunge pe malurile familiare ale dorurilor lui, ultimul expedient pentru a scăpa de cel care este acum. Un joc, nimic decît un joc, iar el expiră, cu gura rotunjită, un pic de aer cald : dincolo de fereastra aburită, lumea se depărtează, apoi se apropie, pe măsură ce aburul se şterge, iar el se joacă făcînd lumea să vibreze, aşa cum o văzuse făcînd pe domnişoara Audinet cu păsările ei, o nebună bătrînă, biată bătrînă nebună, atît de singură, atît de însingurată că într-o după amiază de extremă dezolare îi transmisese unicul ei secret, arta aceea deosebită de a pune pămîntul în mişcare cînd totul tace, nemişcat înăuntru ca şi în afară. Îl trăsese după ea într-o încăpere pe jumătate întunecată, lungă şi strîmtă, ca un fel de culoar, de fapt chiar un culoar în care, de o parte şi de alta, se aţineau în spatele unor geamuri albăstrii, mii de păsări, lui i se făcuse frică, fugise ţipînd, pentru că domnişoara Audinet se lipise de vitrine, exhalînd aer, aer, aer, şi el văzuse, cu ochii lui, păsările împăiate, toate acele păsări trezindu-se dintr-un somn lung, abur, geam limpede, abur, zbătîndu-se şi întinzîndu-şi aripile, geam limpede, abur, geam limpede, abur, în timp ce domnişoara Audinet le vorbea, le vorbea, le vorbea, abur, abur, abur, şi păsările începuseră să piuie, să guruie, să cînte, şi culoarul, atît de întunecat numai cu o clipă mai înainte, se luminase de miile de culori ale penajelor, ciocurilor, labelor, pînă cînd formară un vîrtej de păsări, de culori, de ţipete în jurul domnişoarei Audinet. Alergase pînă în camera lui, zbătîndu-se împotriva foşnetului de aripi, a croncăniturilor,

a fîşîitului, se aruncase pe pat, îngrozit şi fermecat de acea nouă putere pe care bătrîna domnişoară i-o oferise şi ale cărei vrăji încerca şi el să le imite acum, în această dimineaţă, abur, geam limpede, abur, geam limpede, pentru a deveni încă o dată, măcar încă o dată, stăpînul lumii.

Vai ! Dincolo de geam, printre şipcile obloanelor, oraşul Vilmont rămîne nemişcat. Nu se zăreşte decît o suprafaţă plată, roasă de acizii iernii : negrul copacilor, cenuşiul cerului, albul faţadelor... Biată domnişoară bătrînă ! Ştia oare că nu există minciună mai cumplită decît tine însuţi ? Într-o dimineaţă de iarnă ca aceasta, o găsiseră în casă, rîzînd şi plîngînd, acoperită de penele păsărilor, cu toate vitrinele sparte. Părăsise în puterea nopţii standardul telegrafic, unde era de gardă. Ce se întîmplase ? O femeie murise la naştere pentru că standardul nu mai răspundea. Ce se întîmplase ? Balul, balul... repeta ea la nesfîrşit. Părăsise postul, faptă gravă, omucidere prin imprudenţă... Dragă şi scumpă domnişoară !

Se întoarce brusc. Oare ce-o mai fi făcînd ? un zid. un simplu zid îl desparte de ea. E vecina lui şi el nu ştie ce face ! În ajunul acelei întîlniri memorabile, o auzise ţipînd. Se cuvine oare ca o domnişoară bătrînă să ţipe ? În momentul în care pleca la serviciu, el o prinsese. Aşa, ca între vecini. Nu de altceva. „Dumneavoastră ?..." Ea ridicase din umeri : „Eu să strig ?" De ce se întorsese în puterea nopţii ? De ce îşi părăsise postul ? Nu se spunea oare că domnişoara accepta întotdeauna de bună voie să muncească noaptea pentru că asculta conversaţiile telefonice şi putea trăi astfel dragostea celorlalţi ? Prin urmare, ce imperios motiv o făcuse să alerge prin Vilmont, prin zăpadă ? Păsările ei ? Împotriva lor se zbătuse probabil îndelung, dureros, pînă dimineaţă cînd şi-a pierdut minţile. Vitrinele sparte. resturile împrăştiate, vrafurile de pene spuneau îndeajuns despre cît de teribilă trebuie să fi fost lupta.

Ultima luptă, ultima bătălie, înaintea resemnării, înaintea tăcerii de tot. Ce face acum ? Şi-o imaginează aproape, acolo, în spatele zidului, stînd în bucătărie,

în frigul dimineții, cu mîinile pe genunchi. O viață de singurătate, luminată numai de dragostea celorlalți arsese într-o singură noapte. Păsările, pe care toată lumea le credea naturalizate, atacaseră. Ea se apărase, dar erau prea multe. De ce se jucase cu moartea lor atîția ani ? Un joc periculos, într-adevăr, să le reînvii, fie și numai pentru o clipă... Trebuie să ai înțelepciunea să-i lași în pace pe morți.

Mari păsări albe, mari păsări negre... I se face frig. Perdeaua cade în spatele lui, un fald rămîne agățat de cremonă. Se culcă la loc. Capul îi zvîcnește, urechile îi zumzăie. Păsări mari alunecă din plafon, coboară în tăcere spre el și dispar prin zid... O ameteală... În această noapte camera lui se mai cutremurase și de alte furtuni... Nici căpitanul Cook, nici căpitanul Flint, nici Robinson Crusoe, surîde, alcoolul, poftim, alcoolul, ce smintit e ! ale cărui mirosuri grele plutesc pe lîngă pat, zboruri albe și negre, necontenit renăscînd, accentuîndu-i greața, impresia pe care o are că plutește înlăuntrul lui, mari păsări atente, și pe care o sporește acum, își dă seama, mirosul rece de țigară... Ar trebui să se ridice, să deschidă larg fereastra. Ar trebui să reacționeze. La ce bun ? El aștepta zăpada, ea nu venise. Nici nu se putea spune cît era de decepționat.

N-a aprins lumina. Stă în pat pe jumătate ridicat, cu brațele încrucișate. Văzîndu-l astfel, Marie-Laure i-ar zice : „Ei, iar ești în război civil cu tine însuți ?" El ridică din umeri. E mai complicat. Copil, a petrecut o noapte întreagă în această poziție, așteptînd ca maică-sa să consimtă să-i dea sărutarea de seară. Ea l-a găsit dimineața, arzînd de febră, înțepenit în afară ca și înlăuntrul lui. Și acum, tocmai această înțepeneală a sufletului îl afectează și-l readuce, prin una din acele răsuciri care fac valoarea vieții lui, la faimoasa noapte de veghe de atunci.

Războiul nu se terminase. Mai trăiau cu multă economie, cuibărindu-se încă în sufrageria mică. Cînd sosea ora de culcare, traversau înfrigurați marele apartament pustiu, înainte de a se vîrî în apa înghețată a cearșafului. Maică-sa încercase totul pentru a încălzi paturile : cărămida, buiota, reșoul, sobița cu jar. Căl-

dură trecătoare. Abia dacă simțea un pic patul încălzindu-se și pe un loc atît de restrîns că nu-i putea cuprinde decît o parte a corpului, că frigul, asemenea unui val îl îneca.

Maică-sa refuzase să-l sărute din pricina unui fleac. El o prevenise că nu va dormi fără acest sărut. Și, sigur că se va întoarce, se pregătise s-o aștepte. Încetul cu încetul așteptarea se transformase în speranță. Cu cîte virtuți ciudate, cu cîte frumuseți inaccesibile, cu cîtă umilă încredere n-o împodobise el pe maică-sa! O noapte întreagă, petrecuse o noapte întreagă așezat în pat, în capul oaselor, cu brațele încrucișate, înghețînd, simțind febra urcînd în el, sfînta febră a abandonurilor și alibiurilor. Tremurînd și asudînd în același timp, nu se aplecase sub vîntul cald al somnului și mare-i fu mîndria cînd albi de ziuă la ferestre. Cîtă dragoste se risipise în noaptea aceea, nimeni nu va putea să știe vreodată. O dragoste necontenit renăscînd, barocă, efloreșcentă, plină de rupturi și consimțiri, după chipul și asemănarea băiețelului bolnăvicios și visător.

Dimineața, cînd maică-sa descoperi amploarea dezastrului, plînsese. Mîinile ei mîngîietoare păreau aripile păsărilor. Mii de aripi. Se pedepsise cu propriile-i lacrimi, consolînd-o.

Netezește lin cearșaful de deasupra. Ar mai putea fi el astăzi consolat? Sau ar mai putea el consola pe cineva? Vîrsta adultă este poate tocmai momentul terîbil în care înțelegi că ființele au devenit inconsolabile. De ce se încăpățînează atunci să afirme că între copilul din pătuțul cu grilaj și cvadragenarul de astăzi nimic deosebit nu se petrecuse? Să nu mai crezi în consolare, e chiar un nimic? Să nu mai ceri să fii consolat e chiar nimic? Cît orgoliu îți trebuie pentru asta? Și cîtă singurătate? Abisuri de singurătate și deșerturi de orgoliu! I s-a uscat inima, și tot pe atît sufletul și mintea! Catharii își numiseră una dintre rugăciuni *Consolamentum*. Cel mai frumos nume dintre cîte au existat pentru o rugăciune.

Cu o atenție extrem de concentrată egalizează pliurile cearșafului. Sub mîini are senzația unui nisip fin și, de atîta răbdare, un sentiment foarte puternic

al infinitului iscat de degetele lui atente și scrupuloase. Fiecare pliu e o cale de evadare, fiecare spațiu netezit o plajă imensă ; cerul și pămîntul se întîlnesc la capătul brațelor lui întinse, în acel extrem orizont pe care unghiile îl rotunjesc, desenînd în fața lui un semicerc.

I se spusese că pămîntul e rotund. Rotund asemenea semicercului pe care-l trasează necontenit. Era ușor de acceptat. La fel de ușor cum ți-ai imagina semicercul sub forma unei emisfere. El s-ar afla deci în centrul lumii, în orice punct al sferei. Și gîndul acesta îl liniștea. La fel cum liniștitor era să se amuze proiectînd, cum făcea în acest moment, continente și oceane pe cearșaful de deasupra. Atunci de ce au rîs în hohote bătîndu-și joc de el cînd, plimbîndu-se prin împrejurimile orașului, luase ca pretext, pentru a demonstra maestrului lecția, un cîmp cu linii curbe ? De atunci păstrează în secret o idee : cea mai mică viață nu conține în ea oare toate viețile și de asemenea totul dintr-o viață ? Așa este, pe scurt, și istoria lui cu cîmpul. N-ar mai avea curaj s-o exprime. Rîsul maestrului îi mai răsună și acum în urechi. Un rîs care-l stingherea, fără nici o posibilitate de revanșă. Arsura e în el, făcută din urile și lanțurile lui. Tăcerea, fantastica tăcere care crește în el la amintirea acestui rîs, amestecînd rușinea și mînia, împletind furia și neputința. O tăcere care se adaugă la cea care-l apasă de cînd ceasul a bătut ora opt.

Hotărît, ziua începea prost. Ieri seară își promisese că va dormi tîrziu în dimineață, că va asculta puțină muzică (chiar alesese o piesă ciudată de Mahler, *La destruction de Bâle*), că-și va lua mașina din garaj, că se va întîlni cu Mirabeau pe drumul spre Lourmarin, că va lua prînzul în compania lui André după care se va întoarce tihnit la Vilmont prin Lubéron. Frumos program, nu ? Și în loc de asta, iată-l închis în el, pe jumătate tehui, în camera cufundată în penumbră care este contrariul nopții. Ce așteaptă ? Ce speră ? Să se oprească timpul, să se anihileze, să se înverseze ? Trișează ! Nimic nu mai este posibil și el o știe bine, nici un vis, nici o explicație. Dezgustul lui

chiar nu mai este decît o complezenţă.

O zi cenuşie îi scotoceşte camera. Castaniul glasat se acoperă de un verde coclit. Oglinzile de oţel şlefuit se adîncesc cu ciudate reflexe albăstrii. Să vomeze, trebuie să vomeze! Doar poţi voma o viaţă, o cameră, te poţi voma pe tine însuţi? Totul se învîrte în jurul lui, nu, el se învîrte în jurul camerei şi în acest lent vîrtej al minţii topeşte binvoitor greaţa şi dezgustul. Mirosuri reci, serbede de ţigară, de alcool, de jilăveală îi îmbolnăvesc sufletul.

Se cuibăreşte în pat, îşi trage cuvertura pînă la bărbie. Tocmai în pod s-au dus, el şi maică-sa, să caute reşoul, sobiţa de cupru şi cărămizile. La zece ani, războiul l-a aruncat în plin secol XIX, cu focul în şemineu drept orice încălzire, un deşert de gheaţă drept apartament, o plajă călduţă pentru somn. Timpurile fuseseră tulburate. Ca şi acum. E perfect. Istoria nu există. Ieri seară a fost destul să închidă radiatorul pentru a recrea decorul din timpul războiului. Nimic nu-l mai desparte acum de amintirile lui. Frigul care-l pătrunde acum e tot alb. Un frig încărcat de zăpadă. Cui ar îndrăzni să-i mărturisească că priveliştea zăpezii îi redă privirea lui de copil? Se cuvine să mai păstreze, adult această uimire? De pildă, nu se hotărîse niciodată să declare, cum fac alţii, cu un surîs răutăcios, că „zăpezii îi sade bine la ţară, într-un oraş e de-a dreptul murdară". Sînt renegări pe care le refuză. Şi cine ştie dacă ieri seară nu se abandonase demonilor lui familiari cu secreta speranţă că va ninge în timpul somnului şi că albeaţa uitării şi a marilor reînceputuri vor acoperi în zori nopţile memoriei lui...

Nătîngul! Greşeala nu-i poate fi imputată. Nu-i vina lui. Şi de altfel, de ce ar fi totul întotdeauna din vina lui? De ce ar trebui să se simtă vinovat? Ce făcuse, Dumnezeule? Căci, de fapt, nu se întîmplase nimic... Cinase la nişte prieteni. O cină perfectă. După care, nefiindu-i somn, îşi organizase o seară de meditaţie şi de visuri între un pahar de alcool şi o ţigară... Şi ar putea adăuga: „De fapt, unde mi-e capul? Era să uit esenţialul. Închipuiţi-vă că mi s-a oferit un ghid al Romei

pentru anul 1837. Am petrecut mult timp încercînd să-mi inventez o figură care să-mi convină. Era ciudat. Mă vedeam oare sub aspectul unui dandy, al unui *happy few*, sau a mai știu cu cui. Da, era al dracului de ciudat..." Și numai din plăcerea unei vorbe, lasă să-i scape : „În absența nevestii, m-am jucat prefăcîndu-mă a fi un altul".

Un altul ? Vorbă să fie. Știe bine că e imposibil. Îi plac cărțile, edițiile rare, originale. Maică-sa dorește numai ca el să facă bune investiții. Oricum, ea nu citește niciodată. „Corupe sufletul", zice ea. Sufletul ei de aramă. Cel puțin. Inatacabil. Ireproșabil. Cînd Henri se simte mai apropiat de ea, îi zice : „Tu ești Dreptatea, Justiția !" N-a îndrăznit niciodată să adauge : „Și cîte alte lucruri încă..." Viața ei poate fi citată ca un exemplu. Văduvă, a rămas credincioasă amintirii bărbatului care i-a dăruit un fiu. Stăpîna numelui, a salvat biroul de notariat. Mamă, a dat întîietate datoriei sale de a educa și nu dragostei. Cine ar îndrăzni să n-o admire ? Henri turbă. Măcar să fi avut amanți ! „Maică-ta e de granit", zicea Marie-Laure în zilele ei proaste. O adevărată citadelă. Te izbești de ea ca de un zid. Cum să-i zici „mamă" unei citadele. Rîdea. Parcă o auzea : „Pe cuvînt, tu dai în mintea copiilor". Un fiu trebuie să devină un bărbat, cu orice preț, nu-i așa ? Și pe el îl costă scump. „Nu sînt dintre cele care dau întîietate inimii". Cînd a auzit-o făcînd această mărturisire ? Confidența era într-adevăr de mare valoare. Ar putea oare explica ea singură faptul că el păstrase înlăuntrul ființei lui acea imagine a unei tinere femei în rochie albă, fragilă și sfioasă, purtînd o pălărie din pai de Italia ? Soarele dădea transparență feței ei sub pălăria de pai. Oamenii se apropiau de ea, o salutau, ea răspundea cu o înclinare a capului. Părăsise doliul. Imaginile unei metamorfoze... Ea îl mîngîie pe față. Dulceața rafinată a degetelor ei... Pentru că el mai e încă un copil, iar ea mai e încă o mamă. Surîde de oboseală. E cald. Pe frunte îi apar cîteva broboane de sudoare. Plecaseră din Vilmont de dimineață, încărcați de coșuri cu mîncare și, luînd-o pe drumul des Puits, au mers pînă

la capela Saint-Martial, astăzi abandonată, unde s-au adunat cu toții după ce lăsaseră coșurile sub pini. Au organizat o procesiune, au cîntat și s-au rugat, s-au învîrtit în cerc, doamne și domnișoare în fața protopopului, domnii ținîndu-se mai în spate. Aerul tremura de căldură, pelerinajul mirosea a piele jilavă, a apă de colonie, a pini încinși. Fumul de tămîie albastru unește în amintire mirosurile dulcege și-i dă posibilitatea să se gîndească la o mamă pe care ar fi dorit s-o iubească pătimaș.

3

MAMA

Ea e acolo, pe palierul primului etaj, aşteptîndu-l severă, îmbrăcată într-o rochie de casă care o lungeşte şi-o face să pară şi mai slabă. În stofa cenuşie, moale, abia pusă în evidenţă de o modestă dantelă la încheietura mîinii şi la gît, ea pare coborîtă de-a dreptul dintr-un tablou prost de şcoală spaniolă. Culoarea veşmîntului îi sporeşte paloarea feţei şi subţirimea buzelor. Tensiune arterială, cardiopatie, sînt cuvintele care ar defini bine starea ei în aceste vremuri în care vocabularul medicinii l-a înlocuit pe cel al moralei. Altădată s-ar fi zis că are inima bolnavă pentru că-şi consacrase viaţa muncii şi datoriei. Astăzi lumea se mulţumeşte cu un diagnostic. Virtutea nu se mai poartă.

— Firește, ai plecat fără să-mi dai bună ziua.

Remarca a strecurat-o printre buze. Se ţine dreaptă, cu braţele de-a lungul trupului, în uşa întredeschisă a camerei ei.

— Te-ai întors tîrziu aseară ?

Reproș ? Un fel de a spune că nu prea a dormit bine ?

— Mamă !... zice el ca și cum s-ar scuza.

Ar putea să coboare scările care-l despart de ea, s-o sărute, s-o întrebe cum și-a petrecut noaptea ; ar putea-o lua de braț, ca un vechi camarad, s-o ducă în odaie, s-o roage să-i facă o cafea, ar putea să-și scoată haina, să se lase într-un fotoliu, să se joace de-a copilul răsfățat. Ar putea să-și dea osteneala să-i povestească despre cina lui la familia Daumas, de pildă, și să-i mărturisească rîzînd : „Știi ce întrebare le-am pus ?“ Ea ar da din cap în semn că nu, el ar păstra avantajul. O întrebare blîndă, neînsemnată... Ea s-ar apleca spre el, el și-ar trage sufletul și ar continua : „Fericiți ! Uite, i-am întrebat dacă sînt fericiți“. Ea s-ar da puțin înapoi, cu privirea pierdută. „Ah ! dacă i-ai fi văzut ! libărci. cîrîiaci, scolopendrii prinși brusc într-o rază de lumină“... O clipă ar fi savurat scena, fiecare în sinea lui. Învîrtind în ceașca de cafea, el ar fi rîs cu rîsul lui batjocoritor, răutăcios, care-i place ei atît de mult, care-i seamănă și s-ar fi simțit aproape unul de altul ca altădată, ca niciodată, ca întotdeauna. Ar fi putut...

— Semeni cu un vizitiu !

Ce vorbe ! El, un vizitiu ? Pentru că poartă un loden verde pus în evidență de o pelerină scurtă. Lui îi plac stofele frumoase, hainele ciudate. Ea zice : „Îți mai lipsește o șapcă de piele galbenă, un bici și cizme scurte. N-am să mă obișnuiesc niciodată cu paltonul ăsta“. Cînd și-l cumpărase, Marie-Laure îl auzise zicînd : „E felul meu de a purta doliu după Austro-Ungaria“. Are un fel foarte ciudat de a se simți european. Paltonul îl ajută. Ieșind din magazin. refăcuse Europa, uitînd de tratatul de la Versailles. Bunicul Barrault avea obiceiul să critice lucrurile, situațiile sau oamenii, zicînd : „E ras ca Tratatul de la Versailles“. Expresia aparținea vocabularului familial. De altfel, din cauza acestui blestemat tratat, murise tatăl său. Marie-Laure îl asculta. Se făcea frig. Mistralul măturа strada de-a lungul, Marie-Laure se strîngea lîngă el. Mistralul îl făcea liric. Fresca lui devenea grandioasă. Cu

capa în vînt striga : „Să ne imaginăm..." și, dînd brînci secolelor, își imagina Germania de astăzi fără dezastrul lui Varus. Visa : romanii nu sînt înfrînți la Totenburg, pătrund tot mai adînc în Germania, Prusia este romanizată, Prusia sălbatică și barbară îngenunchind sub dreptul roman și Roma cîștigînd, din provincie în provincie, împingînd cîmpiile Pomeraniei spre stepele slave... Mai tîrziu, conducînd mașina, își continuase născocirile : Să ne imaginăm... și evoca munții Caucaz, dacă vrei să știi, tropote de cai sălbatici, zăngănit de arme, un mare concurs de războinici dispuși să lupte împotriva legiunilor romane și Marie-Laure îi întrerupse visul avertizîndu-l : „Cu paltonul asta o să zică maică-ta că semeni cu un vizitiu".

Nu e adevărat. Nu seamănă cu un vizitiu, doamna văduvă Barrault știe bine și după lumina care-i joacă în ochi, e ușor de înțeles, că-și admiră în acest moment fiul. Numai că tot ce vine din Germania o irită. „Înțelegi, două războaie cu asemenea oameni, mi-ajunge". Vizitiu sau nu, e un fel de a-i înjosi pe acei oameni. Cine zicea oare că germana e limba rîndașilor ? Între ea și el nu e numai tăcerea cele trei trepte, ci o mulțime de imagini : tranșeele, evident, șanțurile săpate, noroiul, imensa hecatombă a unui popor între '14 și '18, trenurile de răniți, spitalele pline de soldați, nesfîrșita milă a gloriei și mai era și moartea tatii, după halucinantele povestiri ale bunicului. Ea nu s-a mișcat, lungă, țeapănă, ascetică. Lodenul lui e pentru ea o insultă, căreia îi răspunde printr-un fel de dispreț. El stă lîngă rampă, nemișcat, la fel ca ea. Ar vrea să-i spună că lodenul vine din Austria, că i-a plăcut aspectul lui romantic. Ar vrea să-i mai explice că cele două războaie au fost războaie civile, de-a dreptul fratricide. Și ar fi vrut să mai adauge... La ce bun ? Trăiesc amîndoi în adevăruri diferite.

— Am auzit telefonul. Era Marie-Laure ? Ce face ? Cum se simte în vacanță ?

A rostit totul dintr-o suflare, înmulțind întrebările, dublînd atențiile, abilă mai mult decît amabilă, fals conciliantă, creînd între ei un nou cîmp de interes. Își detestă nora. Banal. De aceea amabilitățile ei sînt și mai teri-

bile. „Dar sînt fericit cu Marie-Laure!“ strigase el într-o zi. Doamna văduvă Barrault are oroare de idei simple. Crede că foarte rar sînt și adevărate. Așa că, la ieșirea fiului ei, ridicase din umeri. Fericire, fericire, o ții una și bună cu fericirea... Să fi uitat că între el și ea sînt vorbe care nu se pronunță? Războiul, văduvia, singurătatea îi șlefuiseră un chip admirabil de duritate și refuz. „Trebuie să știi să spui nu“ — îi place ei să afirme. Așa că blondul nurorii — „o falsă blondă“ — rîsul ei inutil, felul ei de-a merge dansînd — „pe cuvînt, fata asta e gata să se deznoade!“ — bucuria prea afișată de a trăi, o făcea suspectă în ochii ei. Ceea ce n-o împiedică, credincioasă rolului ei de mamă și chiar de soacră, să se intereseze de sănătatea nurorii...

— Da, m-a sunat azi-dimineață.

Henri se rezumă la banalități: vacanța ei la zăpadă merge bine, se odihnește agreabil, se simte minunat, schiază și... De ce brusc, ezită? Ce are de ascuns? Ea îl privește, ochii ei se micșorează, gura i se adună: devine ascuțită.

— Da? zice ea, într-o părere.

El a observat schimbarea de pe fața ei; i-a auzit chemarea sub formă de întrebare, felul ei de a afirma întrebînd, de a întreba afirmînd, pînă cînd el se predă, se declară învins...

— Da? repetă ea.

— Se plînge că e singură...

— Firește, îi lipsești?

— Nu...

Henri își luă vorba înapoi, stîngaci, da, nu, nu știe, nu mai știe; maică-sa freamătă, mai țeapănă, mai subțire, arcuită spre fiul ei, cu aerul că-i spune: „Te-am avertizat“... Nu s-a putut niciodată obișnui cu ideea că nora ei pleacă singură în vacanță. Vede în asta o delăsare a moravurilor. După părerea ei, o femeie nu trebuie niciodată să fie liberă în mișcările ei. Ce teribilă mărturisire! Vorbind în general, zisese o dată că „femeile lăsate de capul lor...“ Nu mai terminase fraza și lui Henri, care-i auzise ultimele vorbe, disprețul cu care maică-sa copleșea femeile îi făcuse milă. Suferise oare că fusese lăsată de capul ei, impunîndu-și fidelitatea,

retrăgîndu-se în propriul ei trecut, inventîndu-şi refuzuri. Cu timpul, dobîndise arta de a-şi administra nefericirea şi reuşea foarte bine. Fericirea fiului intra în această nefericire.

Brusc, se neliniştește. Face un pas înainte, întinde mîna protectoare, maternă. Henri nu se mişcă. A văzut-o apropiindu-se ? El are acea privire depărtată pe care ea o cunoaşte bine, „privirea lui de departe", cum zice Marie-Laure. De cînd se ştie a avut momente de absenţă. Ca şi cum s-ar fi golit. Cînd era copil, maică-sa îi trecea de mai multe ori mîna prin faţa ochilor : „Nu te uita fix că înnebuneşti". Revenea de departe, parcă regretînd. Ea se enerva că nu-l putea urmări în evadările lui. Şi-şi zicea : „escapadele lui". Şi acum, unde fugea ? Cu cine se întîlnea ? Cu Marie-Laure, poate, cu Marie-Laure, firește, cu inflexiunile vocii ei deformate de telefon ; orice distanţă era anulată, în sfîrşit, între Megève şi Vilmont, Marie-Laure se afla lîngă urechea lui, primind toate ecourile fiinţei lui ; Marie-Laure care-i lipseşte, Marie-Laure care-l înnebuneşte, e limpede...

Oh ! ştie ea ce şi-au spus. I se poate ascunde ceva unei mame ? Îşi duce mîna la gură, trebuie să tacă. Henri schiţează un surîs. Un surîs care o exclude, o respinge, o condamnă. E o mamă inutilă. Tot ceea ce a făcut, e spulberat de surîsul lui. Tot ce a suferit, tot ce a petrecut. Nimic, nimic, nimic ! Clatină din cap, închide ochii. Nopţile de veghe, ceaiul încălzit rapid, lupta împotriva coşmarurilor, a febrei care-l făcea să delireze şi bolile pe care le îngrijea cu o răbdare de furnică... Cît de simplu era totul pe atunci : el îi aparţinea, era al ei. Şi astăzi în locul ei, se află această femeie, această femelă, nu are cuvinte destul de dure pentru ea, această fată care-i ţine fiul prin instinctele cele mai joase, mai rele, îl ţine de inimă, cum se zice, vorbă să fie ! Ea turbă, toate grijile ei, morga ei, viaţa ei refuzată, trupul ei ucis, nopţile de singurătate, totul negat, ridiculizat de fata asta, nu, e prea nedrept, prea odios şi blegul ăsta mare care surîde la îngeri, cu capul în nori, acolo în faţa ei, cu un surîs care-i face rău. Îşi duce mîna la inimă, dar el nu vede nimic, la ce să mai

joace comedia, boala ei de inimă nu e gravă, ea știe, ea suferă de o boală mult mai grea : lipsa de dragoste.

Bătrînă, respinsă, singură... Aceste trei cuvinte o însoțesc în fiecare zi, în fiecare oră. A fost odată tînără, a fost odată frumoasă, a fost odată fericită ! Cine își mai amintește ? Cine și-o mai aduce aminte ? Cu excepția fiului ei, martorii gloriei ei sînt morți. E pornită împotriva lui pentru că nu a păstrat nici o imagine a frumuseții ei. Dacă el ar consimți să-și aducă aminte, ea ar avea din nou treizeci de ani, ar mai purta pălăria din paj italian, o rochie albă și ar surîde... Treizeci de ani, nebună, e nebună, Henri avea zece, iar ea era tînăra femeie pe care o înconjurau cu atenții. Ocupația crea predispoziții pentru respectarea văduvelor de război și, cu ocazia procesiunii anuale de la Saint-Martial, pentru prima dată, ea își părăsise veșmintele de doliu, era în 1942, pentru o rochie albă și o pălărie.

— Știi, Marie-Laure n-a vrut să mă duc după ea. Se va întoarce mîine.

Imbecilul ! Ce mai era nevoie să-i spună, parcă ea nu știa ! Marie-Laure, mereu, Marie-Laure care-i pustiește memoria, care-i sfîșie visele, obligînd-o neîncetat să se refugieze în ea însăși, cît mai adînc... Marie-Laure cu rîsul ei de goarnă.

— Ar trebui să fii fericită ! Are același fel ca și tine de a-mi spune nu. Imperativ, imperios, imperial.

Și făcu un gest cu mîna pentru a-și însoți supralicitările. Un gest ascendent, învolburat, ca o frunză moartă purtată de vînt. Gestul familiei Barrault. Pe cît de teatral pe atît de generos. Specific unei familii provensale cu sentimente excesive.

Cocoțat pe scară, dominîndu-și mama, privește casa scării, rampa de lemn încolăcindu-se, semănînd, văzută de sus, cu volutele unei cochilii de melc, rampa căreia îi cunoaște toate nodurile, toate defectele, toate umflăturile ; desenul fierului forjat cu tijele din care se desfac frunzele de acantă cărora le știe ritmul, răsucirile, spațierea ; voleurile scării de la un palier la altul ca o respirație a coborîrii sau a urcării ; și pe el, la toate vîrstele, urmărit de strengari, azvîrlindu-se ca un nebun dincolo de poarta grea de la intrare, ascultîndu-și

inima gata să explodeze, străduindu-se să nu audă rîsetele batjocoritoare de pe stradă ale urmăritorilor, cu răsuflarea tăiată, cu un gust de mentă în gură și un văl roșu peste ochi și pe maică-sa de sus, de la al doilea etaj, strigînd : „Tu ești ?". Pe el, în toate momentele vieții sale, străbătînd culoarul ca o tablă de șah, sărind de pe o dală albă pe alta, evitînd pe cele negre, urcînd treptele cîte două, îmbrăcat într-o bluză neagră de școlar, cu ghiozdanul în spate sau, mai mare, cu ghiozdanul în mînă purtîndu-și primii pantaloni, revenind de la colegiu și aceeași voce de la etajul al doilea întrebînd : „Tu ești ?". Apoi, cîțiva ani mai tîrziu, îmbrăcat în alb, cu un pulover pe umăr, cu racheta de tenis în mînă, și maică-sa acolo sus, la etajul al doilea, dominîndu-l mereu, cu subțirimea ei, cu răceala ei, cu așteptările ei, tu ești, tu ești, mamă vorbăreață, mamă neliniștită, și el venea, cu nasul în vînt, aducătorul de vești al orașului, purtînd istoria orașului Vilmont, un fel de geniu plin de fantezie, elev și fiu neascultător, iubindu-și mama neîngăduit de mult, cu nasul în vînt, da, temător să nu fi întîrziat, speriat să nu fie certat, ani de-a rîndul, copil adolescent, tînăr adult chiar, și maică-sa acolo sus, la etajul al doilea, așteptîndu-l, sperînd, pîndindu-l, tu ești, tu ești, tu ești, mereu egală cu ea însăși, la fel de sever îmbrăcată, văduvă, solitară, cu părul strîns în coc, cu guler și manșete de dantelă drept orice podoabă a unei rochii stricte, maică-sa în fața ușii ce dădea pe palier, la diferitele vîrste ale vieții, îmbătrînind fără să îmbătrînească, pînă ce Marie-Laure, însoțindu-l pentru prima oară în casa tăcută și atentă, îi dă siguranța unui pas calm, pînă cînd maică-sa a cărei pîndă devenise inutilă, acceptă să coboare un etaj pentru a ocupa apartamentul bunicului Barrault. Și iată că el o domină, cu trei trepte mai sus decît ea, și iată că, brusc, adevărul generațiilor e salvat pentru că bunicul Barrault locuia el însuși la etajul al doilea, înainte de a coborî la primul cînd fiul său s-a însurat...

— Vrei o cafea ?

Vroia să-l ducă în încăperile ei, să se așeze într-un fotoliu și să fumeze o țigară. În fond, nu cerea mai mult decît să-i lase, la plecare, un iz de tutun. Un iz

de bărbat. O căldură de bărbat. N-ar deschide ferestrele. Dimpotrivă, îi va păstra în felul acesta mult timp prezența. Era secretul ei. Bunicul Barrault fuma pipe îngrozitoare. „De burjui", zicea el cu vocea lui puternică. Iar ea făcea nazuri. Astăzi nu s-ar mai plînge. Mirosul de tutun răspîndit de bunicul Barrault era după chipul și asemănarea lui. În schimb soțul ei fuma țigări blonde cu capăt aurit. Nici o urmă, nici o amintire... Cît despre fiul ei... Și vor mai dăinui și mirosurile de cafea. Apartamentul va fi plin, ceea ce îi va alunga singurătatea.

Mîna ei se întinde spre cea a fiului. El coboară o treaptă. Mîinile li se întîlnesc : a ei uscată, aspră, osoasă, a fiului caldă, rotundă, dulce. Oricum, dimineața de-abia a început, e sîmbătă. Studioul e închis.

— Hai, îl cheamă ea și-l duce cu ea în salon ca o hoață. Salonul e sanctuarul familiei Barrault. Trei generații, cel puțin, au trăit aici, l-au modelat și l-au marcat prin prezența lor. De la străbunicul, primul notar de renume, pe care un portret, astăzi suit în pod, îl arată cu un nas mare, cu ochelari și favoriți, rămîne o mobilă Louis-Philippe, un secreter destul de mediocru la care bunicul Barrault ținea mult, „pentru că, zicea el, pe el și-a scris mama mea scrisorile de dragoste amantului ei". Era ceva adevărat aici ? Numai Dumnezeu știe ! Bunicului Barrault, căruia viața i se părea ternă, îi plăcea să spună povești. Evocîndu-l pe amantul mamei lui, flata în el o anumită idee pe care și-a făcea despre libertate. Nu ezita să mai adauge de la el, descriindu-și mama care, ascunsă în spatele unei voalete foarte dese, urca într-o trăsură închisă și-i arunca birjarului adrese nebunești. „Închipuie-ți mergea pînă la Avignon sau Aix și chiar pînă la Sisteron, nebuna, sub pretextele cele mai neserioase : că dăduse peste niște panglică de Bâle pe care i-o semnalase cineva sau că găsise o mătase fără pereche". Îi plăcea bunicului Barrault să pronunțe nume ca Avignon, Aix, Sisteron pentru că mărgineau, după părerea lui, triunghiul sacru al Provenței sale în care Vilmont figura ca un centru ideal. Și adăuga, întorcîndu-se către fiul său : „Îți dai seama, bunică-ta, propria ta bunică își făcea de cap cu farmacistul. Un

Flaubert mai prost, nu-i așa ?" Și Henri, care era foarte mic în vremea aceea, mai aude și acum palma bunicului Barrault pe spatele fiului său...

Fiecare mobilă din salon are o poveste. Aceasta e cea mai amuzantă. Mai este și cea legată de tabloul lui Monticelli. Henri se înduioșează întotdeauna în fața acestui tablou. Trebuie să te așezi într-o parte, la stînga, să te dai puțin înapoi, pentru a-l vedea în toată strălucirea lui. Alb, albastru de lavandă, gălbenuș de ou, alb, alb-albastru, alb galben, și din freamătul de tușe se ivea o fetiță cu ceafa subțire, blondă, se ghicesc cîteva bucle dulci pe gît, poartă o rochie lungă, o rochie de bal al cărei corsaj e din dantelă albă pe un fond albastru ; ea iese de la bal, mai gîfîie un pic, emoția, bucuria, fericirea, și două femei bătrîne, două vrăjitoare adevărate, îi barează drumul, se îndreaptă spre ea, moartea, gelozia, și ele sînt pictate în tente de roșu întunecat, negru și bunicul Barrault îl compară cu *Flautul fermecat* din cauza aerului tragic, nocturn, magic, adăugînd : „Un nefericit vine la mine. Beam un blanc-cassis. Era cald. Mă aflam pe terasa unei cafenele din Marsilia. Da, în Piața Prefecturii... „Domnule, îmi zice politicos necunoscutul, sînt pictor, mi-e foame, aș dori să-mi cumpărați una din picturile mele, asta m-ar ajuta". Scoate dintr-un fel de tolbă scena asta pictată pe lemn, mă uit la scîndură pe din dos, „nu vă uitați la suport", îmi zice pictorul. Nemaiavînd nimic, am scos tăblia de la noptieră, „e stejar bun". Întorc tabloul și-o văd pe tînăra dansatoare de care mă îndrăgostesc pe loc, privesc semnătura și mă ridic zicînd : „Domnule Monticelli, sînt onorat că vă cunosc, am auzit vorbindu-se despre dumneavoastră, vă cumpăr tabloul". Cît adevăr era și aici ? Se pare că în momentul în care striga : „Domnule Monticelli..." bunicul Barrault avea vocea lui Raimu și că-și însoțea povestirea cu un surîs abia schițat. Ceea ce nu i-a împiedicat pe cei trei Barrault să se îndrăgostească de tînăra femeie care, din spate, semăna cu Marie-Laure...

Secretarul străbunicului, tabloul bunicului : așteptînd-o pe maică-sa să vină cu cafeaua, Henri trecuse de la unul la altul, cu mîinile la spate, parcă ar fi fost în vizită. Pașii lunecînd pe mochetă... E mult timp de cînd

n-a mai intrat în salon. Îi trebuia o împrejurare ca asta. Zăngănit de cești și farfuriuțe... Nimic nu s-a schimbat, nimic nu s-a mișcat, perdelele cu grele falduri roșii, griul tapetului, vechiul aur al fotoliilor, acordurile discrete, profunde. Trece de la o fereastră la alta : dincolo de perdele, copacii negri ai iernii punctează cerul cu mii de cioburi de promoroacă... E plăcut. Și-a descheiat lodenul, l-a aruncat pe un spătar. Și el, lodenul, pare să vină dintr-un alt secol, cu dilligențe, cavaleri și baluri. O pată printre nuanțele de purpuriu, grena și gri. Să fie impresia de frig dincolo de ferestre ? Să fie liniștea cu zgomote familiare ? Henri își rotunjește umerii, închide ochii. Parcă ar fi o pisică somnoroasă, care se întinde. În el lucrurile, încetul cu încetul, se deznoadă. Să fie aportul generațiilor ? Să fie prezența mamei ? Salonul îi face bine. Domnește în el un aer de mare seninătate. Se simte inatacabil. I se pare că nimic nu i se poate întîmpla. Ca în timpurile în care, urmărit de strengarii care-l făceau poltron, trîntea ușa în urma lui, ușa mare a reședinței particulare și, cu spatele la canaturi, asculta rîsetele lor care se amestecau cu bătăile inimii... Era la vremea aceea un copil fără tată și ceilalți copii i-o reproșau cu cruzime, pe toate tonurile, iar el nu îndrăznea să le strige că tatăl lui murise în luptele pentru Franța. Pudoare ? Teamă ? Discreție ? De unde să știe ? Ține în mînă o ramă foarte simplă. Sub degete regăsește desenul perlat al chenarului. O senzație veche, o amintire veche... Sub ochii lui, un bărbat tînăr, de vreo douăzeci de ani, lasă posterității privirea lui limpede, mustața, gulerul de ofițer, bereta de vînător de munte : ostașul cu mustața bălană... Așa-și numea copilul tatăl. Un profil de medalie, într-adevăr ; un bărbat foarte frumos... Fondul cartolinei se îngălbenise. Datat Cologne, clișeul e din vremea nefericitei afaceri a Renaniei cînd, atît din interes cît și din slăbiciune, democrațiile occidentale i-au permis unui oarecare Adolf Hitler să li se impună pentru prima oară. Această fotografie este singurul aport al mamei lui la salonul familiei Barrault, cu excepția unui fotoliu care aparținuse bunicii și mamei ei și a cărui moștenire dovedește din plin că doamna văduvă Barrault s-a integrat perfect în

această familie care i-a dăruit un fiu drept orice iubire.

Şi fiul priveşte ostaşul care, la rîndul lui îl priveşte. Interogaţie pasionantă, mută, necontenit reluată ; ce fel de om era ? Fotografia lasă să se vadă o privire limpede, directă, pe care viaţa n-o umbrise încă, o bărbie voluntară, un nas perfect desenat, o frunte înaltă, rotundă, fruntea familiei Barrault, fireşte, în ciuda beretei care o ascunde puţin... Da, ce fel de om era ? A nu avea tată înseamnă a-i avea pe toţi, a-i inventa în voie, urmînd dispoziţia de moment. Cum s-a întîmplat în acea zi, îţi aminteşti, îţi aminteşti, în care coborîse treptele cîte patru, de la primul etaj, strigînd că descoperise un set de fotografii ale tatălui său. Emoţia mamei şi cele două mîini care-i smulg cartolinele : „să văd, să văd" şi care le aruncă : „smintitule, smintitule", şi palma, formidabila palmă, în timp ce el aduna fotografiile risipite, plîngînd şi refugiindu-se în camera lui, strîngînd la piept comoara... Faimoasă comoară, într-adevăr ; o colecţie de ilustrate datînd din primul război mondial ! Se putea vedea în el un tip frumos şi nerod, mereu acelaşi, cu mustăţile pomădate, deghizat într-un soldat imaginar în tot felul de poziţii avantajoase pentru a ilustra o mie şi una de situaţii psihologice ale unui militar pe front : aştepta curierul sau îi scria uneia dintre mamele răniţilor, visa la viitoarea sa permisie unde se imagina alături de bătrîna lui mamă ; pe scurt, era destinat să salveze ceea ce era uman în fiecare soldat trimis în infernul bătăliilor ; şi totul pe un fond roz, verde, migdală, sau maro... O după-amiază întreagă, frumosul nerod îi ţinuse companie ; îşi făcuse din el un confident şi cu ochii mari deschişi, băieţelul febril şi bolnăvicios se lăsase împins spre noapte... Frumosul îl ajutase să-şi reprezinte tatăl... Imaginile mediocre îl mulţumiseră pînă în ziua în care descoperise în biblioteca bunicului Barrault o mare carte de pictură. Avea vreo doisprezece ani... Cartea îl îngrozise. Într-atît încît luni în şir tremura deschizînd-o, ştiind că va da mereu de aceeaşi pagină. Ea reprezenta un Hristos pe cruce, pătat, putred, descompus, luminat de luminile verzui. Petrecuse ore întregi, idiot, înnebunit, contemplînd reproducerea sau imaginîndu-şi pe propriul său tată în această situa-

ţie, şiroind, zemuind dezgustător, cu buzele umflate, vinete, şi moartea, lunecînd de la imagistica dulceagă la imaginea insuportabilă, devenise o fantezie în care ostaşul cu mustăţile bălane juca toate rolurile de la erou la cadavru, de la îndrăgostit la damnat, de la visător la disperat... Ce fel de om era ? Henri ar fi vrut atît de mult să aibă un tată de admirat, de iubit, de urît. Dar în locul lui îi rămăsese o fotografie, aceeaşi care stătuse pe dulapul din salonul de la etajul al doilea, care l-a însoţit pînă la căsătorie şi pe care maică-sa, coborînd la primul etaj, o luase cu ea. Asta era : îi rămăsese fotografia şi o certitudine sau două privind împrejurările morţii. Un cîmp de grîu, pentru început, un cîmp de grîu ca la francezi, presărat cu maci şi albăstrele, sub un cer fără nori şi mărginit de o clopotniţă... De asta, Henri era sigur. Tot atît de sigur ca de buchetul de crini care i se oferise maică-sii în ziua armistiţiului. Astfel, moartea ostaşului nu părea la prima vedere, catastrofică. Nu era decît un cîmp de grîu, paşnic şi tricolor, legănîndu-se dulce sub adierea uşoară şi deschizîndu-se ca să primească trupul unui soldat brusc epuizat care căzuse în el, cu braţele în cruce, cu faţa întoarsă spre cer... Un singur detaliu : pe locul inimii o pată roşie se întinde încet pe veston, devenind maronie... Şi cerul se învîrte, se învîrte sub pleoapele obosite ale ostaşului, în timp ce trupul lui, grînele, macii, albăstrelele, sînt prinse într-un vîrtej contrar, moartea şi viaţa înfruntîndu-se, bubuind în tîmplele obosite ale rănitului, obosit, atît de obosit, că ar fi vrut să doarmă, că ar fi vrut să moară, dacă n-ar fi existat, acolo, undeva, foarte departe, un băieţel care rîdea alergînd printre măslini, sub cerul albastru... Să facă un ultim efort, să se depăşească pe sine, să-şi revină, să încerce să înlăture ceea ce era de neînlăturat şi, pentru că-i mai rămăsese o picătură de sînge, să-şi spună că totul mai era posibil... Dar iată că rîsul copilului creşte, creşte, umple tot cerul : fulger, tunet, un avion trece, sfîşie albastrul lăsînd să se vadă cealaltă parte, negrul, tot negrul, şi peste zi se abate noaptea care transformă fiecare spic într-o sabie, fiecare mac într-o floare de sînge ; şi frigul, brusc, tot frigul, cobo-

rînd din cer, urcînd din pămînt şi invadîndu-l pe soldat, tot frigul, cristale în care-şi răneşte mîinile, gheaţa în ale cărei adîncimi translucide mai tremură încă un rîs depărtat, tot frigul, dumnezeule, care-l desparte de acum de el însuşi, de amintirile lui, de copil.

O senzaţie bruscă de bine. Un miros de cafea îl învăluie, îl robeşte. Henri se întoarce. Maică-sa intră în salon. El lasă din mînă fotografiile. Ceştile tremură pe farfurioare. I-a văzut gestul şi-şi strînge buzele. El stă sprijinit de o mobilă. Ar trebui să meargă spre ea, să-i ia platoul, s-o ajute să se aşeze, s-o servească ; ar trebui să încerce s-o domesticească, s-o facă să vorbească, să povestească despre ea. Ce ştie despre ea ? Calitatea ei de mamă acoperă totul. E drept ? Şi ce înseamnă această ascuţire a buzelor, observîndu-l că ţine fotografia tatălui său în mînă ? De ce e agasată, iritată ? Mîinile îi tremură, servind cafeaua. Dacă i-ar zice : „Şi soldatul cu mustaţa bălană ?“ Cunoştea răspunsul : „Era un cîmp cu grîu, s-a întîmplat în mai 1940, în timpul campaniei din Franţa...“ Dar, nu, nu, nu va răspunde nimic, un suspin îi va străbate trupul, semănînd cu o tresărire trufaşă. A văzut ea vreodată săbiile frigului, spaţiile nopţii şi adîncimile gheţii ? A văzut ea, asemenea lui, imensa sfîşiere în lumina lunii ? „Nu trebuie să vorbeşti despre el, nu trebuie să vorbeşti“. Ce secret ? Ce ură mocnită ? Ce dragoste de apărat ? A refuzat mereu să se dezvăluie. Şi dacă era mai simplu ? Dacă maică-sa se hotărîse o dată pentru totdeauna să închidă ochii în faţa nenumitului ? Credinţa îi ţine loc de certitudine. Va zice, de exemplu : „Moartea“, şi atît. Cuvîntul îi va şuiera între buze, parcă expulzat, iar gura se va închide foarte repede, de teamă ca el să nu se întoarcă. Numea moartea ca pe un exorcism, pe cînd el şi-o imagina necontenit, oribilă şi credincioasă însoţitoare, ale cărei secrete ar fi vrut să le epuizeze pe toate, pînă cînd avea să regăsească, intactă, surîzînd, imaginea tatălui.

— Zahăr ?

Ea îi întinde o farfurioară, surîde, are douăzeci de ani, treizeci, nu mai contează : ea e mama ; un val de tandreţe îl îneacă, ia farfuria, pune zahăr ; ar fi vrut s-o îmbrăţişeze pe tînăra bătrînă femeie, dar ceaşca,

farfurioara, linguriţa îl împiedică. Ar vrea s-o sărute ; lumina dimineţii, învăluind-o, din spate, îi îndulceşte profilul, are treizeci de ani, patruzeci, el meştecă în cafea, ea stă pe marginea unui scaun, bea un gît de cafea, clipă perfectă, mijeşte ochii, rochia de casă îi vine bine, are cincizeci de ani, şaizeci, e o femeie chiar foarte tînără, iar el ar vrea s-o ia de mijloc, s-o poarte într-un vals, să se rotească, să se rotească, să se rotească...

— Nu te simţi bine ?

E o căldură toridă, e vară, grînele sînt coapte, cerul se sfîşie, corbii întunecă orizontul, zbor negru, foşnete negre, ca astă-noapte, croncănituri negre ca astă-noapte... Cineva sau ceva astă-noapte l-a atins, dar e prea mult spus, l-a simţit numai trecînd şi s-a trezit transpirat, tremurînd, crezînd că percepe o prezenţă... În el s-a produs un fel de sfîşiere — teroare, suspin ? — şi frigul l-a pătruns, noaptea l-a invadat, e vară, la orizont o clopotniţă se năruie sub bombe, grînele ard, un avion coboară în picaj, e moartea, fără îndoială... Astă-noapte cineva sau ceva l-a atins. Se face din ce în ce mai cald şi, de cînd s-a trezit, e încredinţat că poartă în el amintirea unei mîngîieri îngheţate, a unei atingeri reci, pe mîna stîngă, pe obrazul stîng. Astă-noapte a fost *atins*, înţelege, în sfîrşit, expresia.

Ea îi bate pernele : „Aşa o să-ţi fie mai bine..." Cafeaua îl ajută să-şi vină în fire. Ce i s-a întîmplat ? Ea comentează, neobosită, comentează : „Te-ai făcut livid, ai închis ochii, am crezut că vei leşina". O ameţeală. Cuvintele obişnuite : oboseală, surmenaj, odihnă.... Ea şi-a intrat în rostul ei. Îl înăbuşă cu sfaturi, cu recomandări. Cunoaşte boala. Se agită, se duce după biscuiţi : „ba da, ba da, trebuie să mănînci ceva", deschide un dulap, foşnet de hîrtie mototolită, fursecuri lunecă într-o farfurie, se întoarce, încîntată, atît de tînără, aşază o faţă de masă, „ba da, ba da, vom lua micul dejun împreună", pleacă din nou, încetul cu încetul măsuţa joasă se acoperă de dulceţuri, de unt, de miere, „vezi, vezi, e aici tot ce-ţi place", o rază palidă de lumină cade pe masă, brusc dulceaţa şi mierea devin translucide, „o să iasă poate soarele...", comentează ea, neobosită, comentează. Vrea să se liniştească. Ce i s-a întîmplat ? Vrea

să știe. Un diagnostic, e foarte comod... „Doctore, e inima. — Perfect ! Luați trei picături de... — Nu, doctore, sînt trist. — Perfect ! Veți lua zece picături de... — Doctore, nu vedeți că sînt în doliu..." Ea zice : „Voi chema doctorul". El face semn că nu. Îi e mai bine. Îi e mai puțin cald. A fost numai o amețeală, asta-i tot. Ea clatină din cap. Nu pare convinsă. El mai cere o ceașcă de cafea. Poate oare să-i spună că fotografia soldatului l-a tulburat ? E atîta vreme de cînd nu s-au mai văzut... Să-i povestească aventura lui nocturnă, nu visele sale, ci coșmarul, nu despre Marie-Laure întorcînd capul de la stînga la dreapta, ci despre acea atingere ușoară, atît de ușoară ?... Va îndrăzni oare să-i spună că azi-dimineață, pentru prima oară în viața lui, s-a înșelat asupra timpului, ascultînd ceasul bătînd în turn ? Tot n-ar înțelege. Pentru ea n-ar fi decît povești. Va zice : „Faci din asta o întreagă dramă !" Nici o legătură, firește, nici o legătură ! Și totuși, și totuși... Are sentimentul, chiar o senzație fizică, apăsătoare, care-l neliniștește, că totul se leagă, da, ar mînca o tartină, nu, nu miere, mai bine dulceață, îl neliniștește, da, nici n-ar putea spune cît de tare, maică-sa unge pîinea cu unt, întinde dulceață deasupra, dulceața de vișine, dulceața lui preferată, îi oferă tartina...

— Mama...

Pentru prima oară, după multe luni, o strigă astfel. A fost gata să țipe, un suspin îl sufocă. Îl strînge peste coaste, i se oprește în gît. Strigătul iese pe jumătate înăbușit. Ea nu l-a auzit. Zice simplu : „Vrei altceva ?" El dă din cap, brusc obosit, obosit... O greutate de o tonă îl apasă în plex. Respiră greu. Să plîngă, ar vrea să plîngă. Poate l-ar mai ușura. Mestecînd tartina, se mai destinde. În fața ochilor se află secreterul străbunicului, tabloul semnat de Monticelli, al bunicului Barrault ; perdelele în falduri mari roșii și griul tapetului ; crengile negre din parc, dincolo de ferestre ; se află, se află... Se lasă între perne. Dincolo de ziduri, e orașul cu străzile familiare, orașul Vilmont ca o răstignire, ca o enigmă. Dincolo de Vilmont e triunghiul sacru, pămîntul lui, cerul lui, pietre și vise la un loc. Dincolo, dincolo... Un cîmp de grîu, o fotografie, eve-

nimente petrecute de mult, un soldat. De ce să plîngă ? De unde-i vine slăbiciunea ? Totul e atît de clar, de simplu. Un mare și frumos adevăr, o mare și frumoasă poveste, născute în acest punct al inimii, pe acest versant al nopții, unde i s-a cerut atîta credință : tatăl său, iată, a înțeles că tatăl său, ce greu îi vine să rostească, a înțeles, în sfîrșit, că moartea prematură a tatălui său îi impunea obligația de a și-l închipui mai tînăr decît el. Or, un tată nu poate fi mai tînăr decît fiul lui. Admirabilă logică ! Soldatul murise la treizeci de ani, el are patruzeci și patru. Nu se poate. Brusc, a înțeles că, și dacă i-ar fi fost dat să ajungă pînă la adînci bătrînețe, viața lui se oprise undeva, în Franța, în mai '40, în mijlocul grînelor. Viața lui ? Nu, memoria, sensibilitatea mai degrabă... Toată viața va rămîne mai tînăr decît tatăl lui. Nebunie ? Miracol ? Adică își va păstra, da, pînă la ultima suflare, privirea lui de copil. E evident. Secreterul, tabloul, noaptea, iarna de dincolo de ferestre, nimic nu s-a schimbat, nimic nu se schimbă. Asta e fericirea. Ce dar mai frumos putea să-i facă un tată fiului său ? Un dar plătit cu viața. Darul vieții, poate... Înțelesese și brusc totul începuse să se învîrtă în jurul lui...

— Am dormit foarte prost, știi.

A zis ca să termine mai repede. Maică-sa trece în revistă vinurile prea grele, riscurile tensiunii, mesele prea copioase, lipsa de exercițiu. Ea zice : „pari tînăr, dar uite ai trecut de patruzeci de ani". Aprobă, dă din bărbie, precizează : „Patruzeci și patru", surîde. Cît e de frumoasă, așa plină de neliniște ! Își bea cafeaua cu înghițituri mici, lacome. El pune picior peste picior. Îi e bine, e fericit. Dar maică-sa o ia de la capăt : „Să nu iei în ușor indispoziția". Ea are dreptate, are întotdeauna dreptate. El o aprobă cu toată gura, invocă cina din ajun, prea grea, într-adevăr prea grea, și alcoolurile și țigările, otrăvurile minții, evocă familia Daumas, soțul și soția, înainte de a mărturisi : „Și știi ce i-am întrebat ? I-am întrebat dacă sînt fericiți. Da, da..." Rîde, ea se apropie, rîde și ea. Vrea să știe ce i-au răspuns. Se arată lacomă. El face un gest din mînă.

gestul lui obișnuit de frunză moartă : „Dacă i-ai fi văzut : libărci, cîrcîiaci, scolopendri..." Un rîs rău, care-i place ei, care-l apropie de ea. Ea îi întinde mîna, e fericită, îl regăsise.

Mîna uscată, rece, peste a lui : exact ca în noaptea trecută, ca în noaptea trecută... rîsul îi îngheață. Înțepenește. Blînd, cu nesfîrșite precauții, își retrage mîna.

— Trebuie să plec.

— Așa obosit ? În starea în care ești ? Atît de repede ?

Se alarmează, înmulțește piedicile, interdicțiile, imposibilitățile. N-ar trebui, n-ar trebui. Mașina de la garaj ? Mai poate aștepta. Dejunul la Mirabeau ? Se poate amîna. Propune să dea ea însăși un telefon. Pentru doamna văduvă Barrault nu sînt decît niște pretexte fără temei. Știuse dintotdeauna că fiul ei posedă arta de a se lăsa înlănțuit.

4

GARAJUL

Apropiindu-se de garaj, Henri s-a întîlnit cu domnişoara Audinet, cu umbrelă şi veşnicul ei panier. Mai agitată ca niciodată, părea să-şi ţină lungi discursuri... S-a oprit, a clătinat din cap de mai multe ori, a bătut în pămînt cu umbrela. Cu vîrful a aruncat o piatră în sus şi a zgîriiat pămîntul. Pornind mai departe, a dat din umeri. Henri a salutat-o, ea l-a privit fără să-l vadă. Se gîndise la ea azi-dimineaţă... Unde se duce ? Mersul ei sacadat, datul din umeri, felul ei de a rîde liniştit, totul face din ea prada cruzimii copiilor. Se întîmplă ca ei s-o urmărească cu ţipete batjocoritoare. Ea se apără făcîndu-şi umbrela morişcă. Din adîncul nopţii ei, ce vede ? Copii ? Păsări ? Cronica din Vilmont s-a ocupat de ea o iarnă întreagă... S-a vorbit oare destul despre fiica medicului devenită oficiantă la poştă ? O viaţă s-a sleit în modesta ei siluetă neagră, care se depărtează, strivită, caraghioasă... Henri o priveşte. Îi e milă de ea. Din pricina singurătăţii. Din pricina pă-

sărilor. A timpului care trece și care-o îndoaie și-o înceţoșează... Își aduce aminte vag de doctorul Audinet, un uriaș cu părul roșu. Era întruchiparea bucuriei de a trăi, forța însăși... Și bunicul Barrault era fericit cînd își juca nepotul pe genunchi. Își imaginează că doctorul Audinet, bunicul Barrault au murit liniștiți. Lăsau în urma lor copii, speranțe, în lipsa unei moșteniri. Ce ar fi putut salva biata domnișoară bătrînă ? Și el, Henri, ce ar fi putut continua ? Cu el, după toate aparențele, se va termina dinastia Barrault. Într-o zi, mîine poate, va fi și el bătrîn la rîndul lui și tînărul notar din Vilmont îl va privi trecînd și-l va saluta, cum făcuse și el cu nebuna asta bătrînă de Audinet, iar el, pentru că va fi prea bătrîn, nu-l va vedea sau, din gelozie, se va preface că nu-l vede sau, și mai mult, simțindu-se în vervă, se va apuca să-i țină un discurs lung tînărului fluşturatic care va născoci cine știe ce pretext pentru a i-o tăia scurt și a-l părăsi în amărăciunea și singurătatea lui...

Domnișoara Audinet a dispărut după Turnul Spitalului. Coboară probabil spre catedrală. Cu pași mici grijulii. Învîrtindu-și umbrela. Rîzînd blînd. Discursurile amărăciunii și ale singurătății... Henri e cutremurat de un lung fior. Mila nu e străină de oroare. Numai la cinci minute de aici, între un secreter Louis-Philippe, un tablou de Monticelli și o fotografie îngălbenită, o fostă tînără femeie cu ferestrele și ușile închise, încearcă să prelungească vizita fiului ei, respirînd cu mici înghițituri economicoase mirosul de cafea și de tabac. Tot discursul amărăciunii și al singurătății... Henri se înfioară. Neliniștea, deznădejdea bătrîneții, nu, a unei bătrîne tinereți, a iubirii adunate și devenite inutilă prin egoismul tinereții, nu, al unei tinere bătrîneți... Pretutindeni, în Vilmont, ascunși după perdele vechi, printre mirosuri vechi, bătrînii, nu tinerii oameni bătrîni, bătrîne tinere doamne, așteaptă, așteaptă, așteptată... Și nimic nu vine, nici fiii iubitori, nici surprizele, nici moartea măcar... Nimic, în afară de amărăciune, singurătate, nesfîrșite discursuri...

Henri își privește vîrful pantofilor. De cînd stă nemișcat în fața garajului ? Dă din umeri, se întoarce pe

călciie : mașina îl așteaptă. Bulevardul e pustiu ca în orice dimineață de sîmbătă. Sub cerul albind de zăpadă Vilmont seamănă cu un oraș pierdut. Numai vîrful umbrelei domnișoarei Audinet, lovind pămîntul, reușise să sfîșie tăcerea. De la alb Henri trece la negru : garajul e luminat de un bec chior care atîrnă legat de un fir. Nimeni, ca de obicei. Într-un garaj nu e nimeni niciodată. Henri tîrșîiește picioarele ca să-și anunțe venirea. Solul e uleios, lucitor, bătînd în negru. Acum tușește. Va catadicsi cineva să apară dintre mașini ? Desigur, aici clientul nu e rege. Sîmbăta muncitorii se odihnesc, e adevărat. Dar patronul ? dacă becul e aprins înseamnă că e pe aici...

— Ah, balamucul !

Vocea lui Jeanjean vine de jos. Sub ce mașină s-o fi vîrît ? Henri se apleacă, zărește în dreapta lui o lumină razantă. O lampă volantă, firește. Se aude un hîrșîit. Un platou format din scînduri și montat pe patru bile de rulmenți, lunecă, în timp ce de sub roțile unei mașini apar două picioare, apoi torsul unui bărbat. Culcat pe spate, ajutîndu-se de brațe, Jeanjean iese de sub motor. Ridicîndu-se, scoate din buzunar o cîrpă murdară cu care-și șterge mîinile. Conștiincios. Henri se întreabă de ce, pentru că, oricum, Jeanjean îi întinde încheietura păroasă.

— Ah, balamucul ! repetă el.

Calm, jovial, firesc în vulgaritatea lui, Jeanjean salută pe toată lumea la fel, de la notar la zidar ; nu sînt toți la fel ? Bănuiți toți, nu încape vorbă, a nu pricepe o iotă din ale mecanicii și adunați sub aceeași firmă, un soi de turmă stupidă peste care domnește el, Jeanjean, cel mai bun mecanic din Vilmont. Pe Henri l-a bîntuit de zece ori, de o sută de ori, ideea să-l abandoneze. Jeanjean îl agasează, îl irită, îl indispune, dar Jeanjean continuă să-și pună mîinile murdare pe capota mașinii lui. Pentru moment, Henri își oferise un Mercedes, ultimul tip, un 450 SEL.

— Și mașina mea ?

Cu o falsă modestie, Jeanjean o arată cu degetul lui uleios.

— De văzut, o văd...

Mercedes-ul luceşte blînd în lumina puţină care pătrunde prin ferestrele murdare, acoperite cu pînze de păianjen. Lumina electrică nu ajunge pînă la el. În ciuda uşii glisante deschise nu se vede aproape nimic. Cu cromurile lui, cu forma lui scundă, Mercedes-ul pare a ocupa tot spaţiul. Chiar în acest decor funebru, e frumos. Scripeţi legaţi de grinzi, unelte neliniştitoare. Miroase a ulei cald, a gaz de eşapament, a benzină. Henri se îndreaptă spre maşină. Şi întreabă peste umăr : „Dar ce avea ?"

Garajul fusese odinioară o remiză uriaşă. O staţie de poştă. Inele de fier mai sînt fixate încă pe pereţii din fund. Amplasamentul era ideal. Sprijinită de unul din zidurile de centură ale oraşului — sau de ceea ce mai rămăsese din acestea —, înainte de a se fi străpuns bulevardul, staţia, aşezată *extra muros,* dar chiar lîngă poarta de nord a oraşului, a cunoscut cu siguranţă o mare animaţie. Bunicul lui Jeanjean sau străbunicul, fusese şef de staţie. Bătrînii din Vilmont îşi mai amintesc încă de vremea în care pe aici se înghesuiau mărfurile, diligenţele, berlinele, de încăierarea de trăsuri, de călători, surugii, colete şi bagaje, printre nechezături şi fornăit de cai, înjurăturile vizitiilor şi ţipetele doamnelor... Viaţa, ce mai ! Viaţa plină de lumină, de culoare, de mişcare, viaţa cu miros de pielărie, de alcool şi transpiraţie... Şi străbunica Barrault, aruncînd unui vizitiu o adresă smintită la Aix, la Sisteron, la Avignon, ca să-şi regăsească amantul, la mare galop, sub pretextul că merge să-şi cumpere un cot de panglică sau un cupon de mătase. Minciunile, patima şi stofele bogate cu reflexe de moar, drept scuze. Ochii înfierbîntaţi, ascunşi după voaletă, mîinile umede, respiraţia sacadată, sărutările furate, toată dulceaţa păcatului... Scormonind prin pod, Henri a descoperit o valiză plină cu panglici de Bâle. O avere. Aurul minciunii, aurul visului... Staţia fusese cu siguranţă foarte animată. Acum nu mai răspîndeşte decît mirosuri moarte : de cauciuc, de fierărie, de uleiuri minerale şi sudură. Ca să nu mai pomenim de lumină, moartă şi ea, cenuşie, prăfoasă, aruncînd ici şi colo o rază albicioasă care pune în evidenţă o caroserie, un cauciuc vechi...

Jeanjean deschide ușa Mercedes-ului, întinde o pînză de o culoare incertă pe scaun, se așează și face contactul. Motorul toarce ca un motan fericit, felină cu mîinii imprevizibile. Jeanjean accelerează o dată, de două ori, după care întrerupe contactul. Ieșind din mașină, surîde. Triumfînd Jeanjean își păstrează modestia. Henri nu știe niciodată ce nu merge. „Aprinderea", aruncă mecanicul, împăturind pînza. „Aprinderea !" Ca și cum ar fi fost deja de la sine înțeles. Și Jeanjean ăsta, prea e de tot ! Jumătate vrăjitor, jumătate codoș ! că mai bine nu poți să-i spui ! Mai rău decît un doctor uneori, arogant, sigur de el, bogat cît zece proprietari, făcînd pe săracul, uite salopeta, uite mîinile, ascunzîndu-și cecurile în străfundurile casei. Cu el trebuie să ai răbdare, să te umilești cît poți și la sfîrșit să te arăți generos cu bacșișurile. Henri se duce la garaj de parcă ar merge la abator, la Canossa... Începe cu o așteptare insolentă, o zăboveală cu scop precis, de îndată ce-i treci pragul, nu mai ești tu stăpînul : urmează un „oh ! balamucul !" cu care nu te poți obișnui și se termină printr-o factură grasă și uleioasă. O factură cu cifrele din ce în ce mai rotunde : „Mîna de lucru"... zice Jeanjean cu un surîs strîmb, aruncîndu-i brusc pe muncitori și automobiliști unii în circa altora. La fiecare factură, Henri tresare. Nu că ar fi zgîrcit. Ar da oricît pentru mașina lui ! Cel mai mic zgomot îl alertează. O ascultă, o îngrijește atent, îndatoritor ca un amant. Deci nu e vorba de bani, ci de o incompatibilitate de umoare. „Lupta de clasă începe în garaj", își zice el, cu bunăvoință. O luptă de clasă pe dos, se înțelege de la sine, falsă, ipotetică, un soi de lupercale în timpul cărora garajistul, stăpîn pe liota lui de muncitori, face pe sclavul și profită de îndemînarea lui pentru a-și înjosi clienții, proprietarii mașinilor. Lupercale în sens modern, luptă de clasă în stil roman, din care se degajă un fel de ură surdă, teribilă, de nevindecat, făcută din gelozie și ciudă. Fără să-și mărturisească, Henri îndură greu ca un asemenea ins necinstit să se ocupe de mașina lui. Are impresia unei efracții, mai rău, a unui viol... Greu de spus de ce ; dar, gîndindu-se la mașina lui, își amintește expresia : a înconjura cu o

grijă geloasă... În timpul diligențelor erau înconjurați cu o grijă geloasă oamenii și animalele, astăzi doar lucrurile. „Totul se degradează", ar zice doamna văduvă Barrault, ridicînd veselă bărbia. „Totul se degradează", repetă ea cu o evidentă satisfacție. Dacă tot e să îmbătrînești, e mai bine s-o faci într-o lume pe care n-o mai iubești. Bătrînii sînt insuportabili. Numai ei au dreptate întotdeauna. Sigur că se acordă unei mașini atenția pe care ar trebui s-o acorzi unei ființe umane. Dar asta nu înseamnă oare că umanitatea i-a părăsit pe oameni ? Nu prea mai sînt ei umani oamenii, în timp ce mașinile... În fond, amantul se obișnuiește greu cu ideea că un doctor ar putea să-i consulte amanta... Așa încît, după felul cum, conținut și complice, îl întreabă pe doctor de ce suferă iubita lui, e ușor de înțeles că el admite legătura care s-a creat între ea și doctor. O legătură specială, otrăvită și vicleană. Doctorul este singurul care știe unde se află cutare aluniță ; singurul care a văzut, a atins, care a apreciat. Și, dintr-o dată, doctorul are niște drepturi. El intră în triunghi ; și garajistul face parte dintr-un triunghi. Vorbind despre *Mercedes,* zice : „Ea..." și cu cîrpa șterge de pe capotă o ipotetică urmă de deget. Henri și cu el zic : „Ea...", cu aceeași voce plină de interes, cu aceleași inflexiuni admirative. Și, în spatele geloziei, Henri își descoperă propria lui complezență. Îi place să i se vorbească despre mașina lui. Și unui bărbat îi place să-i fie complimentată amanta. Și cine ar putea-o face mai bine decît un doctor ? Vorbele lui liniștitoare nu înseamnă oare : „Cu o asemenea femeie nici o boală nu are șansă" ? Ca Jeanjean care adaugă : „Cu o asemenea mașină..."

Henri e fericit. Privind formele puternice născute din metal și viteză, își spune, găsește greu cuvintele, își spune că frumusețea, nu, puterea, exact, își spune că puterea se află acolo, în fața lui, la îndemînă, puterea și de asemenea supunerea ; mierea și țipetele, mîngîierile și zgîrieturile, vaietele line și horcăielile cu ochii ieșiți din cap... Și ciudat, cu adevărat, e că nu se știe foarte bine cine se bucură și cine provoacă bucurie.. Cine domină și cine este dominat. Stăpînul și

sclavul. Dumnezeule, ce bine e ! Voinţa se topeşte pe seama puterii, dominarea pe seama plăcerii, Dumnezeule, ce bine e ! Bărbatul devine femelă, admiră forţa maşinii, îi spune : „Ea...“, şi ei îi va delega de acum încolo puterea, talentul şi farmecele lui. Ce ar putea o femeie să înţeleagă ? Nimic, firește ; trebuie doar spus că ele sînt toate complice, fericite, atît de fericite că bărbaţii lor se predau cu totul, se supun, prefăcîndu-se în sclavi. Să îndrăznim să mărturisim că nu-l interesează din ce e făcută o femeie, o fiinţă umană, şi ea, suferindă şi, poate, muritoare. Nepăstrînd de la ea decît voluptatea, plăcerea, bucuria, e convins că-şi rezervă esenţialul. Nebunul ! El o reduce atît de mult pînă cînd nu mai e decît reflexul propriilor lui abandonuri. Brusc, ea îl domină, îi devine stăpînă, îl conduce şi, de aici, accidentul, inevitabila ruptură. Henri s-a temut adesea de asemenea clipe de abandon în care, plăcerea de a şofa fiind atît de mare, lăsa maşinii grija de a-l conduce. Şi de a muri de plăcere !

— Întotdeauna eşti un pic îndrăgostit la început de droşca ta ! După aia, trece...

Şi, cu mîna, Jeanjean îi arată cîteva carcase. Afurisitul de Jeanjean, nimic nu-i scapă ! Tace o clipă, le aruncă o privire înduioşată, şi face din ele un roman. Îşi cunoaşte bine lumea, ticălosul ! „Accidentele, rosteşte el cu toată gura, nu există“. Degeaba i se demonstrează, i se multiplică exemplele, o ţine pe a lui, adăugînd : „Ai văzut vreodată medic să se îmbolnăvească de boala pacienţilor ?“ Aici, îşi opreşte respiraţia, îşi priveşte publicul peste umăr, sigur de el şi, cu un gest de revers al mîinii rosteşte : „Niciodată !“ Net, precis, peremptoriu. Cineva nu se lasă convins ? E vreunul care nu vrea să înţeleagă şi pace ? Jeanjean îi întoarce spatele şi-i aruncă peste umăr : „Am avut eu vreodată vreun accident ?“ Are dreptate. Întotdeauna eşti puţin îndrăgostit de propria-ţi maşină. El i-a zis „droşcă“ pentru a păstra măsura. Patima lui Henri pentru maşini alimentează cronica mondenă din Vilmont. Asta este ! Nu poţi avea secrete faţă de garajistul tău ! Fără să mai punem la socoteală că se cunosc de... De cînd oare ? „Ei, e ceva timp“, zice Jeanjean. Ceva ? Mie-mi

spui ! Henri şi Jeanjean au intrat împreună într-a şasea. Jeanjean, elev bun şi cuminte. Caiete curate, lecţii învăţate. Într-a treia şi-a dat examenul pentru certificatul de absolvire. Într-a treia sau într-a patra. Şi apoi a dispărut. Vine sfîrşitul verii. Începe şcoala. Şi Jeanjean tot nu mai apare. Pînă într-o zi cînd Henri întors de la colegiu se întîlneşte cu el. Schimbat : îmbrăcat în salopetă, cu şapca pe o ureche, unghiile negre şi mîinile, cum să le descrie ? mîini care într-un trimestru îşi dublaseră volumul. Mîini de bărbat cu venele umflate, dure, cu urme de răni ; mîini de muncitor. Se opresc, se salută, îşi propun să se mai întîlnească şi Jeanjean face semn că nu. Cum ? Să nu se mai întîlnească ? De ce ? „Drumurile noastre nu mai sînt aceleaşi", zice Jeanjean, înainte de a sări pe bicicletă şi a se îndepărta. Drumurile noastre... Care drumuri ? Henri nu înţelege. Şi ce înseamnă felul acesta de a vorbi ? Drumurile noastre, drumurile noastre... În ziua aceea, Henri s-a întors acasă, alergînd într-un suflet. Vroia ca maică-sa să-i explice. „Asta-i viaţa", i-a răspuns ea. Acum, ceea ce a taxat în vremea aceea drept o insuportabilă trădare, îi apare ca o mare tristeţe. Ce ar fi devenit Jeanjean dacă şi-ar fi continuat studiile ?

Da, e ceva timp de cînd se cunosc, cum zice Jeanjean, şi Henri presimte că nu e bine să stîrnească amintiri. Şi totuşi ar avea poftă s-o facă. Fie şi numai pentru a-i mărturisi lui Jeanjean ce mult îl tulburase atitudinea lui de atunci. Da, lupta de clasă, Henri a înţeles foarte repede ce înseamnă. Nu, nu e vina vieţii. Da, Henri e gata să se bată pentru a face să dispară asemenea nedreptăţi. Şi, în acelaşi timp, se întreabă ce s-ar fi întîmplat dacă Jeanjean n-ar fi fost garajistul lui...

— Ce-i asta ?

Jeanjean întoarce capul. Henri îi arată cu degetul o grămadă de pneuri vechi.

— Asta ?

Din grămadă iese la iveală un fel de bidon. Ruginit, cocoşat, cu urme de vopsea kaki.

— O amintire, zice Jeanjean, brusc bănuitor.

— Asta văd şi eu...

La Vilmont toată lumea știe că tatăl lui Jeanjean s-a aflat în fruntea luptei de Rezistență. Era chiar șeful rețelei și anumite mesaje difuzate de Londra îi erau destinate personal. O voce nazală, după bum-bum-bum-ul tradițional, anunța că pisica era în dulap și că va mieuna de două ori. Cîinele, pisica, nevăstuica, cine mai știe, o adevărată fabulă cu animale ghidușe și poznașe, cum să te mai descurci între ele, și tatăl lui Jeanjean pleca în toiul nopții, mergea o bună bucată de vreme, precedat și urmat de cîteva umbre și, odată ajuns pe platoul Claps, la jumătatea drumului între Vilmont și La Loubière, dădea cîteva ordine scurte, aprindeau cîteva focuri și, atrase de flăcările unduitoare, din nori, apăreau avioane care parașutau arme. Orașul Vilmont era foarte mîndru de a fi înregistrat cel mai mare număr de parașutări din țară. Tatăl lui Jeanjean era marele preot. A doua zi de dimineață se prezenta la garajul lui ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Un tată liniștit și deloc fanfaron. Alături de încă vreo cîțiva, nu mai mult de un pumn de oameni, el a salvat pentru Vilmont onoarea Rezistenței. O singură concesie : în primele săptămîni după eliberare, garajul lui a servit de depozit de arme. Henri știe ceva pentru că, profitînd de agitația momentană, șterpelise de aici un revolver și gloanțe. Și astăzi, din acea epocă ieșită din țîțîni, din cele trei sau patru luni în care un pumn de oameni au trăit cît tot restul vieții lor, rămăsese părăsită, printre pneuri vechi, o gamelă ruginită.

— Vreau s-o cumpăr.

Henri o apucă, o ridică, se joacă la închizătoare. „Mă întoarce foarte departe înapoi", zice el. O gamelă americană... Țigările blonde, trei cîte trei, în pachețele, și săpunurile pe care se putea citi „Soap" și care pluteau în baie, ciocolata învelită în hîrtie țipător colorată, batoanele de chewing-gum, și mama fumîndu-și primul *Camel*, picior peste picior, fredonînd un cîntec de dinainte de război : parcă a fost ieri, abia ieri și totul se reîntoarce, renaște, totul pînă și mirosurile de benzină, și vorba fonfănită a americanilor, totul ; pînă și rîsetele lor ușor sălbatice cu care însoțeau aruncatul țigărilor și a batoanelor de chewing-gum unei populații înfometate

de noi plăceri, totul reînvie datorită unui obiect pe care Henri vrea să-l cumpere indiferent de preț. Dar Jeanjean se răstește : „Cum ? Să-i vîndă gamela ? Nici să nu se gîndească. Nu i-a spus că e vorba de o amintire ? Cum să vîndă o amintire ?“ Cu gura pungă, cu mîinile în buzunarele pantalonilor, Jeanjean se îmbățoșează cu aerul că : „Asta e“. Blocat, bănuitor, încăpățînat, Jeanjean avea aceeași privire dură pe care o avusese cînd Henri, întors de la colegiu îi zisese : „Hai să ne mai întîlnim“. O privire lipsită de duioșie. O privire fără memorie. Asta e : Jeanjean avea de pe atunci o privire fără memorie. Intrase într-o altă lume, diferită și tot ceea ce îl lega de lumea colegienilor, de fiii celor bogați, fusese negat, renegat. Henri nu-i iartă privirea aceea, cum nu-i iartă nici ura pe care i-o surprinde uneori în surîs. Bogăția, vorbă să fie ! Șefi de stații de poștă din tată în fiu, reconvertiți în afaceri cu automobile, tribul Jeanjean nu avea de ce să invidieze pe nimeni. Bogați, proprietari de terenuri, concesionari de marcă, ce puteau să-și mai dorească ? Henri nu suportă această falsă umilință, ia uitați-vă la mîinile mele murdare, priviți-mi salopeta deși pentru Jeanjean mediocritatea în care se complace ține de o predispoziție naturală și de lăcomia după cîștig.

Neștiind cum să-i cheltuiască, Jeanjean iubește banii. Acumularea îi ține loc de legitimitate. Proprietar al garajului, al casei, al unei ferme situate nu departe de Forcalquier, ce putea să-și dorească mai mult ? Atunci acumulează, speculează, își plasează banii în bonuri de bancă pe trei luni sau un an, jură că statul îl jefuiește organizînd inflația, și ajunge chiar să falsifice cîteva facturi, din amuzament, pentru a-și „acoperi pierderile“. Nici de dreapta, nici de stînga, Jeanjean e doar oportunist perfect. „Banul face politică ?“ zice el cu un aer șugubăț. Ca un cîine lovit. Banii, mereu banii și iată-l în dimineața asta afișînd cîteva idei răsuflate ca : „Amintirile nu sînt de vînzare...“ Gamela nu mai este o simplă amintire, ea acoperă mult mai multe amintiri. De la acest plural Jeanjean a început licitația. Mingea e acum la Henri care oferă : „Zece mii...“ Jeanjean ricanează și el înțelege că a pornit prea de jos. „Douăzeci

de mii..." Viclean, cu privirea furişă, Jeanjean : „Cum ? Două sute de franci pentru o amintire ? Nici vorbă !" Ca să-i ia ochii, vechi truc de notar, Henri socoteşte în franci vechi iar Jeanjean, pentru a putea para mai bine, transformă în franci noi. Între douăzeci de mii şi două sute, diferenţa e mare. N-au să ajungă la nici o înţelegere. De ce să mai continue ? Jeanjean se preface a renunţa. O modalitate ca oricare alta pentru a păstra iniţiativa. Henri ştie că nu trebuie să bruscheze nimic. Graba strică treaba. Lasă gamela jos, îşi scutură paltonul ca şi cum ar îndepărta eventualele urme de rugină, îşi freacă degetele, să nu se fi murdărit. Jeanjean a înţepenit. „Cincizeci de mii..." aruncă Henri indiferent. Chiar reduşi la cinci sute de franci, cincizeci de mii de franci este o sumă. Jeanjean îşi ridică şapca murdară de ulei, se scarpină în cap. Are un surîs curios, batjocoritor şi supus în acelaşi timp, parcă ar zice : „Tipul ăsta e nebun !" cincizeci de mii de hîrtii pentru o gamelă ruginită ; dar dacă ţine atît, de ce să nu i-o dau..." Şovăie. Se vede după cum se mută de pe un picior pe altul. Greu dar nu greoi, pe picioarele lui scurte, cu burta mare şi trei rînduri de bărbii. Caută în sinea lui, nu dacă trebuie să accepte suma, ci cum s-o accepte. Va face pe ironicul, va aborda un ton batjocoritor ? Aruncîndu-i în faţă, de exemplu : „A dumneavoastră, se vede limpede cum vă dau banii afară din casă !" Şi va clătina din cap cum face în acest moment. Sau, dimpotrivă, se va arăta supus, umilit, chiar prietenos ? Să bată din pleoape, să schiţeze un surîs şi să-i spună : „Ei, cine vă poate refuza pe dumneavoastră ?" Numai să nu-şi invoce din nou demnitatea, amintirile. pentru a relansa licitaţia...

Cei doi bărbaţi se pîndesc. Jeanjean e gras şi scurt pe cît e Henri de înalt şi zvelt. Şi nu chiar înalt, atît cît să se poată spune că e un bărbat frumos. Un metru optzeci şi nici un pic de grăsime, în timp ce Jeanjean era încă din copilărie un mal de grăsime. Aici e poate şi cauza acelei întîlniri de la paisprezece ani, cînd Henri ieşea din colegiu, întîlnire plină de ţepi şi tăceri. Şi apoi mai erau şi hainele : albastrul salopetei, murdare, uleioase, ruptă în genunchi, fularul roşu vîrît în puloverul

fără culoare şi lodenul austriac, mătăsos, cu o tăietură perfectă, pantalonii din stofă englezească cu dunguliţă, pantofii văcsuiţi, mîinile, mîinile noduroase şi mîinile manichiurate, părul rebel vîrît sub caschetă şi calviţia elegantă... Între cei doi bărbaţi există aceste diferenţe care alcătuiesc chiar diferenţa. Aveau însă ceva în comun şi pe care nu-l vor împărţi niciodată : cei doi sau trei ani de colegiu petrecuţi în aceeaşi bancă, şi, mai subtil : apartenenţa, viscerală aproape, la oraşul Vilmont căruia la nivele diferite îi cunosc toate secretele, toate întîmplările, secretele şi întîmplările care alcătuiesc chiar propria lor istorie. Ură, prietenie, nu spune mare lucru la Vilmont. Închis, adunat în el, în ciuda automobilelor şi a televiziunii, oraşul se hrăneşte din el însuşi, zi de zi, lună de lună, secol după secol. Bătrînului farmacist Gros, astăzi decedat, îi plăcea să citeze un adagiu latin, ajuns la noi din timpuri foarte vechi şi care se traducea astfel : „Te naşti vilmontez, devii francez". Chiar dacă nu-l ştie, adagiul este înscris în carnea lui Jeanjean, în antica lui memorie. Domnul Gros avea un fel de a rîde spart după ce dădea citatul, ceea ce-i dezvăluia adevăratul lui sens : ironia marca limitele afirmaţiei şi însemna mai ales că nimeni nu trebuia să se lase înşelat de parafrază. Dacă cineva nu părea să fi înţeles, decedatul domn farmacist adăuga : „Ai văzut vreodată un vilmontez poet ?" Acesta este fondul comun în căutarea căruia Encomiastul îşi consacră viaţa şi-şi strică ochii. Jeanjean îşi scoate caschetа. Asta e, se dă bătut. Bătut de Vilmont ca şi de gustul lui pentru bani. Dacă ar fi fost vorba de un străin ar fi urcat preţul. Henri a înţeles că poate lua gamela cu cincizeci de mii de franci... Jeanjean e gata să vorbească. Nu se grăbeşte. Bănuind, de unde poţi să ştii, că Henri poate nu şi-a spus ultimul cuvînt... Graba strică treaba. A-şi scoate caschetа înseamnă deja începutul unui discurs. Înainte de a mai zice ceva, Jeanjean deschide gura numai ca să răsufle puţin. Într-adevăr, victoria i-ar fi fost uşoară.

— Şaizeci de mii... rosteşte Henri.

— De acord.

Evident, Jeanjean a fost luat prin surprindere. Se pregătea să depene o frază nămoloasă : „Unui atît de bun client ca dumneavoastră, dublat de un prieten atît de vechi, ce i-aș putea refuza ?“ Al său „de acord“ a sunat limpede. Nu era lipsit de demnitate. De demnitatea care provoacă adesea supunerea în fața superiorității adversarului. Nu supunerea, ci consimțămîntul, acceptarea... Jeanjean consimte, nu cade victimă. Poftim, consimte, admite, îngăduie. Brusc își revine și, om de treabă, îi întinde mîna lui Henri. Fără să mai punem la socoteală că a făcut o bună afacere. Amintiri la un preț de șaizeci de mii de franci nu găsești pe toate drumurile. Păcat că nu mai are o gamelă ! Din proprie inițiativă, cu un surîs în colțul buzelor, ia gamela, „e ruginită rău“, clatină din cap precum că nu înțelege ce i-a dat prin minte lui Henri, și o așază în portbagajul Mercedes-ului.

— Ei, cu asta, puteți visa...

Să viseze ? La ce ? Nu i se răspunde. Numai surîsul i se lărgește. Știe el, Jeanjean, despre ce vorbește. Fără înclinații pentru studii, e adevărat, dar șmecher, chițibușar, înțelege totul dintr-un cuvînt, dintr-o zbatere de pleoape... Henri are senzația că a devenit străveziu. De ce să nege ? A fost de ajuns să țină gamela în mîini ca să se ivească în el zilele călduroase, mișcările mulțimii, evenimentele tragice, pe scurt, orele lui cele mai bogate... Fondul comun, fondul comun, ar zice nebunul acela de Encomiast.

— E gata factura ?

Jeanjean se află deja în biroul lui. O cușcă de sticlă, mobilată cu o masă și un scaun. Jeanjean stă jos. Clientul poate aștepta mult și bine un gest amabil. „Și-mi rămîn cinci... Cinci și cu patru, nouă...“ Din garajist, Henri nu vede decît umerii lați, cascheta din care răsar smocuri de păr cenușiu și o mînă rotundă care ține un creion. Cifre, scăderi, adunări : orele de lucru, piesele, bucată cu bucată, „și rămîn șase“, T.V.A.-ul, taxele, toate taxele astea“, Jeanjean socotește, calculează, comentează. Jeanjean se agită, întoarce capul, pare să caute inspirația în plafon, se înfundă din nou în hîrtii.

„Mîna de lucru, taxele, asta e... Şi piesele..." Poftim, socoteala. Întinde factura şi repetă numai pentru el: „Mîna de lucru, taxele, piesele..." Şi nici urmă de beneficiu! Dus pe apa sîmbetei! Un binefăcător, Jeanjean ăsta, ruinat şi el de mîna de lucru, de taxe, de toate, ce mai! Şi şmecher, adaugă: „N-am socotit T.V.A.-ul pentru gamelă". Ar fi fost culmea! Afurisitul!

Henri plăteşte, Jeanjean stă sprijinit de birou:

— Acum pot să vă întreb şi eu ceva?

Fără să mai aştepte, rosteşte:

— De ce aţi ridicat licitaţia la şaizeci de mii?

Henri se îndreaptă spre maşină. Trufaş, Henri nu se grăbeşte să răspundă. Jeanjean îl urmează, o ia înainte, îi deschide portiera. Imperial, glorios, Henri e gata să-l copleşească pe garajist cu un „merci, prietene". Se instalează la volan, face contactul... Motan mare şi fericit; motorul se învîrte, se învîrte... Portiera se închide. Zgomot surd, înăbuşit; zgomot liniştitor. „Cu o asemenea maşină...", a zis Jeanjean. Şi iată-l acum dincolo de geam, deferent, obsecvios chiar. Banii, oricum! Şi nici Henri nu i-a răspuns la întrebare. Banii, maşina, tăcerea plină de dispreţ; Henri rămîne pînă la urmă stăpînul. Pentru că tace, are ultimul cuvînt.

Mercedes-ul porneşte. Cu pumnul închis şi degetul întins, Jeanjean îi arată drumul; un pic la stînga, la dreapta... Mîna se deschide, pare să cheme maşina; calea este liberă... Nici un zgomot, numai un freamăt lung. Jeanjean se trage înapoi lăsînd maşina să treacă. Mercedes 450 SEL, singura din Vilmont. O nebunie, o adevărată nebunie! În secolul XVIII o „nebunie" însemna o reşedinţă la ţară. Astăzi ea nu mai e decît o maşină frumoasă. „Totul se degradează" ar zice doamna văduvă Barrault, mişcînd voioasă bărbia. Moliciunea motorului, moliciunea velurului care capitonează interiorul. Senzaţie de căldură, de bogăţie. Decorul puterii. Puterea decorului. Trecînd de uşa glisantă, Henri accelerează, ca să vadă, să audă, să freamăte; vibrează de o anume fericire, născută din siguranţă, din frumuseţe, din bogăţie. Maşina ajunge pe bulevard. Henri frînează pentru a face loc unui camion. În oglinda re-

trovizoare îl zăreşte pe Jeanjean în uşa garajului. Imobil, cu mîinile în buzunare, spătos. Înfrînt, amuţit. „Cu o asemenea maşină...", zisese. Ce gîndea oare în acel moment ? Invidie ? Ciudă ? Gelozie ? Indiferenţă ? De unde să ştii... Sau îndrăgostit ? Doar îndrăgostit ? Tot punînd mîinile lui murdare pe capotă... Dar Henri l-a învins : lui i-a rămas visul... Dintr-o mişcare de acceleraţie, îl şterge pe Jeanjean din oglinda retrovizoare, din viaţa şi din memoria lui.

Între Mercedes-ul lui şi el nu mai sînt decît amintirile peisajelor străbătute, ale drumurilor luate în stăpînire, ale plăcerilor împărtăşite.

5

BĂTRÎNUL PROFESOR

E ora zece și jumătate. Mașina lunecă printre case uitate. Vilmont e retras în sine. Ce întîmplare ciudată și cu gamela asta ! E acolo în portbagaj goală și totuși plină... Cînd i se oferea ceva lui Henri, el se trezea a doua zi, gîndindu-se la darul lui cu o plăcere reînnoită. Ca și cum i-ar fi fost oferit a doua oară. La gîndul că darul îl aștepta, o bucurie alcătuită din nerăbdare și neliniște se cuibărea în el. Neliniștea acestei nerăbdări îl cutreiera și acum. Henri este un copil care se obișnuiește greu cu ideea că a devenit adult. Îi place să-și facă surprize. Gamela este o surpriză. Ce întîmplare ! Abia a luat-o în mîini că în el s-au ivit mulțimea în mișcare, zilele toride, orele lui bogate... Și acum i se pare că în mașină se face din ce în ce mai cald. Nu, nu e din pricina sistemului de încălzire. Nu, nici din pricina paltonului. Căldura e uscată. O căldură de silex. Henri coboară un geam, apoi al doilea. Căldura pare să vină de afară. Înnebunitor. Parc-ar fi în toiul verii. O fur-

tună de căldură. Henri se oprește, coboară din mașină, își scoate paltonul. Degeaba. De-ar trece măcar cineva pe bulevard, l-ar putea întreba. Dar Vilmont seamănă cu un oraș mort. Cerul chiar, din albicios cum era, părea plumbuit acum, cu un cenușiu de plumb cu răsfrîngeri de sulf, anunțînd furtuni, furtunile de vară.

Mașina lunecă, casele dispar una după alta, orașul se deschide și se închide. Respirînd greu, ca și cum ar fi avut o greutate pe piept, Henri privește bulevardul defilînd sub ochii lui, casele vieții lui, instituția religioasă în care a învățat să citească, monumentul închinat morților... De cîte ori n-a făcut drumul acesta pe jos? Ani în șir, de patru ori pe zi, împingînd pietrele cu vîrful pantofilor, visînd la nimic, cît au durat anotimpurile copilăriei lui. Un bărbat în vîrstă conducea instituția religioasă. Avea mîini delicate și grăsulii pe care și le freca neîncetat. Cînd Henri primea note proaste, îl chema la el, îi arăta carnetul și-i spunea că nu merită paltonul de pe el, că nu merită pîinea care-l hrănește. Henri ieșea de acolo copleșit de inutilitatea lui. Bătrînul domn cu mîinile delicate și grăsulii îi ținea același discurs ca și doamna văduvă Barrault; reușita, înainte de toate, și averea ca singura sancțiune a meritului!

Dumnezeule, ce cald e! Mașina înaintează la pas, cu toate geamurile deschise. Decorurile se deplasează mai încet. Aici e casa unui industriaș; acolo, cea a fostului farmacist Gros... Henri nu se poate gîndi la el fără să-i audă rîsul spart. Cît era de fin și cultivat! El parafrazase, fără îndoială adagiul latin: *Nascuntur poetae, fiunt oratores.* Ce om plăcut! N-avea pereche, în afară poate de bunicul Barrault, la spus legende. „Spițerii" zicea el. Henri surîde. Îi place să înainteze așa, numind în trecere casele prietene, casele cunoscute. Atîtea amintiri, atîtea întîmplări, atîtea secrete... Metru după metru, stradă după stradă, el ia în stăpînire orașul, îl invadează și, încetul cu încetul are impresia că se pierde, se șterge îngrozitoarea deziluzie de dimineață cînd se înșelase asupra timpului, ascultînd bătaia orei. Fără Vilmont ce ar fi devenit? Domnișoara Audinet, bătrîna nebună și chiar doctorul Audi-

net, domnul Gros, Jeanjean, André, cu care va lua prînzul la Mirabeau, bătrînul domn cu mîinile delicate și grăsulii, mama lui, ce ar fi devenit fără ei ? Nu e o chestiune de sentiment, ci de memorie. Toți, cît sînt, și alții, alcătuiesc mărturia. Dacă ei dispar, Henri n-ar mai exista așa cum ei înșiși vor înceta să mai existe la moartea lui Henri. Asta este foarte înalta și foarte nobila legitimitate a orașului Vilmont.

Dar ce se întîmplă ? bulevardul e tot pustiu. Din trunchiul unui copac pare totuși să se ivească un om... Un om sau o umbră... Greu de spus. O umbră sau un om ? Cu capul aplecat peste portieră, ars de un fel de vînt cald, Henri aude numai scrîșnetul pneurilor pe pietriș. Ușor lunecă spre copac. Umbra nu se mișcă, umbra-om, într-adevăr, acolo, cu umărul sprijinit de copac, umbră a umbrei, dar abia dacă se zărea. Un om obosit, după cît se pare, și care se oprise să-și tragă sufletul. Dacă și-ar întoarce capul, Henri ar putea să-l recunoască. Și totuși, silueta, pipa, pălăria...

Mașina se oprește. Omul-umbră întoarce capul, și o mare liniște îl invadează pe Henri. O liniște imensă care-și face loc săpînd și coborînd în adîncuri. Și el devine ușor, atît de ușor că la picioarele lui, sub mîinile lui, se întinde orașul Vilmont, stradă după stradă, piață lîngă piață, de-a lungul anilor, de-a lungul anotimpurilor, zi de zi, și el poate zări, din aproape în aproape, aceeași siluetă, familiară și ușor de recunoscut, ici și colo, populînd orașul cu imaginea ei, purtîndu-i toate ecourile și toate reflexele, bună ziua, bună ziua, și făcîndu-l prin chiar prezența ei, atît de cunoscut... O adiere de căldură, o adiere de bucurie, l-a învăluit gratitudinea și recunoștința la un loc, în momentul în care a zărit, cu umărul sprijinit de un platan al bulevardului, silueta bătrînului profesor.

Cît e de ciudat ! Venea de la garaj, visînd la gamela lui, visînd la tot ce evoca pentru el : orele foarte bogate și foarte calde ale Eliberării ; și iată că, datorită unei siluete, toate amintirile dispar și privirea lui, îngustîndu-se pînă cînd nu mai vede decît trunchiul platanului de care e sprijinit un om bătrîn, se lărgește

brusc în interiorul lui cuprinzînd de sus în jos toate deşerturile sale, toate deşerturile sale de sete.

— Domnule profesor ?

S-a apropiat deferent şi l-a salutat pe un ton uşor interogativ. Interogaţia e un fel de a-i arăta că e neliniştit.

Bătrînul nu se mişcă. Trage doar un fum din pipă. Partea de jos a bărbiei îi tremură. Încolo, pare neschimbat. Indexul mîinii drepte cu care îndeasă tabacul în pipă e tot murdar de cenuşă şi a păstrat vechiul lui fel de a saluta, scoţîndu-şi pipa din gură şi ridicînd pălăria. Două gesturi pe care continuă să le facă simultan. Uimitor este că poartă aceleaşi haine, atît doar că vechiul lui palton maro bate în roşu închis, că vechea lui pălărie maro bate curios în verde şi că vechii lui pantofi maro trag spre galben. O adevărată sperietoare de ciori, bătrînul meu profesor ! Roşu, verde, galben, nimic nu lipseşte, nici măcar pipa ! Un fel de caricatură a lui Mr. Pickwick...

— Domnule profesor...

Acesta se dezlipeşte de copac, se apropie de el, îl priveşte atent : bărbia îi tremură din ce în ce mai tare. Fără să mai pună la socoteală că ochii îi sînt tiviţi de o dungă roşiatică, iar irisul pare înecat în ceaţă. Henri se prezintă spunîndu-i că e un fost elev de al lui, că e fericit să-l salute, că nu se întîlniseră de foarte multă vreme... „A, îmi aduc aminte de dumneata", zice bătrînul, dar îl confundă pe Henri cu un altul.

Unul în faţa celuilalt, fiecare pierdut în amintirile lui, se cercetează. Pentru a cîştiga timp, bătrînul profesor rosteşte nume de elevi şi alte nume, cele ale unor prieteni, numele celui care murise acum douăzeci de ani în nisipurile deşertului şi, de la un nume la altul, iată-i pe toţi convocaţi, evocaţi, invocaţi, totul se petrecea acum treizeci de ani, ei aveau toţi cincisprezece ani, era în 1947, „anul teribil", zisese Charles de Gaulle, anul lor, anul primei întîlniri cu o fată, o. nimic mai mult decît un sărut, o strîngere de mînă, poftim, Stendhal, primul dans, poftim tangoul, şi totuşi se învîrtea, se învîrtea, dansul, sărutul într-o cameră ca o rotondă, căreia îi lăsaseră chiar storurile ca să-şi dea

iluzia nopții, era cald, băieții miroseau a transpirație, fetele se țineau într-un colț, temătoare, curioase, anul teribil, cel al tuturor fulgerelor, un dans, un sărut, nimic mai mult, și pofta din pîntec, viața care bătea lin în gît, în timp ce în Europa de Est se petreceau lucruri formidabile, iar la o azvîrlitură de băț de salonul-rotondă cu storurile lăsate, profesorul lor, și el cu storurile trase, citea un text în greceşte. În acel an el avea cincizeci de ani și pentru Henri el va avea veșnic cincizeci de ani pentru că fusese fulgerat alături de ei în acel an teribil și pentru că de atunci timpul se oprise în așa fel încît, în fața platanului, cei doi bărbați se cercetau, reinventîndu-se unul pe altul.

— Iarna e un anotimp plin de speranță pentru bătrîni.

Ce spune profesorul ? Ce zice bătrînul nebun ? „Iarna, perioada marilor germinații"... Și Henri întreabă : iarna ? copacul ? spatele sprijinit de copac ? Ce spune profesorul ? Că ascultă arborele trăind ? Că prin spatele lui acesta îi transmite vibrațiile vieții ? Că aceste vibrații îi sporesc puterile ? Cu degetele ca ghearele îl prinde pe Henri de încheietură și cu aceeași voce, un pic tremurată, exclamă : „Urăsc vara, fructele coapte, marile fluvii de culoare... urăsc vara, înțelegi ?" Bătrînul profesor aproape că a țipat ultimele cuvinte. Degetele i se desfac, surîde, brusc se află foarte departe, sprijinit din nou de platan, cu ochii la cer, tăcut și parcă închis în el însuși. E palid. Aproape că se confundă cu trunchiul copacului.

Henri ar vrea să-i spună că el, bătrînul profesor, a fost chiar acest arbore magistral și că a știut să-i transmită pulsiunile profunde ale... ale cui, de fapt ? Ale spiritului. Bătrînul ar fi rîs. Ale sevei ? Asta e ! Ale sevei ! Dar care ? Ridicase oare bătrînul din umeri ? Și totuși, între bătrîn și copac comparația se impune chiar și în domeniul culorii : cenușiul, tot cenușiul, de la cenușiul-roșcat al bătrînei scoarțe uscate și acela al paltonului, cenușiul roșcat al marilor spații arse, calcinate de soarele de vară, la cenușiul albicios al scoarței tinere și al feței, cenușiul verzui, cenușiul bătînd în roșu, toate nuanțele înghețate ale iernii și ale bătrîneții, în-

gheţate şi prăpădite, şterse şi care nu aşteptau decît... Ce oare ? Un soare cald, da, căldura primului soare, prima căldură a soarelui, pentru a izbucni, a cînta, a se spori una pe alta pînă la a alcătui un alb onctuos, un trunchi alb, un trunchi frumos de platan complet alb, absolut nou, pentru noile primăveri... Brusc se face frig. Henri nu-şi pusese paltonul. Căldura din maşină... Poate că îi fusese din nou rău. Acum se simte bine. Clipeşte din ochi : cerul este încărcat de ţurţuri de gheaţă, lumina scrîşneşte cu un zgomot de săbii lovite. Dar, asemeni unui zeu antic, bătrînul profesor pare să iasă din copac.

— Domnule profesor...

Henri l-a chemat în şoaptă, cu un respect infinit, ca şi cum s-ar fi adresat acelui tată pe care l-a cunoscut foarte puţin şi a cărui absenţă îl apasă cu fiecare zi tot mai greu. În chemarea lui a vrut să pună duioşie, recunoştinţă. Gratitudine, da, chiar dacă n-avea să-l mai recunoască. Căci nu fusese recunoscut. Ceea ce-l răneşte, îl mîhneşte, îl întristează. Ce va deveni fără martorii vieţii lui ? Se uită la bătrînul tăcut şi nemişcat din faţa lui. Să găsească, trebuie să găsească vorbele care să mişte memoria, tonul capabil să trezească curiozitatea, interesul. Cu capul aplecat înainte, vorbind aproape în urechea bătrînului, nu face decît să repete : se prezintă încă o dată şi încă o dată ; şi, cu cît îşi repetă mai mult numele, cu atît simte că-şi pierde identitatea, substanţa... Barrault, Henri Barrault, eu sînt Henri Barrault. sînt notar, mă auziţi ? mă numesc notarul, sînt, mă numesc, eu, eu..."

De ce bătrînul profesor nu-i răspunde ? Doar îi citase nume de elevi, îi vorbise despre iarnă... Să-l fi uitat de tot ? Sau şi-a părăsit propria lui aparenţă ? Poate a zis două sau trei lucruri bănuite a fi rezonabile, pe cînd el de fapt se află în interiorul unui discurs incoerent. Henri se trage înapoi... Într-o seară, Delphine, biata Delphine, se oprise îndelung în faţa unei vitrine din salonul lui şi, luîndu-i ca martori pe Marie-Laure şi pe el, se minunase şi apoi se neliniştise privind o incluziune. Zisese : „O muscă s-a prins în bulgărele de ambră, dar sufletul muştei s-a prins şi el ?" Ei rî-

seseră. Delphine, biata Delphine, se întorsese cu fața spre ei, privirea i se întunecase devenind foarte neagră, și ei tot nu înțeleseră. În seara aceea era și Jaques de față. Auzindu-le rîsul, Delphine dăduse din umeri, își aruncase pantofii din picioare și începuse să danseze în picioarele goale. Atunci el o prinsese, o posedase, contemplați de Marie-Laure care-i mîngîia ceafa. El o iubise cu un fel de turbare, de disperare. Nu iubise decît o formă, asta era tot, o formă, nimic mai mult. Și cînd biata Delphine, năucă de țipete și sudoare, de mîngîiere și plăcere, se smulsese din brațele lui, din brațele prietenei sale, Marie-Laure, din brațele lui Jaques, din toate brațele care-o strînseseră, care-o desfăcuseră și o sfîșiaseră, se aruncase cu o coadă de lingură în mînă asupra tablourilor, asupra întregii lui colecții de tablouri, tăindu-le, el înțelesese că o formă numită Delphine se războia cu alte forme, mai rău chiar, cu niște aparențe de forme, tablourile și că ea ajunsese pe culmile disperării, Delphine, biata Delphine... Și acum, el are în fața lui o formă care seamănă cu bătrînul lui profesor. Să nu fie decît o iluzie ? Destinul tuturor ar fi acela al unei muște prinse într-un bulgăre de ambră ? Și sufletul muștei ? Și sufletul bătrînului profesor ? Și sufletul lui Delphine ? Al domnișoarei Audinet ? Formele, toate aceste forme cu care se întîlnește, la care se gîndește, de ce fel de forțe au fost părăsite ? La prietenii lui din Aix-en-Provence îi plăcea să petreacă ore în șir în fața unui *trompe-l'oeil* : acesta reprezenta un tînăr care stătea la fereastră și-i făcea semne să se apropie. Imposibilă ispită ! Un tablou nu este o realitate, o formă nu poate conține toată ființa umană. Viața, el nu voia decît să iubească viața, dar în jurul lui nu se zăreau decît aparențe. Nici măcar jocuri de oglinzi. Ceea ce ar fi fost amuzant. Nu, aparențe. Și chiar el, ce este altceva ? Nu i se întîmplă să tresară, ca și cum s-ar trezi din somn, zicîndu-și brusc : „Știi oare că ești în viață ?" Și simțea aceeași durere ca pe vremea cînd maică-sa, văzîndu-l visător, îl pișca. Durerea îi fixa toată atenția : și el devenea acel punct insuportabil de pe braț și lumea se organiza în jurul

acestei dureri. Astăzi lumea se organizează în jurul cuvîntului viață care cîteodată îl face să tresară.

Henri se înfioară. Frigul e înlăuntrul lui, mai puternic decît cel de azi-dimineață. Viața, chiar despre ea este vorba ! Bătrînul, martor privilegiat al copilăriei lui, nu-l mai recunoaște. Insuportabilă situație... Și cuvintele, toate cuvintele identității lui au devenit nisip, nisip uscat și scrîșnitor care îi umple gura și-i înțeapă ochii.

— Vă iau cu mine. Veniți ?

Bătrînul profesor a făcut propunerea pe un ton brusc. Unde voia să meargă ? La el acasă ? Ce să facă ? „O să vedeți, o să vedeți", și porni la drum. Henri îi arată mașina, se oferă să-l conducă, să... Zadarnic ! Bătrînul nu-l aude și se îndepărtează țopăind. Nu i-ai fi dat optzeci de ani !

— Mergeți parcă ați fi un tînăr !

Ce jubilație, ce forță, așa, deodată, la bătrîn ! S-a întors pe jumătate : „Copacul, din pricina copacului", a zis surîzînd, zeflemitor ; apoi, urmat de elevul lui, care-și închisese Mercedes-ul, a apucat-o pe străzile orașului. Totul e pentru el pretext de comentariu : piața acoperită pe sub care trec, „beton și prostie", casa protopopului, „curcan, curcănesc, curcănit" ; rîde de invențiile lui, țopăie, ascuțit, acid șfichiuitor, se agită, asemeni unui gnom al orașului, mic și grotesc, cu picioarele strîmbe, cu spatele încovoiat, poala paltonului îi bate glezna, mîna amenințătoare, degetele întinse ; punctează zidurile, porțile, străzile, orașul, o lume toată uitată și uitucă ascunzîndu-se în desișurile pietrei, ale lemnului și tăcerii ; uitat de istorie, poporul din Vilmont uitîndu-și istoria, zăvorît, crezîndu-se la adăpost în grădinile lui închise, cu storurile lăsate, cu ușile lăcătuite, cu seifurile inviolabile ; uitat, uituc... Un rictus îi ridică buzele, lăsînd să i se vadă dinții negri, încrețindu-i nasul, cîine, cîine, domnul profesor, basset răutăcios și stupid, oribil animăluț plin de arțag și teamă care pășește repede, se oprește, adulmecă și iar o ia din loc, colți rînjiți, ochi rotund la pîndă, vînînd. Din cînd în cînd se întoarce, cum ar face un cîine, să vadă dacă

Henri îl urmează, „o să vedeți, o să vedeți", și amestecă blesteme cu promisiuni...

În vocea lui răgușită și graseiată, Henri regăsește, încetul cu încetul, vechile inflexiuni, blînde și imperioase în același timp și, de la un cuvînt la altul, imagini se ivesc buluc în el... Imaginea colegiului, toamna : dulceața aerului străbătut din cînd în cînd de primele lănci ale frigului, focurile de frunze moarte și ierburi uscate care umpleau brusc curtea de un fum acru și plăcut ; rîsetele forțate (rîdeau ca să prindă curaj, așteptînd sunetul clopoțelului, ordinele seci ale supraveghetorilor) și teribilele regrete — într-o clipă — după nebuna libertate a verii, în timp ce colegiul redevenea, încet, încet, corabia înfiptă cu botul în nisip care avea să plutească, bîntuită de vînturi imobile, în derivă, pînă la vara viitoare... Imagini ale colegiului iarna : marii platani desfrunziți, înnegriți de frig, luminați pînă la cele mai fragile crenguțe de o dungă de zăpadă și cerurile grele plumburii, în timp ce, cu vîrful pantofului, copii furioși spărgeau oglinzile de gheață — scrîșnete, frînturi, stele de gheață ; și apa noroioasă care țîșnea de dedesubt, vie și cenușie acoperind oglinda gheții, murdărind-o, ce putea însemna ? Visul unei purități înjosite sau plăcerea unei transgresiuni imposibile ?... Imaginile colegiului primăvara : norii verzi și parcă estompați de primele frunze ale platanilor, lumina încă rece, surprinsă de bruște adieri de căldură, violetele pe care le căutau în umbra albăstrie, și luminozitățile bruște, lăsînd dîre pe zidurile înalte ale curții, ca și cum din chiar moliciunea dulce a aerului s-ar fi născut ciorchini de flori ; iar ei se opreau pe neașteptate în mijlocul jocului, a unei conversații, lăsau un gest la jumătate, fără să se știe prea bine de ce ; adulmecau aerul, cu părul încălzit de soare, pînă cînd deslușeau în amestecul de rece și cald urma parfumurilor de grozame înfiorite aduse de curenții încărcați de zăpadă care veneau din Alpi. Imagini ale colegiului la începutul verii : lumina copleșitoare, jocuri care se opreau fără motiv, conversații întrerupte nu se știe de ce, neputința de a desluși dacă liniștea care se instăpînea atunci în curte ca și în inimi se datora primelor zile toride sau

unei idei încă neprecizate și totuși tulburătoare că se apropia vacanța mare și că trebuia înfrîntă ordinea alcătuită din muncă, sîrguință, și constrîngeri pentru a te avînta într-o libertate despre care nu se știa, de la un om la altul, cum avea să fie...

De pe o stradă pe alta, de la o piață la alta, au traversat orașul de la vest la est, cuplu baroc, însoțit de rîsete, țopăieli și tăceri. Între două remarci acide ale bătrînului, Henri a visat, somnambulul propriilor lui amintiri platanii colegiului, curțile recreațiilor, rotindu-se în el în ritmul pașilor, în ritmul anotimpurilor de altădată. Plimbarea putea să dureze ore în șir. Timpul anulează spațiul cînd memoria e fericită. Henri ar fi putut merge toate zilele cîte le-ar mai fi avut de trăit. Copiii sînt neobosiți. Și el redevenise atît de mult un copil că se străduia, cu vîrful pantofului să spargă o bucată de gheață, în timp ce profesorul îi arăta casa lui.

O construcție ciudată pe care Henri n-o știa. Îngustă, foarte înaltă, retrasă de la stradă, înghesuită între două case foarte arătoase, trebuia să te oprești în fața ei ca s-o poți vedea. Părea ieșită de-a dreptul dintr-o poveste cu zîne. Te așteptai să vezi obloane destînate, bătute de vînt, un șemineu bizar, cu forme aiurite și, la lumina lunii, o pisică plimbîndu-se pe acoperiș...

În momentul în care împinge poarta de la intrare, bătrînul profesor exclamă : *„Ecco gli orti d'Armida ; ecco sepolto..."* și, cu mîna dreaptă, face un gest un pic teatral care-i acompaniază citatul și-l suspendă. Ce vrea să spună ? De ce vorbește despre „grădinile Armidei ?" Și cine doarme acolo ? Vie și ascuțită, privirea profesorului se fixează îndelung asupra lui Henri. „Ecco sepolto... — Aici doarme...", repetă el fără să-l piardă din ochi. Cine doarme ? Să fie bărbatul tînăr prizonierul a mii de plăceri, despre care vorbește poetul ? Să fie... În fața acestei priviri atît de insistente, atît de imperioase, Henri înțelege că la el se făcea aluzie și înclină de mai multe ori din cap, supus și dezolant în același timp. Bătrînul surîde și-l prinde de încheietură, trăgîndu-l în casă.

În momentul în care trece pragul și ușa mare de lemn se închide în urma lui, Henri este surprins de un miros parcă știut și pe care-l identifică greu, cu atît mai greu cu cît, învăluit în beznă, cel puțin așa crede, inhalează sau crede că inhalează un aer foarte umed, asemănător într-un fel unei mîngîieri sau unui suflu călduț. Ca o prezență lichidă ! Dacă n-ar fi fost mîna gheară a bătrînului care-l păstra într-o realitate protectoare, n-ar fi putut să se apere împotriva unei senzații că e pe altă lume. Dar unde ? Și de unde vine răsuflarea caldă pe care o primește în față ? Din ce gură ascunsă în umbră ? Se așteaptă în fiecare clipă ca un animal — cîine sau altceva ? să-i sară în spate și să-l lingă.

Ca un orb a făcut primii pași în... în această casă. Cu picioarele țepene, încordat, neliniștit... Încetul cu încetul ochii se obișnuiesc cu întunericul : distinge un culoar. Se liniștește. Bătrînul profesor îi dă drumul și, invitîndu-l și pe el să procedeze la fel, își dezbracă paltonul, îl agață de un cuier, aruncă pălăria și fularul, pe scurt, gesturi obișnuite. Henri refuză să se dezbrace : va rămîne cu paltonul pe el, nu poate sta mult, ținut ca de un clește de dorința de a-și lua rămas bun pe loc, de a întoarce spatele, de a deschide poarta, de a alerga la mașina lui... Cîte gesturi, atîtea obstacole. Nu poate, nu, nu poate. Ca și cum o forță i-ar fi redus voința la zero... Nu, nu poate, nu se poate împotrivi să-și privească profesorul în lumina verde care pare să vină din fundul culoarului.

Așa cum stă, nu-l poate vedea decît din profil, cu capul ușor împins înainte din pricina vîrstei. Dar ce profil ! Atît de asemănător și totuși atît de diferit de ceea ce fusese lîngă platan... Cum să-și explice această metamorfoză ? Capul alcătuiește o construcție admirabilă în care fruntea, nasul și partea de jos a feței se armonizează ca într-o medalie. Ea se conturează pe fondul întunecat al peretelui și Henri își spune că i-ar place să aibă un asemenea profil la bătrînețe. Și bătrînul profesor vorbește... „Grădinile... zice el. O să vedeți. Casa asta este miraculos de capabilă să reprezinte centrul lumii. În partea cea mai ascunsă a ființei ei, înă-

untrul ei, am conceput cele mai minunate grădini din cîte se pot imagina..." Un surîs îi luminează fața, îl redă tinereții de dincolo de orice tinerețe. Asta se cheamă bucurie ? inocență ? nebunie ? „Haideți !"

Pe urmele gazdei sale care pare să crească pe măsură ce înaintează, Henri pornește pe culoar — sau pe ceea ce crede el a fi un culoar, care dimpotrivă, așa fără capăt cum pare se îngustează conform legilor perspectivei. Pînă aici totul e normal. Ciudat, neliniștitor chiar, este că, pe măsură ce înaintează profesorul crește și efectul de perspectivă, se accentuează, așa încît acum bătrînul umple spațiul în timp ce pereții, plafonul și podeaua tind să se unească. Dacă mai continuă așa, stăpînul locului va trebui să meargă în patru labe, iar Henri îndoit în două. Face observația cu voce tare. Sau cel puțin așa crede... Dar specia de uriaș care-l precede nu numai că nu-i răspunde, dar nici pe el însuși nu s-a auzit. Vorbele lui au căzut de-a dreptul în gol. Sau cel puțin așa crede... Se deplasează oare în vid ? Chestiunea merită atenție. Își promitea să se oprească asupra ei cînd alte două noi fapte îi reține atenția : începuse. din cauza perspectivei să-și bage capul între umeri și a zărit scara.

De cînd bătrînul își lăsase hainele în cuier, ce distanță au parcurs ? Imposibil de evaluat... Nu poate fi socotit nici în timp, nici în spațiu. Henri se întreabă numai din curiozitate și singurele unități de măsură care-i vin în minte sînt anii și chiar secolele. Singurul lucru de care nu se îndoiește este că pe măsură ce se apropie de scară, lumina verde care-i scaldă de cînd au intrat s-a îndesit atît de tare că-i este greu să distingă la trei pași de el, primele trepte care se înșurubează unele din altele într-o mișcare ascendentă. Piatra lor șlefuită lucește. Cel puțin așa crede... Curățenia ? umiditatea ? uzura ? Par să lucească blînd în penumbră și iată că Henri recunoaște în sfîrșit mirosul care-l asaltase încă de la intrare.

— Miroase la dumneavoastră ca într-o pădure după ploaie.

— Exact, tinere, exact !

Bătrînul profesor își freacă mîinile de satisfacție. Remarca lui l-a umplut de bucurie : întinerirea pe care crezuse a o fi zărit pe fața gazdei sale, ca urmare a unui surîs plenar, s-a confirmat și s-a accentuat în timp ce se îndreptau spre scară în așa fel încît bătrînul profesor — el continuă să-l numească așa — îi oferă acum o față fără riduri, o față dinaintea feței sale, și tot pe atît de tînără. E același om pe care-l are acum în fața lui, deschizînd brațele asemeni unui predicator și strigînd, pradă unei agitații neașteptate : „Se vede marea. Ea împarte grădinile pămîntului și le desenează, azurul cîmpurilor pe care plutesc curiozitățile și dorințele eterne..." Se oprește, trage de veston cum făcea și pe timpul cînd profesa și adaugă : „De o parte, Extremul Orient, depărtat, moralist, înțelept, din grădini așteptînd poezia și filosofia ; de altă parte, Orientul, apropiat sau mediu, din care ne tragem, și Babilonul fericit, Babilonul cu grădini suspendate care-i apropie pe oameni de Paradis, așteptînd oazele de voluptate pe care războinicii arabi le vor concepe cînd se vor întoarce din deșerturile lumii coborînd paradisul pe pămînt... Marea, marea, v-am spus eu !"

Extraordinar discurs, într-adevăr, deși aproape de neînțeles ! Henri l-a ascultat fără să-l audă, numai dacă nu cumva nu l-a ascultat fără să priceapă. Cele cîteva cuvinte care expuneau în racursi diferitele filosofii legate de arta grădinii și care făceau din această casă o proiecție ideală și centrală a lumii l-au împiedicat să reflecteze la un fapt nu mai puțin extraordinar : cînd se adresase bătrînului profesor pentru a doua oară, nu numai că i-a răspuns imediat dar el însuși și-a auzit vocea. Un fapt care merita să-i acorzi toată atenția. Sînt deci cuvinte care se aud și altele care nu se aud.

Acum, bătrînul cu față de tînăr pornește pe scară. Urcă treptele încet, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe celălalt, ca și cum s-ar fi aflat pe puntea unui vas. Marea, probabil ; sau o beție, hula minții ; doar dacă nu cumva era, mai simplu, vorba de strîmtoarea scării... În orice caz, Henri are el însuși impresia că se află pe un vas prins în tangaj, ceea ce crea în el o mișcare spintecată

de furtuni atît de potrivnice urcușului că cele două mișcări opuse, făceau ascensiunea grea, cu grețuri și ameteli. Gata să vomeze, urcă totuși, hotărît să meargă pînă la capăt. Ciudată expresie : „a merge pînă la capăt", cînd era vorba doar să viziteze casa bătrînului profesor. A întrebuințat-o fără să se gîndească prea mult și, între două sughițuri de greață, trebuie să consimtă că e foarte nimerită. În toiul celor mai puternice febre, el a avut întotdeauna un gust confirmat pentru cuvîntul exact. Brusc, se simte obosit. Tangaj sau rău de mare, ar fi vrut să se oprească, să-și tragă sufletul... Jilăveala aerului, lumina verde-albăstrie, aerul care pare lichid, urcușul, atît de anevoios pe scara cu trepte lunecoase, totul îl copleșește. Cu mîna vrea să se sprijine o clipă de peretele pe care nici o lumină deosebită nu-l scaldă și simte sub palmă strivind un obiect vîscos, moale și rece. Își retrage repede mîna și se grăbește să-și ajungă gazda din urmă.

Ajung aparent pe un palier, judecînd după o modestă lumină care, venind din dreapta, desenează în frînturi treptele de sus. Obscuritatea verde-albăstrie se decolorează într-un gri verzui și, atenția fiindu-i mai puțin reținută de urcuș, Henri regăsește, mult sporită, senzația pe care a avut-o la intrare : jilăveala... Se află la primul sau la al doilea etaj ? Se vor opri ? Pe peretele din stînga pe care-l pipăie cu multă teamă, obiectele vîscoase s-au înmulțit. Pot fi strivite cu un zgomot înăbușit. Nu, nu se opresc, intrînd din nou în beznă. Acum, Henri are senzația că degete îi ating părul, că mîini înghețate îl mîngîie pe față. Se zbate împotriva unor prezențe nevăzute, și i se întîmplă să prindă între degetele lui... aceste degete, fire de păr — cum să numești nenumitul ? Contactul îl dezgustă. Singura satisfacție : la cea mai mică apăsare aceste obiecte par să se spargă. Le aude căzînd la picioarele lui într-un zgomot înăbușit. Și obiectele, în jilăveala călduță a aerului, sînt la fel de înghețate ca vîscozitățile care acum umplu pereții.

— Să aflu dacă scumpii mei n-au suferit din pricina absenței mele...

Fără să ghicească absolut deloc, bătrînul profesor continuă ascensiunea. Un urcuș dement : voleuri abrupte, trepte uzate și senzația că nu se va sfîrși niciodată... Iar de mirosuri, ce să mai zică ? S-au organizat în trepte, construind prin ele însele casa, etaj cu etaj. De la prima treaptă a simțit mirosul de ciorbă cu iz de usturoi și ceapă. Venea probabil dinspre bucătărie. Henri era convins... Apoi, obișnuindu-se treptat cu bezna, crezu că simte la primul etaj mirosuri de praf, de cărți vechi, de pipă rece. Ajuns la ceea ce i se păruse lui a fi al treilea etaj, crezu că recunoaște miros de pămînt ud, asemănător cu cel din grădina copilăriei, vara, cînd stropeau, la asfințitul soarelui. Acestui parfum i se mai adaugă cel de flori rare, de frunze strivite cînd ajunseră, după cum credea el, la al patrulea etaj.

Acum unde se află ? La ce etaj ? Și în ce loc ? Reperele tradiționale nu mai sînt bune la nimic. Mirosuri persistente alcătuiau ele singure acum spațiul. Acum un minut sau acum un secol profesorul a vorbit despre „scumpii lui". Ce voia să spună ? Henri se gîndește că ar merita osteneala să-l întrebe. Dar la ce bun ? Nu riscă întrebarea lui să cadă din nou în gol ? Cine-i poate promite că va fi auzit ? Șovăitor, se abține. Fără să mai punem la socoteală că e necontenit solicitat de noi impresii care, ele însele, cer comentarii. Astfel, nu-și poate scoate din minte următorul lucru : urcînd — trebuie să fi fost în locul pe care se încăpățînează să-l numească etajul al doilea — a avut senzația că zărește rafturi întregi de bibliotecă răsturnate, cărți mototolite, rupte, deschise și parcă străpunse de o vegetație densă care creștea, se înmulțea, se ramifica, cuprinzînd mobilele, invadînd cărțile, cîștigînd din ce în ce mai mult teren, inexorabil, nemilos și ruinînd — într-o clipă — secole de ordine, de cuvinte, de certitudini...

— Biblioteca dumneavoastră ?

Cuvinte inutile, vorbărie... Au căzut în gol. Și totuși ceea ce Henri a văzut, erau, la scară redusă, temple invadate de junglă, rădăcini cu sute de ramificații dezghiocînd enorme pietre de temelie, rămurișuri ajungînd să despice cornișele, arbori ridicînd acoperișurile, împingînd zidurile, răsturnînd coloanele...

— O pădure virgină, aici la dumneavoastră!
— Credeți?

Bătrînul profesor e bucuros. Henri se osteneşte să-şi tragă sufletul. Escaladarea l-a luat prin surprindere. Nu mai numără etajele. Se află poate la etajul zece, poate la etajul o sută, chiar dacă, văzută din exterior, casa nu avea decît patru. Totul depinde de punctul în care te plasezi. Ceea ce, văzut de afară, pare comun, din interior, poate deveni extraordinar. În rest, urcînd cam douăzeci, treizeci de trepte de fiecare voleu, au străbătut, dacă nu secole cel puţin spaţii imense; şi au ajuns, absolut evident, în regiuni virgine.

Ca orice vilmonez pentru care Roma este prima natură, lui Henri îi place să întrebuinţeze, cît poate, expresii latine. Ocazia e prea frumoasă. Murmură deci ca pentru sine: „Terra incognita". Abia a rostit, *sotto voce*, aceste două vorbe, că ele izbucniră, rostogolindu-se ca tunetele în fundul unor văi adînci dînd naştere în acelaşi timp unor curenţi de aer proaspăt în jilăveala din ce în ce mai înăbuşitoare. Henri are impresia că a provocat o catastrofă. Dar ce a zis, Dumnezeule, ce a zis? Şi iată că bătrînul profesor dă din cap cu un aer complice, apoi îl ia afectuos de umeri: „Aveţi dreptate. Pămîntul este necunoscut. E nebun cine susţine contrariul. Dar urmaţi-mă, discipol al meu preferat. N-aţi văzut încă nimic..."

Pornesc acum pe un alt culoar cu forme îmbietoare şi molcome. După greutatea urcuşului, aspectul culoarului are ceva odihnitor, doar că Henri nu mai văzuse niciodată asemenea plafoane şi ziduri curbate, încovoiate sub greutatea ciorchinilor de fructe, de flori şi străbătuţi de rămurişuri ca de vene... Toate florile, toate parfumurile şi toate culorile de flori... Parfumuri cu cele mai delicate nuanţe, foşnetul frunzelor, murmurul lor răcoros pe care nici un vînt nu le bate... Lumina pare să emane din această vegetaţie. Lumina e odihnitoare, are culoarea ierburilor şi pare străbătută de raze ca de nişte suliţe trandafirii. Aici, ai putea fi fericit. Aici ai putea visa. Dar bătrînul profesor se opreşte, îi face semn lui Henri să asculte. Acesta, ascuţindu-şi auzul, distinge un fel de concert ciudat, neliniştitor chiar,

alcătuit din vaiete și suspine, din apeluri neîarticulate. Ceea ce luase din zăpăceală drept un banal foșnet de frunze vine de dincolo de ușa care închide culoarul.

Cu mîna pe încheietura lui, bătrînul profesor zice :

— Aici începe altceva.

Și deschide.

În spatele unei perdele stacojii a cărei greutate îl surprinde, plină de ciucuri după moda începutului de secol, Henri descoperă o sală uriașă care seamănă cu o seră în mijlocul cerului. Și aici, după cît poate să-și dea seama, pereții par acoperiți de cărți. Și aici, vrafuri de cărți prăbușite. Dar sera oferă două noutăți. Mai întîi, acoperișul de sticlă de deasupra evocă fără obiecții o cupolă de observator sau, chiar mai mult, o emisferă, din pricina curburii și a firelor bare de fier longitudinale care o susțin. Te așteptai s-o vezi întredeschizîndu-se pentru a lăsa să treacă o lunetă astronomică sau chiar să citești prin transparența ei harta unei jumătăți de pămînt. Apoi privirea se lasă atrasă de o rețea foarte deasă de fire electrice legate de plantele agățătoare, de plute de flori, de copaci pitici și racordate la un ansamblu de mașini complicate și baroce care se află în mijlocul încăperii.

De îndată ce au intrat, peste seră de unde proveneau, evident, vaietele și suspinele, s-a lăsat o tăcere profundă. „Scumpele mele ne observă", îi șoptește profesorul.

Henri se simte stingherit. N-ar putea spune de ce. Nu pentru că e „observat" — cuvîntul n-are sens pentru el — ci pentru că, trezindu-se brusc în plină lumină, ca în mijlocul zilei, nu mai înțelege nimic din ceea ce se petrece. Bezna de pe scară, la care se adăugau două trei lucruri respingătoare, avea cel puțin avantajul de a-i spori neînțelegerea și de a o confirma, în timp ce lumina aceasta o contrazice, o combate, fără să-i furnizeze nici măcar un început de explicație. Se leagănă înainte și înapoi, foarte nehotărît. Uimit necontenit să-și vadă pantofii lustruiți, manșeta pantalonului, lodenul. După atîtea tribulații s-ar fi așteptat să fie îmbrăcat ca un Arlechin sau ca tînărul prizonier al voluptoaselor delicii din grădinile Armidei...

Bătrînul profesor țopăie printre firele electrice ca o maimuțică foarte caraghioasă. Cînd dispare după un arbore de cauciuc uriaș ancorat de mașini, cînd apare strîmbîndu-se între doi trandafiri enormi. Cu o mînă îi arată un scaun, cu o clipire din ochi îl invită să se așeze. Ciudat omuleț, într-adevăr, cînd imens, cînd scund, supus tuturor metamorfozelor. Bucuria îi redă chipul lui de la douăzeci de ani ; un rictus îi readuce bătrînețea. Și mai zice ceva de scumpele lui...

Așezat nu departe de mașini, Henri e condamnat să-și răsucească gîtul sau să se învîrtă în jurul scaunului dacă vrea să-l urmărească pe profesor în toată foiala lui. Aparent din nebăgare de seamă, acesta se sprijină de un raft care parcă mîncat de cari se preface într-un nor ușor de praf. Cărți se risipesc ca nisipul, curg precum apa. Bătrînul rîde. „Cultura, cultura...", rostește el ridicînd din umeri.

— N-aveți dreptul !

Henri a strigat și a mai adăugat și alte multe lucruri : că, de pe cînd urca scara, zărise bibliotecile ruinate ; că sute de cărți păreau abandonate ; că el, bătrînul profesor, era depozitarul unei științe ; că el, Henri, l-a investit cu o încredere nemăsurată ; că, că, că...

Bătrînul profesor rîde cu lacrimi. Își îndoaie picioarele și-și bate coapsele într-un fel foarte comic. Hotărît, ceea ce-i aruncase Henri în față era foarte nostim. Așadar, ajuns la capătul vieții, avea de dat seamă de starea bibliotecilor lui și chiar a bunei lor întrebuințări ? Și ar mai trebui, pe deasupra, să semene acelei imagini pe care un copil, devenit adult, a păstrat-o despre el ? Să vă fie de bine, Monseniore...

Se potolește, își șterge ochii și începe să caute ceva. Ce ? Pipa ? Tutunul ? Pe el însuși ? E frig, să mai pună un lemn pe foc, e gata să se stingă. Pătrunzînd prin acoperișul de sticlă, o lumină cenușie strivea sera, biblioteca, plantele. Ora avansa. Trebuia să plece... „Aș vrea să plec, îmi permiteți să-mi iau rămas bun ?" Bătrînul nu ascultă vorbele inutile, vorbăria. Se fîțîie dintr-un loc în altul căutînd. „Pipa ? Căutați pipa ? E acolo..." Nu, face semn că nu. Acum e foarte aproape de Henri, miroase a tutun rece. Cu mîna își înăbușă un

rîgîit... Tot cu problemele lui gastrice! Încă de pe timpul cînd erau elevi se amuzau să-l imite, iar unul dintre noi, cine să fi fost, îl imita de minune, lansînd cu din tun un şir de rîgîituri zgomotoase care se rostogoleau în curtea de recreaţie, alergau de-a lungul culoarelor boltite, invadau sălile de clasă, provocînd rîsul întregului colegiu, elevi, supraveghetori, profesori, toţi uniţi în aceeaşi răutate, iar el, văzîndu-se obiectul lor de batjocură, se străduia să-şi restabilească autoritatea, „Domnilor, domnilor, vă rog, puţină seriozitate", dar, şi pentru că era tulburat, trăgea încă un fum din pipă şi rîgîia din nou, rîsetele se reluau în rafale, vînturile calde ale deziziunii, „domnilor, domnilor, subiectul pe care l-am ales astăzi pentru dumneavoastră este Acropole", şi rîgîiala urca, izbucnea, zgîlţîind colegiul pînă în temelii, mîna se strivea de gură, faţa devenea violetă, „vă rog să mă scuzaţi, domnilor", şi întindea elevilor săi pipa, un fel de arzător infam, „să nu fumaţi, domnilor niciodată asemenea porcărie", elevii reluau în cor: „Fumaţi prea mult, domnule profesor", şi Henri, regăsind vechile ritmuri, reia la rîndul său: „Fumaţi prea mult, nu face bine la stomac".

Bătrînul ridică din umeri: de stomac, ca şi de cultură, îl doare în cot... A zis că-l doare în cot, că e prea bătrîn, că viaţa a durat destul şi cu indexul murdar de tutun şi-a desemnat singurătatea: cărţile, toate aceste cărţi. Nu, nu e de acord, cărţile nu sînt vechi tovarăşi de drum, sînt străine, înţelegeţi, străine... A strigat înainte de a-i lua pe Henri de braţ şi de a-l zgîlţîi, obligîndu-l să se ridice, repetînd: „Înţelegeţi"? şi Henri, părînd că nu înţelege, se apropie de marea bibliotecă ridicată pe tot zidul din fund, se apucă să citească numele pe cotoarele uzate şi sfoiegite, „Plotin, descifrează el, Plotin... N-o să-mi spuneţi că Plotin a devenit pentru dumneavoastră un străin". Fără să aştepte răspunsul, încearcă să tragă cartea din raft. Bătrînul profesor îl trage de palton. „Nefericitule, nefericitule, ce faci?" Henri, zgîlţîind din nou, încearcă să-l scoată pe Plotin. Gazda se dă înapoi, îngrozită, ţipînd: „Nefericitule!" în momentul în care, sub efectul unei noi zgîlţîituri, toată bibioteca, complet mîncată de cari,

se prăbușește : rafturi, usciori, cărți amestecate într-un nor de praf de lemn... Henri a sărit înapoi, dar cărțile continuă să curgă, să curgă... Numai cu o clipă mai devreme, stricăciunile se limitaseră la un singur raft. De data aceasta toată Antichitatea clasică se prăbușise la picioarele lor într-un praf de mușiță și uitare.

În busculada care se produsese o plută de flori s-a răsturnat. Din cauza lui Henri, care s-a tras brusc înapoi ? Sau a cărților rostogolindu-se în avalanșă ? Și iată că vaietele reîncep...

— Scumpele mele, scumpele mele, iată-mă !

Cu toate forțele care i-au mai rămas, se înverșunează să redreseze pluta : „Ajutați-mă, ajutați-mă, nu vă tot căutați scuze ! Ce s-a întîmplat, s-a întîmplat, tinere prieten ! N-are rost să insistăm. Important e să vedem ce ne rămîne de făcut. Ah, mulțumesc !"

Pluta a fost redresată, acum bătrînul profesor verifică unul cîte unul firele electrice. Vaietelor le urmează acum suspine : „Da, da, scumpele mele, totul este în ordine, vedeți, totul este în ordine..." Evident, se adresează florilor și plantelor. Trece de la una la alta, cu o vorbă pentru fiecare, părînd să le cunoască una cîte una, oprindu-se în fața a doi trandafiri enormi și vorbindu-i fiecăruia altfel. Trecerea, cuvintele lui mîngîietoare, rîsetele lui complice sînt punctate de suspine și mai adînci, între care, din cînd în cînd, Henri pare să discearnă apeluri... Sînt chiar apeluri, confirmă bătrînul : „Pentru că unele sînt geloase, să știți. Scumpele mele mă iubesc toate la fel de mult. Am deci grijă, cînd le vizitez, să schimb de fiecare dată parcursul, ca să nu le salut mereu pe aceleași întîi. Cu toate acestea, unele dintre ele își manifestă nerăbdarea prin apeluri..."

Adăugate suspinelor, aceste apeluri alcătuiesc un fel de muzică. Un amestec de harpă și vînt ! Ca și cum o adiere ușoară ar trece peste corzile unei harpe cu o secretă intenție... Foarte plăcut de ascultat. Parcă ar veni din altă lume. Din spațiile siderale poate... Și Henri, cu ochii închiși, cu mîinile încrucișate se lasă pătruns de această muzică stranie : vaiete, apeluri, suspine, pe scurt, o respirație aburită pe care mii de guri invizibile și iubitoare o exhală...

— Nu v-am spus că aici începe altceva ?

Aplecat peste mașini, bătrînul profesor controlează vreo sută de cadrane. Scîntei verzi și roșii provenind de la niște lămpi care se aprind și se sting alternativ, îl luminează pe dedesubt. Din față nu i se mai vede decît bărbia, pometii ascuțiți și arcadele cu sprîncenele stufoase. O față redusă la liniile arhitecturale esențiale ; o față de om viu cuprins de moarte, carne înfrîntă, topită, pînă cînd oasele netede și albe nu mai conturează decît ceea ce durează... Capul soldatului, ar trebui să-și imagineze capul soldatului după acea imemorială după-amiază petrecută în grîu, și capul bunicului Barrault și capul doctorului Audinet sau al farmacistului Gros, toate la fel, după moarte, toate identice, eliberate de formele lor trecătoare, de acele infime diferențe care permit justificarea și legitimitatea unei existențe, capete de mort, toate, toate, cele vii și celelalte, fiind atît de adevărat că încă din această lume ne purtăm capul nostru de mort...

— Viața, ceea ce auziți e viața !

Ca și cum ar fi răspuns acestei remarci, suspinele se înmulțesc, se adîncesc. Bătrînul profesor învîrte butoane, supraveghează ace ; alte lămpi se aprind ; muzica pare acum să vină de pretutindeni și de nicăieri în același timp, creînd ciudata impresie ascultînd-o că izvorăște din străfundurile ființei lui. „Viața", a zis bătrînul nebun agățat de mașinile lui ; da, viața, căreia în străfundurile ființei lui, un principiu vital îi ține isonul... Și apoi, fantastic este că te obișnuiești repede cu această muzică. Parcă a-i cunoaște-o, parcă ai mai fi auzit-o...

— Trebuie să vă explic...

E adevărat : Henri n-a urcat mii de etaje pe întuneric degeaba ; are dreptul la cîteva lămuriri, ..e cazul s-o spun"... Bătrînul profesor rîde, mulțumit de jocul lui de cuvinte și adaugă : „Totul a plecat de la o lectură a lui Aristotel care acorda suflet plantelor ; așa am ajuns la mașinăria asta".

Henri tresare ; cum ? ceea ce aude în acest moment provine de la florile și plantele care-l înconjoară ? Pe cine vrea bătrînul profesor să păcălească ? Nu pe el, în

orice caz, care n-a uitat că Grecia, așa cum l-a învățat chiar el, „da, chiar dumneavoastră, da, chiar dumneavoastră", i-a oferit necontenit lecții de limpezime, în timp ce discursul de față e învăluit în tenebre... „Tenebre, înțelegeți ?" Bătrînul se aștepta la acest gen de răbufnire. Nu e pentru prima oară cînd înfruntă o asemenea izbucnire de furie. Incredulitatea nu se află oare în fiecare dintre oameni ? O incredulitate hrănită de credulitatea cea mai desăvîrșită ? N-a trăit și Dante o asemenea aventură ? Și-l invocă pe Marele Medieval, cum îi spune el, ca martor : se afla în pădure. Brusc aude ici și colo gemete. Nevăzînd pe nimeni, se oprește tulburat. Se aflau oameni ascunși după copaci ? Maestrul lui Vergiliu îi zice : „Dacă rupi o creangă din aceste plante vei vedea că temerile tale își pierd orice temei". Atunci el întinde mîna și rupe o ramură. Imediat trunchiul începu să țipe că era mutilat, se înnegri de sînge și-și reluă vaietele...

Ce face ? Dumnezeule, ce face ? Părînd împins de o forță străină, Henri se ridică, se îndreptă spre un uriaș arbore de cauciuc și-i smulge cu o mișcare repezită o frunză. Un țipăt ! Imediat se aude un țipăt, pe care-l însoțește un murmur reprobator pînă la mașinile pe cadranele cărora poate vedea agitația, în clipitul lămpilor și vibrația acelor...

— E destul de clar ?

Cu același aer supus și dezolat pe care l-a avut în fața porții acestei ciudate case, cînd profesorul a rostit silabele lui Tasso : „Ecco sepulto...", Henri înclină de cîteva ori din cap și se așează. Dacă ar putea cel puțin să se trezească și să înțeleagă... Are impresia nu că doarme — dimpotrivă, rareori simțurile i-au fost mai ascuțite —, ci că se deplasează în interiorul somnului sau, mai exact, al unui vis. Astfel, a reținut că, în cîteva rînduri, vorbind, i s-a întîmplat să nu-și audă vorbele. E normal ? Și, acum, ce impuls formidabil l-a smuls de pe scaun și l-a îndemnat să mutileze arborele de cauciuc ? Deplasîndu-se nu-și auzise zgomotul pașilor. Dar, își dă seama, auzise biblioteca prăbușindu-se ? S-ar părea că lucrurile importante ale vieții rămîn într-un plan secund. Ca și cum s-ar fi deplasat amîndoi într-o altă

lume decît a lor... Cel puțin, Grecia bătrînului profesor știuse să domesticească invizibilul. Aici nu se întîmpla același lucru. Oare simțiseră Dante și maestrul lui de-calajul între vizibil și invizibil ? În altă lume... Poftim, se află în altă lume. Dar unde ? În afara lumii ? În afara timpului ? În afara lui însuși ? Asta nu spune nimic. În altă lume, pur și simplu, în altă lume. Iar bătrînul profesor se înverșunează să-i explice mecanismul invenției lui : un principiu foarte simplu, da, da, domnule profesor, nu face decît să înregistreze diferitele pulsiuni vitale ale plantelor, da, da, se practică în mod curent în Statele Unite... Henri a citit despre asta în douăzeci de reviste ilustrate... „Unde inovez, unde inovez..." Repetiția, timpul de oprire, pentru a atrage atenția : ah, vechile mijloace pedagogice ! „Inovez în faptul că am reușit să traduc în sunete pulsiunile vitale și chiar în limbaj..."

Pentru a demonstra, a branșat fiecare calculator la un amplificator cu cristal, în așa fel încît undele emise de plante se proiectează pe cristalul care începe să vibreze și se amplifică, după ce au fost culese de calculator care le-a înregistrat și le-a transformat în unități de valoare. Firește, a trebuit să determine limbajul. A făcut-o foarte simplu stabilind o scară de intensități : de la 0 la 10 este respirația liniștită ; de la 10 la 20, prin pusee continue este atenția, curiozitatea care se trezește : de pildă, dacă lași să cadă un obiect sau tușești, acele se duc toate spre 20 ; de la 20 la 40 începe neliniștea : pentru a o provoca e de ajuns să strigi, să trîntești o ușă ; de la 40 la 80 se manifestă reprobarea : cum am văzut adineori ; în sfîrșit, de la 80 la 100 se manifestă durerea : bătrînul profesor se preface a plînge... Apoi adaugă : „Această schemă nu ține cont de nici un fel de reacție a plantelor în ceea ce privește persoana lor. Dacă le stropesc și le flatez, vom vedea acele ajungînd la 40—50 ; dacă le înjur, ajung la 75. Adineaori, dumneavoastră ați mutilat un arbore de cauciuc. Ei bine, acele au urcat la 80 pentru martorii dramei și la 100 pentru victimă. Și nu v-am spus nimic despre temperatura din seră : o căldură prea mare ne dă 20—25 ; un frig neașteptat, 7—12... Ia te uită, asta mi-a adus

aminte că trebuie să pun un lemn pe foc !" Tehnica ! Tehnica ! N-are importanţă ! Ea liniştește, ea comentează, vorbăreaţă, vorbăreaţă, tehnica asta... Dar esenţialul ? Dar drumul pînă aici ? Lungul şi răbdătorul marş spre tenebre ? Căci, în sfîrşit, a plecat de la lumină, cel puţin de la ceea ce în mod convenţional se numeşte lumină, dragul de el, ca să ajungă la ce ? La un discurs în întregime abscons, un discurs din fundul grotelor... Zeii pe care nu i-a invocat deloc de dimineaţă, sînt totuşi acolo în privirea lui limpede şi parcă supusă inocenţei. Apa acestei priviri, netulburată de nici o furtună, e bună să te scalzi în ea, apă lustrală...

Aţiţînd focul cu vătraiul şi umplînd soba veche de fontă cu lemne, bătrînul continuă să vorbească :

„...Nimic mai trist decît aşa zisele „cuvinte de spirit" ale romanilor. Cea mai fină este aceea emisă de Cicero, vorbind despre fratele lui, care purta o sabie : „Cine l-a legat pe fratele meu de această sabie ?" Îţi vine să plîngi... Mi-am petrecut toată viaţa predînd această limbă şi de asemenea greaca. Adineori, întîlnindu-mă lîngă platan, aţi avut amabilitatea să afirmaţi că aţi auzit cuvîntul : „Pămînt !" aşa precum navigatorii pierduţi pe mare, de cîte ori am pronunţat numele Greciei. Eroare, teribilă eroare ! Grecia, ca şi Roma, vă oferea siguranţă înarmîndu-vă cu o cultură. Am făcut din voi moştenitorii ei. Zeii intră în moştenire o dată cu funcţiile şi cu mobilele. Nu, nu încercaţi să mă contraziceţi. Sînt obosit, lăsaţi-mă să vorbesc şi după aceea nu aveţi decît să opuneţi cuvintelor mele crude bunele dumneavoastră sentimente, cu care însă ele nu au ce face..."

Cu cîrligul de foc a pus una cîte una roatele pe sobă şi s-a aşezat.

— Ştiţi oare de cînd a început ceea ce numiţi dumneavoastră „criza" mea ? În 1945, în aprilie 1945, într-o zi în care părăsindu-mi pentru un moment studiile care mă ţineau departe de lume, am descoperit lagărele de concentrare... Cum ? Sofocle şi Vergiliu au putut să permită ? Sofism ! o să-mi spuneţi. Sofism, într-adevăr. Nici Sofocle nici Vergiliu nu erau direct responsabili de această profundă inumanitate. Dar am înţeles că felul

cum i-am folosit nu ne-a putut salva. Atunci, continuînd s-o propovăduiesc, am început să urăsc această cultură, lectură falsificată a lumii şi a oamenilor...

Stă aşezat, aplecat înainte, cu coatele pe genunchi şi mîinile împreunate. Pe măsură ce vorbeşte încheieturile degetelor se albesc marcînd tensiunea la care e supus :

— Într-o dimineaţă mi-am spus : nu-ţi trebuie prea multă minte ca să contempli Panteonul, Colosseum-ul sau Piramidele ; şi nici atît pentru a vedea o muşiţă la microscop sau o stea prin telescop. Puţină instrucţie e de ajuns, aceea care-i susţine pe oamenii mediocri. Toată lumea poate vorbi despre astfel de lucruri astăzi. Şi cu ce ştiinţă încă ! Adică ridicol... S-au pus — şi eu am contribuit la asta — Panteonul, Colosseum-ul, muşiţa, stelele la îndemîna tuturor. Dar cine înţelege oare cu adevărat aceste lucruri ? Muşiţa ! Să înţelegi o muşiţă ! Sau chiar Panteonul ! E ca şi cum... Un sistem, am căutat deci un sistem, zi şi noapte care să conţină muşiţa şi Panteonul, stelele şi Colosseum-ul. Un sistem, vă daţi seama ! şi ani în şir am visat la ziua în care voi putea intra în clasă — chiar a dumneavoastră, poate — strigînd : „Domnilor, domnilor, sînt în măsură să vă ofer ceva mai mult şi mai bun decît ştiinţa : înţelegerea, mă auziţi, domnilor, înţelegerea lucrurilor sau, dacă preferaţi, inteligenţa, da, domnilor, inteligenţa lumii... Cum ? La cel mai simplu mod posibil : în această noapte, supus unei incomparabile iluminări — aici ar interveni aplecarea mea demagogică — am descoperit, în sfîrşit — aici aş fi triumfat, şi cu o voce gravă aş fi repetat : am descoperit, în sfîrşit, mijlocul de a lega între ele o muşiţă, Panteonul, stelele şi Colosseum-ul ; şi, explicîndu-vă sistemul meu, aş fi văzut frunţile voastre luminîndu-se, ochii voştri limpezindu-se şi lumina pătrunzîndu-vă şi transformîndu-vă în torţe ! Vă închipuiţi ?“

Henri închide ochii. Dumnezeule mare, da, poate să-şi imagineze momentul perfect, momentul divin cînd cheile lumii i s-ar fi întins. Dar în loc...

— În timp ce, exclamă bătrînul profesor, de la greci şi romani încoace nimic nu s-a schimbat. Nu, nu s-a petrecut, nu s-a întîmplat nimic. Dovada ?

Se ridică, își aranjează vestonul regăsind aerul doct pe care-l avea la catedră :

— Există un text latin puțin cunoscut. Se numește fragmentul lui Turnus. Veți vedea cît este de actual... Și aici, mai ales : „Așa vor cînta poeții foamea și mizeria, otrăvirile, poporul palid și descărnat, măgarii îngrășați la circ..." Pînă aici nimic deosebit, nu-i așa ? Ai crede că citești însemnările lui zilnice, în afara otrăvurilor. Dar ascultă urmarea : „Vor decora cu frumosul nume al păcii slăbiciunea și decrepitudinea Imperiului, ne vor arăta vîrsta de aur în această vîrstă nefericită, în loc să deplîngă incendiul Romei, îl vor celebra ca pe un mare spectacol, ca pe un foc consolînd umbrele nopții !..."

Cu un gest scurt, trage încă o dată de veston, apoi de mînecă și exclamă :

— Traducere execrabilă, într-adevăr ! Și totuși, ce forță ! Pentru că măgarii au fost înlocuiți cu mașinile, se vorbește despre o vîrstă de aur. Totul în noi a ars. Noi înșine am alimentat incendiul Romei ; și pentru că minunatei noastre civilizații îi e frică de noapte, rugul ne încîntă. Da, totul a ars în noi, și noi celebrăm incendiul fabulos ca pe un mare spectacol, ca pe un foc consolindu-ne de umbrele nopții. Totul din noi a ars în crematorii, în sălile de tortură, în spitalele psihiatrice. Admirabilă epocă în care moartea și noaptea nu ostenesc să alimenteze incendiul. Și copiii noștri vor fi devorați și copiii lor, la nesfîrșit. Moartea, noaptea, trebuie să scăpăm de ceea ce ne seamănă și să semănăm cu ceea ce ne scapă. Totul arde în noi, totul continuă să ardă în noi pînă la sfîrșitul timpului. Nimic din ceea ce este inuman nu ne este străin. Consolările noastre sînt pe măsura spaimelor noastre. Să rîdem ! Să rîdem sau să plîngem... Asta nu va schimba nimic. Nimic nu se schimbă. E o nebunie să se creadă că se poate schimba ceva. Nu, nimic nu se schimbă. Dar, în schimb, totul se poate metamorfoza...

6

VILMONT

Şi iată căldura revenind... La fel de uscată ca mai înainte. La fel de puternică ca în momentul în care l-a întîlnit pe bătrînul profesor. Ce întîmplare, Dumnezeule, ce întîmplare ! Un om care pare să iasă dintr-un copac, nu e un lucru oarecare ; dar cînd omul, rîzînd, povesteşte că se hrăneşte cu energie vitală pe seama copacului de care stătea sprijinit, asta întrece, într-adevăr orice imaginaţie. Şi rîsul lui ! un rîs imposibil de descris, în care nu intra nimic omenesc ; un rîs cum nu mai auzise niciodată ; răutăcios şi indiferent în acelaşi timp ; un rîs care depăşeşte rîsul, atacînd şi apărîndu-se ; un rîs perfect echilibrat, pe scurt... Şi căldura care nu cedează !

E adevărat că alergase de la casa bătrînului profesor pînă la maşină. N-a alergat, propriu-zis ci a mers atît de repede cît îi permiteau convenienţele. Ajuns în stradă, a grăbit pasul, aruncînd priviri în urmă, peste umăr ; şi cînd era sigur că nu-l vede nimeni, începu să alerge : zece metri, douăzeci de metri, apoi, revenindu-şi,

aborda o alură mai conformă cu poziţia sa socială. Aleargă oare un notar pe stradă ? Nu, evident, numai dacă e panicat... Şi nu trebuia să se ştie că e cuprins de un fel de teroare. Mai ales asta nu trebuie. Aşa că fuga lui, rînd pe rînd, inteţită, încetinită şi năucă, l-a adus la capătul puterilor. Căci fusese o fugă. Din salonul în formă de seră pînă în stradă, din stradă în stradă, pînă la maşină, a ţinut-o numai într-o fugă, ştergînd putina... Acceptînd să-şi urmeze profesorul pînă la el acasă, nu se aştepta la...

Şi-a scos paltonul. Aşezat în spatele volanului încearcă să-şi tragă sufletul, înainte de a introduce contactul. Ce prostie să-l urmeze pe bătrîn ! Şi căldura asta care creşte necontenit ! Poţi să înnebuneşti...

De cînd s-a înşelat asupra timpului de afară, ascultînd bătaia orei, nimic nu mai merge. Nu, începînd de azi-dimineaţă, nimic nu mai merge. Fantomele lui, toate fantomele au reînviat : Delphine, biata Delphine, care s-a sinucis din lipsă de dragoste ; domnişoara Audinet, draga de ea bătrîna Audinet cu umbrela şi panierul ei care, după obicei a rîcîit pămîntul acolo, în faţa garajului, pentru a descoperi Dumnezeu ştie ce adevăr uitat sau ascuns ; şi ceilalţi, toţi ceilalţi, bunicul Barrault, doctorul Audinet, domnul Gros şi bineînţeles soldatul cu mustaţa bălană... Şi ca şi cum şi-ar fi dat toţi întîlnire într-un singur om, iată că ţîşnise chiar din trunchiul unui platan, domnul Ledevic, bătrînul lui profesor de latină-greacă. Întotdeauna a pronunţat „latină-greacă" parcă ar fi fost vorba de o disciplină deosebită, de o limbă unică. Din cauza visului, poate... Salutîndu-l, se grăbise să-i reamintească bogatele ore ale adolescenţei lui în care profesorul Ledevic rostea de la înălţimea catedrei : „Grecia !" aşa cum alţii strigă : „Pămînt !" De atunci de cîte ori nu şi-a zis în sinea lui : „A fost Grecia ?" Gîndul îl reconforta şi-l ajuta să depăşească dezgusturile şi înfrîngerile. Chiar azi-dimineaţă, culcîndu-se la loc după ce se înşelase asupra timpului, s-a lăsat pe seama vechilor certitudini... Aşa că în momentul în care l-a văzut pe domnul Ledevic, i s-a părut...

Discursul lui l-a făcut pe bătrînul profesor să rîdă : „Eu ? Eu ? Dar eu n-am avut elevi... — Ba da, aminti-

ţi-vă !“ Şi domnul Ledevic s-a înfuriat. „Ştiu eu ce spun. N-am crescut pe nimeni. Pe nimeni, auziţi !“ Latră, asemeni unui cîine, arătîndu-şi colţii. „Nu, pe nimeni ăsta-i adevărul. Am dat ce am avut mai bun în mine neantului, pustiului... — Domnule profesor...“ i-a zis, conciliant. Şi celălalt, furios de-a dreptul : „Profesor de ce ? Profesor de ce ? — De latină, de greacă, de franceză. — Oare ? Ia te uită ! De latină, de greacă, de franceză. Ce simplu !“ Domnul Ledevic rîde ; a rostit fiecare cuvînt pe un ton batjocoritor, şuierînd de uimire după fiecare cuvînt, rostogolindu-şi ochii : „Fir-ar al ciumei, că bine le mai ziceţi !...“ Apoi, deodată serios : „Dar e o bătaie de joc ! N-am predat niciodată aceste materii, cum le numiţi dumneavoastră. Materii ? Cum aţi zice materii fecale ? Ei bine, tinere, mă felicit că nu v-am avut elev, căci materiile acestea sînt discipline. Sesizaţi nuanţa ? Prea tîmpiţi, fireşte...“ Cuvîntul tîmpit cu care l-a plesnit l-a purtat în acele vremuri depărtate cînd domnul Ledevic, biciuitor, sarcastic, ridica bărbia, privea încet prin clasă, înainte de a exclama : „Domnule Barrault, vreţi să-mi faceţi onoarea să veniţi pînă la mine ?“ Elevii urlau de rîs, domnul Ledevic îi lăsa în voia lor : harababura era tămîia, mirul şi smirna la un loc. El le simţea deja parfumurile. Şi Henri se ridică, iese din bancă, păşind printre pupitre, cu braţele încrucişate peste şortul negru, sub privirile, toate privirile celorlalţi, ale tuturor, elevi şi profesor, complici, toţi complici, toţi porniţi împotriva lui care înaintează, înaintează, înaintează şi care ajungînd în faţa estradei într-o linişte teribilă aude zicîndu-i-se : „Tîmpitule !“ Cuvîntul loveşte ca o uşă pe care o izbeşti, *vae soli,* glonţ care loveşte, *vae victis,* de moarte, de moarte, în timp ce rîsetele izbucnesc din nou, foc, foc cît vă place ; şi e ruşinea şi e moartea, mort de ruşine, tîmpit, sinistru tîmpit... Domnul Ledevic tuşeşte, se înfurie, tună : niciodată, nu niciodată nu va suporta să fie maltratată în felul acesta limba franceză. Ce se întîmplase ? Îl aude ţipînd. Ce ţipă, Dumnezeule, ce ţipă ? Apoi se calmează, vorbeşte despre franceză, închide ochii. „O limbă trebuie tratată ca o iubită“. Să fi avut el vreodată o amantă, bărbatul acesta care mai trăieşte încă în vremea lui

Racine vorbind de iubită, nu de amantă ? Cît de inocent devine brusc ! Are douăzeci de ani, cincisprezece, şi, graţie unei pasiuni pe care încearcă s-o transmită, are acum vîrsta celui căruia i se adresează... Domnul Ledevic e tot numai o duioşie. Începe să citească. Ce ? Un poem, o pagină de proză ? N-are importanţă. Ceea ce trăieşte e ceea ce citeşte... N-au brodat destul pe această formulă, ciocnind cuvintele unele de altele : „Trăiesc, deci citesc" sau „citesc, deci trăiesc" sau „trăiesc trăind citind în pat..." Cretini, siniştri cretini, mirosind a cretă, a cerneală violetă, a clei, în timp ce retras în inepuizabila lui singurătate, domnul Ledevic, trăind şi citind, citind şi trăind se străduieşte să le explice că literatura, singurul limbaj comun, este, după părerea lui, în acelaşi timp religie, morală şi plăcere. Ultimul cuvînt rămîne un moment suspendat în aer, o clipă numai, bulă irizată, perlă de rouă, bulă fragilă, plăcere, plăcere, în timp ce unul mai mult decît tîmpit, saşiu, coşuros, pus pe rele exclamă : „Şi a muri de plăcere !" Rîsete, domnul Ledevic nu aude rîsetele ; domnul Ledevic nu înţelege prostia sub forma unor nasuri suflate şi chiciu nepieptănate. Domnul Ledevic e departe, foarte departe. El vorbeşte. Ce spune ? „Importanţa textului... Memoria umanităţii... Textul opus timpului ; textul ca un spaţiu al timpului..." Şi brusc, lacrimile care-i curg, limpezi, luminoase, fericite ; lacrimi pentru un poem ; în timp ce saşiul coşuros şi pus pe rele rosteşte, *sotto voce* : „Plîngeţi blînzi alcyoni..."

Martor ! Domnul Ledevic este martorul lui Henri, al adolescenţei, al minunilor lui ; martor privilegiat şi acum nu-l mai recunoaşte ! „Sînt Henri Barrault..." Nu, nu-l mai recunoaşte. Bine e că l-a făcut tîmpit. L-ar fi făcut dacă nu l-ar fi recunoscut ? Se preface probabil că nu-şi mai aduce aminte... Cine ştie ! Cu un asemenea om te poţi aştepta la orice. La bune şi la rele. Poftim : sub pleoapa molatică, un fulger de viaţă ! Ironic, batjocoritor : este maniera lui de a rămîne tînăr. Sarcasmul ? Conservă. Ura, întreţine. Dragostea ? Pfui ! Înjoseşte. Ca şi nostalgiile. Mai multă morgă, ce dracu ! Afurisit mai e bătrînul, şi ciudat şi plin de invenţii... Traversarea oraşului cu o vorbă pentru fiecare, supunînd

totul judecății, „curcan, curcănește, curcănit", căutase mult pînă găsise un asemenea joc de cuvinte ; și „beton-prostie" ? Păcat că nu întîlniseră militari ! Dar în țară e pace. De treizeci de ani, de o veșnicie prezentul nu mai răsună decît de faptele de vitejie trecute. Războiul a devenit o miraculoasă fantasmă. Viața însăși este o fantasmă, cu domnul Ledevic în frunte !

Transpirația îi aburește ochelarii. Cu mîinile pe volan, n-are nici o dorință să și-i șteargă. Nu face decît să repete în șoaptă : „Ce mi s-a întîmplat ? Ce mi s-a întîmplat ? O operă italiană, o operă bufă, scene năvălind, o cavalcadă de bizarerii și fuga ca deznodămînt..."

La Aix-en-Provence, numai Gabriel Bacquier știa să rostească cuvintele italiene cîntînd Mozart cum făcuse bătrînul profesor citind Tasso. Grădinile Armidei... *Ecco sepolto*... Oare dormea, într-adevăr ? Mai dormea și acum. Gîndul îl neliniștește, îl agasează, îl irită. A fost vreodată treaz ? Treaz ? Pentru ce ? Viața lui a fost uniformă. Netedă. Fericită, în fond. André zice că fericirea este absența nefericirii. E adevărat. Are dreptate. Fericirea nu există. Pacea nici ea, redusă la a nu fi decît absența războiului. Fericirea, pacea nu sînt stări, cel mult niște dispoziții ; un anume fel de a fi disponibil ; ca la șaptesprezece ani... De aici vine plictisul pentru unii ; nostalgia, pentru alții ! invenția pentru restul. Domnul Ledevic inventează, Henri practică nostalgia, scăpînd și unul și altul de plictiseală. Pacea, fericirea ; se moare pentru mult mai puțin... Și Vilmont moare, nu agonizează, tînjind de treizeci de ani : nici război, nici nefericire, ci doar dispoziții pentru pace și fericire, fără să le cunoască totuși... A bătut ora, a bătut ora, un țipăt a răsunat înlăuntrul lui Henri : „Zăpada" ! și nu ninsese : de aici a început ziua, cu nostalgiile, amintirile și fantomele ei. Ce oră bătuse în viața domnului Ledevic ? și în aceea a lui Dante sau Tasso sau chiar a lui Aristotel care fusese chemat în ajutor pentru a explica și justifica scara cu trepte mișcătoare, lucrurile vîscoase, urcușul spre infinit, și, în sfîrșit, pe scumpele lui : Florile, plantele, suspinele, gîfîielile, țipetele chiar, un întreg limbaj al dragostei, reprodus, amplificat cu ajutorul mașinilor, un întreg limbaj al dragostei, fără să

fie vorba despre dragoste, despre actul dragostei, domnul Ledevic trăind prin procură ; exact, asta e, Henri trăind prin procură, da, da ; da, asta e, absolut, *ecco sepolto, ecco sepolto*, domnul Ledevic, doarme, Henri doarme ; Vilmont doarme, istoria doarme, uitat și uituc oraș, neaflat în drumul marilor invazii...

Azi-dimineață, trezîndu-se, pentru prima oară în viața lui s-a înșelat asupra timpului. Din asta nu ai cum să scapi. Sau, mai degrabă, da ! În realitate totul a început aseară, cînd i-a întrebat pe soții Daumas dacă erau fericiți și a văzut cu ochii lui fotografia lor de miri crăpînd încet și fețele lor, care mai păstrau încă aparența celor douăzeci de ani, descompunîndu-se. Soții Daumas sînt încă tineri și fericiți, gîndiți-vă, atît de fericiți, sub farduri, creme și balsamuri ! Rîdeau, clătinau din cap : „Fericiți ? Fericiți ?" și se agitau : „Ce întrebare !" și rîsul reîncepea, dădeau din mîini, în timp ce Henri îi vedea cum se răceau înlăuntrul lor, se înțepeneau, paralizau, soții Daumas, paralizați, da, țepeni, nemișcați, „Ce întrebare ! Într-adevăr, ce întrebare", înțepeniți, soții Daumas, în fața atingerii aduse vieții lor private, secretului lor și neclintiți, soții Daumas, în morga lor burgheză, atît de burgheză, morți, atît de morți, priviți-i, el așezat în fotoliu cu burta înainte, cu picioarele lui groase desfăcute, cu mîinile pe genunchi ; ea, în picioare în spatele lui, aplecată înainte, cu brațele ei albe în jurul gîtului gros și roșu, nu mai mișcați, nu mai mișcați, și ei nu se mai mișcă, țepeni, neclintiți, morți, nu se mai mișcă de cînd s-au fotografiat ca miri, sînt morți, țepeni, iar cuvîntul fericire, aruncat ca din întîmplare, i-a surprins, i-a uimit ; libărci, cîrîiaci, scolopendrii, e prima oară după douăzeci de ani cînd se simt tulburați și masca pe care și-o compuseseră pentru a semăna cu cei care fuseseră a crăpat, au apărut ridurile, bătrînețea, moartea...

Azi-dimineață, absența zăpezii așteptate ; aseară fericirea care se degradează încet în moarte... N-ai cum să scapi ! De acolo a început, de aseară, de azi-dimineață și între acestea, lungul și încetinitul spațiu al nopții, lunecările progresive ale nopții spre Marie-Laure, spre corpul atît de dorit, spre noaptea ei, Marie-Laure !

noapte în inima nopții, noapte devenită activă, noapte roșie, noapte neagră și alcoolul drept scuză !

Nu, se minte. Nu așa s-au întîmplat lucrurile. Aseară, cînd a ajuns la familia Daumas, a fost întîmpinat de fiul lor Eric, care nu e un băiat ci o mică ființă aeriană. Nu merge, lunecă, greutatea lui e fără greutate și-ți oferă cu amîndouă mîinile, încîntat, bilele de sticlă, verzi, albastre, roșii, sticlărie fără valoare. Sînt anii, ani mulți de cînd Henri așteaptă să i se propună un joc cu bile. Fericirea, brusca fericire de a fi egalul unui copil, căruia i se ia o bilă verde, căruia i se spune că ea conține marea și furtunile și care fără să ezite, trecînd dincolo de aparențe, de la o bilă la alta, de la o culoare la alta, reinventează lumea, cerurile, pămînturile, mările, munții... Henri, Eric, două momente ale aceleiași clipe, și un prezent pentru infinit ! El reînvăța să se joace, regăsea infinitul și se simțea fericit, o fericire activă, creatoare, încărcată de vrajă. Ar fi putut muri, Eric și el...

De aici a început totul, e sigur, și datorită lui Eric a înțeles la mai mult de patruzeci de ani că fericirea, contrar a ceea ce a afirmat André, nu e absența nefericirii, ci cu totul altceva. Ce ? N-ar putea spune. În vizită la domnul Ledevic, adineaori, i s-a părut că atingea din nou, ca printr-un miracol, ca printr-un farmec, teritoriile lui Eric, malurile pe care le credea pentru totdeauna pierdute și pe nisipul cărora, aseară și azidimineață, a văzut că se mai pot scrie frumoase istorii. De două ori, într-o clipă de emoție, a simțit că pămîntul redevenea frumos și bun, atît de simplu, frumos și bun...

Nu, nu sînt lacrimi ; cel mult abur pe sticlele ochelarilor. Dacă ar putea plînge ! Plîngea oare domnișoara Audinet cînd se zdrobea de vitrinele păsărilolr ei și cînd exhala abur cald pe geamuri ? Biată nebună, biată și dragă bătrînă, alerga de la o vitrină la alta, acoperindu-le de abur, suflînd, tușind, și vitrinele se întunecau, se luminau, și păsările, supuse acestui dublu efect, păreau că se îndepărtează, se apropie, se scutură, da, se scuturâ, pînă cînd începeau să bată din aripi, să bată din aripi, să bată din aripi... Și acum își șterge ochelarii, îi pune pe ochi, se aburesc din nou, din cauza căl-

durii, din cauza transpirației și Vilmont se îndepărtează, se apropie, păsările ciripesc, plantele cîntă, colivie, concert, „trebuie să mergeți în pădure cum mergeți la concert", zicea domnul Ledevic și domnișoara Audinet rîdea, rîdea, brusc fericită, și bătrînul profesor rîdea, rîdea, brusc fericit și iată că, în spatele ochelarilor lui aburiți, încă o dată, se produc mișcări de mulțime, aceleași pe care le văzuse la garaj în momentul în care zărise gamela, oameni alergau, alergau și strigau : „Se întorc ! Se întorc !"

Contact. De la o fereastră, privește mulțimea urcînd dinspre strada pieții. Motorul se învîrte. E mare agitație. Oamenii se împing. „Se întorc !" Și se reped, călcîndu-se pe picioare, care să intre primul pe prima poartă ivită în cale. Viteza întîi. Se apleacă peste portieră. Mașina se urnește încet. În fața lui se formează un grup. Țipete, gesturi. Voci ascuțite de femei. Frica. „Se întorc !" Frica produce mari pulsații roșii. O mînă se ridică deasupra capetelor. O mînă arătînd un drapel care, în căldura după-amiezii, atîrnă lamentabil pe parul lui. „Ne vor împușca ? — Trebuie smuls drapelul. — Cine să fi fost tîmpitul ?" Tîmpitul e vecinul care, convins că nemții plecaseră în ajun definitiv din Vilmont, a înfipt un steag la fereastră înainte de a începe să-și semene varza. Un om organizat, de altfel. Patriot prin intermediul drapelului, și mai ales doritor să nu-și schimbe nimic din ocupațiile lui : grădina, căpălitul, un pui de somn după prînz și cîteva vise dezlînate, așteptînd ușurarea de seară... Ceea ce nu era treaba micului grup care gesticula, se agita și se întreba cum să evite masacrul. Dacă văd „ăia" drapelul, vor lua zece ostateci cel puțin. Se ivește, cu burta înainte, cu un pistolet uriaș la centură, salvatorul. Și ăsta de unde mai ieșise ? Se plimbă, cam fanfaron, mîndru de burta lui și cam insolent. Atîta calm impune. „Domnule, domnule ofițer, domnule comandant..." Cum să-i zică ? cum să-l cheme ? cum să-l interpeleze ? Domn Dupont și Jupiter tunînd. Brasarda Rezistenței ca și arma le dă o anume siguranță : un colt de cel puțin treizeci de centimetri, pe care se fixează toate privirile. Cu o asemenea armă, un tun, ce mai, un om devine un erou. Fără îndoială. „Colo-

nel..." Trebuie să intri în grațiile acestui fulger războinic. Dacă micul grup de imploratori ar fi fost instruit, s-ar fi putut vorbi de cavalerul medieval, de lăncier și chiar de mușchetar. „Colonele, zice cel mai puțin terorizat, acolo sus e un drapel..." Eroul urmărește cu nasul indexul care se întinde tremurînd. Eroul vede drapelul. Dă din cap. Afacerea i se pare gravă. Cei din micul grup se adună și mai mult unul în altul. „Și ? Și ?" întreabă ei înfrigurați. Strada e pustie acum. Toată lumea a amuțit, a intrat în pămînt. Rămîne numai grupul acesta restrîns care speră și se teme. Eroul este ultimul lor recurs. „Nemții se întorc, colonele, repede, repede, vă rugăm..." Și răspunsul cade, înghețat, halucinant : „Nu știu să trag", în timp ce cu același pas sigur și cam insolent, omul nostru le întoarce spatele.

A doua scenă. Mașina coboară spre subprefectură... Din fericire, cineva avu ideea să urce pînă la etajul trei, să spargă ușa cu umărul și să smulgă drapelul. Exact la timp. Cinci minute mai tîrziu, un tanc german lua poziție exact în locul în care se aflase micul grup... E cald. Străzile sînt pustii. Germanii sînt din nou aici. Nici o vară nu fusese atît de caldă ca vara aceea. În spatele persienelor, doamna văduvă Barrault comentează știrile. Ce încurcătură ! În ajun, imediat ce ocupanții au plecat, bătrînul primar din Vilmont, numit de guvernul de la Vichy, fusese destituit și imediat înlocuit cu un altul, descins din maquis. Dar astăzi ? Nemții își reluaseră pozițiile, noul primar se întorsese în maquis și trupele americane amenințau să radă orașul dacă tancurile dușmane nu-l părăsesc. Dar cine va negocia cu ofițerul german ? „Ce încurcătură !" exclamă doamna văduvă Barrault. Totul are un aer italian. Opera, mereu opera. O văduvă de război își frînge mîinile, un oraș tace, trei tancuri îl zăvorăsc, un primar destituit, un altul fugar, și, *time is money,* americani împestrițați cu australieni, canadieni și Dumnezeu mai știe ce, ard de nerăbdare la două aruncături de băț... Henri aleargă spre subprefectură. A lăsat-o pe maică-sa în încurcătura ei. Aleargă. Singur. Orașul e parcă mort. Trece prin fața subprefecturii. Copilul n-a uitat nimic. Mașina înaintează ușor. Henri aleargă. Iată-l ajuns. E o

căldură toridă. Se oprește la umbra unui tanc. Doi nemți discută între ei. În doi ani, Henri le-a învățat limba. Înțelege vag că cei doi soldați se plîng de căldură. Se apropie un ofițer. Foarte tînăr. Țeapăn. Zărind băiețelul, zîmbește. Apoi se întoarce. Soarele își joacă razele printre frunzele de platani. Umbre și lumini. Sînge și aur. Tăcere, așteptare, mulțime amuțită, ollé ! o cursă de tauri, Nîmes, Arles, Barcelona, Madrid... Tăcere, așteptare, respirație oprită. Ofițerul se plimbă cu mîinile la spate. Un pas, doi pași. Ce așteaptă ? Porțile torilului se deschid, animalele negre se reped spre lumină, ollé... Adesea, mai tîrziu, mult mai tîrziu, aflîndu-se la Arles sau la Madrid, la o cursă de tauri, se va gîndi la aceste clipe, trăite la Vilmont, cînd, sprijinit cu spatele de șenila unui tanc, l-a privit pe ofițerul neamț, țeapăn și tînăr, plimbîndu-se. Nemiloasa privire a unui copil ! Adulții trebuie să bage de seamă : nu au dușmani mai neînduplecați decît copiii. Adulții uită. E atît de avantajos. Copiii nu uită niciodată... Henri surîde. Nu-i uimise el într-o seară, dictînd o lege ? Se aflau acasă la Jacques. Cineva vorbea despre eliberare. Despre eliberare și despre ajutorul acordat țărilor subdezvoltate. nimic altceva pentru a întreține conversația... „Iată de ce, nu pentru războiul viitor pe care îl vom pierde cu propriile noastre mijloace, ci pentru viitoarea eliberare, pe care o vom cîștiga datorită altora, ar fi bine să promulgăm următoarea lege : orice copil surprins privind, în orice loc s-ar afla, mișcările combatanților, indiferent cărei armate ar aparține, să fie împușcat pe loc, pentru viitoarea conformitate cu Istoria". Cuburile de gheață s-au auzit căzînd în paharele de whisky, au rîs, l-au apreciat.. Și acum, continuă să stea lîngă tanc. Ofițerul se oprește brusc. Henri clipește din ochi. Apare fostul primar. Vine să parlamenteze. Vine să-și salveze orașul. E un om cu părul alb. Știe ceva nemțește. Ofițerul ascultă. Vorbesc încet, foarte încet, și unul și celălalt. Bătrînul e foarte palid și paloarea îi sporește demnitatea. „Die Amerikane... — Ja, ja..." Henri se uită la bătrînul primar cu părul alb. Are o anume noblețe în ținută. Nu servilă, nu, nu servilă : în misiune, și atît, în

misiune. Imagine a unei anumite Franțe, astăzi ironizată, ridiculizată, luată în derîdere ; imaginea unei țări în care un bătrîn impune respect ; imaginea unei patrii în care experiența celor care au trăit valora mai mult decît savanții de douăzeci de ani... Încurcătura despre care vorbea doamna văduvă Barrault abia începea. Orașul fusese salvat, dar fostul primar rămase neliniștit... Ofițerul pocnește din călcîie, salută ; bătrînul face un semn din cap, înainte de a se îndepărta. Urmează ordine. Motoare. Tancurile se pun în mișcare. „Acolo erau, acolo erau..." Mergînd la pas, Henri trece prin fața locului în care acestea staționau, între cinematograf și cafenea. În afară de absența tancurilor, nimic nu s-a schimbat.

Treizeci de ani au trecut și în piață nu s-a schimbat nimic ; platanii, fîntînile, cinematograful, cafeneaua, hotelul, totul rămăsese la fel, decorul unei vieți, dovezile copilăriei — în infinitul prezentului. Nimic nu se trece, nimic nu survine, totul se întîmplă. Prezentul, prezentul în infinitul reflexelor... Mercedes-ul lunecă printre decoruri, Opera mereu Opera. *Ecco sepolto*... E ora siestei. Cerul s-a făcut alb de căldură. Un cer pecetluit. Nemții au plecat. Ducă-se. Americanii au intrat și au ieșit. Rolul lor s-a terminat la Vilmont. Ultimul act. *Ecco*... Mașina ajunge pe pod. O mulțime deasă îi închide drumul. Se înghesuie ca să privească peste parapet. Henri coboară din mașină. Nimeni nu-i dă atenție. Ca să se apropie, trece prin mulțimea de spectatori. Femeile poartă părul ridicat pe ceafă, rochii cu flori, foarte scurte și încălțări cu tălpi compensate. Bărbații sînt toți în cămăși. Îmbrăcat în costumul lui în dungi, nu stîrnește uimirea nimănui. Nu se află nici un copil în mulțime, doar fiul doamnei văduve Barrault, înghesuit într-un parapet și care-i face un semn, îi întinde mîna pe care el i-o apucă trecîndu-și brațul prin bustul unei frumoase și tinere femei. N-are rost să se scuze : ea nici măcar nu se întoarce. Din pricina interesului pentru spectacolul care se derulează la picioarele lor... Cu o mînă pe umărul lui Henri — duritatea oaselor, foșnetul pielii sub degete și fața vioaie, surîsul delicat, cu care se întoarce din cînd în cînd spre el — se apleacă. Vadul rîului e secat. Nu e decît nisip, un nisip roșu dispus în

dune, pe versanţii cărora se usucă o iarbă delirantă. Nisipul provine de la ultimele uzine care mai exploatau carierele de argilă din Vilmont. În afară de roşul care domină se mai zăresc pe ici pe colo vine de argilă albastră sau albă. Nimeni nu pare să aprecieze marile bucle neclintite de culoare. Se zăreşte o masă. Ciudat decor, într-adevăr. O masă de lemn alb aşezată chiar în vadul rîului. Împodobită cu două sau trei sticle de vin negru. În jurul ei stau cîţiva bărbaţi. Numai unul e aşezat. Henri clipeşte din ochi. I se pare că visează, recunoscîndu-l pe eroul cu pistolet. Stă pe scaun, se leagănă încet, cu picioarele desfăcute, cu burta înainte, cu mîinile lui mari sprijinite de marginea mesei. E singurul care se mişcă. Masa se zgîlţîie şi sticlele se ciocnesc între ele cînd scaunul cade prea violent pe picioarele din faţă. Ce aşteaptă mulţimea ? Ce aşteaptă omul cu pistoletul ? Şi de altfel, unde-i este arma ? Aplecîndu-se mai tare deasupra parapetului, Henri o zăreşte strălucind în soare. Brusc, capetele mulţimii se întorc privind în sensul rîului, acolo unde apa face un cot. Apare o escortă ; patru oameni înarmaţi înconjurînd pe un al cincilea. Henri a auzit, cu urechile lui, zgomotul pe care l-a făcut atenţia cristalizîndu-se brusc. Ca o sfîşiere de mătase. Se întoarce : o sută de capete îşi lungesc gîturile, o sută de perechi de ochi privesc prizonierul înaintînd. Atenţia devine curiozitate, curiozitatea se metamorfozează în plăcere. Curînd va veni ura. Ca şi cum ar fi perceput uşoarele lunecări ale liniştii, eroul cu pistoletul bate cu pumnul în masă. Oamenii care-i slujesc de asesori se grupează în spatele lui : sînt trei, fiecare înarmat cu o mitralieră. Prizonierul se opreşte lîngă masă. Faţa îi e tumefiată. Plăgi maronii de sînge uscat pe care mai strălucesc trandafirii cîteva picături de sînge. E un uriaş complet strivit. Abia se ţine pe picioare. Ca să se ridice, eroul cu pistoletul îşi împinge scaunul. Din pricina burţii. În picioare are aceeaşi alură ca şi în stradă, sigur pe el şi parcă insolent. Cu bărbia, cu burta se adresează mulţimii masate pe pod : „Tribunalul popular...“ Cuvintele i se pierd, e cald, mulţimea e din ce în ce mai numeroasă. Se aude : „un colaborator...“, şi urmează alte cuvinte pe care nimeni nu

le înțelege. N-are importanță : lumea de pe pod țipă, bate din picioare. O sută de degete întoarse țintesc pămîntul după moda romană, un formidabil singur piept țipă : „La moarte !" Omul cu pistoletul aprobă din bărbie și din burtă, înainte de a apuca o sticlă și a trage o dușcă. Vinul i se prelinge de pe buze, îi picură pe piept. Cu dosul mîinii se șterge. Îl vor da deci morții. Un limbaj secret pare să se lege între mulțime și erou. Tînăra femeie prin care Henri își trecuse mîna, își lasă capul pe spate și rîde nervos. Lîngă el, cineva țipă : „Așa-i trebuie !" Ce a făcut prizonierul ? Nu-i momentul să te întrebi. Ultima insultă, ultima injurie : vomează sînge pe masă, înainte de a leșina. Mulțimea urlă cu pumnul strîns, cu degetul mare arătînd pămîntul. Cere moartea imediată. Femeia cea tînără miroase a transpirație, freamătă din tot corpul și leșină la rîndul ei. Eroul cu pistoletul a fost stropit cu sîngele vomat de prizonier. A făcut un salt înapoi. Burta lui mare e pătată de sînge. Urlă ceva : prizonierul e tîrît pe nisip de picioare ; se șterge masa... Spectacolul nu s-a terminat.

Henri se smulge din mulțime, trece prin trupuri, fețe, dă lumea la o parte, traversează mulțimea făcînd cale întoarsă pînă cînd se întîlnește... Imagini ale eliberării, imagini ale imaginarului. Sori ai entuziasmului, sori ai rușinii... Mercedes-ul e acolo, frumos și puternic, așteptîndu-l. Niciodată, nu. niciodată nu va uita ceea ce se întîmplase în realitate și căruia i se dăduse numele de eroism. De treizeci de ani durează întruna... Eroii cu pistolete n-au obosit... Ciudat, a fost nevoie de o gamelă ruginită, datînd din acea epocă, pentru ca să se ivească în el imaginile imaginarului, imaginile Eliberării, însoțite de bubuiturile surde și repetate a 380 de salve de marină. Totul e confuz, se amestecă, zilele, evenimentele, oamenii... O gamelă în portbagajul mașinii, un bătrîn profesor un pic țicnit, un băiețel numit Eric : cui datorează visul ? căldurii ? Ordine, trebuie să pună ordine în gînduri. De azi-dimineață, de aseară, nimic nu mai merge. Eliberarea începe pentru el cu sunete : din rada

de la Toulon ajung, abia înfundate, bubuitrile tunurilor de marină. Ce se întîmplă ? Adulții tac. Copiii se întreabă. Ascultă zgomotele de război, ale unui război depărtat, abstract, pe care ei nu-l cunoșteau pînă atunci decît din povestirile bărbaților, lacrimile femeilor și tăcerea bătrînilor. În timpul Ocupației, mai ales, au retrăit, ei, copiii, marele război din '14—18, cum îl numeau ; Eparges, Argonne, Verdun, și alte denumiri au înlocuit din plin în mitologia lor falsele victorii și adevăratele înfrîngeri ale Campaniei din Franța. Era vorba despre tranșee, patrule, șnapsuri și șrapnele ; despre oameni înotînd în noroi, cu arma la baionetă care au trăit patru ani de moarte și de sînge ; era vorba despre bătrînii cu fețe frumoase și neînsuflețite care, ieșind dintr-o lungă tăcere fără memorie, exclamau brusc cu o voce uimitor de tînără : asta se întîmpla în cutare zi, la cutare oră, — s-au săpat tranșee toată noaptea, primisem ordin să atacăm... Lumea le admira memoria, prospețimea amintirilor, cînd ar fi trebuit să înțeleagă că ei se născuseră și muriseră în cutare zi, la cutare oră, după ce săpaseră tranșee toată noaptea și li se dăduse ordin să atace. Și iată că bubuie tunul, că oamenii ies din păduri, că avioanele brăzdează nopțile cu somn iepuresc. Războiul fornăie, se scutură, cască îndelung. Războiul se trezește în apropiere de Vilmont. Henri și-l reprezintă ca pe un fel de animal pitit în colinele din jurul orașului. Și iată că adulții uită totul : pe bătrînii din '14—18, morții din Campania Franței, amorțeala sinistră a Ocupației, pentru a se deda noilor sărbători ale războiului. Și iat-o pe doamna văduvă Barrault uitîndu-și soldatul cu mustața bălană. Pe soldatul ridicol sub cerul lui fără nori, în cîmpul înflorit de albăstrele și maci. Pe crucificatul ridicol și inutil. Cine să-l mai amintească ? Cum ? Să mori ca un războinic cu arma în mînă, cînd toată lumea fuge ? Dar e un prost gust de ultimă speță. Nu înseamnă nimic să mori, dacă nu mori cînd trebuie. La Verdun, de exemplu. Asta trebuie. Atunci ești un erou. Sau în 1944, în vara Eliberării. Perfect. Ce naiba ! Morții trebuie să servească la ceva. Morții de la Verdun i-au servit lui Pétain ; aceia din timpul Eliberării — lui de

Gaulle. Dar cine să mai aibă curajul să se intereseze de un biet tip mort prin iunie '40 ? *Vae victis ! Vae soli !* Interzis să visezi. Eroismul şi el se programează. Se organizează. Se raţionalizează. Se aseptizează...

Portiera pocneşte închizîndu-se în urma lui. Clatină din cap. Ce întîmplare, Dumnezeule, ce întîmplare ! Şi dacă soldatul ar reveni ? Niciodată nu i-a lipsit atît de mult. Şi bunicul Barrault ! Demarează. Motorul toarce. E greu să ascunzi un copil în haine de adult : vestonul, pantalonul sînt prea mari, se pierde în haine, evident. Poftim, asta e : Henri se pierde în haine, în propria lui piele, în poziţia sa. O clipă, maşina se urneşte ; încă o clipă : ...Porneşte printr-un salt. De ce a luat-o pe strada asta ? Ar fi trebuit să apuce pe drumul spre Marsilia, să coboare spre Lourmarin, Oadenet ca să ajungă la Mirabeau unde avea întîlnire cu André. Şi fără să ştie de ce, se opreşte în faţa casei unde locuieşte mama lui André, mama prietenului său, mama singurului său prieten. Şi nu sovăie să sune. Cum îşi va motiva vizita ? Bătrîna doamnă se află probabil în bucătărie. Sună din nou. Ce vîrstă să aibă ? Treizeci ? Şaizeci de ani ? O femeie tînără se apleacă peste fereastră şi-l recunoaşte : „Ah ! Tu eşti ?" şi o aude chemîndu-şi fiul. Zgomot de paşi coborînd repede pe scară. Uşa se deschide... Uite, uşa nu s-a schimbat : fier forjat după moda anului 1930 şi geam martelat. O fi acolo... Ce vîrstă să aibă ? Saizeci ? Treizeci de ani ? O zărise într-o zi. Ieşea de la slujbă. Îmbătrînită ? Nu chiar : mai senină poate, parcă ar fi fost fericită că e bunică. Timpul trece. Ce tîmpenie : fiinţele se trec, nu timpul. Ah, se ridică un stor. Înaltă, precum altădată, caul. O fereastră se deschide. Tot ca altădată, scîrţîie. O fereastră greu de mînuit din totdeauna. Mama lui André apare, arătîndu-se puţin uimită : „Ah, dumneavoastră ?" Îşi bagă capul între umeri. Ciudat, n-a îndrăznit să-l tutuiască. Ce-i va spune ? Ideea lui i se pare nebunească. Sînt zece ani cel puţin de cînd n-a mai pus piciorul în această casă, şi-şi propune să-i zică dintr-o răsuflare : „Bună ziua, doamnă, eram în trecere. Aş dori să văd camera lui André." Firește, o să-l ia drept nebun. Exprimată în felul aces-

ta, cererea lui ar putea trece drept un gest pios. Dar adevărul, adevărul adevărat, cum zicea el altădată, va îndrăzni să-l rostească ?

Ușa se deschide. Mama prietenului său stă în prag, blondă, dulce, surîzătoare. Abia îmbătrînită... Își strînge cu mîna un șal pe piept. O privește. Surîde. Ar vrea să-i mulțumească, atît doar, să-i mulțumească că e acolo, că a rămas egală cu ea însăși, continuînd să-și semene sieși, fidelă, atît de fidelă imaginii pe care o purta în el. Martoră, și ea, a ceea ce a fost, a unui trecut căruia, din adîncurile tristeții lui, trebuie să i se consacre... Ea e acolo, asta-i tot, imagine abia deformată a unei tinere femei de treizeci de ani, ale cărei riduri nu fac decît să-i accentueze expresivitatea. În fața ochilor ei albaștri, a pometilor ridicați, își zice : „Dumnezeule cum seamănă cu fiul ei !" Cum poate să-i treacă prin cap o asemenea tîmpenie. O mamă nu seamănă cu fiul ei. Dimpotrivă, fiul îi seamănă mamei. Își debitează complimentul. Ea îl privește, îl ascultă. Nu, nu se miră. Nu, nu i se pare nebun. Rîde și zice : „Nu ești un pic și fiul meu ?" Asta e : îl tutuiește.

Îl tutuiește ca altădată, și el regăsește inflexiunile vocii care nu-i aparțin decît ei, felul ei de a strecura acele „oh" lungindu-le și părînd covîrșită cînd nu avea de ce, și felul ei de a rîde, oh, asta e, chiar asta, rîdeți, doamnă, rîdeți, ea are treizeci de ani, te întîmpină, te sărută, „ești într-un fel și fiul meu", te mîngîie, oh, atît de altfel decît doamna văduvă Barrault, ea are treizeci, tu, doisprezece sau treisprezece, „tu ești într-un fel și fiul meu", nu, nu e adevărat, raporturile nu sînt cele dintre mama ta și tine, aici ești un invitat, cel căruia i se spune pe nume și care e privit, cel căruia i te adresezi altfel decît pentru a-i da ordine, aici ești deja un adult, ea are treizeci de ani, sau șaizeci, n-are importanță, nimic nu s-a întîmplat, ea dă înapoi, n-a înțeles o iotă din discursul tău, „dar, în sfîrșit, dacă vrei să revezi camera prietenului tău", și o ia înainte pe scara de ciment, ajunge în verandă unde-ți faci o datorie din a închide fereastra năbădăioasă, ea îți mulțumește, intră în hol, nu, nimic nu s-a schimbat, scaunele sînt

aceleaşi, masa din mijloc, măsuţa din fund unde se află aparatul de radio şi picupul, îţi reaminteşti de un tango, tango rimează cu Antonio, trebuie cîntat cu accent argentinian, în vremea aceea vi se părea culmea rafinamentului şi cu ochii în plafon, ascultaţi, André şi cu tine, discul acesta şi altele, ca şi pe acela în care era vorba despre mandarine, femei goale, era tulburător, al naibii de tulburător şi femeile care vă bîntuiau pe atunci imaginaţia aveau pielea de culoarea mandarinelor, rîsul cu parfum de mandarină, în timp ce bărbaţii cu părul pomădat alunecau în spatele lor şi Henri se aude rostind : „Nimic nu s-a schimbat", şi ar vrea încă o dată să-i mulţumească pentru o asemenea fidelitate, fidelitate pe care el o regăseşte împingînd uşa camerei ei unde, de treizeci de ani, nimic n-a fost deplasat, căpătîiul patului în piele, dulapul cu oglindă, un nud în tente viorii, un adevărat decor pentru o îndrăgostită, un decor 1930 pentru iubiri 1930 şi ciudat şi emoţionant e gîndul că bătrîna doamnă doarme şi astăzi în această cameră pe care o traversează fără comentarii, uşor jenat şi, fără voia ta un pic pervers, conştient că surprinzi secrete, reînviind parfumuri, trezind fantome, înainte de a împinge uşa camerei lui André şi acolo, pe prag, te opreşti, interzis pentru că nimic într-adevăr nu s-a schimbat : pereţii zugrăviţi într-un albastru uşor, patul, etajerele dimprejur, cărţile din Biblioteca Verde şi chiar, da, da, bolul de sticlă în care André strîngea monede de cinci franci după război. Îţi zici : „Nici aici nu s-a schimbat nimic". Rosteşti cuvintele dintr-o răsuflare, prosteşte ca un animal rănit şi bătrîna tînăra doamnă, tînăra bătrînă e pe urmele tale, aprobă, vă priviţi îndelung, patetic, căutînd pe feţele voastre ceva care v-ar putea explica emoţia, făcînd să sară măştile una cîte una, pînă cînd realizaţi acel moment perfect în care timpul e abolit şi iată că ea are treizeci de ani şi iată că tu ai doisprezece, metamorfoza se operează pe loc, prin graţia emoţiei voastre şi tu nu spui nimic, ea nu spune nimic pentru că nu s-a schimbat nimic, pentru că e foarte cald, pentru că storul e pe jumătate lăsat, pentru că oraşul trece îngropat în frică, în timp ce An-

dré și cu tine stați la fereastra camerei lui — privind ce ?

Tu te apropii de fereastră. Ca să privești peisajul, trebuie să te apleci din pricina storului și zici : „Așa stăteam cînd camionul cu soldați nemți s-a oprit în drum". Ea zice : „Da. îmi amintesc !" De la fereastră se putea zări un capăt de drum, o fîșie de cîmp părăginit, calea ferată jos la poalele colinei străjuită de o stîncă albă. Casa se află la marginea orașului, în punctul lui extrem, ca o etravă pe vapor. Și voi stați ascunși în umbra albăstrie și arzătoare a unei după-amieze de august. Soldații nemți au coborît unul cîte unul din camion. Sînt în ținută de luptă : cămăși largi, pantaloni ampli, verde închis, verde de sticlă. Cu pușile pe umăr traversează cîmpul părăginit, ajungînd din trei salturi pe calea ferată. Acolo se risipesc urcînd încet o cărăruie. Colina e în pantă domoală. Cu o singură mișcare, lasă să le lunece armele pe brat și, fără să se grăbească, asemeni unor țărani muncind la cîmp, continuă să înainteze. Aerul este alb și neclintit. Nimic nu se mișcă. Viața lumii pare că a stat. Și voi vă uitați la soldați, pete de verde întunecat pe galbenul murdar al ierburilor sălbatice arse de soare și vă țineți răsuflarea. Și iată că patru siluete negre se înalță pe stînca albă, în vîrful colinei. Patru siluete negre pe cerul alb, patru oameni înarmați cu puști sau mitraliere. Sînt oameni din Rezistență. Ei apăruseră și acum anumite mișcări ale acestei scene se descompun într-o infinitate de clipe imobile și tu nu știi ce s-a întîmplat : privești la cele patru siluete negre care răsăriseră din stînca albă, ai auzit un imens ropot, trăznet, tunet, sfîrșitul lumii, nemții s-au oprit, patru norișori albaștri își topesc ultimele rămășițe în aerul fremătător, miroase a praf de pușcă, cei patru au părut să crească, să crească, să crească, au întins brațele, au dat drumul armelor, cîteva fulgere albastre pe cerul alb, au căzut unii peste alții, fără un țipăt, în tăcerea care s-a lăsat din nou, în timp ce soldații fac stînga împrejur, tu îi auzi vorbind între ei, unul rîde, vocile lor sînt guturale, coboară spre calea ferată, într-o clipă vor fi din nou acolo, sub fereastră, și

privirile voastre, în veşnicia unei clipe, se întorc spre stînca albă unde patru corpuri negre se desenează pe albeaţa stîncii, şi totul înlăuntrul vostru începe să se învîrtă, cerul alb, cîmpurile albe, tot acest alb, în afară de cele patru corpuri negre şi de nemţi, negri şi ei, în penumbră, şi lumea se descompune, asta e, se simplifică, da, se simplifică, şi camionul demarează, se îndepărtează, dispare ; e război, soldaţii au dispărut, a dispărut şi camionul, era război, erau numai patru morţi acolo pe stînca care se topea în albul cerului, „haideţi, nu mai staţi acolo", şi o femeie tînără vă ia de umeri, vă strînge la piept, vă mîngîie pe obraji, pe cap, zicînd necontenit : „E îngrozitor..." Repetă : „E îngrozitor. Patru oameni tineri. Ucişi atît de bestial..." Ea nu plînge, dar tu o iei pe după umeri la rîndul tău, ea îţi surîde. Şi ea îşi aminteşte... „Treizeci de ani, vă mai amintiţi ?" Ai exclamat cam prosteşte, n-are importanţă, ea are acum şaptezeci de ani, rîde scuturîndu-şi părul alb şi zice : „Cum trece timpul", şi remarca banală îi readuce pe el şi pe ea în curgerea zilelor, într-un spaţiu locuibil unde îţi poţi oferi o cafea fără să te temi de ridicol şi el refuză cafeaua, trebuie să iasă, are întîlnire la Mirabeau cu fiul ei, iar ea îi zice : „Mergi înainte, băiatule". şi cuvintele ei îl pătrund, vibrînd îndelung. Da, el va merge întotdeauna înainte, asta e legea, o lege ineluctabilă. Ea s-a oprit în drum, soţul ei a murit, fiul ei face afaceri, nepoţii îi sînt toată bucuria, aşa e bine, nu-i aşa, totul e bine, ea îl întreabă, dacă totul e bine şi insistă, trebuie s-o convingă, s-o asigure, să-i spună vorbe bune şi plăcute pentru că în ochii ei se citeşte o neliniştе, neliniştе şi teamă şi ceva în el se înnoadă, privirea ei de singurătate comună cu cea a doamnei văduve Barrault, privirea pe care a surprins-o la domnul Ledevic cînd l-a părăsit în grabă, nu, nu-i poate oferi mamei prietenului său această consolare, pentru că nu este adevărat, pentru că e o minciună să zici că totul e bine şi el se trezeşte în stradă, şi iar o ia la goană, ea îl urmăreşte de la fereastra pe care o deschis-o cu multă greutate ; e palidă, emoţiile au strivit-o, îi face semn în timp ce el urcă în maşină, mergi înainte, băiatule,

mergi înainte, și el arde de dorința de a alerga spre ea, de a îmbrățișa, de a o lua de mijloc și de a o invita să dejuneze cu el, mergi înainte, băiatule, mergi înainte, un marș nebun, învolburat, cu rîsete, cu „oh-uri" tărăgănate și fals surprinse, ar fi fost atît de fericită, atît de fericit, dar nu, el trebuie să meargă înainte, cum zicea ea atît de frumos, pornește motorul, mîna flutură, casa e departe...

7

DRUMUL (I)

În mașină cu bunicul Barrault, străbătuse drumurile și cărările departamentului, coborînd de fiecare dată mai adînc în străfundurile memoriei. În fiecare duminică, sau cu ocazia unei sărbători anunțată de clopote, se urcau în mașina uriașă, neagră și plină de perne de catifea gri cu toate geamurile lăsate, porneau, vară și iarnă, înecați în valuri de lumină. Era de ajuns să te instalezi între pernele de catifea gri pentru ca timpul să devină frumos și uscat. De fapt, timpul se supunea dorințelor bunicului Barrault. Nu i-ar fi dat niciodată prin cap lui Henri, copil pe atunci, că bunicul s-ar fi putut conforma timpului. Chiar și acum refuză să creadă. Prea multe amintiri fabuloase, prea multe emoții neobișnuite... Astfel, în vipia zilei, vedea drumul dispărînd brusc într-un fel de lac, striga de surpriza minunii și, într-un rîu de soare, mașina neagră și pătrată traversa o baltă de aur topit în care roțile săpau cărări, iscînd jerbe de lumină. Bunicul Barrault rîdea,

un fel de semi-zeu care comanda timpului și drumului. Căci, în acea vreme, Henri nu avea sentimentul că se deplasează. În ochii lui, mașina nu înainta, nu se supunea curbelor drumului : bunicul Barrault era cel care, cu ajutorul unui volan pe care-l învîrtea, urmîndu-și fantezia, comanda drumului s-o cotească, reînnoind mereu peisajul. Așezat pe pernele de catifea gri, Henri nu se mișca, copleșit de miracolul mobilității lumii.

Prinzînd ocazia, bunicul Barrault îi dezvăluia numele satelor, evoca oameni și evenimente și secolele se înlănțuiau, se derulau, în timp ce legiunile romane, trupele lui Carol Quintul, Imperialii și defilările muncitorești formau un fel de cortegiu. Însăși geologia era chemată în ajutor. „Pămîntul nostru din ținutul Vilmont, zicea bunicul Barrault, a fost fund de mare. O mare în mijlocul pămînturilor. Istoria începe cu fosilele", și numea, după voia drumurilor, straturile de scoici, marnă, calcar, nisip, gresie, cuarț și argilă, toată această noapte a nopții, istorie a istoriei, forțe de acum calmate, stratificate, garantînd tot restul...

— Ce rest ? întreba maică-sa, cu fața pe jumătate acoperită de un voal de borangic.

— Pe noi, ce naiba !

Și bunicul Barrault izbucnea în rîs. Răspunsul lui șugubăț îl înveselea.

Retrasă în fundul trăsurii, îngrijorată din pricina curentului care o ofusca, maică-sa ridica din umeri. Henri întorcea capul, să n-o vadă. Nu bănuia pe atunci că rîsul este o formă de manifestare a urii. El își iubea bunicul, își iubea mama, era de ajuns.

Și mașina înainta. Pe toate drumurile, pe toate cărările. Mergea, mergea, configurînd departamentul, plecînd strălucitoare din Vilmont și întorcîndu-se plină de praf, înecată în vapori și fum, monstru cu numeroase metamorfoze care abia ieșit din oraș, în direcția Avignon, Aix sau Sisteron se oprea, hrănindu-se pînă seara din curbe, sate, peisaje. Înaintau într-un fel de imobilitate ușor delirantă, zgîlțîiți de hurducături imaginare, surprinși de reverberații bruște, scăldați de razele soarelui, uleiți de lumină și transpirație, înaintau pe firul orelor și al zilelor, al secolelor, la fel de imobili cum

este fulgerul înscris pe o retină, înaintau, învățînd de la vîrsta de șapte ani — singura vîrstă lipsită de judecată — invențiile și peregrinările unei mișcări imobile, și, de la ruinele romane la castelele și bisericile romane, înaintau, înaintau, constituindu-și o conștiință în afara secolului, o conștiință a secolelor, prezent în trecut, trecînd prin prezent, trecători uitați, în timp ce, punctînd sublim, bunicul Barrault, arătînd cu un gest larg mai multe sate, exclama :

— Aici locuiește un om celebru.

— Cine ?

— Bărbierul acestor sate !

Și maică-sa, din fundul mașinii, rostea un „Oh ! Tată !" plin de ranchiună. Întors pe jumătate, cu o mînă pe umărul nepotului, bunicul Barrault mormăia : „Va trebui să te obișnuiești, fata mea. Mie îmi place gluma deocheată".

Foarte curînd, discuția se înăcrea. Era de ajuns ca maică-sa să rostească încă o dată un „tată !", pentru ca el să explodeze : „Ce mai e, fata mea ? O ții una și bună. Tată, tată, este ăsta un limbaj cuviincios ? Eu mă străduiesc să fiu vesel și dumneata nu știi decît să mă repezi. Ferește-te ca nu cumva tristețea dumitale să devină o sfătuitoare mai rea pentru fiul dumitale decît calambururile mele..." Era ora întoarcerii ; seara își lungea umbrele ; a doua zi, trebuia să se ducă la școală ; într-o clipă se făcea frig ; miracolul se încheia : mașina mare, neagră și patrată cu perne din catifea cobora spre Vilmont. Geamurile se ridicau, maică-sa verifica într-o oglindă dacă nu era prea zburlită și bunicul Barrault cu buzele strînse, se mulțumea să claxoneze, să schimbe viteze, pe scurt, să conducă.

Ciudate plimbări, din care tata era absent, mereu, mereu. În fundul mașinii singură, adunată între perini, maică-sa ; la volan, bunicul Barrault ; lîngă el, Henri. Ca de obicei. Și tata, unde era ? Ce făcea ? Nu i se spunea niciodată. Interdicția de a-l evoca data deci dinaintea morții lui. Bietul soldat ! Fără îndoială, se pregătea să se lase ucis. Poate își repeta rolul. Numai dacă, știindu-se muritor și condamnat, nu hotărîse cumva să

alerge după fuste... Era un secret. O familie fără secrete nu era o familie. Tăcerile și ochii adesea roșii de plîns ai mamei, chiar înainte de a rămîne văduvă... Și mîniile bunicului Barrault, mînii subite, brutale, urmate de un mutism sălbatic ? Și plimbările în mașină, atît de regulate, ce rost aveau ? Și istoriile pe care le povestea bunicul, felul lui de a transforma istoria într-un miracol, de a-i făuri o conștiință în afara secolului, ce secret, ce dramă ascundea ? O familie fără secrete nu e o familie. De asta nu se scapă. Henri n-a scăpat. Soldatul cu mustața bălană îi lipsește, bunicul Barrault îi lipsește și chiar maică-sa îi lipsește, cu toate că o vedea destul de des. Nu e simplu. Chiar azi-dimineață, ar fi dorit atît de mult să-i spună că o iubește, că-i lipsea, că ea... Măcar de ar fi trăit bunicul Barrault. Ar fi putut să-i mărturisească acest adevăr căruia maică-sa se refuză, pe care maică-sa îl refuză. Bunicul Barrault ar fi putut, cu un cuvînt, cu un surîs, să-i apropie trecutul negat și renegat, să i-l apropie pînă la a-l face prezent. Dar singurul trecut pe care bunicul Barrault reușise să i-l facă prezent, pînă la obsesie, este cel al pietrei, al monumentelor, al bisericilor, un trecut plin de absența soldatului. O uimitoare absență, într-adevăr ; în timp ce legiunile romane și cantonamentele lor nu mai conțineau nici un secret pentru el, în timp ce vechile fiefuri senioriale îi erau mai familiare decît decupajul imperial al departamentului, iar vechile familii provensale d'Agoult sau Sabran ajungeau pînă la urmă să-i devină rude...

— O s-o luăm pe drumul Roumieu.

Erau la Bonnieux cînd bunicul zisese și se mulțumise doar să întoarcă volanul făcînd să apară printre casele cu acoperiș de șindrilă, drumul Roumieu, drumul roman, cel care duce în cîmpie trecînd pe podul Julien, un pod roman, ca o spinare de măgar, drum șerpuind sub roți, roman, roumieu, și mașina neagră și pătrată ridicînd nori de praf pînă cînd Luberon nu se mai vedea din cauza prafului, pînă cînd nu se mai vedea nimic și alte timpuri, încă o dată și încă o dată, se iveau, în peisaje asemănătoare, vii, măslini, chiparoși, alte

timpuri comparabile întrutotul, exceptînd firește, mașina, timp de iluminare greacă, timp de colonizare romană, timp de evanghelizare și războaie, timpul zeilor, al eroilor și al oamenilor, în timp ce chipuri, aceleași, mereu aceleași, apăreau de-a lungul drumului, chipuri arse de vînt, țărani, poporeni și agricultori, în căruțele lor aceleași, mereu aceleași, precedate de același scîrțîit de roți, de același pas al calului, bună ziua, ave, unde era diferența ? Și bunicul Barrault, cuprins de emoție, numea Roma, desemna Roma, la capătul drumului Roumieu, acel timp alb, acel vis alb, născut din praful alb pe care-l ridica mașina și, pentru că totul rămînea undeva departe în urma lor, puteai visa fără să înțelegi prea bine și puteai să te minunezi, în timp ce mașina înainta, înainta, străbătînd departamentul fără să treacă niciodată dincolo de hotarul lui. „Sînt atîtea de văzut și de admirat aici", zicea bunicul Barrault, credincios prescripțiilor imperiale care cereau ca prefectura să nu fie mai departe decît o zi de mers în căruță de punctul cel mai îndepărtat al departamentului. Așa se făcea că plecau dimineața și se întorceau seara. Nu se putea scăpa de noaptea din Vilmont, de nopțile din Vilmont. De atunci se luase obiceiul de a merge o zi întreagă, de a urca pe firul secolelor, de a apela la o memorie fără amintiri și de a se reîntoarce la căderea serii. Nu putea fi vorba măcar de a dormi la alții, de a visa sub alte coarșafuri decît ale lor, în alte paturi. Nu putea fi vorba să visezi sub alte stele decît cele ale cerului din Vilmont. Nu putea fi vorba să petreci alte nopți, alte neliniști, alte înfrîngeri decît cele ale orașului Vilmont...

Henri a virat la stînga și a luat-o pe un drum. Drumul Roumieu. Mercedes-ul înghite hopurile unul cîte unul. Cu bunicul Barrault, o porneau din Bonnieux mergînd pe drumul Roumieu pînă la Avignon. Acum el o ia în sens invers. Parcă e totul într-adins : tot ce i se întîmplă de azi-dimineață se întîmplă în sens invers. Neplăceri ? Nici măcar. Semne, mai degrabă... Ca pe o neplăcere a resimțit, e adevărat, faptul că s-a înșelat asupra timpului de afară ; dar vede acum în asta un semn al marii lui dorințe de zăpadă. Zăpada aparține vieții lui profunde : frigul, albul, tăcerea, și imaginile

unui bulevard înzăpezit în timpul nopții pe care încă nimeni n-a călcat și al cărui stăpîn va fi cel dintîi după ce se va trezi : putere, inocență de copil, timp alb al puterii — înainte ca teama să se fi instalat în el... Și tot un semn e că și-a întîlnit mama pe scări, căreia ar fi vrut să-i spună toată dragostea lui și care l-a luat de sus... Ar fi trebuit să se obișnuiască. Femeile care se află mereu la datorie ucid în ele orice dragoste. Doamna văduvă Barrault afirmă că datoria nu e decît dragoste sublimată. El nu crede o iotă. Și tot un semn, duelul cu Jeanjean. De ce această încrucișare de focuri ? de ce a cumpărat gamela ? și încă atît de scump ? Mîine, tot orașul va ști că aruncă banii pe fereastră. Expresia îl amuză : se vede aruncînd cu brațele pe fereastră bilete de bancă... Și tot un semn, în sfîrșit, întîlnirea cu domnul Ledevic ! Posibilitatea care i s-a oferit brusc, în prada celei mai mari tristeți, de a se regăsi, datorită bătrînului său profesor, de a se întîlni cu timpul căruia aparțin două, trei imagini pe care le crezuse pierdute și care au țîșnit sub pleoapele lui fericite. Întîlnirea, firește... Dar de ce s-a dublat cu un discurs de dement ? Ar fi trebuit să se rezume la întîlnire și să nu fi acceptat invitația domnului Ledevic. De acolo vine totul : senzația de căldură toridă, viziunile Eliberării... Nu, se înșeală. Nu așa s-au petrecut lucrurile. Totul a început din momentul în care a ridicat gamela, la Jeanjean. S-a aplecat s-o ia și cînd s-a îndreptat s-au iscat în el vîrtejuri de soare, de căldură, de mulțimi... De asta e sigur, sigur și hotărît. Nu e vorba despre un semn major ? Despre un semn în jurul căruia se organizează toate celelalte ? De altfel, căldura n-a cedat. Conduce în veston și cu ferestrele coborîte. „Ar trebui să fii atent", i-a zis maică-sa. E adevărat, are dreptate : mănîncă prea mult, bea prea mult... E tîmpit, de trei ori tîmpit că stă să asculte asemenea baliverne. Idei de femeie cumsecade, da, pentru a-i ține pe bărbați în lesă. „Nu face asta, nu face cealaltă..." Vorbă să fie !... Și rîde cu rîsul lui rău care-i subțiază buzele. Adevărul este mult mai simplu, ca de obicei : moare că n-a visat destul. Marie-Laure îl împiedică să viseze. Ar fi trebuit s-o cunoască pe bunica Barrault, poftim, ar fi făcut bună școală.

Dar nu, ea s-a mulţumit, afurisita, să urmeze lecţiile doamnei văduve Barrault : banii, studiul de notariat, afacerile, plasamentele, bonurile de bancă...

In faţa lui, se desfăşoară aurul vechi, aurul bătînd în albastru al unei dimineţi de iarnă care se mai anină între stejari şi măslini. Orizontul e barat de masivitatea roşcată a oraşului Lubéron. Ca un pumn de ţechini de argint aruncaţi pe spinarea unei coline, Bonnieux scînteiază deja în lumina unei zăpezi pe care cerul o mai poartă încă. Alb de cretă, alb luminos, satul se construieşte în jurul unor umbre uşoare. Faţade înalte, denivelate, şi acoperişurile de şindrilă în tonuri stinse : acordul, acordul perfect al nuanţelor de alb, de aur, de albastru în vibraţia îngheţată a amiezii.

Ce fericire să trăieşti aici ! Lumina se încîntă de ea însăşi. Pentru Henri, genul acesta de promenadă, la o asemenea oră, fără alt scop decît acela de a se minuna, valorează cît toate plăcerile. „Sînt aici atîtea de admirat", zicea bunicul Barrault. Să fie al naibii, aşa e ! Clipind din ochi, Henri ar putea număra o sută de nuanţe de aur, mii de nuanţe de alb şi zece mii de variaţii de albastru. Bonnieux e la fel ca în copilăria lui. E uşor de zis. Zi după zi, oră de oră, lumina se străduieşte să construiască satul, să-l exalte, să-l glorifice. Un pumn de ţechini şi toată argintăria ; un front de faţade şi toate nuanţele de alb ; un vîrtej de acoperişuri şi tot aurul — în scînteierile albastre ale măslinilor şi chiparoşilor, acordate cu cerul... Toate cerurile, toate timpurile şi de la unele la altele, mii de sate ca Bonnieux, o năvală de sate, flori şi vînturi, ploi şi zăpezi...

Şi iată că la o cotitură a drumului, pe vechi pereţi în ruină, pe pietrele înflorite de grozame, apar inscripţii : OC ; se ivesc : OC, OC ; se înghesuie, se multiplică : OC — *Volem viure al pays — Occitania nu este...* Maşina merge prea repede. N-are timp să citească tot. N-are importanţă. Le ştie pe de rost. În treizeci de ani, cîtă degradare ! Ce ar fi spus bunicul Barrault ? Era oare naţionalist ? patriot ? Format de latini şi de greci, „iluminatorii, inspiratorii noştri", nu părea să manifeste prea mult interes pentru prezent. Şi soldatul, mort atît de departe, „mort în Franţa", cum ar zice

autonomiștii, cum ar fi judecat inscripțiile ? Și el, Henri ? „Dumneavoastră, care sînteți atît de legat de Vilmont ?...“ fusese întrebat într-o zi. Ce să răspundă ? Ce ar putea răspunde ?... Și iată : căldura îl indispune din nou. În valuri. Ca și în garajul lui Jeanjean. Ca și în mașină, după vizita la bătrînul profesor. Și, iată încă o dată, soarele de august, căldurile și mulțimea acelui august '44... Îl sufocă. Vîrtejuri de sori, de mulțimi, de țipete. Își desface cravata. Vară toridă, într-adevăr. Dar și o vară veselă. Toată lumea se îmbrățișează, plînge. E pentru prima oară cînd vede bărbați plîngînd. Își descheie un nasture de la cămașă. S-a cățărat pe un zid. Așa e înalt cît un adult. Mulțimea e nemișcată, tăcută. Sub marii platani de la Cours, așteaptă. Și el, astăzi încă, mai poartă în el acea tăcere continuă. Răbufnind. Simte vibrînd o formidabilă forță stăpînită. Răbufnind. Arborii aruncă mari umbre albastre pe fețe, pe umeri. Mulțime compactă, umplînd aleea. Roată împrejur, lîngă rîu, lîngă colegiu, pe drum, în afară de această zonă de răcoare, e numai plumb și aur topit... Numai dacă îți arunci o privire pe drumul Alpilor și ești orbit. Lumină nebună, în vîrtejuri ; lumină cu mii de sori nebuni : negru strălucitor... Brusc de jos se aude un țipăt, la hotarul între umbrele alinătoare și nebunii sori : Un țipăt imediat reluat, multiplicat, zburînd pînă la el : „Iată-i ! Iată-i !“ Foșnet de aripi, plutiri usoare... Și mulțimea se înfioară. Pare să se trezească. Se scutură. Și pornește. Dintr-o singură mișcare. Parcă fără să se gîndească. Și el, el o urmează, alergînd de-a lungul zidului. Nu vede nimic, nu zărește nimic. Numai umbră, sori, și capete și umeri trecînd alternativ, de la umbră la soare ; capete, umeri, ca o singură mișcare, părînd să iasă din umbră ; capete, umeri pe care lumina le personifică puțin cîte puțin, el poate recunoaște acum fețe familiare, fețele copilăriei lui fericite, ale cordialității, bună ziua, bună ziua, salutînd cum face în fiecare dimineață și iată o nouă dimineață care se ivește în adîncurile acestei după-amieze de august, o dimineață cum n-a mai trăit, o dimineață proaspăt născută dintr-o lungă

noapte de patru ani... Se oprește. Toată lumea se oprește. Acolo, în fața lor, iată-i, în sfîrșit. E vag. Confuz. Oameni ieșind și ei, din umbra copacilor. Oameni intrînd în soare. Cît privește mulțimea, aceasta ezită încă. Apoi rămîne nemișcată în acel spațiu nehotărît în care umbra și soarele se întîlnesc tremurînd. Mulțimea țipă : „Iată-i ! Iată-i !" Mulțimea aplaudă, plînge, se îmbrățișează. Mulțimea, sărbătoarea. Și oamenii cresc în soare, cresc atît de tare că într-un minut, într-o clipă vor putea fi atinși, salutați, ovaționați. În spatele acestor oameni care înaintează mergînd pe jos, înarmați cu puști sau mitraliere, mase negre, impresionante, se profilează sub arbori : precedată de jeepuri, apare în sfîrșit, armata americană. Și mulțimea tace, uimită, emoționată. Nu, mulțimea nu tace, face liniște. Astăzi încă, țintește minte valoarea acestei liniști. Încărcată de așteptare, de speranță, de teamă, seamănă unei scurte și pătrunzătoare meditații. Între ceea ce se întîmplase și ceea ce avea să urmeze, liniștea aceea, cu siguranță forma ultimul măcel. O liniște între două lumi incompatibile, de neîmpăcat. O liniște premonitorie, uimire și tulburare la un loc. Timp de treizeci de ani, într-adevăr, țara va răsuna de ecourile unei certe faimoase, aceea dintre Pétain și de Gaulle. Liniștea aceasta o anunță, teamă și bucurie înlănțuind... Oamenii plîngînd, oameni îmbrățișîndu-se ; femei țipînd, femei tropăind din picioare. Pe zidul lui, începuse să viseze la acest ciudat spectacol. Plasat mai bine decît toți, ar fi trebuit să fie primul care să-i vadă. Dar nu, țipătul l-a anunțat. Un țipăt scos din mii de piepturi : „Iată-i !" Și într-adevăr : ieșind din umbra mov a boltii de platani de pe drumul Alpilor, iată un jeep, apoi al doilea, și iată un tanc, altul și altul ; două jeepuri, trei tancuri, el le numără, învață să le numească, lunecînd încet, precedate de machisarzi, trupă care încearcă să fie o trupă, murdari, bărbați, cu ochii arzînd de febra nopților nedormite, și mulțimea aplaudă și mulțimea plînge și mulțimea se îmbrățișează, pentru că un luptător din rezistență ridică și desfășoară un steag tricolor. Lacrimile, sfintele lacrimi ! Bucuria, sfînta bucurie ! Poporul, bucuria... Americanii au ajuns acum în dreptul lui Henri.

Aruncă mici daruri. Rîd în hohote, uşor sălbatice, trimit bezele şi trupa trece, trece, pierdută în visul ei, întristată de o anume fericire... Cîteodată, de ici de colo, ţîşnea din mulţime un „Trăiască Franţa !" emoţionat, tragic ; ţipăt scos de o voce înnodată ; ţipăt printre lacrimi, exorcism destinat să înduplece demonii, toţi demonii, pe cei din ajun ca şi pe cei de mîine. Da, să trăiască această Franţă cu drapelul voios desfăşurat, pată vie care se îndepărtează acum şi care se detaşează pe fondul întunecat al unui tanc american în lumina aurie a soarelui...

Viteza a treia, dublu debreiaj, a doua... un cîine, poftim un cîine înfuriat, motorul pe care-l supune imediat şi care freamătă, în timp ce curba se înalţă ca un zid, banda galbenă, banda galbenă continuă şi cîinele care latră, banda galbenă, zidul negru, banda galbenă, zidul negru şi cîinele se calmează, a doua, a treia, în timp ce drumul se deschide drept, se culcă, se întinde... Fericit, cîinele ţopăie.

Nu e bine, nu e bine să visezi conducînd cu o asemenea viteză. Henri era cît pe-aci să se lase surprins de marea curbă de la Combe, exact înainte de linia dreaptă care duce la Lourmain. Acum drumul străluceşte sub un soare rece. Încetineşte. În dreapta, între platanii promenadei, zăreşte masa pătrată a castelului. Niciodată nu trece pe aici indiferent. Iubeşte clădirea cum ar iubi o persoană şi o persoană, într-adevăr, l-a învăţat să-i aprecieze încetul cu încetul tăcerile, mirosurile, secretele ; o dată, dintr-o neatenţie, a fost închis în bibliotecă. Cel puţin aşa afirmă. Nu va uita niciodată mirosul de terebentină pe care o exhala. Nu un miros obişnuit, făcut numai din ceară şi terebentină, ci un miros pătruns în întregime şi parcă îmbogăţit de răbdare, de grijă iubitoare şi de adînci tăceri fericite. Mirosul secolelor, poate ; mirosul timpului care trece şi care nu trece ; miros prezent al unui timp trecut... Şi dacă era pur şi simplu mirosul inteligenţei ? În penumbră, legătura cărţilor lucea plăcut şi aşteptarea serii era săgetată de un soare în declin. Spaţiul se organiza în jurul unui roşu întunecat, al trandafiriului unor vechi arămuri şi al unui aur cenuşiu, culoarea unui mănunchi de pene

ivindu-se dintr-un vas. Acesta să fie oare arta de a trăi ? Este unul dintre rarele locuri din care nu se simțea exclus. În castel, un secret rămîne de descoperit, înțelepciune mai mult decît filozofie, duioșie, mai mult decît patimă. Seara, cînd soarele asfințește și umbrele se alungesc, el se populează de zei ironici și răutăcioși întîrziind apoi pe lîngă fîntînă. Așezămîntul renascentist datează dintr-un timp în care lumea știa să întrețină prietenia cu zeii. Oricum, Henri, ascuns într-una din biblioteci, ar fi putut jura că văzuse ferestrele luminîndu-se de ciudate reflexe sub ultimele raze ale soarelui...

Oare lui Jeanjean îi e drag castelul ? Dar domnișoarei Audinet ? Și maică-sii ? Nu știe nici măcar dacă propriei lui mame îi e drag. Curios ! Ești sigur că știi totul despre niște ființe, cînd de fapt te afli într-o totală ignoranță în privința a ceea ce gîndesc ele despre un lucru esențial... Și bunicul Barrault ? Și soldatul ? Și chiar însuși domnul Ledevic ? Și iată, încă o dată, convocat poporul din Vilmont. Ce valoare are să iubești singur ? Nu există iubiri neîmpărtășite. Un motiv poate pentru care lumea știe să iubească din ce în ce mai puțin...

Cu palmele sprijinite pe volan, Henri privește castelul. Cu arhitectura lui masivă, așezat solid între măslini și chiparoși, îl liniștește. Ce greutate au urile, înfruntările, certurile în fața inteligenței secolelor ? Așezămîntul dăruiește această inteligență ! „Dumneavoastră care sînteți atît de legat de Vilmont..." Ce să răspundă ? Ce ar putea să răspundă ? Sloganele autonomiste vor trece cum au trecut și trupele eliberatoare. Numai marea clădire a rămas, pătrată cu ferestrele ei în cruce. Iată adevărul. Iată secretul. Henri surîde. La Lourmarin s-au născocit mii de povești despre blestemul țiganilor care apasă asupra castelului. Poate aici să fie secretul. Și înțelepciunea poate ? Și tandrețea ? Nu sînt aceste secrete poate mult mai tulburătoare ? E adevărat că ele nu se transmit din gură în gură, dezagreabila muzică a bîrfei : se dobîndesc — de exemplu, lăsîndu-te închis în bibliotecă.

Acum trebuie să plece. Dacă nu, va întîrzia. E douăsprezece și jumătate. André îl așteaptă într-o oră. De-

junul lor... E destul ca una sau alta dintre neveste să dispară și iată-i reuniți pe amîndoi în aceeași fericire de a fi împreună. Doi prieteni : mai mult : doi oameni de nedespărțit ; și mai mult : doi gemeni autentici ! Așa le place să se prezinte. Două ființe ale căror amintiri din copilărie și adolescență țin loc de legitimitate. „Închipuiți-vă că nu ne-am despărțit o zi măcar între 1940 și 1950 de la opt la optsprezece ani..." Și mai adaugă : „De atunci nu facem decît să ne supraviețuim ?..." E o parte de joc, de comedie aici ? „Niciuna !" exclamă ei cu mîna pe inimă. Lumea e surprinsă, neliniștită. Astăzi nu prea se mai crede în sentimentele puternice. Ele deranjează. Jenează. Cei doi prieteni nu se sinchisesc. Toate prostiile și toate minunile, toate necazurile și toate bucuriile : asta le-a fost partea. Ce ar fi avut mai mult de împărțit ? Iată de ce își surîd pe cît de ironici, pe atît de tandri cînd se întîlnesc. Prietenia lor și-a dobîndit puterea din toate slăbiciunile lor. Nimic nu le-a scăpat. Știu totul unul despre altul. Judecători, judecători nemiloși unul pentru altul, judecători fără putere... Se neutralizează amîndoi. Brusc, reduc la nimic ceea ce în ei aparține vîrstei adulte : nu numai carapacea, masca, dar și trădările și acceptările. Și copilul din ei poate reînvia din nou ! Copilul, adică visul, viața visată, ce mai ! Notar ? Industriaș ? cuceritori ai imediatului. Nimic mai mult. În timp ce un copil... E mereu în fața lor dansînd cu un pas ușor în soare ; iar ei, mereu gata să-l întîlnească, să-l încînte, să-l farmece ! Vrăjind, vrăjitori, o viață nu le-ar ajunge și copilul dansînd, dansînd, dansînd...

A treia, a doua... Cu coada ochiului, Henri întrezărește, la Cadenet, statuia toboșarului de la Arcole. Și el tot un copil care, acolo sus, pe soclul lui, aleargă necontenit, bătîndu-și toba... Curajul, elanul, răpăitul tobei și podul peste Alpone : un copil, atît numai, un copil în lumina înghețată a acelei luni de noiembrie 1796 ? Părul lung pare o aureolă, el aleargă cu surîsul lui ușor, aleargă sub focul mitralierelor, inima lui, toba, colinele Lombardiei sînt albastre de frig, și lung, foarte lung podul, sufletul lui, toba... Bunicul Barrault iubea copilul. Îl cita pe Augereau, pe Bonaparte, descria

podul de lemn : învăluit în fum, un fum albăstrui care se armoniza cu albastrul colinelor, al cerului, mirosea a praf de pușcă, copilul alerga, alerga, inima lui, sufletul lui, toba lui, în timp ce fumul tunurilor, colinele, cerul se învolburau... Henri, cu lacrimi în ochi, părăsea statuia, alerga pînă la mașina neagră și pătrată, se lăsa între pernele de catifea gri, apoi se întorcea spre mamă-sa care nu coborîse, strigîndu-i lucruri nebunești printre lacrimi : ar fi vrut să fie acest copil, își promitea o mulțime de acte eroice, Bonaparte ar fi putut să-i fie un minunat frate mai mare. Și atît, îi reproșa mamă-sii că nu-i dăruise un frate mai mare.

La ieșirea din sat, trece pe lîngă o mașină. În spatele geamurilor zărește patru fețe inexpresive care l-au privit fără să-l vadă. El accelerează. În oglinda retrovizoare mașina se micșorează, dispare. Ciudat : pierduse din vedere o mașină și patru pasageri despre care nu va ști niciodată nimic. O apăsare pe accelerator și s-a terminat cu privirile, cu viețile lor. Nici urmă de oameni, de surîsuri, de sentimente : senzații, impresii. În stare brută. La limita abstracției. Simplu, ușor. Mecanica suplinește ființa umană, o înlocuiește. Cu o mișcare din coapse se tolănește mai bine în fotoliu, simplu, ușor. Mărește viteza. Cîinele latră. Face salturi. Lui îi plac cîinii, privirile lor supuse pe care le au cîteodată. Cu mîna mîngîie curba volanului. Femeia știe și ea să se curbeze. Îi plac femeile și privirile lor de abandon înainte de a face dragoste... Accelerează. Intră brusc într-un peisaj vertical. Forța, forța fantastică care răscolește formele, deranjează perspectivele... Drumul se deschide, se închide. Cîinele geme, femeia geme și el continuă să se înfunde, să se înfunde. În el e tăcere. O tăcere fără gînduri. A imprima un impuls unei mașini și a o vedea răspunzînd fără cea mai mică dificultate, simplu, ușor ! Nimic, nimic mai omenesc. Nici o complicație, nici o revoltă : supunerea, plăcerea... Ridică piciorul de pe accelerator. Imediat lumea își reia formele, merge la pas, cu văioagele, arborii și cîmpurile ei. Acum o clipă numai, luneca într-o lumină verde : acum e din nou albă, de zăpada care va veni.

Magdelaine d'Oraison... poftim, de ce i-a venit numele acesta în minte ? Magdelaine d'Oraison... E multă vreme, foarte multă vreme de cînd numele acesta nu i-a mai trecut prin cap. Era frumoasă cel puțin ? Magdelaine... I-a pronunțat numele în șoaptă. Lin. Un prenume mîngîietor. Magdelaine d'Oraison. Cine vorbea despre ea ? Bunicul Barrault sau unchiul André, unchiul lui dinspre mamă ? Erudit pînă în vîrful unghiilor, cu un profil ascuțit, cu o frunte înaltă și îngustă, cu buzele lacome, oare ce fel de om era în realitate ? După moartea soldatului, bunicul Barrault nemaifiind, el se îngrijise, din cînd în cînd, de educația lui. Cîteodată îi însoțea în plimbare în mașina mare neagră și pătrată cu perne gri. Se instala în spate, alături de sora lui, și nu zicea nimic. Brusc, bunicul rostea un nume de sat, Cadenet, de exemplu, în care tocmai intrau, și unchiul André, cu nările fremătînd, adăuga imediat cîteva roade ale erudiției lui. „În 1699, prin unirea Magdelainei d'Oraison cu Jacques-Louis d'Ancezune Cadar..." Timpul în care s-a oprit, a coborît din mașină și s-a dus pînă la statuia cu toboșarul din Arcole, și-a parcurs toată știința în galop evocînd pe Omer de Valbelle sau Alphonse de Castellane, pe alți seniori ai locului...

Bunicul Barrault aproba din cap, cînd nu supralicita de-a dreptul. Și se umflau în pene, se îngîmfau, cei doi burghezi rostind astfel numele nobilimii provensale. Suna frumos. Nume, familii, moșii, o țesătură deasă care cuprindea Vilmont și împrejurimile și care, întinzîndu-se din aproape în aproape, includea toată Provensa, această *Provincia* romană... Și treceau și treceau, de la podul Julien la pavimentul roman de la Loubière, de la Mur d'Orange la coloanele romane de la Riez, de la Termele din Aix la Piatra Scrisă de lîngă Sisteron... Astfel, cu fiecare plimbare în mașină, de la Vechiul Regim la Roma, dus și întors, era un du-te vino infernal căruia cei doi bărbați i se dedau cu plăcere, din nostalgie, „o circulație de aer și de spirit", zicea bunicul Barrault, „mai mult : un vîrtej", afirma rîzînd unchiul André, asta era, exact, un fel de vîrtej imobil

în mijlocul căruia se ciocneau secole și oameni, idei și războaie... Era emoționant să-i auzi vorbind despre niște ființe necunoscute perfecte, cu maniere elegante, îmbrăcați în haine bogate, plăcerea, nostalgia, amanți magnifici, Magdelaine d'Oraison și Jacques-Louis d'Ancezune, fericiți, atît de fericiți în ciuda morții care-i pîndește de aproape, a morții care-i prinde în gheare și nobili, atît de nobili, cu trecerea timpului, că deveneau exemplari, d'Agoult, Vauvenargues, Sabran, cronicari cu voia lor, hrănind cu propria lor existență generații de bărbați și femei pentru care viața fiind interzisă, istoria se compunea din frumoase legende, nostalgia, nostalgia, toate superbe, toate admirabile, pînă la acest copil cu care satul Cadenet se mîndrea, „puță ăsta", toboșarul pe care-l vedeau veșnic alergînd într-o piață publică, bătîndu-și toba de pe înălțimea soclului, gloria, epopeea, sîngele, „ah, puță ăsta" repeta unchiul André, cu buzele strînse și, la picioarele modestului monument, începea o lungă dispută despre Bonaparte și „imbecilii care l-au slujit și l-au urmat" bunicul Barrault avea o mare stimă pentru viitorul împărat, unchiul André îl ura pentru că zisese : „Politica este tragedia zilelor noastre", și tonul devine autoritar, și asta durează de două secole, și tonul devenea iritat : „Dar, dragul meu, protestez..." pînă cînd maică-sa scotea capul prin portieră exclamînd : „Calm, prieteni, vă rog, vă aude copilul..." Timidul soare de la Lourmarin nu va ține. Alburiu, cerul pare luminat din spate. Orizontul scînteiază cu lumini trandafirii. Cu îndulciri de sidef. Un spațiu uriaș, alburiu în care te puteai pierde... Cerul... Fiere sau miere ? Îi vine cîteodată... chiar azi-dimineață, cînd, la trezire a regăsit intacte în jurul lui izul fad de țigară și alcool și mecanismul nopții s-a pus iar în mișcare dăruindu-i, una cîte una, în palida lumină a dimineții, fantasmele, toate fantasmele lui, s-a gîndit că... Măcar dacă ar fi nins ! Și acum, măcar de ar ninge... Ar alerga, gata să-și piardă suflul, s-ar avînta peste cîmpuri, să cucerească cerul, cu brațele în cruce, cu capul bălăngănind, pierdut, pierind... În el, în picioare, în gît, în inimă, simte nevoia de a alerga, simte dorința

de a țipa, de a plînge. Niciodată, nu, niciodată, nu va mai reuși să reîntîlnească pe acel copil care dansează în fața lui, de-a lungul cîmpului, pe creasta colinelor, la încheietura cerului cu pămîntul, căruia nu-i pasă de el, ușor, atît de ușor și care, plasat între bunicul Barrault și unchiul André, asculta, ticălos mic, ostenindu-se să-și construiască o religie, și era nostim să-l auzi pe unchiul lui din partea mamei, atît de feciorelnic de obicei, zicîndu-i puță micului toboșar, să-l vadă pe bunicul prefăcîndu-se că tresare de mînie și era amuzant, maică-sa invitîndu-i să revină la sentimente mai bune, să-i audă căzînd de acord asupra cozilor pe care le purtau soldații francezi, asupra necesității de a educa un copil învățîndu-l istoria acestor cozi, certîndu-se o ultimă dată pentru a decide care dintre ei îi va explica pînă la urmă că, sub Ludovic al XIII-lea, se numea mustață o mare buclă de păr pe care o lăsau să atîrne și că, după ce Monseniorul de Luynes deveni conetabil, îl făcuse mareșal pe fratele lui, al doilea născut, Honoré d'Albret, senior de Cadenet, foarte cunoscut pentru smocul de păr numit mustață, care de la numele lui s-a numit *cadennette* și hora secolelor și a oamenilor reîncepea, o horă care-l purta de la Arcole la Ludovic al XIII-lea, de la Magdelaine d'Oraison la templieri acești faimoși templieri care, la două azvîrlituri de băț de Cadenet, se instalaseră, începînd din 1230, pe valea Laval unde construiseră o fermă fortificată pe un loc care mai tîrziu se va numi Malconseil ; și atunci părăseau drumul și o luau spre Malconseil, unde în lumina blîndă a primăverii sau a toamnei îl găseau pe Jean, Jean cel cu zece fețe, Jean-le-Charmant pe care maică-sa i-l dădea de exemplu pentru gentilețea și perfecta sa educație și care va deveni Jean-le-Comedien, citind și recitind sub pini suplimentele de la *Petite Illustration*, Jean din vis, în sfîrșit, mîndru că-i evocă pe templieri, zicînd : „Mai tîrziu, cînd voi fi bătrîn, voi instala o bibliotecă în turnul Templierilor", și Henri trecînd nu departe de Malconseil își zice că Jean n-a început încă să se ocupe de biblioteca lui, pentru că el nu e încă bătrîn, pentru că viața îi interzice să viseze, pentru

că el se află acum în Bretania, „departe de tot, departe de noi", a zis într-o zi tatăl său jucîndu-se cu vorbele pentru a rîde de el, şi şi-au zis : „Ei, Bretania nu e infernul" şi regretînd imediat că făcuse această remarcă, pentru că Bretania este exact infernul pentru provensali, cum Provensa este pentru bretoni din pricina Magdelainei d'Oraison, a lui Honore d'Albret, a tuturor acelor Sabran, d'Angoult, Castellane, care nu aparţineau decît unei fîşii de pămînt, pe care nimeni nu-i cunoştea în afara hotarelor moşiilor lor şi ale căror nume, doar pronuanţate, formau parola pentru cîteva fiinţe... Căci, în sfîrşit, numai asta au vrut bunicul Barrault şi unchiul André să-i transmită şi i-au transmis, acest ataşament carnal, senzual chiar pentru o fîşie de pămînt, pe care visul o măreşte pînă la dimensiunile cerului, prin intermediul unor chipuri necunoscute, al cîtorva nume mereu reluate, al unor minciuni cultivate...

Cu bunicul Barrault, cu unchiul André, era ciudat oricum, avusese întotdeauna impresia că se învîrteau în jurul oraşului Vilmont, ca şi cum plimbările lor s-ar fi desfăşurat în cercuri concentrice, numai dacă, precum un centru ideal al lumii, Vilmont nu era chiar axa fixă în jurul căreia sate şi chipuri se învîrteau lent... Cercurile oraşului Vilmont sau Vilmont încercuit... Plecau dimineaţa, se opreau într-un punct dat — la zece, douăzeci, treizeci sau cincizeci de kilometri de casă — apoi volanul se bloca, iar maşina părea plasată pe un disc mobil, peisajul începînd să defileze rapid sau nu, urmînd interesul pe care-l oferea şi, soarele îndeplinindu-şi cursa, se regăseau în punctul de plecare. „bucia s-a închis", exclama bunicul Barrault, frecîndu-şi mîinile, înainte de a readuce maşina în Vilmont ; oricare ar fi fost distanţa parcursă într-o zi, ajungeau odată cu ultimele lumini ale asfinţitului. O asemenea precizie a orarului ţinea de miracol. „Sînteţi minunat, tată !" zicea maică-sa, în chip de mulţumire, trăgîndu-l pe Henri la etajul al doilea unde, imediat ce păşeau în odaie îi aşteptau mirosurile de ciorbă, tradiţionala ciorbă de duminică seara care fierbea înăbuşit în absenţa lor, pe care o vor degusta în compania bunicului şi cîteodată

a unchiului André, lăudîndu-i bunătatea. „Dumnezeule, ce bine miroase, și plîmbarea asta în aer liber ne-a lipit burta de coaste...", arunca bunicul intrînd, după ce-și garase mașina, în timp ce maică-sa, temîndu-se ca de obicei, de ce-i mai rău, începea prin a explica, știți, morcovii în săptămîna asta n-au fost chiar atît de buni ca să sperăm că ciorba va fi la fel de reușită ca cea de duminica trecută ; și Henri, așteptînd ora cinei, alerga pînă în camera lui unde, după ce se arunca pe pat, cu pumnii pe ochi pentru a păstra intacte imaginile zilei și ca să nu vadă tapetul pictat în benzi mov și galbene evidențiat de mari trandafiri cenușii, convoca pe prietenii lui dintotdeauna, Cook, căpitanul Flint și pe Robinson Crusoe, ca să le dea socoteală de descoperirile lui. Uneori, cînd maică-sa venea să-l cheme, îl găsea adormit și așa pe jumătate adormit ajungea în sufrageric unde-i zărea ca prin vis pe bunicul Barrault și pe unchiul André ; deveniți Cook și Flint, privind o hartă rutieră, pentru că nu aveau o hartă marină și începîndu-și marile peripluri făcînd cu mîna un cerc. În centrul cercului cu siguranță se afla o comoară...

Cinau, în trei sau în patru, în cercul de aur al lămpii suspendate. Murmure cenușii de voci, cîte un cuvînt fulgerînd brusc : o lume dispărea în uitarea cuvîntului rostit. Zgomot de tacîmuri, lunecări de farfurii : mașina mare, neagră și pătrată cu perne de catifea gri se învîrtise atît că ea continua să atragă în mișcarea ei zidurile micii sufragerii, în timp ce somnul rodea cercul de aur ; „morcovii săptămîna asta" ; încet visele cuceriseau penumbra, populîndu-se de prezențe prietene ; „e delicioasă, te asigur" ; voci amestecate, discursuri întretăiate ; și maică-sa brusc : „Copilul ăsta cade de oboseală" înainte de a-i întinde o tartină cu măduvă fierbinte unsă pe pîine, cu multă sare, „mănîncă, mănîncă, asta întărește", și el își frigea cerul gurii cu tartina, gîndindu-se la toboșarul de la Arcole, în fața statuii căruia se opriseră în după-amiaza aceea chiar pentru a suta oară sau la cei doi copii, doi magnifici copii, Elzéar și Delphine care alimentaseră bogatele ore de la Ansouis, unde făcuseră haltă și a căror poveste, relatată de unchiul André, o făcuse pe maică-sa să plîngă. „Cum ?

N-o știi ? — Ba da, ba da..." Ce adăugase maică-sa, întorcîndu-se ? Că nu putea să înțeleagă ? Că destinul acestor doi copii o tulbura ?

Și acum, lacrimile ei, atît de îndepărtate și atît de aproape, cum le înțelege ! În stînga, castelul d'Ansouis se arată nobil în lumina iernii. Liniștită, mașina nu mai lunecă în spațiu, ci în timp. Una cîte una traversează aparențele. Să plîngă, ar vrea și el să plîngă, să strige de bucurie și să alerge în onoarea celor doi copii... Cînd se căsătoriseră ? La ce dată exact ? În orice caz, nici o dimineață nu ar fi fost mai convenabilă decît aceasta, toată cuibărită în zăpadă, luminată acum de soarele rece care încerca să se arate la Lourmarin acum cîteva minute. Au paisprezece ani și unul și celălalt. Fuseseră cununați. Apar, în dangătul clopotelor, ținîndu-se de mînă. Un cuplu de copii destinați unei nopți de adulți. Afară se aplaudă, se surîde privind atîta prospețime, un surîs plin de dezolare, muiat de lacrimi amare. Sub lumina albă care se armonizează atît de bine cu paloarea lor nimeni nu vede îngrozitoarea determinare care le înțepenește fețele. Au paisprezece ani și juraseră să ducă unul lîngă altul o viață austeră și virginală... „Nu puteți înțelege". Vag, Henri credea că-și înțelege mama. Smulgîndu-se din cercul lămpii, odată cina terminată, își promitea să semene acestor doi copii, Elzéar și Delphine. Și, adormind, visa la această căsătorie, la îngrămădeala de popor, aplauze și urale... Ce-și putea imagina mai mult ? Din povestea teribilă nu păstra decît seducțiile. Dar mai era jurămîntul pe care și-l făcuseră unul altuia, tămîie și latină la un loc, jurămînt de austeritate și virginitate, el deghizat în cavaler, ea în doamnă a gîndii ; va mai fi și dubla existență lunecînd pentru totdeauna într-un timp alb, într-un timp imobil, pînă cînd s-a lovit de Elzéar murind la patruzeci de ani, de Delphine care și-a vîndut averea, împărțind totul săracilor și mănăstirilor, mulțumindu-se cu o căsuță unde să aștepte ora reîntîlnirii cu soțul ei în moarte, moartea pe care atît și-o doriseră încă de la vîrsta de paisprezece ani, din chiar ziua nunții lor... moartea sau viața, viața mai presus de moarte, credincioși, atît de credincioși unul

și celălalt, unul prin celălalt, unul pentru altul, copiilor care au fost și pe care nu-i vor trăda niciodată...

Copii, pretutindeni numai copii ! La Cadenet, la Ansouis, pretutindeni sub toate ecourile Vilmontului, în cîmpuri, pe creasta colinelor, la încheietura cerului cu pămîntul... „Nu puteți înțelege". Maică-sa plînge, se întoarce. Spectacolul purității emoționează întotdeauna din pricina a ceea ce este impur în tine. Impur ? Surîde. Impur, adică trecător, efemer, nedesăvîrșit.

8

HANUL „LA MIRABEAU"

— Dacă domnul şi-ar da osteneala să intre...

Pe peretele de piatră uscată, unde nu ajunge decît o lumină cenuşie din pricina unei străduţe foarte înguste, hangiul se desenează în alb : părul, vestonul, şorţul şi toca din mînă. Altădată era un om puternic, chiar masiv, care se deplasa împingînd burta înainte. Din toată splendoarea n-a mai rămas decît un chip. Rotund, roşu în toate nuanţele, cele ale plăcerilor şi cele ale cuptoarelor, construit în jurul unui surîs care cuprinde cîtă ironie atîta amabilitate. Începînd de sub bărbie s-a instalat ruina : piei atîrnînd, umeri căzuţi, spate încovoiat, picioare nesigure şi mîna care tremură ţinînd toca.

— Domnul, domnul... nu-ţi mai bate joc de mine !

Henri calcă grijuliu ocolind bălţile pe jumătate îngheţate. Îşi lăsase maşina în josul străzii, într-o piaţetă. Rîde, sare de pe un picior pe altul, fericit că e aşteptat, încîntat de primire şi, bonom, îşi bate gazda pe

umeri îmbrățișînd-o. E atît de mult timp, atît de mult timp de cînd nu ne-am văzut, prietene, nu-i așa ? Și hangiului îi piere brusc surîsul. Din albaștri, ochii lui devin cenușii, ușor, cerul privirii lui se pierde, bărbia se lasă în piept ; de cînd Germaine, ei da, de cînd a murit Germaine...

Biata Germanie era un greier care semăna cu o femeie. Cînta și aducea necontenit bucuria. Aducea bucuria cum alții aduc norocul... Vă amintiți ? Vă amintiți ? Din hanul neștiut ea făcuse locul de întîlnire al tuturor locuitorilor din ținut. „Un gurmand, zicea ea, este cel care-și face din plăcere o religie". Gătea cîntînd. Nu, cînta gătind și bucatele pe care le servea purtau urma cîntecelor ei. Vă amintiți ? Vă amintiți ? Micuță, vioaie, săltăreață, trecea de la masă la masă, un greier, un greier adevărat, și se întorcea rîzînd cînd i se trimiteau bezele sau cînd se auzeau exclamații de plăcere. Uneori era aplaudată. I se întîmpla chiar să fie aplaudată de toată sala ridicată în picioare...

La primul etaj al hanului, o perdea s-a mișcat. În spatele geamului cenușiu, Henri observă o mînă care-i face semn. André e acolo, îl așteaptă. Nu, nu e întîrziere. Este ora unu, exact. E adevărat, de la Ansouis a șofat ca un nebun. Dumnezeule, cîte lucruri va avea de povestit ! Acum, chipul prietenului se arată în cadrul ferestrei. Chipul, prezența, surîsul lui, de cealaltă parte a geamului... Cît va fi de plăcut prînzul ! Poftim ? Ce povestește hangiul ? Germaine ? Ah, da, biata Germaine... Clienții erau prietenii ei și-i plăceau aplauzele lor. Chiar în ziua morții, a ținut să supravegheze personal, pentru ultima oară cuptoarele, apoi, sprijinită, și-a făcut intrarea în marele salon palidă, foarte palidă, cu ochii duși în fundul capului și slabă, atît de slabă. Asistența, după prima reacție de surpriză, s-a ridicat și a aplaudat-o scandîndu-i numele... Era triumful ei ! După care s-a dus drept în pat. Nu-i mai bătea decît vena albastră pe care o avea pe tîmpla stîngă. „Acum lasă-mă puțin singură, sînt cam obosită..." Era prima oară, într-adevăr, cînd se plîngea.

Hangiul se încenușează de tot. Repetă în șoaptă : „Un pic obosită..." Umil, supus, a rămas cu toca în

mînă. „Ultimele ei cuvinte, ultimele... Am lăsat-o, şi ea s-a folosit de prilej ca să moară..." Se face frig. Henri exclamă brusc că trebuie să intre. În spatele ferestrei, André a dispărut. Probabil s-a dus să bea un pahar.

Prin uşa întredeschisă, Henri descoperă marele salon. Tacîmul e pus la fiecare masă. Feţe de masă roşii înveselesc încăperea.

— Totul a rămas cum a fost, zice hangiul.

— Şi clientela ?

— Ei bine, după moartea Germainei, am ţinut hanul mult timp închis, ca să-i conving să nu mai vină. Ce să fac ? Dumneavoastră pot să vă spun : trebuia să salvez memoria Germainei... Dar şşt ! Nici o vorbă. Nimănui ! Promiteţi, da ? Nimeni să nu ştie adevărul.

Adevărul era simplu de înţeles şi tulburător : spre sfîrşit, Germaine nu mai putea să facă nimic şi bucătăria servită la han era mai gustoasă ca niciodată. Adevărul ? Secretul ? Hangiul continua pur şi simplu să facă ceea ce făcuse toată viaţa : să se foiască în jurul cuptoarelor şi să dea impresia că soţia lui e un greier.

— Dar, în sfîrşit, întreabă Henri urcînd scările, care dintre voi, tu sau Germaine ?...

— Greu de spus, greu de spus...

Căldura îl copleşeşte din nou, blestemata căldură, neplăcuta însoţitoare... În valuri. Bătăi de tobă la fiecare treaptă, bătăi de tobă în fiecare tîmplă. Şi valuri de căldură. Ca la Jeanjean, cînd se ridicase cu gamela în braţe. Ca la domnul Ledevic, urcînd scara. Ca la...

— Ia te uită, prietene, scara dumitale îmi dă ameţeli.

Hangiul se întoarce. Se afla cu două trepte mai sus. Oprit pe jumătatea urcuşului, pare foarte uimit. O uimire amestecată cu teamă. Murmură : „Poftim ? Ce aţi spus ? Aţi putea repeta ?" Asta e : o uimire care face apoi loc temerii sau stuporii. „Ameţeli ? Aşa aţi spus ; Ameţeli ?" Bătăi de tobă, bătăi de tobă. Răpăiala. Rostogolindu-se spre toate zările. Un copil, nimic decît un copil, pe podul de la Arcole, în albastru cenuşiu de noiembrie. Henri se odihneşte o clipă, sprijinit de rampă. Un copil, nimic decît un copil... Încetul cu încetul se cal-

meazâ... Se simte mai bine. Dar la ce visează hangiul ? Privirea lui s-a depărtat foarte mult. Repetă : „Ameţeli...", apoi trăsăturile i se destind : un surîs îi şterge de pe faţă expresia de teamă sau de stupoare : „— Asta e, îmi amintesc : bunicul dumneavoastră făcea mereu remarca asta. Îmi zicea... ‚Ia te uită', parcă-l aud ; ‚Ia te uită, hangiule, scara dumitale îmi dă ameţeli". Ciudat nu ? Şi eu... Asta mă duce cu gîndul departe, dacă aţi şti ! Şi eu mă istoveam să-i explic că faimoasele ameţeli sînt din pricina foamei, nu a scării. Dar el nu mă asculta. Aşa că la fiecare vizită exclama : ‚Ia te uită, prietene...'"

Ca să poată povesti, hangiul îşi umflase obrajii, forţîndu-şi vocea pentru a-l imita pe bunicul Barrault. Imaginî, imagini dintr-un alt timp : catifeaua în dungi, lavanda, barba şi capul lui de Homer... „Şi pe el îl primeam în salon tot personal. Şi pe el..." Ce zice bătrînul hangiu ? Ce zice, Dumnezeule ? Henri se simte prins de cot. Trebuie să se lase condus, să nu se neliniştească. „E foamea, e foamea, nu vă gîndiţi la altceva". Totul se învîrte. De azi-dimineaţă, de cînd s-a trezit, pînă acum. Un mare vîrtej alb. Un mare vîrtej negru. Totul a început în camera lui, la fereastră, în momentul descoperirii. Ca un vîrtej interior. Ca şi cum, înlăuntrul lui, o parte din el începea să se clatine, să se rotească. Ca şi cum... O spirală, poftim, o spirală interioară. Şi de azi-dimineaţă, spirala se fortifică, se înalţă, se complică.

Şi umbra neagră care se detaşează pe albul ferestrei, înaintînd, imensă întrebîndu-l cu mîinile întinse... Şi mîinile ocupă acum tot spaţiul dungînd cu negru lumina orbitoare care curge prin fereastră... Şi el se apără, se justifică, cere iertare... Dar nu e nimic, nu e nimic. O ameţeală, o simplă ameţeală, din pricina foamei. Ba da, ba da, te asigur.. Mîinile se îndepărtează, apare André ; zidurile se îndepărtează, camera îşi recapătă forma ; plafonul şi podeaua se îndepărtează, se simte bine, foarte bine ?

— Priveşte !

Henri se întoarce pe călcîie. Unde se află ? Ce e oare această nouă nebunie ? Această ultimă invenţie ? Nu

va înceta oare să trăiască în vis ? Căci e un vis, nu-i așa ? În fața lui se află cuptoarele. Cuptoarele bietei Germaine. Curate. Bine întreținute. Negru, toate nuanțele de negru ale fontei, albastrul oțelului și galbenul aramei, din reflex în reflex... Dintr-un cuptor deschis, țîșnesc flăcări roșii-portocalii, scurte, vioaie. Viața, ce mai ! Și căldura plăcută aruncînd lumini vesele pe crătiți. Toate cratițele. Oale ceaune, tigăi, vase de pește. „Nu se mai termină..." Mîini, degete se întind, îi arată în dreapta, în fundul încăperii, o masă de măcelărie, din lemn. Mierea lemnului, căldura lemnului. Dorința de a atinge, de a mîngîia. Dorința în vîrful degetelor. Alături de cuțite, satîre, tocătoare și pietre de ascuțit, se văd alimentele. Grămezi de mîncare. Carne, pește, vînat, legume, fructe. Grămezi de culori. Toate nuanțele de roșu : ardeii și fripturile ; toate nuanțele de verde : salatele și cardenul ; toate nuanțele de aur : brînzeturile și strugurii ; toate nuanțele de argint : păstrăvii și cuțitele. Grămezi, valuri de provizii, de alimente, de hrană. Și vinuri, negre, albe. O paletă. De mirosuri. Și încă nu e totul. Mîini se întind, îndatoritoare, servile, amuzate. Mîinile lui André. Mîinile bătrînului hangiu. Încă o dată, Henri se întoarce pe călcîie. Și acolo... Nu încetează visul ? Visează, nu-i așa ? Și acolo, iată ceva care pune vîrf la toate ! În vasta bucătărie neagră de atîtea miresme, se înalță, ca un altar, o masă : față de masă din damasc căzînd pînă la pămînt, porțelanuri albe, argintărie, cristale. Mîndră și nobilă masă în care se amestecă, jucăușe, nuanțele de alb, toate nuanțele de alb în infinite reflexe, în timp ce doi trandafiri roșii, tremurători într-un fluier de cristal, se armonizează cu un candelabru de argint cu patru brațe...

— Așezați-vă, prinții mei, și faceți-mi plăcerea de a fi fericiți.

Impresie de ireal, senzația de a asista la un spectacol. La un ciudat spectacol în care sacrul se întîlnește cu profanul. De dimensiuni aproape egale, cuptoarele și masa gazdei stau față în față, parcă reunite de masa de măcelărie așezată perpendicular. Un fel de potcoavă...

Cei doi prieteni stau unul lîngă altul și îl au în fața lor pe hangiu. El va oficia în timp ce ei vor gusta. Îmbrăcat în alb în fața cuptoarelor negre. În costume închise, mai mult decît gemenii, la masa albă. Simetrie, tablă de șah, pioni... Și ciudat va fi acest du-te vino de la cuptoare la masă, de la masă la cuptoare ; necontenitele metamorfoze : arta culinară, plăcerile gurii, reflectîndu-se una în alta, una prin alta. Și vor adulmeca și vor comenta și vor mînca dublu, triplu pentru că a vorbi despre ceea ce vei mînca sau despre ceea ce ai mîncat înseamnă tot a mînca...

Totul va începe de la masa de măcelărie. Pe măsură ce se va desfășura prînzul, alimentele vor scădea. Cele care vor rămîne își vor pierde din strălucire. Pentru moment, ele ațîță. Privindu-le abundența te simți mulțumit „Ochiul, domnilor, nu uitați niciodată ochiul !" În centrul tuturor plăcerilor se află ochiul, motorul voluptății... Roșul, aurul : culorile dorințelor ; verdele, argintul : strepezeala dinților. Cărnurile crude, peștii cruzi și chiar legumele ; fericirea de a le contempla vine din stomac, din adîncurile ființei unde se naște un fel de exclamație sălbatică, neexprimabilă și inexprimată. Pur și simplu ți-e bine, cu picioarele întoarse spre mașina de gătit, cu coatele pe masă cu un pahar de anason în mînă. Apoi alimentele se vor prepara. Se va auzi sfîrîit de carne care se frige, clipocit de ulei, se vor isca noi arome, gesturile vor fi scurte și precise : un întreg ceremonial al transformării. Stomacul, ochii nu vor fi singurii care se vor bucura : li se va alătura nasul, papilele. Oficiind, hangiul va fi sobru. Alchimia nu caută numai transformarea plumbului în aur. Un păstrăv bine pătruns, o friptură pregătită la timp, un iepure în sos regal are aceeași valoare ca aurul. Bucătăria este ultimul refugiu al sacrului, al misterului. Pentru că, din operație în operație, ea se ridică pînă atinge sufletul. „Căci, domnilor, plăcerea pe care o veți avea mîncînd va fi dublă. Ea se va adresa atît minții cît și sufletului dumneavoastră. Minții, firește, din cauza transformărilor succesive la care veți asista ; sufletului, în sfîrșit, pentru că aceste transformări, dacă bucătăria mea e reușită, vor fi niște metamorfoze. Iată ce cred..."

Zicînd acestea, hangiul îi salută cu toca și își îndreaptă atenția spre cratițele lui. André aplaudă. El ar dori ca hangiul să se împărtășească din prînzul lor. Astfel, bucuria lor va fi completă.

— Imposibil, frumosul meu prinț, imposibil! Cuptoarele mă cheamă, bucătăria mă reține cu totul. E o amantă exigentă... Și apoi cum aș putea să vă vorbesc stînd jos? Nu mă cunoașteți, am nevoie de aer, de spațiu...

Mîinile lui, cînd aici, cînd acolo, fragile, rapide, ușoare, plutitoare; aripi, cînd aici, cînd acolo, în aer, în jurul feței; vorbește, vorbește și mîinile îi însoțesc cuvintele, le detaliază, le sculptează, tușe de lumină... E prea bun cînd laudă meritele Germaniei și amintește aplauzele pe care le primea. Își are și el partea lui. Veneau de departe ca să-l asculte. Din Aix, din Avignon și chiar de la Sisteron. Un povestitor înnăscut. Și o pasiune: Mirabeau, compatriotul, vecinul lui.

„De la fereastra camerei mele, îi zăresc castelul". Știa despre tribun toate legendele și-i cunoștea toate peregrinările. În zilele lui bune i se întîmpla, declamînd faimosul *Discours à la nation française*, să semene de-a binelea cu modelul lui, cu „Domnul conte de la Bourrasque". Cîți ani erau de atunci? Și acum? Are o vîrstă. Asta se întîmpla cu ani în urmă. Germaine nu mai este. Va avea curajul, forța să le lanseze? Ochiul, gestul, cuvîntul au rămas vii în corpul lui ruinat. Dumnezeule, ce cădere! În felul în care Henri îi spune: „Hangiul inimii mele", se simte multă duioșie și milă. Și multă tristețe, de asemenea. Cîtă suferință, cîtă umilință pentru un spirit atît de inventiv, atît de tînăr, să fie prizonierul unui asemenea trup! Și bătrînul se zbuciumă, se agită, împingînd eleganța pînă la a-și transforma infirmitățile în stîngăcie.

E bine, pur și simplu e bine și liniștitor să-l privești oficiind. „Hangiul inimii mele..." Pentru că și el este un martor. Ca domnul Ledevic, și mai mult decît domnul Ledevic. Ca domnișoara Audinet. Martor al trecutului, al celor ce au trecut. L-a cunoscut pe bunicul Barrault, l-a servit chiar aici, l-a ospătat. Hangiul stă de veghe la hotarele memoriei, la frontierele ființei...

Ţinutul lui natal din asemenea oameni e alcătuit. E bine, pur şi simplu e bine. Cu André alături, cu hangiul în faţă, e aici toată copilăria lui şi copilăria copilăriei lui, timpul alb, timpul de imaginat, de inventat, de luat în stăpînire ; timpul, frumosul timp al bunicului Barrault. Dincolo... Ei bine, dincolo de această memorie familiară, timpul îi scapă şi se degradează în istorie.

Bătrînul sărează, piperează, gustă ; şi rîde cu rîsul acela larg, fericit, pe care-l provoacă descoperirea unor plăcute evidenţe. Ce vîrstă ar putea să aibă ? Şaptezeci şi cinci ? Şaptezeci şi şapte ? Îşi aduce aminte de bunicul lui ? Cum dracu să nu-şi aducă aminte ! Doar nu e un uituc ! Bunicul a început să frecventeze hanul prin anii '20. În '23 sau '24. Şi l-a frecventat pînă la moartea lui care s-a întîmplat exact înainte de izbucnirea războiului. Ce vorbă ! Dacă-şi aminteşte ! Cum dracu să nu-şi amintească ! Prima dată cînd a intrat la Mirabeau a făcut senzaţie : mai folosea cabrioleta. Nu mai erau multe. Domnii începuseră să circule în maşini. Drept scuză, zicea că, mergînd în pasul calului poate vedea peisajul. Asta-i era mentalitatea. S-a resemnat tîrziu să se urce în maşină. O maşină neagră şi pătrată. Avea chiar nişte perne de catifea gri. Cînd era înăuntru semăna cu un dulău. Pentru că se îngrăşase mult spre sfîrşitul vieţii şi conducea rîzînd în hohote uşor forţate. Nu-i plăcea maşinăria. Pentru că doar cînd mergea în cabrioletă era cu adevărat un bărbat ! Ce lejeritate ! Pasul calului era ritmul lui. Şi ca să admire ţinutul avea nevoie de un asemenea ritm. Gîndiţi-vă ! Pleca în zori din Vilmont pentru a ajunge aici la ora prînzului. Ce mirare să fie că, ajungînd, îl lua ameţeala pe scară. Şi după ce prînzea, şi prînzea bine, credeţi-mă, îl vedeam, uite parcă ar fi fost ieri, vesel, farsor, pocnind din bici şi plescăind din limbă...

Cincizeci de ani, acolo, în faţa lui, la îndemîna privirii, numai să întindă mîna. Amintiri care datează de cincizeci de ani. Două generaţii. Abia două generaţii. Nimic, sau aproape. Ochii hangiului se luminează, albaştri, atît de albaştri, ochi cu care vede. A fost de ajuns să-l numească pe bunicul Barrault ca să-l vadă ; şi în mintea lui trebuie să se fi iscat tropot de cal, scîr-

ţiit de roţi, pocnete de bici şi hohote de rîs... Imagini imaginate ; imagini ale imposibilului. Cincizeci de ani, acolo, la îndemîna privirii şi el, Henri nu vede nimic. Hangiul va muri curînd şi sosirea bunicului Barrault în cabrioletă se va şterge pentru totdeauna. Ca şi alte momente ale copilăriei lui, ale copilăriei copilăriei lui. Acelaşi lucru se întîmplă în cimitire : mormintele cele mai vechi abia dacă au cel mult un secol. Restul au căzut în uitare. Ar trebui să nu se uite nimic. Ar trebui să se consemneze, zi de zi, oră de oră, cel mai mic gest, cea mai mică intonaţie, chiar şi imperceptibilele schimbări de culoare ale timpului. Ar trebui... Astfel nici un gînd nu s-ar pierde, nici o intenţie şi viaţa ar fi atît de bine împrejmuită că moartea i-ar putea lua pe cei vii, pe toţi cei vii, unii după alţii. Şi n-ar duce cu ea decît forme, aparenţe, mai rău : cadavre, iar esenţialul vieţii, forţa acumulată zi după zi, oră de oră, consemnată, scrisă, ar rămîne supravieţuitorilor, în aşa fel încît viaţa, astfel asimilată, va putea fi reluată din generaţie în generaţie, mănunchi de dovezi, convergenţă de experienţe, încercuind lumea, fiinţele, intensificîndu-le orice schimbare prea brutală. Ar trebui să nu se uite nimic. Să se consemneze, să se consemneze. Toate gesturile, toate intonaţiile vocii, toate nuanţele timpului. Ar trebui... Şi oamenii, în loc să ia totul de la capăt cu fiecare generaţie, în loc să umble fără contenire căutînd să descopere adevăruri mereu pierdute şi regăsite, nu vor avea decît să persevereze. Vor fi fiinţe care vor persevera numai în a fi şi lumea, în sfîrşit uşurată, pacificată, va cunoaşte singura istorie care merită să se hrănească din vieţile noastre, istoria a ceea ce este omenesc ; istoria oamenilor...

La Vilmont, departe de zgomot, departe de agitaţie, un bătrîn nebun, agită idei de felul acesta. L-au numit în derîdere Encomiastul. Ceea ce înseamnă : cel care ţine discursuri oamenilor din cartier. Şi bătrînul nebun moare trăind, nu, trăieşte murind în centrul oraşului, în centrul centrului oraşului, în mijlocul tuturor documentelor, al tuturor cărţilor, al tuturor articolelor în care este vorba despre Vilmont ; şi zi de zi, oră de oră, bătrînul nebun, de care toată lumea rîde, bate cărările

îngheţate ale imaginarului... Ce vîrstă are ? Andrê ridică din umeri. De unde să ştie ? Encomiastul nu are vîrstă, întocmai ca hangiul sau ca domnul Ledevic. E adevărat : ne oprim mereu la aparenţe, la forme. Şi nu vorbim niciodată de forţa care se află în fiecare. Şi dacă hangiul are douăzeci şi trei de ani în ciuda trupului ruinat ? Şi dacă cei mai mult decît gemenii ar avea doisprezece ? Rîd la ideea care le-a venit. Le-ar fi plăcut.

— Şi păstrăvii dumneavoastră, domnule ?

Pielea, crocantă numai cît trebuie, s-a ridicat, lăsînd să se vadă o carne rozalie. Imediat s-au iscat parfumuri de altundeva, de altădată, ale unor timpuri şi locuri în care mîncarea mai avea gust. Păstrăvii ? Ce poţi să spui ? Trebuie contemplaţi, adulmecaţi, comentaţi... Şi, eventual, mîncaţi. Trandafirii, hrăniţi cu creveţi, pescuiţi cu mîna. E interzis, bineînţeles. Ca tot ceea ce e bun. Şi flancurile, a mai văzut cineva, flancuri atît de irizante de nuanţe trandafirii ? Pielea lor trozneşte sub dinţi, se topeşte pe limbă şi încăperea se umple pe loc de rîuri, de lungi despletituri de ierburi, de sclipiri argintii, vii, de peştii prinşi care scînteiază în soare, de oameni, în sfîrşit, de oameni cu pantaloni suflecaţi pînă la coapse, cu mîinile roşii de frig, urcînd rîurile cu maluri înverzite, cu acea gravitate pe care o dau pasiunile superbe... Păstrăvii ? Să vorbeşti despre păstrăvi ? Parfumul lor e parfumul libertăţii, nu ? Şi despre carnea lor tare şi molatecă în acelaşi timp, abia pătrunsă pentru a-i păstra calităţile, ce ar trebui spus ? Mintea nu poate cuprinde, prietene. În faţa unei asemenea bunătăţi trebuie să te abandonezi, să te laşi dus pe firul rîurilor.

— Beţi, domnilor, beţi !

Rîuri de vin, de-a lungul cărora te adăpi, îţi potoleşti setea, te scalzi... Nemărginita suavitate pînă la acel punct neaşteptat de asprime ca un fel de vîrtej al undei curgătoare. Să te laşi dus, da, şi să asculţi muzica lichidă, foşnetele de mătase pe care le face vinul curgînd din sticlă în pahar, lente lunecări ale plăcerii.. Vinul de Pinatel se acordă perfect cu păstrăvii... „Beţi ca să puteţi mînca, ba da, ba da !“ adaugă bătrînul

hangiu clătinînd din cap cu o lingură de lemn în mînă, ca un şef de orchestră pentru o muzică neaşteptată.

Păstrăvii, vinul alb... De cît timp oamenii dotaţi cu asemenea papile, bogaţi în asemenea pofte stau şi se minunează astfel ? De secole, firește. Asta face ca momentul să aibă valoare de exemplu, nu-i aşa domnilor ? Secole, oameni, pofte îşi găsesc aici, acum, desăvîrşirea. Începînd cu toţi clienţii care au contribuit, unii după alţii, la această reuşită, la acest triumf al gustului. Începînd cu bunicul Barrault din care Henri are într-un fel sentimentul, nu, impresia, nu, senzaţia, că se hrăneşte.

— Imaginează-ţi...

Henri pune mîna pe mîna prietenului său. „Imaginează-ţi", şi, între ei, în starea de satisfacţie născută dintr-o foame potolită, se produce un zbor de imagini familiare, de la mama unuia la mama celuilalt. Doamna văduvă Barrault, pentru început, semeaţă, fremătătoare, pe palier, plîngîndu-se de vîrstă, de neiubire, de singurătate şi care se lamentează, egală cu ea însăşi, vestală, vestală îmbătrînind, în mîinile căreia focul se stinge încetul cu încetul, „în sfîrşit, îţi imaginezi scena...", şi Jeanjean cu şapca lui, cu smocul lui de păr şi burta lui mare, în penumbra uleioasă a garajului : un fel de zeu al subteranelor şi cavernelor obişnuit să intre în burta mare, grasă şi neagră a maşinilor, să se plimbe prin ea şi să iasă triumfător ; şi domnul Ledevic, ţişnind cu hohote de rîs şi gesturi largi din trunchiul unui platan, prost îmbrăcat, tîrîndu-l pînă în peştera lui, „ba da, ba da", peştera lui unde îl aşteptau nebunii peste putinţă de închipuit...

André îşi imaginează cu uşurinţă casa bătrînului profesor ; nu, nu l-a vizitat niciodată ; da, l-a revăzut de curînd pe domnul Ledevic ; „adică nu revăzut, e prea mult spus, zărit, bună ziua, bună ziua" ; nu, n-a remarcat nimic extraordinar la el. Şi totuşi, Henri povesteşte : întunecimea în care a intrat încă de la uşă şi umezeala, o umezeală călduţă, fadă şi mirosurile, un amestec greţos de usturoi şi ceapă şi constatarea : „Bine, sînt mirosurile unei bucătării de celibatar", şi iată că nişte lucruri vîscoase îi alunecă pe faţă, e întuneric şi

el urcă, tot urcă, pe o scară care nu se mai sfîrşeşte ; pe un palier, în voia unei raze de lumină, descoperă că acele lucruri vîscoase sînt rădăcini, radicele ale unor plante, rădăcini, radicele, şi înţelege atunci că de la parter pînă în vîrf casa este plantată, plantată îţi zic, cu ce crezi ? Ghiceşte...

Salonul dispare ; dispar cuptoarele şi bătrînul hangiu. André s-a întors pe jumătate. Curiozitatea, o curiozitate venită de foarte departe îi şterge unul cîte unul ridurile. Faţa îi devine netedă. Nu, nu s-a schimbat nici el, nu s-a schimbat. Doisprezece ani, poftim, are doisprezece ani şi curiozitatea care-i luminează ochii este cea care predispune la mari aventuri. Visul, nu-i aşa, visul... „Imaginează-ţi că aveam în faţa mea un emul al lui Olivier de Serres. Trebuie neapărat să-l vezi şi tu. Domnul Ledevic şi-a organizat casa în patru ordine : zarzavaturi, aşa se explică mirosul de usturoi şi ceapă de la intrare, flori ornamentale la primul, medicinale la al doilea, fructifere la al treilea. Cu gunoişte pretutindeni. Iar în pod, se află buchetul final, ca să zic aşa..." Surîde, mulţumit de el : „Da, domnul Ledevic a instalat aici un laborator plin cu instrumente de măsură şi reproducere sonoră destinată să înregistreze respiraţia şi limbajul plantelor. Şi mai fantastic e că am auzit plantele vorbind...

„Nimic mai banal", replică André, revenit la poziţia lui iniţială şi dîndu-şi pe gît paharul. Are un fel de a bea, cu coatele pe masă, gura coborînd în întîmpinarea paharului, cu buzele împinse înainte, care-l nemulţumeşte întotdeauna pe Henri. Bei astfel cînd totul îţi este indiferent. Dar povestea cu plantele... Nu, nu-l lasă indiferent, dar o crede banală. După părerea lui...

Henri insistă. Ar fi vrut să-i împărtăşească uimirile lui, minunările. Dar ascunde esenţialul. Tace. De ce nu adaugă că, urcînd treptele şi trecînd de la un ordin al grădinii la altul, a avut sentimentul că se înalţă spiritual şi trupeşte ? De ce nu-i expune ideea domnului Ledevic despre regnul viu, departe de orice distincţie între animal, vegetal şi uman ? De ce nu mărturiseşte că vorbele acestuia l-au urmărit de-a lungul drumului de la Vilmont la Mirabeau şi numai Dumnezeu ştie la

cîte spectacole neobișnuite a asistat din sat în sat, pe unde de obicei nu vedea nimic deosebit... Și, întorcîndu-se înapoi spre dimineață, de ce nu i-a descris camera lui la trezire, coșmarele nopții și toată tinicheaua imaginarului ? Și zăpada absentă de după obloane ? Falia, prima breșă prin care au invadat evenimentele dimineții ? Căci atunci a început totul, nu ? O dimineață puțin neobișnuită, într-adevăr, populată de zei, din pricina discursurilor domnului Ledevic și a viziunilor care au însoțit-o ; pe scurt, din pricina atenției pe care, de aseară de la jocul cu Eric, o acordă ființelor, lucrurilor. De ce tace ? Se simte ușor ridicol. Începuse prost. Acolo unde simțise o pasiune, pusese rațiune, ordine. O anume pîlpîire a lumii sensibile, în afara rațiunii. Foarte greu să redai asemenea momente.

— În fond, tu ai fost întotdeauna un visător.

André rîde. Rîsul lui imprimă aerului o anume vibrație, repune încăperea în mișcare. Bătrînul hangiu se apropie aducînd friptura. Și farfuriile cu legume. Și vinurile. Masa se însuflețește ; cuțitele, furculițele, farfuriile prind viață și carnea, zemoasă, moale, e roșie de sînge.

— Garantată carnea, prinții mei... Fără hrană chimică. Fără tratamente cu hormoni. Nimic. Timpul, numai timpul care trece, lentele rumegări, aerul tare și neștiința liniștitoare a unui destin crud... Vaca aceasta a trăit fericită, prinții mei, și vă va face fericiți.

Hangiul nu renunță la ideea lui : bucuria aduce bucurie. Asta e convingerea lui. Și dacă astăzi sîntem nefericiți este din pricină că ne hrănim cu alimente trucate, forțate, traficate. Și adaugă : „Bucătăria aparține civilizației : gastronomia, societății". Și e adevărat că văzîndu-l în fața cuptoarelor, cu buza lacomă, ochiul ascuțit, potrivind focul, combinînd sosurile, tratîndu-și oaspeții ca pe niște prinți, numindu-i astfel și parcurgînd alături de ei grădinile poftelor împlinite, cei mai mulți decît gemenii au brusc sentimentul că asistă la un sfîrșit al lumii. Cine mai știe să pregătească o mîncare cu o artă atît de rafinată ? „Totul se află în simplicitate", afirmă el, nerod, cu mîinile pe burtă. Cine îl va crede ? Ceea ce se mănîncă la masa lui nu ține de imediat. „Am

oroare de oamenii cărora nu le e decît foame". Între două cratițe lansează astfel cîteva reflecții. Cei doi prieteni au tot atîta plăcere să-l asculte pe cît au să-i guste friptura. Germaine, biata Germaine, avea dreptate : ca să fii un gurmand îți trebuie o religie. Se întunecă : „Pentru foame, vedeți, sînt supele groase, ciorbele și oalele în care se învîrt polonicele uriașe..." Exultă : „Eu nu tratez decît poftele". O viață, o viață întreagă de observație, de meditație între jambon și brînză, se distilează în formule, în maxime. „În pofte sînt trepte, prinții mei. Prima se potolește cu un antreu sau un pește. A doua se atîtă dimpotrivă cu o bucată de carne. În sfîrșit, a treia, care se hrănește din propria ei vigoare, apare în momentul în care înțelepciunea te-ar sfătui să te scoli de la masă, reunind toate plăcerile pe care gurmandia știe să le provoace cînd reușește să înfrîngă sațietatea..."

— Hei, prietene, sîntem gata să murim. De plăcere, sînt de acord. Dar, oricum, să murim...

— Sper și eu, sper mult.

Dinspre cuptoare se aude un hohot de rîs. Se forțează să rîdă. Îndrăznește să creadă că frumoșii prinți nu vor cădea în vulgaritatea secolului lor, declarînd pe nepusă masă că nu mai le este foame. Ar dori să creadă că nepotul domnului Barrault și prietenul lui nu vor cădea în ridicol, confundînd pofta cu foamea. Distincție capitală, esențială, fundamentală... Fluieră o arie veche și fredonează un spot publicitar din altă vîrstă : Dubo-Dubon-Dubonnet. Zice : „În vremea aceea, domnilor, am reușit să fac distincția între poftă și foame..." Și iată că încăperea plină de miresme, între cuptoare și masa oaspeților, se populează de femei cu țigarete lungi, coliere în formă de cruce și părul pomădat. În afară de Dubonnet, la modă mai erau și cocteilurile. Roz. Alexandra. Curcubeu. Hangiul avea vreo treizeci de ani, părul negru și ondulat după moda argentiniană. Stătea în spatele unui bar care pe vremea aceea se afla în fundul salonului mare de la parter și agita toată ziua shakers-urile, cum văzuse la cinematograf. Asta era la modă. Veneau la hanul lui în torpedo-uri extravagant de lungi, femeile purtau rochii plisate și tocă. Toată lu-

mea rîdea, bea sec şi iar rîdea interpelîndu-se cu un uşor accent englezesc. Era ultimul strigăt al modei. Cîteodată, domnul Barrault, anunţat de clopoţeii de la gîtul calului, îşi făcea apariţia, nostim, gură mare, firesc, cunoscînd pe fiecare, încizmat ca un vizitiu, cu o manta după moda austriacă, săruta mîini, saluta împingînd barba înainte, lăsîndu-se uşor pe spate, mergînd pe călcîie...

Era un bunic mai adevărat decît în realitate cel pe care hangiul îl oferea lui Henri, şi care venea acum să se aşeze la masa lui după ce-şi scoase mantaua, cascheta lui cu urechi şi mănuşi îmblănite. Suflă în mîini. Drumul a fost lung. În cabrioletă e frig. Are vreo cincizeci de ani. Timpul nu mai există. Memoria, discursul unui bătrîn au abolit timpul. Miracol al unei memorii fericite. O memorie activă. Miracol al imaginarului. Şi e bine să-l ai în faţa ta, în plină forţă a vîrstei, pe omul acesta de care să-ţi aminteşti fără să ai amintiri... Murmure, rîsete în jurul domnului Barrault : lumea se distrează, lumea e veselă, n-are griji. Cum se întîmpla prin anii '30. Nu era Franţa cea mai frumoasă ţară din lume ? Nu se instalase lumea într-o pace definitivă ? Şi apoi, apoi totul are un sfîrşit. Dovada ? Un tip împinge uşa de la salonul cel mare, îmbrînceşte două sau trei persoane, se apropie de bar şi cu ochii strălucind, zice : „Mi-e foame..." Hangiul îşi părăseşte cuptoarele, şi, aşezat în faţa oaspeţilor lui, cu braţele cruciş pe piept, ceea ce părea să-l facă mai înalt şi mai tînăr, exclamă : „Inocentul ! Îi era foame. Numai foame. Ei bine, uitaţi-vă la mine, l-am privit lung şi i-am zis fără să mai stau o clipă pe gînduri : ‚Dacă ţi-e foame, ai bodega de la capătul satului". Apoi detaşînd fiecare silabă, am adăugat : ‚Aici nu se potoleşte decît pofta'. Omul nu mai înţelegea nimic. Făcînd pe boierul, nu-mi venea să cred, l-am luat de braţ şi l-am condus pînă la intrare. Apoi, salutîndu-l, i-am aruncat următoarea gugumănie : „Cînd vă veţi potoli foamea, reveniţi. Mă voi ocupa de dumneavoastră şi nu veţi regreta". Scena durase un minut, cel mult. Nimeni nu vorbea. M-am întors şi am fost primit în triumf, prinţii mei, un triumf magnific..."

Un triumf ? Întîrzie asupra cuvîntului, îl rostogolește pe limbă, pare să-l deguste. Un cuvînt plăcut, firește, care te ajută să trăiești. Dar omul nostru e viclean. Să-l fi văzut cum lăsa să lunece agil noul fel de mîncare pe masă, continuînd să-și rumege triumful unui timp pierdut. Un mijloc de a lega lucrurile între ele, așa, fără să pară. Un fel ca oricare altul de a provoca aplauzele. Viclean, cetățeanul, făcînd pe inocentul. Perfect, el este perfect. Cît despre triumf... Pentru moment, numai mîinile sînt în mișcare : schimbă farfuriile, înlocuiește tacîmurile, servește vinul ; apoi, discret sau prefăcîndu-se discret, se retrage. Iepurele în sos regal trebuie să vorbească în numele lui. Un singur cuvînt în plus și efectul ar fi fost ratat. Se îndepărtează deci, fără o vorbă, ascuns înlăuntrul lui, așteptînd, pîndind reacțiile prinților săi. Și iată triumful ! „Hangiul inimii mele...", aceștia se minunează, se extaziază, intră în detalii : sosul de culoarea frunzelor moarte, roșcat cu reflexe de moar, untos, învăluind friptura cu o sută de delicii. Cu miresme sălbatice, strepezitoare și dulci în același timp, asemenea acelor curse nebune la capătul cărora știi că vei întîlni moartea.

— Frumos animal, zice André. Trebuie să fii vînător...

Nu-și termină vorba. La ce bun ? Henri a înțeles. Cei mai mult decît gemenii, numai privind felul de mîncare, se pun în locul animalului și simt prin ce-a trecut : colinele invadate de vînători, liniile familiare și cuminți ale peisajelor tulburate și parcă sfîșiate de hăituire, miresmele pămîntului la înălțimea botului, cimbrul, rozmarinul, salvia, cimbrișorul, cu care l-a obișnuit soarele verilor și care, îmbătîndu-l între două salturi, îl împiedică să se supună morții — pînă în acel moment în care, toți sorii explodînd în același timp, iepurele, rostogolindu-se ca o ghiulea, rănit de moarte și auzind cîinii apropiindu-se, aruncă o ultimă privire spre valurile albastre și dese de lavandă, acolo, departe, în seara care se apropie... Împreună, cu pușca sub braț, au văzut ultimul freamăt roșu al blănii însîngerate ; împreună, au asistat la ultima cursă a labelor din spate

spre teritoriile tăcute ale morții, au trăit oroarea amestecată cu bucurie, contemplînd în sfîrșit pe adversarul curajos și loial pe care l-au trezit în zori, l-au gonit și încolțit fără oprire și pe care l-au ucis la asfințit. Da, trebuie să fii vînător.

Și mănîncă. Nimic nu mai este agreabil decît această a treia poftă. O culme a inteligenței. O culme a plăcerii. O plăcere agasată de a fi fost prinsă în capcana inteligenței. Ar fi trebuit să-i vezi dedîndu-se plăcerii, pe fiecare în parte. Umerii li s-au lăsat. De acum fiecare îmbucătură contează. Din pricina efortului, umerii se încovoaie. Fiecare îmbucătură cere timp pentru a fi mestecată și apoi înghițită. Cu fețele închise și parcă absenți, se străduiesc. Carnea de pe șale cu arcuiri nedomolite, sosul cu mireasma sălbatică — pînă la saţietate. Apreciază. Gustă. Plăcerile saţietății. Dau din cap. La capătul unei vieți petrecute observîndu-i pe oameni mîncînd, bătrînul nu mai știe dacă saţietatea conduce la plăcere sau la o morală. La amîndouă, poate. În orice caz, oaspeții lui le conțin. Cu atît mai bine! Nu există artă fără constrîngere și a mînca este o artă. A mînca și a bea. Și ei știu să bea. Puțin și des. Cu înghițituri mici, rostogolindu-se între obraji. Plăceri înteţite, reînteţite. Vinul reface cerul gurii și-l pregătește pentru noi armonii. O supoziție: și dacă iepurele alergase, cu urechile în vînt, printre viile ruginii care au dat vinului gustul acesta de silex... Așa se explică armoniile. Tac, închiși perfect în ei, de nepătruns. Din cînd în cînd, după cîte o îmbucătură deosebit de savuroasă unul dintre ei ridică puțin capul, scoate un suspin de satisfacție și, coborînd imediat ochii, se întoarce la farfuria lui. Vorba ar fi un sacrilegiu. Asemenea bucate cer tăcere. Și reculegere.

Nici mîncăcioși, nici hulpavi, nici lacomi, frumoșii domni: amatori, pur și simplu, amatori luminați la care gurmandia înseamnă educație. Bătrînul hangiu se apropie din nou. Al naibii să fie dacă băieții ăștia nu merită tot respectul. O ultimă înghițitură de vin, o ultimă lingură de sos. Și iată-i congestionați de efort, împingînd farfuriile. Zgomot de scaune, de furculițe, de cuțite. Cu mîinile încleștate de marginea mesei, cu brațele întinse,

se leagănă pe picioarele din spate ale scaunelor. Fermecaţi, băieţii, fericiţi. Se destind. „Niciodată, nu, niciodată..“ Rîd. Şi iată salonul din nou legănîndu-se şi pe ei crescînd. Dilatîndu-se. De aer, de spaţiu. „Niciodată, nu, niciodată...“ De acum încolo vor şti ce înseamnă cea de a treia poftă. O probă, da, şi încă ce probă !

André îşi aprinse o ţigară. Fumul e albastru, dulce, face volute. Henri zice : „Mi-am mîncat tatăl“. André se amuză. Pe tatăl său ? Ei, cum ? Doar nu era un iepure. „Ba da, ba da...“ Henri insistă. E ciudat ; dar, începînd cu friptura, ei au luat proporţii, au prins puteri, au crescut amîndoi. Au devenit enormi. Hangiul s-a întremat. Henri reia : „Da, da, te asigur“. André se înăbuşă de rîs. Chemat în ajutor, hangiul refuză să participe : „Tatăl dumneavoastră ? L-am cunoscut foarte puţin“. Îşi aminteşte, nu, crede numai că-şi aminteşte de un bărbat tînăr şi timid, şters, rezonabil, prea rezonabil. Henri se lasă pe spate şi exclamă : „Ce v-am spus eu ?“ Şi rîde cu rîsul familiei Barrault, uşor sălbatic, în hohote ; un rîs care vine din burtă. Poftim, asta e : un tată uitat mai întîi şi după aceea mîncat, ronţăit, halit de un fiu mai vîrstnic decît el, devenit cvadragenar într-o singură dimineaţă, căpcăun în timpul războiului şi, care între două hohote de rîs, îşi întîlnise bunicul. Hangiul se apleacă spre el. Nu mai e un bătrîn. Ridurile i-au dispărut sub năvala amintirilor..

— Ştiţi că semănaţi din ce în ce mai mult cu bunicul dumneavoastră ? Dacă ştie ? Sigur că ştie ! Ştie de acum un minut, două. Sau de un secol, e acelaşi lucru. Şi suferă. Din pricina tatălui, evident, atît de departe, atît de uşor şi care-l apasă atît de greu. Niciodată o umbră n-a devorat atîta lumină. Zice : „Umbrele nu mor niciodată“. Are acel aer încăpăţînat pe care-l avea pe cînd era adolescent, cu toate buclele în ochi. Adaugă : „Umbrele nu îmbătrînesc niciodată“. Şi asta ştie. Din iunie 1940, exact. Un contract, nu ? O lungă obişnuinţă, nu ? Acoperit, cu totul acoperit din acea zi de o umbră tînără, care, necerînd niciodată nimic, cu timpul a devenit foarte exigentă... Ce întîmplare, Dumnezeule, ce întîmplare ! Era pe 2 iunie 1940. Cineva bate la uşă. Sînt doi jandarmi. Maică-sa se apropie, cu

mîna pe inimă. Ei vorbesc. Ea se dă înapoi. Ei vorbesc. Ea se sprijină de o mobilă. În mînă ține o batistă. Ei pleacă. Ea plînge. El aleargă spre ea. Aleargă. În momentul în care el se pregătește să-i sară în brațe, cineva bate la ușă. Un fel de cloșard. Își ridică șapca cu mutra crăpată pînă la urechi de un surîs îndatoritor. Îi întinde un buchet de crini. Maică-sa își întețește suspinele. Individul se retrage. Ea apucă florile, le face ghemotoc, le rupe și le aruncă. Apoi, luîndu-l de umeri, scuturîndu-l mai mult decît era nevoie, îi repetă întruna : „Băiatul meu, băiatul meu, iată-te acum un bărbat !“ Pe moment nu înțelege cum niște crini pot face din el un bărbat, nici de ce au fost anunțați de doi jandarmi. N-are importanță. Ideea, un pic fantastică, îi fixează cei opt ani și el o adoptă cu atît mai mult cu cît catedrala, în umbrele căreia îi place deja să se piardă, e plină de crini. Totul îl copleșește : educația religioasă pe care începuse s-o primească și care-l convinge că este un ales, teama ușor exaltantă pe care o încearcă în momentul în care intră în catedrală și care-l ridică în proprii lui ochi, trandafirii, crinii care împodobesc altarul cel mare, și care-i fuseseră aduși maică-sii și, în sfîrșit, ridicarea, pe cît de neobișnuită pe atît de bruscă, al cărei obiect era pe fond de flori strivite, de sensibilitate exaltată și lacrimi. Iată un eveniment care împinge departe în urma lui moartea tatălui său pe care maică-sa i-a anunțat-o, în sfîrșit, două sau trei zile mai tîrziu. Nu știe dacă distrugerea buchetului nu provocase chiar moartea tatălui... Ce întîmplare, Dumnezeule, ce întîmplare ! Între flori, în mijlocul petalelor, printre tulpini, e convins că se afla soldatul și maică-sa, nevăzîndu-l și neauzindu-i țipetele, strivește tulpinele, sfîșie petalele ; și astăzi mai scrîșnesc în el, se rup și plîng, florile, soldatul, florile... Și acum se mai întreabă dacă nu cumva crinii mai păstrau ceva din paloarea tatălui. În orice caz, absent, dureros de absent de acasă, soldatul se refugiase în catedrală, unde prezența lui plină de miresme, lilială, poetică se îngreuna la marile sărbători religioase de parfumuri de tămîie și miros de lumînări cu mucul necurățat... Tatăl visat, tatăl implorat, ce diferit era de mama ! Și oare de ce se încăpă-

ţîna să rămînă credincioasă unui bărbat cînd putea să rămînă credincioasă florilor ? Întrebare stupidă, absurdă pe care n-a mai îndrăznit s-o pună de îndată ce a venit Eliberarea. Avea doisprezece ani, vîrsta cînd ai minte să judeci. Da, tatăl lui murise pe front. Morţii din vara aceea îl convinseseră. Brusc, credinţa lui se destrăma de oroarea faţă de crinii cu mirosuri fade şi persistente. Ea l-a apropiat de maică-sa care, fumînd primele ţigări americane pe care i le aducea, se transforma într-un cronicar scrupulos al faptelor şi ziselor bunicului Barrault, uriaşul, căpcăunul pe care el îl cunoscuse atît de puţin şi căruia încet, încet ar fi vrut să-i semene.

— Şi Mirabeau, prietene ?

Invitaţia, Henri a rostit-o cu vocea, cu bărbia, cu mîna, printr-o mişcare înainte a trunchiului. Asemănător mai mult ca niciodată cu bunicul Barrault. Hangiul rîde. De satisfacţie. De bună dispoziţie. Faptul de a avea în faţa lui un bărbat care-i aminteşte atît de bine pe clientul de acum treizeci de ani, îl poartă fără împotrivire spre acea vîrstă. Rîde cu hohote mici, lacome. Ca pentru el însuşi. Savurează. Îşi spune, fără îndoială, istorioare. E atît de bine să poţi şterge anii. Nu, nu pentru a-ţi regăsi tinereţea, ci ceea ce nu mai există. Pare să se întremeze. Mirabeau ? Pentru moment, amestecă ouă, făină, lapte, sare şi zahăr într-un castron. Mirabeau ? Frămîntă coca.

— Ce fac eu aici, prinţii mei ?

— Cocă, ce naiba !

Mai mult decît gemenii au răspuns cu o singură voce. Şi ar vrea să ştie dacă respectiva cocă le este destinată. Se neliniştesc. Nu s-a sfîrşit prînzul ? Va deveni un prînz gargantuesc ? Face acum o prăjitură ? care nici măcar nu e coaptă ? Umerii hangiului se ridică scuturaţi din nou de rîs. Îşi revine şi-şi linişteşte oaspeţii : coca este experimentală. Îi povesteşte cum va creşte, cum creşte imediat ce ştii s-o faci, şi va continua încă să crească mult timp, coca pe care Mirabeau, da, Mirabeau o făcea perfect.

Mirabeau ?

— Cofetar ?

— Nu cunoșteam acest punct din istorie.

Hangiul pare copleșit. Punctul din istorie ? Dă din umeri. Istorie ? Ricanează. „Toată această...“ Cu lingura de lemn face un semn de indiferență. Nu-i place istoria. E domeniul profesorilor. Nu-i interesează decît pe ei. „Datele, domnilor, ideile, războaiele“. Un nou gest de indiferență. Asta se predă la școală. El vorbește despre trecut. Este altceva. Trecutul nu se predă în școală ; el se transmite. Istoria se adresează minții ; trecutul inimii. „De treizeci de ani, prinții mei, se străduiesc să priveze această țară de trecutul ei. Priviți rezultatul ! Nici un fel de atașament, nici un fel de civism ; egoism, numai egoism...“ Predarea istoriei este incapabilă să convingă pe cineva că aparține unei patrii ; o poate face numai transmiterea trecutului. Istoria este știință ; trecutul, memorie. Istoria este moartea ; trecutul, viața. Pe el nu-l interesează că istoria îl menționează pe Mirabeau. Pentru el Mirabeau ține chiar de propriul lui trecut. Zice : „Uitați-vă la mine, l-am cunoscut bine. El m-a învățat să fac prăjitura asta“.

Sub ochii lor, coca prinde culori pe care nu le văzuseră și nu și le imaginaseră niciodată. Culori dintr-o altă lume, cu nuanțe de galben ca merele de aur, cu nuanțe de roșu ca purpura romană, cu nuanțe de albastru regal. Coca crește. Mirabeau, cofetar ? Coca se umflă. Înarmat cu lingura lui de lemn, hangiul rostește vorbe nebunești : „Vedeți aceste mere de aur ? Ele vin din grădina Hesperidelor. Și purpura ? Ea este semnul demnității consulilor din Roma. Și albastrul regal ? Este culoarea Vechiului Regim. Prinții mei, prinții mei, ascultați-mă bine...“ Înalt, drept și puternic ! Coca se umflă. „Ascultați-mă bine, prinții mei ! În aceste trei culori fundamentale se întîlnesc cele trei vîrste fundamentale ale umanității : cea a zeilor, a semizeilor, a eroilor...“ Asta e mitologia lui. Mirabeau ? Un erou al unor timpuri mitologice. Ultimul dintre eroi. De la moartea lui, Franța a intrat în istorie, adică în timpul trufiei umane. Iată ce crede el. Nostalgic, el ? Da, firește, dacă nostalgia asta îl ține în viață ! În viață ? El nu vor-

beşte de caricatura asta de viaţă care trebuie admisă cu numele de existenţă. În viaţă, el este în viaţă, pur şi simplu. E clar, nu ? Şi tovărăşia lui Mirabeau îl ajută să se ţină în viaţă. „Pentru că, vedeţi dumneavoastră..." Şi iată-l mînios : „Toate ideile astea la modă, acţiune, existenţă, sînt mofturi". Şi mai învîrte în coc㠂. Nu se teme că, dacă va continua, coca ar putea să cadă ? „Nu. o coc㠂 de felul acesta, niciodată. Ea are secole la dispoziţie..." Ce vrea să spună ? El continuă să crească. Şi coca să dea peste margini. Iar modestele lui veşminte să-i rămînă mici. Părînd să iasă dintr-un vis lung, adaugă : „Prinţii mei, cuvîntul de ordine al imbecililor este astăzi să se ocupe de toate, în afară de ei înşişi..." Ultimele cuvinte le-a ţipat. Mînia îi stă bine, îl sporeşte, îl înnobilează. Îşi dă aere : „Impostorii..." E cam ciudat, într-adevăr. „Altădată..." Trebuie să mărturisim că jaboul îi stă bine ca şi redingota. Henri nu-i remarcase calitatea stofei. Evident, era moar. Hotărît, omul e impunător.

Acum tace. Henri observă că salonul s-a umplut încetul cu încetul de necunoscuţi. Cei din primul rînd abordează poziţii ca şi cum s-ar afla în faţa unui pictor, cu mîna dreaptă pe inimă, cu faţa întoarsă spre plafon, cu piciorul stîng înainte şi pulpa bine întinsă. Toţi sînt îmbrăcaţi după moda franţuzească şi pudraţi cu promoroacă. În sfîrşit, Mirabeau se hotărăşte să întrerupă tăcerea. Se explică. Se justifică. O pasiune interioară îl arde, îi arde pînă şi chipul. E ofensat din pricina calomniilor şi a nedreptăţilor la care, drept urmare, se crede supus din partea nobilimii şi a clerului din Statele Provensei. De ce vor să-l excludă din clasa latifundiarilor ?

Chestiunea e gravă. Şi iată că vocea lui se ridică, fremătătoare şi pătimaşă. „Ce am făcut atît de grav ? Am dorit ca ordinea mea să fie destul de abilă pentru a oferi astăzi ceea ce mîine îi va fi smuls fără scăpare..." Faimosul discurs al naţiunii provensale : cuvinte înţelepte, cuvinte furioase în acelaşi timp ; cuvinte de împăcare din care va izbucni războiul civil ; cuvinte curajoase din care se vor ivi cele mai incredibile josnicii.

Ce magnifică exagerare era alcătuirea acestui om! Imund și admirabil. Totul la el este în exces. Pasiunea ca și înțelepciunea. Înțelepciunea ca și pasiunea. Un adevărat animal politic. Ultimul mare animal politic înaintea uriașei furtuni care va mătura civilizația franceză. Și ce cap! Enorm, chel, înșurubat pe niște umeri largi și masivi, cu fața plină de umflături, cu părul creț; și, parcă prin contrast, sub un nas făcut pentru mirosuri tari, o gură mică, dinți regulați, o piele albă și mîna de o mare eleganță...

Vorbește. Mirabeau vorbește pentru a înfiera pe așa zișii prieteni ai păcii care s-au unit pentru a atița urile sau pe „miniștrii lui Dumnezeu" „instituiți pentru a binecuvînta, nu pentru a blestema". Vorbește și nu încetează să vorbească de cînd împlinise vîrsta disculpării, pentru a-și bate joc de urîțenia lui sau pentru a-și ridica obstacole în calea poftelor sale. Vorbește, pentru a se bucura de vocea lui care e ca o mîngîiere. Vorbește pentru a putea seduce mai ușor femeile și pe călăul care-i taie drumul sau pentru a-i convinge pe aristocrații și țăranii care se ridică împotriva lui. Vorbește și e năucitor de viață, de vervă, vorbele îi vin ușor, un du-te vino fulgurant între speculațiile cele mai nobile și vulgaritatea cea mai deșănțată, în timp ce, susținut de rapiditatea gestului, mobilitatea privirii, hohotul de rîs, discursul lui devine jerbă... Superb, insolent, frumos de atîta urîțenie, se etalează, tună, crește, rînd pe rînd tribun prodigios, amant incomparabil, sfîșietor copil pe care rigoarea unui părinte l-a strivit pentru totdeauna, urnind în el contraste și lucruri de neîmpăcat, iubitor și doritor să fie iubit, cu atît mai generos cu cît nimeni nu este generos cu el și strigînd în final cu o voce în care tremură toate iubirile și toate mîniile: „În toate țările, în toate timpurile, aristocrații au hăituit implacabil pe prietenii poporului; și, dacă prin nu știu ce combinație a destinului s-a ridicat unul chiar din sînul lor, mai ales pe acesta îl vor lovi mai aprig, avizi să inspire teroarea chiar prin alegerea victimei. Așa a pierit ultimul dintre Gracchi de mîna patricienilor; dar, atins de o lovitură mortală, acesta a strigat din praf către cer, luînd

ca martori pe zeii răzbunători : și din acest praf s-a născut Marius ; Marius, mare nu pentru că i-a exterminat pe cimbri, ci pentru că a zdrobit aristocrația de sînge..."

La aceste ultime cuvinte ferestrele au vibrat. Sala a luat dimensiunile istoriei. Tumultul urcă pînă la ferestre. Poporenii bat în zidurile casei. Domnul conte de la Bourrasque dezlănțuie furtuni. Se face noapte în toiul după-amiezii. Nori negrii dau tîrcoale coroanelor copacilor. Romanescul derbedeu se distrează de furtunile pe care le iscă discursurile sale. Trăznetul sfîrtecă aerul, conturează pădurile, brăzdează întunericul.

O clipă sala a început să se învîrtă lăsată pradă revoltelor, mîniilor, disperărilor. Ce a zis, Dumnezeule, ce a zis ? Nimic nu mai există, în afară, poate, de un gen de obsesie plasată chiar în centrul acestui vîrtej : a fost un copil atît de nefericit, nu-i așa ? atît de nefericit, bietul de el, că totul în capul lui e ca o morișcă. Trebuie să înțelegeți... Corupt în ochii lumii, este incoruptibil în adîncurile lui cele mai secrete și credincios, să știți, atît de credincios, și el, copilului care a fost. Priviți-l deci ! Are patruzeci de ani. Cine va arunca ultima piatră ? Fantast, da, da și lunecos și incomod și aplecat spre rău, nu, n-am terminat, și fanfaron zburlit și mustind de josnicii și platitudini... Ce să mai adăugăm la asta ? Simplu, următoarele : n-a încetat niciodată să aibă talent și minte, o inimă nobilă sub redingotă, un ciudat instinct al orgoliului nobil, o inteligență, o memorie, o vivacitate care te pătrunde, te năucește, te îngrozește... Pe scurt, cel mai mare supus al Europei pentru a fi general, ministru, cancelar sau papă, tot ce ar fi dorit. Asta se numește geniu, nu ? Ar trebui... „Ar trebui totul citat din el, nu-i așa ? Nu-i așa, prinții mei ?"

Hangiul s-a sprijinit de masă cu amîndouă mîinile. Lumînările s-au stins de mult. Totul e cenușiu. El repetă ca pentru sine, cuvintele lui Mirabeau : „Ce am făcut de sînt atît de vinovat ?" și murmură : „Aici e toată chestiunea". Dă din cap. Un fior îl străbate din cap pînă în picioare. „Mirabeau a spus asta, prinții mei. Ați auzit ? Și fiți cu băgare de seamă cînd strigă : ‚Salvați-mă din această fierbere în care mă aflu" Un copil, nimic decît un copil..." Revoluționar, el ? Vorbă

să fie ! A suferit, copil, prea multe nedreptăți pentru ca, adult, să le continue. Generos din neiubire, derbedeu romanesc. Nu va avea niciodată mai mult de opt sau zece ani, ăsta-i adevărul și mai așteaptă încă și acum ca tatăl lui să-l privească cu duioșie.

Buzele bătrînului tremură. E gata să plîngă. Brusc, nu mai e decît un bătrîn puțintel, în bucătăria lui, printre mirosuri reci. Afară se întunecă. Încăperea e mediocră cu toate cuptoarele ei, cu masa de măcelărie unde alimentele de dimineață își pierd strălucirea. Umbre se adună prin colțuri. Ce este comedia asta ? Cînd hangiul se retrage cu spatele, mai mult decît gemenii aplaudă. O farsă mai mult decît o comedie. Bat din palme. Gazda lor se apleacă pînă la pămînt. Lacrimile îi înceţoşează ochii. Urale ajung pînă la el. Nu va fi niciodată destul de sărbătorit, de lăudat, de aplaudat. Ce actor uimitor ! Să reușească el asemenea metamorfoză... Se înclină mai cabotin decît e permis. Își va avea bacșișul lui gras, sumă rotundă. Prinții sînt mulțumiți. A fost bun ? Dar totuși, discursul... Prinții știu că el n-a fost niciodată rostit ?

Să tacă, pentru Dumnezeu, să tacă ! Ajunge. Atîtea și atîtea minciuni începînd de dimineață... Nu metamorfoze, ci minciuni. În camera cu perdelele groase, în garajul lui Jeanjean, pe scara domnului Ledevic, pe străzile orașului Vilmont, de-a lungul peisajelor. Și acum, hangiul ăsta bătrîn care se ia drept Mirabeau. Ce tristeţe ! O revoluție terminată la cratiță, da ! Și imbecilul n-a observat că a fost cu atît mai aplaudat cu cît a jucat mai prost. La moarte cu el, ca în Spania. Să tacă ! André a plecat. Se poate alerga necontenit după himere ? André s-a dus să-și vadă mama. Locul lui era gol. A zis : „Știți, sîmbăta după masă e sacră". A rămas de la el numai un șervețel mototolit. Probabil că acum e în mașină făcînd drumul înapoi, Ansouis, Cadenet, Lourmarin, Bonnieux, pe drumul Ronmieux, podul Julien și, în sfîrșit, Vilmont... Va privi el oare de la fereastra camerei lui stînca albă unde pentru veșnicie se vor ridica din moarte patru siluete negre ? La Ansouis va avea oare

vreun gînd pentru Elzéar și Delphine, eternii copii ? Și la Cadenet își va imagina oare pe micul toboșar secerat de mitraliere ? Copii, pretutindeni numai copii ; și Mirabeau ca un exemplu blestemat ! Nu aștepta și el privirea iubitoare a tatălui său ? Ah ! dacă trecutul s-ar putea reapropia !... Henri clipește din ochi. Dacă și-ar putea vedea mai bine propriul trecut, ar reuși să distingă chipul tatălui său. Oare l-a privit vreodată soldatul cu duioșie ?

9

HIPPI

— Ticălos ! mare ticălos...

Henri ridică din umeri. Se simte obosit. La ce bun să mai răspundă. Prînzul l-a epuizat. Păstrăvii, carnea, vînatul, brînzeturile, prăjiturile, vinurile ! E înlăuntrul lui o moleşeală, o senzaţie de prăbuşire. Ca şi cum greutatea mîncării i-ar trage în jos capul, umerii, torsul, braţele... Şi totuşi, la început, îngurgitarea acestor feluri de mîncare avea în ea ceva agreabil. Un fel de sărbătoare a ochilor, a minţii, a poftei. Un spectacol în manieră flamandă, poate, punctată de hohote de rîs. Şi feeria : cuptoarele, masa de măcelărie încărcată cu bucate, „numai pentru ochi" şi masa lor cu cei doi trandafiri roşii şi candelabrul... Şi conversaţiile : André vorbind despre afacerile lui ; el de ale sale ; satisfacţia lor comună ; îşi frecau amîndoi mîinile, acelaşi rîs carnasier le întindea buzele ; banii, siguranţa ; vrafurile de bani în spatele cărora se simţeau siguri de ei, protejaţi ; „Păstrăvii ăştia, dragul meu..." ; poftele, pofta ; de la un fel

la altul, de la peşte la carne, rîsetele au alunecat spre zîmbete, afirmaţiile spre confidenţe : Vilmont, ştirile din Vilmont şi întîlnirea cu domnul Ledevic, viziunile însorite ale dimineţii ; a treia poftă, prea plinul sufletului, copilăria lor comună, visele lor reunite, „pentru că nu ne rămîn decît visele", a zis André... Zidurile au dispărut brusc şi toate obstacolele, a rămas numai singurătatea lor în doi ; extraordinara luciditate, punctul extrem al lucidităţii, înaintea dezastrului interior. Şi, în timp ce începea digestia, apăruse acel Mirabeau imitat, nu, un Mirabeau luat în derîdere, nu, un mare suflu revoluţionar pe fond de chiräieli şi somnolenţă. André aţipise un pic înainte de a pleca. Aerul avea să-i facă bine. Şi el, fără să ştie prea bine de ce, a mai rămas cîteva clipe. Numai ca să mai oprească timpul. O dată, măcar încă o dată. Şi, de asemenea, din pricina petelor de sos de pe faţa de masă, cercuri negre pe faţa de masă albă, ca nişte găuri, ca nişte găuri negre prin care, aplecîndu-se bine, ar fi putut vedea ce se petrece, ce se punea la cale sub masă, adîncimi, caverne fără nume, populate cu viscerele lui, cu sexul, anusul, burta, fesele, sîngele circulînd, urina, materiile... Nu numai dedesubtul mesei ci reversul lumii, noaptea lumii, timpul şi spaţiul în care bucatele se transformă în alimente, alimentele în hrană, hrana în defecaţie. Transformări, nu metamorfoze. „Nu ne rămîn decît visele noastre". Şi bucuria ? Şi gurmandia ? şi sărbătoarea sufletului ? Ce rămîne ? În ascunzişurile cele mai secrete, transformările iau forma catastrofelor. Burta grea, ceafa grea, braţele grele, picioarele grele şi de la o greutate la alta, toată fermentaţia, toată infecţia, toată duhoarea. Ecouri, caverne, aceeaşi rostogolire în vid, aceeaşi neliniştе în formă de piatră care se prăbuşeşte în golul minţii şi al trupului, croindu-şi propriul drum, umplîndu-l de propriul lui zgomot. Toată frumoasa şi buna bucătărie, nu, nu este posibil ! Viaţa, moartea între momentul de sus şi cel de jos al mesei. Toată frumoasa şi buna bucătărie, el a văzut-o coborînd spre moarte prin acele găuri negre, devenind viaţă prin ceea ce mai rămăsese alb, viaţa ţîşnind din moarte, moartea decurgînd din viaţă, banal, elanuri şi putreziciuni, da, banal...

El, un ticălos ? De ce nu ? Cînd ești scena unor asemenea degradări, ce altceva ai putea fi ? Ei, ticălos ! Nu e nici ăsta decît un cuvînt în plus, și un cuvînt adăugat sau retras nu înseamnă mare lucru. Important este că mașina merge bine. Asta, da, Dumnezeule, asta e, într-adevăr, important. Felul ei de a luneca prin albul iernii, fără zgomot, fără zdruncinări ; senzația de putere, de bună stare ! Pentru că el e ușor în ciuda greutății pe care o simte înlăuntrul lui ; ușor cu ușurința vitezei, a aerului spintecat, bucuria, bucuria.. Cu podul palmelor mîngîie volanul. Rotund și călduț ca un umăr sau o coapsă de femeie, ca o plajă cu linii curbe, ca o colină pe cerul verii... E gata să cînte. Ticălos, el ? Gata să devină liric... Vinul. Ticălos, el ? Vinul te face liric. Așa e vinul. Se știe. Te ajută să cînți. Vinul și alcoolul. Și el, ticălosul, a cam băut ! Toate culorile. Recapitulare : negru, alb... albastru, asta e, albastru, alb, negru, asta e chiar așa, vin tricolor. Patriot, ce mai, cum are onoarea să spună... Dar ce tot vorbește ? Există vin albastru ? E idiot. N-are importanță. El e albastru, chiar albastru, *ganz blau*, pentru că a băut foarte mult negru și alb. Și iată-l din nou patriot. Ce mai e și cu jocul ăsta de cuvinte !... Cum ? Ce spuneți ? E beat, el, ticălosul ? Nu. Amețit, abia amețit. Un păhăruț în plus. Întotdeauna paharele în plus sînt mici. Nostim, nu ? Nu găsiți că e nostim ? Ce vă interesează ? Și dacă ar fi fost oprit, acum, imediat, și i s-ar fi luat un alcooltest, nu ar mai fi fost atît de nostim ? În închisoare, domnule notar, în închisoare. Ca oricine. Realizați ? Gata cu notarul ! Nu va mai fi decît un oarecare, unul care ar duhni a vin, cu acreli pe gît, rîgîind. Simplu, nu ? Și mașina ? Jandarmii i-ar zice : „Vehicolul dumneavoastră..." Gata și cu vehicolul. Nimic nu va mai fi. Pe jos, domnule : pe jos, între doi jandarmi, cu rîgîiturile dumitale acre ! Un ticălos, e adevărat, un ticălos desăvîrșit !... Fredonează. Fericirea de a conduce în starea asta. Între cer și pămînt. Ei ! prietene, vrea să zică cumva că se află între cer și pămînt ? Dumnezeule, ce tot inventează ? Pămîntul nu mai există, nu-i așa ? Beton, gudron, insecticide, asta da ! Dar nu pămînt. Cît despre cer, oh, la, la... Ce rămîne ? Rămîne — rîgîie — rămîne vinul, zău,

haleala, sfînta haleală și amorul, nu-i așa ?... Recapitulează, repetă, socotește pe degete : vin, haleală, amor Cele trei majuscule ale epocii noastre, prietene : vinul, haleala, amorul. Frumos și bun program, al naibii ! Și în orice dezordine, pe strămoșii mei, ce trinitate ! Hîc !... Claxonează. De plăcere. Pentru a trezi singurătățile dezolante, cîmpurile, colinele pe unde nu mai locuiește nimeni... Mărturisește, dragul meu, că viața noastră e minunat de simplificată : a bea, a iubi, a mînca. Ce vreți mai mult ? Altădată aveai datorii, obligații... Rîde. Astăzi, totul e clar, limpede, cum le place oamenilor politici să zică. De fapt, ați remarcat cum vorbesc oamenii aceștia ? „Poziția mea e clară." Sau : „Atitudinea mea e limpede." Vorba vine ! Nimic nu e mai obscur decît discursurile lor ținute în plină lumină și atitudinile lor faimos de clare, ascunzînd scopurile cele mai întunecate. Atunci, măcar o dată, poporul, sătul de minciunile lor, răspunde solemn prin gura mea. Și ce vrea, ce dorește, ce speră poporul ? Am să vă spun. Poporul vrea să bea, să iubească, să halească. Bravo ! poporul e docil. Au trebuit treizeci de ani pentru a se ajunge aici. Acum, s-a făcut ! Bravo ! munca la tranșee s-a terminat. Și se poate spune că toată lumea a contribuit. Totul merge foarte bine, doamnă marchiză...

Henri cîntă, rîde și cîntă. Un ticălos, el ? E de acord, acceptă, admite, consimte. Și umerii lui se scutură de ceva care seamănă din ce în ce mai puțin a rîs.

În spatele lui, pe jumătate culcat pe banchetа din spate a Mercedes-ului, cu o chitară pe burtă, un fel mîță jigărită care surîde. O nostimadă de tip. Surîde fără surîs. Hirsut, bărbos, numai picioare și mîini, cu torsul tot numai cercuri de coaste, într-o cămașă descheiată pînă la buric, în ciuda frigului. Ce vîrstă ? Douăzeci ? Greu de spus ! Ochii enormi îi devorează fața. Brunet, negricios chiar... La douăzeci de ani el, ticălosul, ce era ? Un băiat supus, serios, împărțindu-și timpul între studii și fete. Normal. Fetele, pentru că era tînăr și i se spusese că trebuie să profite ; studiile, pentru că necontenit i se repetase că tinerețea nu va dura. Și deloc nefericit. Fermecat chiar. În epoca aceea, munca nu avea nimic rușinos. Se mai vorbea încă despre ea ca

despre o obligaţie de stat. Cît despre plăceri, în jurul lui se rîdea cu indulgenţă. Chiar şi doamna văduvă Barrault. E adevărat că ele nu aveau nimic deşuchiat. În timp ce astăzi... ce mai rămîne din iubirile noastre ? Despre ele ar putea cînta. Nu mai are chef. E obosit, prea obosit.

Băiatul stătea pe banchetă înfăşurat într-o djellaba. Cu chitara alături părea să doarmă, cu genunchii la gură, ţinîndu-i îmbrăţişaţi cu mîinile. Mai întîi, Henri a crezut că e un arab. Din cauza hainelor, a părului creţ. Dar cînd i-a întîlnit privirea a înţeles că e vorba de un hippi. Privirea albastră, limpede, dură ! O privire fără concesii, fără milă. Cît ţine un fior, lui Henri i se pare că a mai întîlnit privirea asta undeva. Dar unde ? Cînd ? Dintr-un salt, hippi a fost lîngă el.

— Unde mergeţi ?

A întrebat ca şi cum s-ar fi cunoscut cu Henri de secole. Evident, nu ? Şi Henri s-a auzit răspunzînd foarte firesc că mergea în direcţia Sisteron. Evident, nu ? Şi hippi, apropiindu-se de portiera din spate, i-a zis că îi convine. Nici bună ziua, nici salut, nici o prezentare, nimic. La ce ar folosi ? N-ar fi decît o ipocrizie şi atît. Ce spuneţi ? Fiinţele ? Trosc ! După boarfe, văd că sînteţi un burjui, după ale mele e uşor să ghiciţi că sînt un hippi. Şi cum am citit benzi desenate, pot să-mi exprim satisfacţia de a mă afla în droşca dumneavoastră printr-un „Oaaah !" triumfal. Ce vîrstă am ? Poate glumiţi, nu ? Doar n-o să ne apucăm să ne povestim viaţa ! Lăsaţi-o pentru nerozi ! Psihologia şi toate romanele astea spilcuite care povestesc despre stări sufleteşti, conflicte, se învîrt toate în jurul a ce ? Stau şi mă întreb. Poftim ? Aţi vrea să-mi auziţi părerea ? Ei bine, am să v-o spun. Se învîrt în jurul amorului şi a bîştarilor. Asta-i tot. Cu variante, firește ! Războiul, de exemplu, o frumoasă şi nobilă variantă a bişniţarilor. Sau fatalitatea, varianta tragică a amorului. Dar pilula a pus ordine în toate. Nici un fel de fatalitate în privinţa asta. Ea simplifică totul. Cît despre război, el se face acum fără morţi. Un fel de război al bîştarilor contra bîştarilor. Nu e prea clar. Chiar uşor ambiguu. Dar, măcar

nu mai sînt eroi de exaltat. E mult mai simplu așa. Mai rămîne mișmașul mijlocitor : religia. Cine se mai sinchisește de ea ? Preoții, cel mai puțin. Au dispărut brusc toți misticii. E mult mai simplu. Și atunci ! E clar nu ? Nu tu victime, nu tu eroi, nu tu mistici așa că mă doare în cot de orice biografie, nu mă interesează. Nici măcar a mea. Nu e mult mai simplu ? Dar pentru că sînt băiat bun, hai să zicem : că trebuie să fim buni vecini — admirați stilul H.L.M. — și dat fiind faptul că avem de făcut o bucată de drum împreună și trebuie să ne omorîm timpul cu ceva, am să vă răspund. Mama v-ar zice că am douăzeci de ani. Fals ! Timpiții de la starea civilă au tras-o pe sfoară. Douăzeci de ani? Ce poate să însemne asta ? Nimic, să fiu al naibii. Ca tot ceea ce e rezonabil. Sînt sigur doar de un lucru : n-am vîrstă. Depinde de moment, de dispoziție, de timp. Dovada ? Cu fundul în mașina dumneavoastră mă simt bătrîn. Parcă aș fi un P.D.G. sau un ministru. Cu o mie de ani în spate. Cel puțin. Dar dacă mîngîi o fetișcană și ea toarce, atunci am douăzeci de ani. Vedeți ? Și dacă încep să cînt la chitară așa pentru mine singur, am doisprezece. Poftim ! Sînteți mulțumit ? Nu prea e ușor să vă răspund la întrebări. Dar sînt băiat bun, mărturisiți ! Rău e că ați fi fost fericit dacă v-aș fi răspuns ca un tîmpit : Am douăzeci de ani... Sau aș fi făcut-o pe mama fericită. Parcă o aud : „În sfîrșit, dragul meu, te-ai hotărît să devii rezonabil..." Ce ziceți ? Aha, vreți să vă vorbesc despre mama ? Bun, sînteți cam curios, nu ? Sînteți cumva polițist ? Asta e, sînteți polițist ? Ah, lăsați-mă să rîd. După părerea dumneavoastră polițiștii n-au asemenea frumusețe de mașină. Ia te uită, ceva nou ! Cu cît mașina e mai mare, mai cromată, mai spilcuită, cu atît tipul care o conduce are șanse să fie un polițist, sau să fie în legătură cu polițiștii, bănuiesc : să fie tatăl, fiul, sotul, amantul sau amanta, oai, oai, al poliției reunite. Într-o asemenea lume, milord, toată lumea e rudă. Nu știați ? Vai, dragul de el ! Atîta trebuie să mă lungesc, să mă desfășor aici în fața dumneavoastră ca să vă luminez. Să reduc micile dumneavoastră complexe sociologice. Și conversația de diseară, la gura sobei, nu ! „Imaginează-ți, draga mea, că astăzi am luat

un hippi în mașină... — Ai fost atît de imprudent, dragul meu... — Liniștește-te, draga mea, tipul era cuviincios, cu tot jegul lui. Și apoi, puișor, tu mă cunoști : sînt un curios, mereu gata să cunosc chipuri noi..." Frumos discurs, milord. Parcă văd scena. O știu pe de rost. Dumneavastră și tatăl meu, sînteți la fel. Polițist, deci sociolog. Sociolog, deci polițist. O inimă uite așa de mare, fruntea nobilă, privirea arzătoare, pentru ca lumea să se dea la o parte pe trotuare. Frumoasă afacere, nu ? Științele umane și gura în formă de cur de găină, șiroind de vorbe... Științele umane ? Eu nu mă pricep. Nici nu vreau. Rahat ! Uite, am cunoscut un tip, prin regiunea Ifni, trăia într-un adăpost sub un mal de apă, întorsese spatele oamenilor, zbătîndu-se să uite toată mizeria lumii. Științele umane, ce mai truc blestemat. Ca și cum oamenii ar putea fi reduși la o știință. Trebuie să fii tîmpit ca să crezi asta sau nerod !... Poftim ? N-ați zis nimic ? Mi s-a părut... În orice caz, în oglinda retrovizoare văd după privire că sînteți foarte atîtat. Bun. Văd ce vă trebuie : o porție bună de vorbărie, gen științele umane și inima mea pe palmă cu frison garantat. Și în seara asta, ah, draga mea, ce succes... Iar eu în tot acest timp mai parcurg cîțiva kilometri fără să mă ostenesc. Ei hai, îi dau drumul... Deci mama muncește, e profesoară, tata muncește, e inginer, asta e. Banii în casă cu lopata. Nu prea știu eu cît, 15—20.000 pe lună. Cel puțin. Poate mai mult. Bani, bani, bani. Și cînd zic „în casă", sînt modest pentru că aveam vreo trei cînd am șters-o. Număr : un apartament la Paris, dar ce apartament, pus la punct cu tot dichisul, două săli de baie, o bucătărie toată mecanizată, cu vitrine pline de trucuri îngrozitoare. Bun. O rezidență secundară în apropiere de Fontainebleau. Nimic secundar acolo. Zece camere, perdele, covoare, mama care se dădea de ceasul morții în week-end pentru a șterge praful adunat peste săptămînă și tata cu fundul pe mașina de tuns, de dimineață, ocărîndu-și fiul căruia îi era somn și eu care propuneam, dat fiind amploarea casei, să facem din ea un hotel, sau mai bine un bordel, ca să mă uit și eu la fete cît vreau. În afară de un apartament la Cannes și alte trei cumpărate în vederea pensionării și pe care,

trebuind pînă atunci rentabilizate, le închiriau în cea mai mare parte a timpului, pentru ca în restul de timp rămas să-şi smulgă părul că le-am închiriat, din pricina stricăciunilor, fără să mai punem la socoteală teama, pe tot timpul săptămînii de la Paris de a nu se întîmpla ca apartamentul de la Fontainebleu să fie jefuit, în ciuda asigurărilor. Fericire, ce mai ! Da, milord, fericirea, pe temei de bani, de sîcîieli, de muncă pe brînci, de genul : „Iată, am luat o primă, ce-am putea cumpăra ?" şi o luam din loc, hai Kiki, eu eram Kiki, să cumpărăm antichităţi. Orice om serios ştie că trebuie să cumpere. Banul se depreciază din pricina inflaţiei, nu-i aşa, şi atunci banii trebuie plasaţi în ceva ? Tablouri, argintărie, aur, covoare, vedeţi, sînt la curent. Şi atunci plasau, şi cu cît plasau cu atît munceau mai mult, şi cu cît munceau cu atît plasau. Iuhu ! La început mă amuzam, tata, mama, costum, pantofi încîntători, pe picior mare, ce mai ! şi dragul meu pe aici, dragul meu pe dincolo, şi eu exigent ca un păduche, bătînd din picior pentru un fleac, vreau, vreau, vreau, mucos fără pereche, ce mai ! cu un gust rafinat, firesc, pentru mine vasul egiptean, lacrimariul roman, drahma grecească, vreau, vreau, vreau, piatra preţioasă de culoarea sîngelui şi tata care zicea : „Costă scump, dar Kiki va trage foloase". Sacrificii, ce mai, inimă mare, tata! Şi la Drouot, ce mai circ! Un desen, am să-mi amintesc toată viaţa, două sălcii la marginea unei ape, în zece sau cincisprezece trăsături de penel. Nu puteai să te înşeli. Era magnific, un Rembrandt. Cum vă spun. Şi tata : „Cît mai costă acum ?" Era ultimul lucru de întrebat. Nu mă interesa cota. Era admirabil. Şi atît. Să taci şi să admiri. Banii, cota, nu aveau nimic de a face aici. Îţi place sau nu-ţi place. Asta nu se discută. Banii ! Fără să mai punem la socoteală că tipului i s-au scurs ochii după bani în timpul vieţii, bietul de el ! Măcar după cîteva secole ar putea fi lăsat în pace. Dar, nu, a trebuit ca tata să dea drumul tîmpeniei : „Cît costă ?" Şi asta m-a înfuriat, dar ce furie ! Nu vă puteţi închipui, am făcut un scandal pe loc, în faţa tuturor, un scandal ce să vă mai spun ! Tata, mama, dragul meu, încercau să mă calmeze, îmi dădeau dreptate, se scuzau cum puteau, curgeau scuzele din toate părţile.

Îngrozitor. Cu cît se scuzau cu atît eram mai furios ! Circ, ce mai ! Şi toate feţele alea de timpiţi, făcînd pe şocaţii sau pe indiferenţii... Uite, aş fi preferat o pereche de palme. În locul explicaţiilor lor neroade, banii, mereu banii, inflaţia, viitorul meu... Ce-i cu viitorul meu ? E legat de inflaţie ? A fost picătura care a umplut paharul... Să amesteci inflaţia şi chiar pe Rembrandt cu viitorul meu era deja prea mult ! Le-am întors spatele scurt şi nu ne-am mai văzut. Cum vă spun. Şi ca să nu mă mai plictisească, i-am anunţat că mă aciuisem prin Scandinavia şi am plecat în Maroc în etape mici, ca acum ! Vin de acolo. De aici djellaba, bronzul, decorul, ce mai ! Poftim, milord, frumoasa istorie a unui copil din jumătatea asta de secol. Nu plîngeţi ? Păcat ! N-am fost poate destul de romantic, nici destul, cum să spun ? Ştiinţific uman, nici destul de uman ştiinţific, e adevărat, era cît pe aci să uit ştiinţele umane !

Viteza a treia, dublu debreiaj, viteza a doua, Mercedes-ul saltă pe pietriş, claxon, accelerație, trece pe lîngă o masă neagră, plină de fum care trepidează, claxonează, viteza a doua latră, claxon, cîinii, cîini cu dinţi ascuţiţi, o maşină creşte în faţă, masa neagră claxonează la rîndul ei, zgomot în urechi, lătrături furioase, ploaie de pietriş pe capotă, maşina din faţă se apropie, o ultimă lătrătură şi iată-i pe Henri şi pe hippi aruncaţi în dreapta în timp ce camionul, un fel de semi-remorcă atît de greu de depăşit se îndepărtează, se îndepărtează în oglinda retrovizoare, iar maşina întîlnită a dispărut... Nu, nu s-a întîmplat nimic, drumul este liber, drept, deschis şi cu viteza pe care a prins-o Mercedes-ul pare să se ridice în cer. Admirabilă maşinărie. Cîinii s-au calmat, dar tot mai mîrîie. Acum totul e în ordine. E liniște.

Henri se destinde. Se vede după mîinile lui care se deschid şi se închid încet, după degetele lui care se joacă pe volan, după acel fel aproape imperceptibil pe care-l are de a se lăsa în fotoliu. Hippi, care se ridicase pe jumătate la această trecere dificilă, s-a mulţumit să exclame, lăsîndu-se pe spate : „E bine, ticălosule !“ Henri a surîs. Ce poate face o intonaţie, oricum. Pronunţat în-

tr-un fel sau altul, același cuvînt poate semnifica exact contrariul. De data aceasta era în cuvîntul ticălos o nuanță afectuoasă. Și chiar una de respect.

— Ei cum e, mai e mașina mea o droșcă ?

— Firește. Toate mașinile sînt niște trucuri mizerabile. E clar? Dar toată admirația pentru cum conduceți!

...Milord, milord... Mai adineori, hangiul îi spunea monseniore, prințe și acum jigăritul ăsta îi spunea milord. Pînă la urmă, e enervant. Agasant. Nu pot spune ca toată lumea domnule ? Nevoia de a se singulariza, da. Iritantă. Dar băiatul nu e prost, nu, deloc. Nu spune idioțenii. Ceea ce spune te poate deranja, tulbura, dar oricum nu debitează prostii. Felul, de exemplu, de a-i complimenta arta lui de a stăpîni mașina...

Lui Henri îi place să conducă. E viciul lui. Drogul. Da, da, drogul. Rîde și zice că el se droghează cu Mercedes-ul lui precum alții cu heroină. Zice și el, așa, ca să se afle în treabă. Ușor demagog și parșiv. Dar celălalt replică între două acorduri de chitară : „Drogul, vă tentează, burjuiule ? Și vă tentează pentru că vă e frică. Infernul, mereu flăcările infernului. Viața voastră nu prea are sens fără acest miraculos păcat ? Viața iluminată de păcat, ce să mai spun ? arsă și scrumită de păcat. Iată idealul !...“ Face un gest larg cu mîna și cu brațul ca și cum ar fi vrut să transmită o viziune grandioasă și apoi scoate un acord : trei note, subțiri, un cîntec sfîșiindu-se parcă între frunzele de palmieri ai unei oaze. Și din nou, vocea : fluentă și cuminte, zeflemitoare : „Închipuiți-vă... Nu mai există păcat pentru că nu mai există păcătoși. Așa că n-au mai rămas decît inocenții. Înțelegeți ? Inocenții, nimic decît inocenți...“

...Cum să nu mai existe păcat ? Ce tot bîiguie acolo ? E nebun. Și noaptea care a trecut ? Și Marie-Laure atît de aproape, chipul ei zărit printre umerii celorlalți, fața ei albă cu mari cearcăne vineții, pînă la țipătul... Să nu mai existe păcat ? Ce prostie ! E adevărat că el are nevoie de păcat, multă nevoie !...

Poftim ? Ce povestește ? Cu obiceiul lui de a ciupi mașinal chitara, cuvintele sînt pe jumătate mîncate de note. Henri aude prost, mărturisește că nu prea aude și

că-i pare rău. Henri e bine crescut. Hippi se ridică într-un cot, gen Madame Récamier înaintea oglinzii, și reia cu o voce mai puternică : „Dacă n-ar mai exista păcatul, s-ar termina repede cu toate potlogăriile, cum zicea tatăl meu..." Se înfoaie, face pe importantul ; își bombează torsul slab, teatral : „Victimele, eroii, misticii, ascultați bine ce vă spun : pe aceștia i-au creat ca atare mai puțin fatalitatea, războiul sau religia cît ideea pe care o aveau despre păcat. Simplu..." Așează chitara alături, se apleacă spre Henri, cu mîinile agățate de fotoliul din față, cu privirea ușor sălbatică : „Am înțeles asta într-o noapte, în casa de la Erfud..." Și, în ochii lui, se ivește, se ivește... — Henri îl urmărește în oglinda retrovizoare — se ivește parcă o ploaie de stele deasupra deșertului și blîndețea inocenților dintîi. Henri cunoștea casa Erfud. Își amintește de o plimbare în grădinile de palmieri, la căderea serii și de acei oameni în djellaba neagră care pășeau gînditori pe sub palmieri, convorbind. Lucruri grave se murmurau acolo, amestecate cu zgomotul apelor. Fericirea de a trăi se confundă întotdeauna cu o anumită onoare de a trăi. Simplu, da, acolo, la Erfud, vale între toate fericită, fericirea avea gravitatea lucrurilor simple...

— Cum ?

Hippi îl bate pe umăr. Fața lui e foarte aproape de el :

— Și dumneavoastră ați distrus oare păcatul ? Da, dumneavoastră ! Se trage înapoi, supărat, cu fruntea acoperită de un smoc de păr :

— Nu, nu-mi răspundeți, cunosc răspunsul. Ura, frica, de la dumneavoastră la mine, de la burjui la hippi, e din cauza păcatului. Nici mai mult, nici mai puțin. Vă întrebați : ce vom face dacă inocența va învinge încetul cu încetul păcatul ? Și iată-vă terorizați nu-i așa ? Asta-i marea întrebare. Nu alta. Și nu îndrăzniți să mărturisiți : războiul, fatalitatea, religia au fost lăsate să dispară cu totul pentru că eram prea obosiți. Da, prea obosiți pentru lucruri atît de mari. Dar, al naibii să fie, nu păcatul ! Să nu vă atingeți de el. El trebuie să dureze : încă o oră, domnule călău, încă un sfert de oră ! Să cîștigăm timp. După noi, potopul. Iată singura dum-

neavoastră dorință, unica dumneavoastră credință, ultima poftă. Tatăl meu ? Absolut la fel ! După Conciliul papal unde s-au întîmplat niște lucruri, după cît se pare, a exclamat : „M-au privat de păcatul meu". Frumos, nu ? Un adevărat țipăt de turbare. De aici tablourile, vitrinele, colecțiile, casele... panica, ce mai ! Fără păcat, ce aveau să devină ? Formidabilul țipăt al unui animal rănit, nu ?" Veritabila panică, da. De ce să te mai agăți ? De dragoste ? Să fim serioși. Dragostea. De un prost gust desăvîrșit. Se cumpără împreună, se culcă cu alții. Cuplul pușculiță. Cuplul seif. Cuplul în oțel blindat. Trăiască adulterul ! și partuza, ce scandal ! A transgresa, mereu a transgresa. Escalada, cum zic cei care suferă de vertij. Cu speranța că Dumnezeu va deschide un ochi în fața unei asemenea agitații. Cain avea noroc, nu ? Ochiul acesta îi băga spaima în oase. Măcar lui îi era frică. Dumneavoastră, nu. Dumnezeu e mort, conștiința dumneavoastră a dispărut. Grea lovitură. Numai că, plini de nostalgie, nu vreți încă să vă predați. Și atunci faceți cam așa : Dumnezeu ? Bun. Nu mai vorbim. Religia. S-a cam istovit. Bun. O să ne aranjăm atunci altfel. Din fericire, v-au mai rămas cîteva interdicții de transgresat, cîteva complexe de defulat, mediocre reliefuri ale unei mediocre educații, ei bine, ei bine, se face ! Și poftim numărul de iluzionism : împodobind totul cu dulcele nume al păcatului, excitîndu-vă după puteri, vă considerați ca un fel de ultimă insulă de rezistență împotriva enormului val de inocență care se revarsă peste dumneavoastră datorită nouă, hippilor.

— De inconștiență vrei să zici ?

Henri a tras mașina pe marginea drumului. Acum stă pe jumătate întors, cu un cot pe spătarul scaunului. Repetă : da, inconștiență ! și bate cu palma pernele. Hippi ridică din umeri și scoate un acord. E felul lui de a puncta ce spune Henri. Enervant. Parcă și-ar bate joc fără fereală. Slăbănogul ăsta îl cam calcă pe nervi. Ce ar fi să-l dea jos imediat ? Asta ar însemna că discursul lui l-a iritat și l-a lăsat fără replică. Ce naiba ? Trebuie să pledez. Doar domnul Barrault este un liberal. N-o să recunoască acum că nu poate duce o dispută pînă la capăt — fie chiar și cu un băiat iluminat ca acesta. Îl

privește : slăbiciunea, paloarea, în ciuda feței bătute de vînt, ochii mari încercănați și smocul de păr îl emoționează. Nu s-ar putea... În refuzul total al acestei ființe, nu e un pic și din el cînd avea douăzeci de ani ? Dificil de precizat. Lucrurile erau cu totul altfel. Dar nu, băiatul nu este un iluminat. Cînd i-a spus că tutunul, vinul și automobilul erau droguri, avea dreptate. Henri aprinde o țigară și surîde de gestul lui. E adevărat, tutunul e un drog. De altfel spune întotdeauna că dacă ar fi șef de stat ar distribui tutunul gratuit. În felul acesta supușii lui ar deveni inofensivi. Ca el, de exemplu ! Dar ce ar zice hippi despre asta ? Hippi dracului ! Tipul ăsta o să-i strice digestia și o să-i aducă gînduri triste. Inofensiv, el ? Vorbă să fie ! Joacă un rol, deține un loc, are un rang. Ce prostie să-l ia la bord pe neisprăvitul ăsta ! Dacă l-ar vedea André ! Și el care-și promisese un drum agreabil, după prînz, pînă la B.... Uimirea lui André : „La B... De ce ?“ Și el : „Îți aduci aminte de abatele...“ Împreună, umăr lîngă umăr, în căldura bucătăriei bătrînului hangiu, au evocat figura acestui preot care încercase să le dea o instrucție religioasă, „și, știi, Daumas, aseară, mi-a confirmat că mai e încă în viață“, i-a explicat că, de la cina respectivă, avea o mare dorință, nu, simțea o mare nevoie să-l vadă pe preot și să vorbească cu el ; apoi, coborînd vocea, ca și cum i-ar fi fost rușine de ceea ce vroia să mărturisească, a zis că de dimineață de cînd se trezise, dorea să vadă, să respire, să atingă zăpada. Nu o zăpadă comercială. André a fost de acord, ci o scînteiere albă. Amîndoi știau despre ce este vorba și între ei s-au ivit mari suprafețe albe cu profunzimi albastre, zăpezile de primăvară de pe muntele Lure și, mai modestă, zăpada din Vilmont, sub soarele rece, cînd ieșeau de la școală, după amiază, și acoperișurile începeau să se aurească și cînd, cu ghiozdanele în spate, alergau, cot la cot spre cîmpuri... Și iată că tipul ăsta murdar și rău croit stricase totul cu inocența lui. Mie-mi spui !

— Ești absolut inconștient. Inocența, ți-e plină gura de ea. Știi măcar ce înseamnă inocenta ? Nimic nu este mai de temut. Nu avem dreptul să fim inocenți. Uite, am să-ți povestesc o întîmplare...

Şi încă o dată şi încă o dată, Henri se întoarce spre acele vremuri tulburi, magnifice, cînd pe canavaua alcătuită din partizani francezi şi soldaţi nemţi, un copil învăţa să privească lumea... „Era în '42 sau '43. Imaginaţi-vă un grup de tineri din Rezistenţă aruncaţi în închisoare. Unul dintre ei omorîse în plină stradă un ofiţer superior neamţ. Nu din bravadă, ci pentru a provoca represaliii brutale — singurul mijloc, după părerea lui, de a trezi patriotismul adormit al populaţiei locale. Pentru că era vremea în care guvernul de la Vichy era foarte iubit. Bun. Să trecem. Asta e. Atentatul are loc, tinerii noştri sînt închişi şi aşteaptă să fie judecaţi. Pînă aici, nimic nefiresc. Într-o dimineaţă, uşa celulei lor se deschide violent şi în mijlocul lor aterizează un cvadragenar burtos, cu o bărbie triplă, tremurînd, cu burta ascunsă sub jiletcă, şi pe cap purtînd o beretă. Şi tipul, băcan sau mezelar de felul lui, rămîne prostit într-un colţ. Cînd nu plînge, spune într-una că e nevinovat. Atitudinea lui văicăreaţă, lacrimile, grăsimea lui dospită şi chiar cuvîntul inocent, totul are darul de a-i exaspera. Nu erau ei tineri slăbiţi, curajoşi, lucizi ? Pe scurt, o idee fantastică le dă prin cap : ca să se amuze, vor pregăti, prin intermediul acestui cuviincios tată de familie, prăvăliaş obscur şi obtuz, procesul inocenţei. Argumentarea era simplă. Date fiind timpurile pe care le trăim, nu ai dreptul să fii inocent. E o crimă. De ce ? Pentru că timpurile înseşi nu sînt inocente. Deci, dacă omul e cu adevărat inocent, atunci trebuie declarat vinovat. Celălalt nu înţelege nimic. Mai întîi crede că e vorba de o farsă. Rîde. Încearcă să se împace cu tovarăşii lui de celulă. Îşi evocă nevasta, copiii. Povesteşte chiar cum a făcut Campania din Franţa. Nimic nu ajută. Perfecţi actori, judecătorii lui nu se lasă înduioşaţi. Mai rău chiar : în fiecare zi, relansează procesul, sub pretextul că au găsit în ajun o dovadă suplimentară a vinovăţiei lui. Bietul om începe încetul cu încetul să ia în serios procesul montat împotriva lui. Praf şi pulbere, toate negările ! Inocenţa pusă pe fugă. Nu mai vorbeşte despre soţie, despre copii, despre prăvălie. Totul se risipeşte într-un fel de ceaţă. Nici măcar n-a fost arestat din greşeală. Nu, nu. Se află în închisoare pentru că e vinovat

și nici prin cap nu-i dă că ar fi anormal ca judecătorii lui să împartă cu el aceeași celulă. La timpuri noi, moravuri noi. Și e adevărat, ce mărunțișuri puturoase negoța el în dugheana lui, în timp ce tinerii puneau la cale fapta lor de vitejie ? Nu era el cel care ar fi avut curajul să împuște un ofițer german, acolo, în stradă, în plină zi. Oh, nu, asta nu ! El nu e decît un șnapan. Asta e, un șnapan. Și e primul care e gata s-o recunoască. Mai ciupea și la slănină, la unt, la brînză, o, nu, nu prea mult, cîteva grame de ici, de colo ; dar, oricum, la sfîrșit de săptămînă, se aduna o cantitate apreciabilă în raport cu bonurile, pe care o negocia cu brutăreasa... A, da, pe aia putea s-o iubească, rozalie și grasă, nu, nu, nu prea grasă, grăsuță și dulce și curată și parfumată nu ca nevastă-sa care miroase a saramură de pește ! Pe scurt, numai fleacuri, dacă nu punem la socoteală acele mici cantități de slănină, de unt de brînză pe care le dăruia și unor familii numeroase, nu numai brutăresei, firește ! Și schițează un zîmbet umed care denunță minciunile nesărate. Pușlama, pușlama mizerabilă ! Familiilor numeroase, ai ? Cui vinde el asemenea gogoși ? Nu a acceptat să se încarce de rușine decît pentru a se disculpa cît mai bine. Dar piruetele lui nu înșeală pe nimeni. În jurul lui cercul se strînge. Privirile, intransigența judecătorilor... Aveau să-l bată ? Nu, mai ales să nu-l bată. Are să le spună tot. Tot. E adevărat, a vîndut un pic și la negru soției doctorului, soției președintelui tribunalului, te pui bine cu ăștia, nu se știe niciodată, îți prinde bine, nu știi cînd, firește, totul ceva mai scump, o nu prea mult, așa ca să marcheze diferența. Pușlamaua, mizerabilă pușlama ! Poate a uitat cumva satisfacția cu care urca la etaj și vărsa cutia cu bani pe masă, socotind hîrtiile, făcînd grămezi egale de monede ? E tare bine, merită, brutăreasa, războiul, ocupația, patria, Pétain, de Gaulle, e ? Face cît toate porcăriile politice, nu ? Inocent, inocent ? El ? Cine-l crede ? Lui îi e frică de fețele lor închise, îi e frică de lovituri și continuă să mărturisească. Povestește totul : slănina, untul, brînza, piața neagră, banii pe care-i număra seara, nevastă-sa-saramura care-i băga mîna în brăcinar mîngîindu-l, totul, totul, povestește, și bărbia lui dublă, triplă,

se agită, tremură de fericire pentru tot exhibiționismul ăsta, devine din ce în ce mai grasă, mai unsuroasă și se topește de emoție. Puștamaua, mizerabilă puștama ! Ia te uită cum se răsfață. Și el povestește, povestește, nevastă-sa-saramura care rîde, rîde văzînd atîția bani și care scoate din bufet o butelcă, butelca de rachiu, de cel bun, știi tu, îl aduseseră din Marmande, și hop, sare dopul, se pricepe ea, saramura, umple un păhărel, apoi un altul, hai să ciocnim și ciocnesc, beau, pînă la fund, nu e sărbătoare ? umple din nou și din nou pînă la fund, își acordă un răgaz, nu-i așa, bărbățele ? Și el mai bea un pahar, n-ar fi trebuit, o să-i fie rău, saramura mai toarnă un pahar, îl împinge, el rîde cu brăcinarul descheiat, de voie, de nevoie, cu aburii alcoolului, ceva se mișcă, se înțepenește, saramura îl apucă de umăr, se sprijină de spinarea patului cu plapuma roșie, cu picioarele desfăcute și el, cu pantalonii în vine, o muncește, între două rîgîituri, nu era sărbătoare ?... O puștamaua, o mizerabilă puștama, asta e, recunoaște el plîngînd. Și ceilalți au întors capetele. Abia dacă au douăzeci de ani. Confesiunea îi jenează. Atîta turpitudine... Ceea ce începuse ca un joc, se termină cu un dezgust. Procesul devenise inutil. Mărturisirile sînt mai rele decît acuzația...

Henri tace. Ce se apucase să povestească ? Hippi tace. Între ei se iscă imagini în care domină cenușiul celulei, roșul plapumei, cărnurile rozalii ale brutăresei, rîsetele vinete între coapse decolorate. Afară totul e cenușiu. Ce povestise ? Un punct roșu la bordul mașinii arăta că motorul continua să funcționeze. Ce povestise ? Trebuie să pornească din nou. Să alunge imaginile nemiloase. Ar trebui...

— Și ? S-a sfîrșit ?

— O, nu, vai ! Mai bine ascultă : tipul stă în colțul lui. Plînge. Lacrimi nevinovate poate... Atunci tinerii se apropie de el și încep să-l bată. Gardienii, alertați de țipete, îl scot din mîinile lor. Ceea ce-i aduce peste o zi sau două eliberarea.

— Recunoscut nevinovat ?

— Exact.

— E o istorie moralistă, nu ?

— Mai rău : atroce. Pentru că nu se oprește aici. Ar fi fost prea frumos. Lunile trec. Vine Eliberarea. Unul dintre băieți scapă. Și-i vine ideea să treacă pe la prăvălia bietului om. Întreabă de el. O femeie slabă, impecabilă, îi explică cum, la puțin timp după ce fusese eliberat din închisoare, s-a sinucis. El, un om atît de bun, atît de blînd, zice ea... Și adaugă : „Degeaba i-am tot repetat că era nevinovat, dădea din cap : — Nu-ți face iluzii, sînt o pușlama, o mizerabilă pușlama. Asta e, domnule... — Sînteți soția lui ? — Firește. — Și atunci arătați tot așa ? — Tot așa ? Ce vreți să spuneți ! — Nimic, doamnă, mă iertați..." Și băiatul plecă fugind. De atunci nu mai suporta să i se vorbească despre inocență. E un cuvînt mult prea periculos. Cînd mi-a povestit această întîmplare tot mai avea lacrimi în ochi. După mai mult de douăzeci de ani. Era plin de remușcări. Dintr-un inocent făcuseră un ticălos. Cu ce drept ? Cu ce drept ? Stau și mă întreb. Cu dreptul tinereții. E cam puțin.

Saramura, băcanul. Ce i-a povestit ? O istorie veche. Hippi nu scoate o vorbă. Da, așa e, o întîmplare de demult. Poveste de fost combatant. Nimeni nu-și mai aduce aminte. Saramura, băcanul, toți sînt morți. Dar nu asta e important. Ceea ce n-a murit... Ar fi vrut să-i explice acestui hippi că de peste treizeci de ani, drama saramurii și a băcanului otrăvește țara și că rîsul, de treizeci de ani încoace, a devenit suspect și veselia la fel și că nu, încă nu s-a terminat, că de mai mult de treizeci de ani totul este sinistru, cenușiu, plicticos din pricina saramurii și a băcanului, din pricina sinuciderii băcanului, da, da, sinistru, cenușiu, plicticos, țara ca și oamenii din cauza copiilor și a nepoților saramurii și băcanului, din cauza copiilor și a nepoților acelor tineri din celulă, sinistru, da, așa e, sinistru și cenușiu, totul, dar absolut totul, într-atît încît poți trece drept un ticălos dacă te crezi inocent, dacă îndrăznești să rîzi sau, simplu, să pari voios.

— În fond, sînteți un ticălos cumsecade.

Hippi rîde, îl bate pe Henri pe umăr. Așa se neutralizează lucrurile. Cumsecade și ticălos. Cine ar fi îndrăz-

nit să profereze asemenea lucruri acum cincizeci de ani ? Şi chiar numai acum douăzeci de ani ? Totul se află în tot şi invers. Bravo. Incredibilă degradare a limbii. Se spune totul. Singura modalitate de a tăcea. Atunci cumsecade şi ticălos, se pot folosi la un loc... Hippi a trecut pe scaunul din faţă al maşinii şi continuă să chinuie chitara. Acum se află lîngă Henri. Maşina merge încet. Cei doi se privesc şi izbucnesc în rîs. Ce farsă, nu ? Vorbe, vorbe şi, în cele din urmă, aceeaşi farsă... Totul e să stai deoparte. Asta e teoria unui hippi. Să fii gata pentru toate plecările ; să nu te instalezi niciodată ; mereu gata de start ; să nu te aşezi niciodată la un festin. Henri ar fi vrut şi el. Djellaba, cămaşa fără guler, espadrilele, o chitară drept orice avere. Zice că i-ar place şi lui. Liber ? Disponibil ? Nuanţe, nuanţe... Celălalt îi rîde în mas. Un rîs care-l exclude, care-l întoarce la condiţia lui, la bulendrele lui burgheze, la maşina şi digestia lui. Şi totuşi, a visat la optsprezece ani să împartă totul, să trăiască frugal. Ce s-a întîmplat ? Unde şi cum s-a blocat, s-a înţepenit, cînd a amorţit ? Sau... Există adevăruri care ţin de biologie ? O vîrstă pentru a fi hippi, o alta pentru a fi notar ? În orice caz, s-a crispat, e sigur. Tabourile, colecţiile, obligaţiile, afacerile, viaţa lui, ce mai ! O revede pe biata Delphine, înarmată cu o coadă de lingură, sfîşiindu-i tablourile, o avere, mai mult decît o avere şi se revede pe el lovind-o, lovind-o din pricina gestului ei de nebună sau... Poate din cauza fricii ca şi la tatăl acestui băiat. Dar care frică ? E încă tînăr, sănătos. Încă, încă, încă... Dar cîte fisuri, cîte temeri inexprimabile, cîte viitoare prăbuşiri ! Delphine avea dreptate. Să uite, ar trebui să uite. Liniştea, liniştea de dincolo de stele care-i însoţea nopţile şi pe care Delphine, continuînd să sfîşie, încerca s-o conjure, mai mult decît s-o spargă, numind frica, banii, rostind dintr-o singură suflare : „baniifrica", cei doi tovarăşi ai morţii...

Poftim ? Ce spune hippi ? Ce povesteşte ? Vorbeşte despre Fez, milenarul oraş... Şi iată că, graţie unui nume se ivesc între ei imagini de fîntîni arteziene murmurînd, fîntîni multiplicate în strălucirea umedă a soarelui, imagini de bărbaţi şi femei, mulţime tăcută, asce-

tică, gravă, peste care domină cenușiul, imagini de străzi înguste cu case acoperite cu stuf... Fez, orașul așezat în patruzeci de răspîntii de soare și apă, Fez orașul noctambul, orașul tunel, unde zilele oferă misterele nopții, oraș cavernă în care aurul și argintul se amestecă în unda curată a apelor, în timp ce din lenta deplasare a femeilor acoperite cu văluri și a bărbaților cu alură de călugări, se ridică brusc, în noaptea amiezii un țipăt, un țipăt sălbatic, un apel gutural, izvorît din străfundul veacurilor, avertisment nemilos și abia aveai timp să te lipești de un zid ținîndu-ți respirația că și vedeai trecînd într-un freamăt de piele și aramă un cavaler înarmat... Și mai ce ? Privit din vîrful colinelor orașul Fez seamănă cu o revărsare de argint vechi curgînd peste argintiul întunecat al măslinilor. Orașul Fez sub culorile timpului, al uitării și rugăciunii. Fez la periferia unei lumi al cărei centru este tot el. Și mai ce ? Fez asemenea Pompeiului. Imagini, da, de oameni pioși, de femei purtînd pîinea și apa după moda antică ; și Roma, și iarăși Roma : știți, arhitectura romană se regăsește acolo intactă cu acoperișurile ei în terase, curțile interioare, fațadele pictate în albastru de cer în asfințit... Roma refugiată acolo în așteptarea unor noi redeșteptări ? Sau mai bine, mai bine, Roma ațipită, adormită, în sfîrșit pacificată ? Evadarea Romei între nalbe trandafirii și portocali în floare. Lunga zăbavă a Romei pe încîlcitele cărări ale ținutului... Henri rostind aceste vorbe s-a emoționat. Acum ezită. Ce era gata să adauge, Dumnezeule ? Două sau trei cuvinte, dar hippi îi termină gîndul : ale unui ținut predat lui Dumnezeu, nu-i așa ? Dă din cap. Asta e, da, asta e ceea ce nu îndrăznea să spună. Și totuși pămîntul acesta e cu adevărat ultimul loc unde l-ai mai putea întîlni pe Dumnezeu. Pretutindeni, în moschei, firește, dar și pe străzi, în magherniță, pretutindeni pe unde a văzut omul păstrînd tăcerea. Îi place liniștea din Maroc.

— Veniți de acolo ? E multă vreme de cînd n-am mai revăzut acele locuri. Cum mai stau lucrurile pe acolo ?

— Lucrurile ? Care lucruri ? Ah, da, sărăcia, firește, nivelul de viață, avîntul economic. Același discurs, me-

reu și mereu. Și asta e important. La fel de important cum ai întreba cota unui desen de Rembrandt. Așa ca să pari informat. Buna conștiință a unui Occident indopat, nu ? Ca și conversațiile despre țările subdezvoltate sau despre foamea în lume, în momentul cînd te așezi la masă ca să te ghiftuiești. Perfect. Apoi, dincolo de micul frison socialist sau liberal, asta îți permite să eviți esențialul, nu ? Poftim ? Nu sînteți de acord ? Ba nu, ba nu, milord, esențialul nu este crăpelnița. Este tăcerea. Permanența. Rugăciunea. Da, milord, ființa care perseverează întru ființă. Iată esențialul. Timpul abolit. Fervoarea credinței. Iată esențialul.

Hippi l-a prins pe Henri de încheietură. A vorbit cu forță. Ca un băiat iluminat. Esențialul, esențialul, ce rost are cuvîntul ? Nu-l stingherește ? De dimineață. Henri. încearcă să-l alunge. Și ce ar fi putut fi ? Tăcerea, permanența, rugăciunea ? Hotărît, individul e un iluminat. Cu siguranță. Mai nebun decît toți neburii. Dacă bunicul Barrault ar auzi balivernele astea... Cu el cel puțin puteai vorbi, discuta, puteai încerca să vezi limpede. Și, la urma urmei, pricăjitul ăsta cu tăcerea, rugăciunea și permanența lui de ce n-a rămas în Maroc ? E adevărat. De ce ?

Cu picioarele adunate sub el, hippi stă cu spatele sprijinit de portieră. Cîntă. O melodie veche, după cît pare. Cu fața aplecată pe chitară, nu dă semn c-ar fi auzit întrebarea lui Henri. De la un acord la altul, o melodie se încheagă, tremură, se pierde. Spumă de note, scînteieri de soare în fîntînile din Fez... De ce se întoarce ? De ce ? Ridică ochii, nu mai cîntă, îl privește pe Henri fără să-l vadă... O poveste lungă... Repetă : „E o poveste lungă", apoi reîncepe să cînte. Nu i se mai văd decît părul negru, umerii, o mînă alertă, degete de fîntînar : muzică, murmur de ape. Era la Tanger. Asta nu se poate întîmpla decît la Tanger. Într-o cîrciumă care se numea... Nu mai știe. Se intră ridicînd o perdea din mărgele colorate. Clinchet proaspăt, muzică a prospețimii. Înăuntru miroase a rumeguș ud și a bere călduță. Lîngă tejghea nu se află decît el. El ? Un oarecare Raoul. Un fel de dinozaur. Părul creț, barba pînă la ochi, păros, lăbos, fălcos. Un tip cum nu mai există astăzi.

Două sute de kilograme pe puțin. Un fenomen. Cunoscut în tot orașul Tanger și chiar prin împrejurimi. Veneau de foarte departe ca să-l asculte, istorisindu-și întîmplările. Pentru că dinozaurul vorbea. Și chiar cu destul talent. Un fel de înțelept, de sfînt, sau de nebun, sub forma lui de dinozaur, dacă vă puteți imagina ceea ce vă spun. Forța oarbă și tandrețea ca un dar. Și vă spun : cine nu i-a văzut o singură dată privirea nu va ști niciodată ce este tandrețea. O privire amuzată, curioasă, mobilă și care, de la ironia șfichiuitoare la glumă, îți cîntărește un tip și lunecă, lunecă pînă o dă pe partea prieteniei... Două, trei note grave pentru... Poftim ? A, da, de ce s-a întors ? Din cauza lui Raoul, firește. În seara aceea, Raoul avea o cămașă verde ca mărul. Țipătoare. Mînecile suflecate, brațe păroase, ștergea paharele. Cîrciuma era goală. Se apropia ora închiderii. Și el, hippi, într-un colț, ca un tîmpit, aștepta. Ce ? Nu știa ce. Să-l dea afară. O seară idioată. Ca atîtea altele. Cu discuții nesfîrșite, cu afirmații stupide, dezgustul, ce mai ! Dezgustul pentru prostia lui, pentru prostia altora și pentru că descoperi pînă la urmă că orice ai face ești prins ca un șobolan... Două, trei note ascuțite pentru... Poftim ? A. da, de ce s-a întors ? Bun, i-a mai spus-o : din cauza dinozaurului care, terminînd de șters paharele, a ocolit tejgheaua și, rostogolindu-se pe labele lui scurte, cu burta înainte s-a așezat în fața lui. N-avea nevoie dinozaurul să întrebe ce și cum, n-avea deloc nevoie. O singură privire și a înțeles totul, tata, mama, kiki, toată istoria, fuga, pînă la cîrciuma lui cu miros de rumegus muiat și bere călduță. Nu a fost nevoie să-i fac nici o descriere. A înțeles totul pe loc. Și s-a apucat să-mi sounâ o întîmplare. Așa ca pe un fleac. O întîmplare. Numai pentru el singur...

Mașina miroase a rumegus muiat, a bere călduță. Raoul este un camarad agreabil, cu barba lui creață, părul ondulat și cămașa lui cea verde măr. „Ascultă la mine", zice. Vocea e dulce. O voce care freamătă în același timp de dorințe și de mînie. O voce care seamănă întîmplării pe care o povestește : aceea a unui om care se trezește dimineața cu o întrebare în cap : „Ce este

viața ?“ Întrebarea îl obsedează tot timpul cît își face toaleta, fără să-i găsească un răspuns. E destul de bine dispus. O întrebare de felul acesta care survine în momentul trezirii, nu are o natură ușor barocă ? „Ce e viața ? Ce e viața ?“ Ea putea fi cîntată sau oricum, fredonată. Cu haina pe umăr, aproape alergînd, coboară din casă. Portăreasa era în curte. Un soare nou și proaspăt lumina pavajul pe care-l spăla. „Doamnă, doamnă, ați putea să-mi spuneți și mie ce este viața ?“ Și se oprește în fața ei, făcînd o piruetă. Portăreasa îl privește, sprijinită de măturoi și exclamă : „Viața ? Viața ? Nu prea e veselă“, după care-și continuă treaba. Un nor trece peste soare în această clipă, cum se întîmplă adesea în aprilie. Strada devine brusc cenușie. Omul nostru nu mai are chef să-și dea aere de puștan de douăzeci de ani. Coborîse scările în goană și era cît pe aci să i se taie respirația ; cu haina pe umăr, și-a adus aminte că-i e cam răcoare. Se îmbracă, încetinește pasul. Iată-l devenit rezonabil. Ajungînd la birou arborează aerul lui de toate zilele. A fost de ajuns o portăreasă și un nor ca să-l facă morocănos. Zice „mneața“ tîrîind picioarele. Dar întrebarea n-a dispărut. Dimpotrivă. Îi stă aninată în minte. „Ce este viața ? Ce este viața ?“ Un refren neplăcut, într-un fel, o idee fixă. Și a început : „Ce este viața, domnule Paul ?“, îl întreabă pe șeful său de birou. Acesta îl privește interzis, înghite puțină salivă, urcă și coboară mărul lui Adam, enorm, și exclamă : „Viața, dragul meu înseamnă să te bați, să învingi, să i-o iei înainte, ce știu eu ?“ Șeful de birou se enervase și dăduse drumul unor enormități, dintre cele pe care nu ți le mărturisești decît în puterea nopții și pe care regreți că le-ai rostit, atît de mult ți se pare, după ce le-ai spus, că ele îți dezvăluie insuficientele. De emoție, mărul lui Adam a tremurat de cîteva ori. Blînd și trist. Omul nostru — să-i spunem Henri pentru comoditatea povestirii — n-a putut suporta spectacolul atît de tulburător și de ridicol în același timp. Pretextînd niște scuze oarecare a plecat în toiul unei dimineți de aprilie, lăsîndu-și șeful complet dezorientat...

A plecat ? De parcă ai avea unde să pleci ? Împins de curiozitate, prizonier al întrebării lui, a străbătut

străzi, bulevarde, chestionînd pe unii şi pe alţii : „Ce este viaţa, spuneţi-mi, ce este viaţa ?" Nici un răspuns nu l-a mulţumit. Toate răspunsurile nu erau decît o harababură. O harababură de deziluzii, de iluzii, de ranchiune sau fervori. Răspunsuri sub formă de vis sau de coşmar. Foarte repede le-a catalogat drept răspunsuri de capete mici, de genul : „Ei, bine, viaţa înseamnă amor..." Şi aşa a putut să-şi alcătuiască un catalog de capete mici : haleala, amorul numit mai sus, distracţia, scandalul, motocicleta, muzica pop... Prin ce cartiere nu rătăcise, Dumnezeule ? Numai că răspunsurile nu erau mai bune în cartierele frumoase, cu excepţia vocabularului şi a accentului. Gastronomia, erotismul, plăcerile. Clubul Mediteranean formau esenţialul vieţii.

Din străzi în bulevarde, Henri s-a trezit la Havre. Un vapor pleca spre America. S-a îmbarcat. Cu gura parcă plină de pietre pronunţă : „The american way of life". După aceste cuvinte, pe care francezii nu le traduc pentru a nu deveni ridicoli, s-a ştiut că vorbeşte americana. I-a fost facilitată astfel sosirea la New York unde, de la un drugstor la o bancă, şi-a reluat refrenul. Majorităţii interlocutorilor le păru exotic. Pentru mulţi, Henri reprezenta gentileţea franceză, mai mult, fantezia Parisului, i se surîdea, se străduiau să-i dea răspunsuri mulţumitoare, pe scurt, erau amabili. Aşa că nu putea să se plîngă de primirea care i se făcuse. Dar în privinţa răspunsurilor, era o cu totul altă poveste. E adevărat că întrebarea şi el însuşi deveneau din ce în ce mai exigenţi. Întrebînd mereu pe fiecare : „Ce este viaţa ? Ce este viaţa ?" devii firește, prin forţa lucrurilor, mai dificil. Nu că ai fi fost mai ştiutor la al miilea sau la al zecemiilea răspuns decît la primul, ci pentru că în cele din urmă îşi făcuse despre el o idee foarte înaltă sau, cel puţin, despre rolul lui. Căci, într-adevăr, nu e puţin lucru să te dedici unei cauze atît de nobile...

Într-o bună zi, Henri simţi o uşoară descurajare. Pentru că, tot învîrtindu-se prin New York, se trezise la punctul de plecare, adică pe chei. Broadway şi 5 Avenue nu mai aveau pentru el nici un secret ca şi Harlemul sau Greenwich Village. Întîlnise bancheri şi pictori, drogaţi şi asasini şi chiar o fecioară. Învăţase că

viaţa, că viaţa, că viaţa... Ce mai contează ? Fiecare îi răspunsese conform cu ocupaţia lui. „Viaţa, îi zise bancherul înseamnă bani. — Nu, îi zise pictorul, înseamnă artă. — Nu, îi zise drogatul, înseamnă călătorie. — Nu, îi zise asasinul, înseamnă moarte.“ Avea, într-adevăr, de ce să se descurajeze. Numai fecioara avusese un cuvînt frumos de spus, plin de candoare şi inocenţă. Între două bătăi de gene, ea îi declară : „Viaţa înseamnă viaţă“. Se putea spune că bucla se închisese. Henri clătina din cap cînd un bătrîn se apropie de el. Apa clipocea lovindu-se de chei şi mirosea urît. Bătrînul îi zise : „Trebuie să te obişnuieşti. La vîrsta dumitale, eu mai prindeam ceva peşte pe aici...“ Din fericire, n-a adăugat : „Asta-i viaţa !“ cum se face uneori prosteşte cînd îţi lipsesc argumente. Numai că, exact în acest moment, New York-ul mirosea urît şi mirosul îi invadă toate gîndurile. Din ce în ce mai trist, clătina necontenit din cap şi suspina adînc. Trezindu-se din vechiul lui vis, plin de amărăciune, omul realiză în sfîrşit că tovarăşul de alături poartă în el un mare chin. Îl făcu să vorbească, află de nebuneasca lui întreprindere, surîse aflînd că bucla se închisese atît de ciudat şi-i dădu adresa unui prieten care, îi zise el, „ar putea să te ajute“.

Prietenul locuia într-o cocioabă cum nu se poate mai mizeră, între două docuri. Putoarea era şi mai insuportabilă decît lîngă chei. Îl găsi înconjurat de un vraf de cartoane, jurnale, bucăţi de hîrtie şi cîrpe. Din toată fiinţa lui, nu i se vedeau decît ochii care străluceau în penumbra cabanei şi care păreau s-o lumineze, atît de tare străluceau. Obişnuindu-se încetul cu încetul cu murdăria, cu negreala pereţilor, Henri, avu impresia că privirea aceasta îl fixa necontenit, lărgindu-se, crescînd, aruncînd asupra a tot ce se afla împrejur o lumină vie şi parcă ireală. Nu fu mirat deloc aflînd din gura acestui ciudat pustnic că trebuia să traverseze mările, să alerge în Tibet unde, dacă mai trăia încă — un pustnic — unul adevărat de data asta — ar putea să-i dea un răspuns definitiv la întrebarea lui.

Henri se ridică şi părăsi cabana de-a-ndăratelea, făcînd mii de plecăciuni de mulţumire pentru o asemenea veste. Căzu astfel într-o pubelă de unde nu putu ieşi

decît cu mare greutate, după o luptă înverşunată împotriva murdăriilor de tot felul, rămăşiţe ale unor mese luxoase (mirosea a homar) şi cotoare de varză (care proveneau evident din bucătării mai modeste). Urmat de aceste mirosuri la care se rezuma o societate incapabilă să-i răspundă la întrebarea lui, se îmbarcă pe un vas de o naţionalitate îndoielnică. Mirosurile îi serviră drept identitate şi căpitanul îl porecli „Occidentalul" şi-l lăsă în pace.

Cum a fost traversarea nimeni nu va şti niciodată. Propriu-zis, pentru Occidental, n-a existat nici o traversare pentru că, neluînd în seamă necontenita reînnoire a mării şi a cerului, a zilelor şi nopţilor, îşi cultiva întrebarea rostind-o în fiecare clipă. Nu se putea spune că se întreba pe sine : dialoga mai degrabă cu o întrebare care-i devenise cu timpul o veritabilă însoţitoare şi nu ne este interzis să gîndim că dacă, din întîmplare, un răspuns i-ar fi rezolvat întrebarea, n-ar fi fost cuprins de cea mai neagră disperare. Se plimba pe punte, intra în cabine, repetîndu-şi întrebarea şi viaţa lui se desfăşura urmînd o lungă şi patetică bîlbîială. Îl credeau cam nebun, dar blîndeţea care o purta pe chip emoţiona. Îşi lăsase barbă pe care bura mării i-o albise, în timp ce ochii, martori ai unui film interior, îi devorau toată faţa. Era frumos şi, dacă ar fi avut ocazia să se vadă într-o oglindă sau să-şi aducă aminte de omul comun care fusese la Paris, s-ar fi găsit atît de schimbat că nu s-ar mai fi recunoscut. „Ce este viaţa ? Ce este viaţa ?" Chiar sensul întrebării lui pe care o repeta ca pe o incantaţie nu era inteligibil decît pentru el. Dacă se întîmpla s-o pună cuiva, o făcea atît de precipitat şi confuz că abia se auzeau cîteva sunete articulate. De la o zi la alta, cît a ţinut traversarea, Occidentalul îşi pierdea obişnuinţa vorbirii pe seama unui cuvînt esenţial pe care nu-l mai putea comunica celorlalţi pasageri şi nici chiar căpitanului.

În această stare debarcă în India. Nu văzu mizeria, nici morţii de noapte care umpleau trotuarele. Nu văzu fumegînd rugurile cu miros de grăsime, nici un popor adorator şi tăcut spălîndu-se în Gange la răsăritul soarelui, în timp ce fluviul se metamorfoza într-o revăr-

sare de aur. Nu văzu nimic. Mergea din ce în ce mai zidit în el, aproape fericit că se afla într-o ţară unde nimeni nu-l asculta. Mergea, bîiguind, bolborosind, implorînd : „Ce este viaţa ? Ce este viaţa ?“ Nu-l interesau satele pe unde trecea, cu tente de trandafiriu la apusul soarelui. Nu-l interesa că sacrul ţîşnea la fiecare pas din oroarea cea mai de nedescris. Îndoit sub vînturile calde ale febrei, redus la propria lui umbră, întinzînd necontenit un deget profetic, repeta întruna : „Ce este viaţa ? Ce este viaţa ?“ Aproape tîrîndu-se, a ajuns în satul acela din Tibet, unde i se spusese că un pustnic i-ar putea da un răspuns folositor la întrebarea lui.

Printr-un noroc, pustnicul mai trăia. Îl ascultă, descîlci cu greu ce vroia să spună şi înţelegînd, în cele din urmă, că Occidentalul străbătuse lumea şi ajunsese pînă la el împins de dorinţa de a şti ce este viaţa, îi ceru trei zile şi trei nopţi de reflecţie.

Trei zile şi trei nopţi e mult. Curios, Occidentalul se simţi golit. Trăise pînă acum într-o permenentă stare de exaltare. Întîlnise pustnicul şi acesta îl neliniştise şi mai mult cerîndu-i un timp de meditaţie înainte de a-i răspunde (contrar tuturor celor pe care-i întrebase pînă atunci). Era foarte frig. Probabil că era toamnă. Un vînt năpraznic răscolea văile, învăluia crestele în nori de zăpadă şi, coborînd cu toată viteza, încărcat de gheaţă şi de groază, se lovea de acoperişurile satului, într-o vijelie de o violenţă neobişnuită.

Occidentalul dîrdîia. Ghemuit într-un colţ al camerei în care pustnicul se ruga, tremura necontenit din dinţi. Dar nu atît din pricina frigului cît din pricina unei profunde deznădejdi. Occidentalul tăcea. De cînd întrebarea îi ocupa întreaga minte, îşi pierduse încetul cu încetul obiceiul de a vorbi. Acum, că-i transmisese pustnicului întrebarea, în el se făcuse gol şi simţea cum în el cobora tot mai adînc o cumplită năuceală din oră în oră. Tremura, de groază. Tremura, conştient de nebunia care urca în el, încetul cu încetul. Nebun de amărăciune, cum poate deveni un bărbat pe care-l părăseşte o femeie iubită. Întrebarea lui era chiar această femeie. Occidentalul trăise o minunată poveste de dragoste. Şi acum nu mai ştia prea bine de ce se afla în această încăpere care

semăna atît de bine cu coliba puturoasă de la New York și nici de ce se ruga pustnicul... Într-a treia zi, pustnicul își încheie meditația și-i făcu semn să se apropie :

— Pot în sfîrșit să răspund la întrebarea ta. M-ai întrebat ce este viața, nu ? Ei bine, am să-ți răspund : viața este un fluviu foarte adînc.

Occidentalul se ridică încet, în obraji îi apăru un pic de roșeață. Ochii lui se luminară și izbucni în rîs. Pustnicul îl privi uimit cum se agita, zvîrlindu-și brațele în toate părțile, rîzînd, rîzînd, rîzînd. În cele din urmă, profitînd de o ușoară acalmie a crizei de demență, exclamă pe un ton absolut inocent :

— De ce rîzi ? Oare nu e așa ?

10

DRUMUL (II)

— Curistule ! Imbecilule ! Ticălosule !

Henri se înecă de tuse. Tot țipînd își irită gîtul. E frig. Hippi, cu djellaba lui în dungi, cu poalele bătîndu-i călcîiele, cu chitara și gluga pe spate dispăruse la cotul drumului. Mercedesul s-a oprit la marginea drumului.

— Fir-ai al naibii de imbecil ! De cretin !

Portbagajul mașinii e deschis. Henri se apropie de parapetul de piatră, se apleacă și parcurge cu privirea panta abruptă coborînd pînă la torent. În lumina cenușie, deslușește învolburări de albeață între stîncile ude. E frig. Abia dacă aude zgomotul apelor. După țipetele lui, repede înăbușite, un fel de liniște pare să înțepenească lumea. Să fie promisiunea zăpezii ? sau a umezelii ? Probabil că n-a fost auzit la mai mult de douăzeci de metri. A strigat din toate puterile, ca pentru el singur. Printre dinți de data asta, exclamă : Ticălosul ! Ticălos sfrijit ! Străbate cu privirea din nou

panta : arbuști prăpădiți de crengile cărora atîrnă hîrtii uleioase, cîteva pietre pe jumătate desfundate, pe scurt, cenușiu, cenușiu verzui, și pămîntul murdar și negru. Ceva care ar fi semănat morții, dacă n-ar fi fost apa vie, jos, în adîncuri...

Se înfioară. Ar trebui să se ducă să-și ia paltonul. Mașina e la doi pași. Dar nu, rămîne acolo cu mîinile în buzunarele pantalonului, cu gulerul vestonului ridicat. Aude motorul funcționînd. Nu avusese timp să-l oprească. Totul se petrecuse atît de repede. Dacă și-ar fi putut imagina așa ceva... Ce întîmplare, într-adevăr !

Sub pașii lui, prundișul scrîșnește. O piatră se rostogolește. O urmărește din ochi. În locul acela parapetul e spart. Ricoșează, sare, trăgînd după ea cîteva pietricele. Nu era momentul să aluneci. Piatra ajunsese jos în torent. Se apleacă înainte. N-o auzise lovind apa. Prăpastia îi provoacă ameteli. Digestia, frigul, mînia, nu știe ce-i dă senzația că-și pierde echilibrul. I se face brusc frig. Cui i-ar veni ideea să-l caute într-un loc atît de sălbatic dacă ar cădea ? Mașina, firește, mașina ar fi un indiciu sigur. Și, fără îndoială, că se vor întreba asupra motivelor actului său. Pentru că le trebuie motive, motive temeinice. Ce noroc pentru jurnale ! „Sinuciderea unui notar". Un titlu excelent. Parcă-l vede aievea. Cu caractere groase, pe trei coloane cel puțin. Și totul numai pentru că ar fi alunecat pe o piatră rotundă sau din pricina disputei cu hippi. Dar nimeni n-ar ști nimic. Și ipotezele ar curge gîrlă : afacere de moravuri, firește, pentru a se da greutate. Mutrele lacome ale vilmontezilor și rumoarea... Ca și fetele cu același nume, rumoarea este publică. „Al naibii și Henri ăsta ! Cine ar fi crezut ? Cu un hippi ? Nu-i de mirare că și-a trimis nevasta la munte. Ca să fie liber, poftim..." Și aceeași poveste reluată în diferite moduri, dezvăluindu-l ca pe un notar libertin, chefliu pierdut, omul dracului. S-ar amesteca și politica. Dreapta l-ar denunța în numele virtuții, stînga ar ataca bogăția. L-ar fi plîns cineva ? Maică-sa ? Marie-Laure ? L-ar fi apărat ? Ce voce s-ar fi ridicat o dată măcar, o singură dată, împotriva acestei campanii de calomnii ? Vocea lui André ? Să trăiești patruzeci de ani și să nu fii sigur de nici un om ! E

adevărat că totul ar fi împotriva lui. Se va face o anchetă. Poliția ar căuta, ar scotoci, ar descoperi. Ce ? Totul, ce naiba ! Există pe lumea asta un singur cetățean deasupra oricărei bănuieli ? Ce talmeș-balmeș ar mai fi... Zi după zi, jurnalele locale ar fi pline de informații : caracterul lui bizar, nostalgiile lui, bruștele lui accese de anarhism, partuzzele în trei sau patru, faimoasa noapte în care Delphine, cuprinsă de furie îi sfîșiase tablourile și răsturnase vitrinele, înainte de a fi condusă la hotel unde decedase în urma unei doze foarte puternice de barbiturice. Cine îi întinsese zîmbind tubul de comprimate ? Știe ea poliția să deschidă un dosar. Și averea ? Și tablourile ? Obiectele prețioase ? Și cărțile rare ? Un notar deține multe secrete și poate profita de ele. Cine deci, surîzînd, a știut să profite ? Poliția știe să facă actele și minutele din biroul lui de notariat să vorbească. Poliția, poliția, o plagă infectă... Totul ar fi consemnat, catalogat, analizat : cel mai mic gest, cea mai mică declarație. Vilmont ar fi surprins, apoi uimit. În cele din urmă nimeni nu l-ar mai recunoaște. Ce importanță ar mai avea ? Dincolo de caricatura pe care i-o vor face, fiecare — prieten sau dușman — i-ar recunoaște gustul pentru calomnie, bîrfă, denunț. Și de ce nu ? Reușita lui era o jignire pentru mulți. Și jignirea ar deveni și mai mare cînd se va ști pe ce fond sufletesc s-a edificat. Învinsul, solitarul, după vechea lege, nu merită nici o privire. Or, el trăise ca un solitar și moartea lui ar fi făcut din el un învins. De ce să viseze ? De ce să-și facă iluzii ? Nimeni nu avea atîta curaj și abnegație pentru a-i apăra memoria. Pe scurt, el nu va mai fi decît un cadavru umflat de apă, putrezind, mucegăind, pe care l-ar fi ridicat din fundul torentului, în scrîșnetul unor scripeți...

Cu privirea, pentru ultima oară, a refăcut traiectul pe care l-a urmat gamela. Hippi îl ținea de încheietură. El i-a balansat brațul și a desfăcut mîna. Ticălosul, ticălos sfrijit ! Gamela s-a învîrtit, s-a ridicat deasupra arbuștilor înghesuiți în buza prăpastiei, s-a izbit de prima stîncă, la jumătatea pantei ; a făcut un salt, s-a lovit de un tufiș care i-a frînat cursa și s-a zdrobit de

o masă stîncoasă, înainte de a se rostogoli, pierzîndu-se într-un vîrtej de apă...

Frigul e pătrunzător, nu, umed — din cauza torentului. Henri ridică din umeri. Pătrunzător, frigul ? Vorbă să fie, nimic nu merită astăzi acest calificativ — pătrunzător, viu, puternic... Totul e fleaşcă, dimpotrivă, după imaginea acestui timp care, de dimineaţă, nu se hotărăşte dacă să plouă sau să ningă. Un timp care nu seamănă a nimic, încărcat de nori care se pierd încet şi se topesc într-un fel de lumină ceţoasă, în timp ce pămîntul şi cerul, Henri îşi dă seama într-o clipă, par să se unească, lichide, spongioase, cenuşii, verzui ca muşchiul, ca putreziciunea, ca moartea.

Trecînd, închide portbagajul. Ticălosul... Drumul e pustiu. Trînteşte portiera. Brusca moliciune ; moliciunea formelor, a catifelei, a culorilor... Şi mînia lui se ostoieşte. La ce bun, la urma urmei ? De ce s-ar înverşuna ? Pentru fiinţe, lucruri... Ca să iubească ar trebui mai întîi să se stimeze pe el însuşi. Mîngîie volanul. Tablourile, poate, ediţiile lui rare l-ar mai putea pasiona, dar mai mult pentru că ele reprezintă o civilizaţie pierdută decît ceea ce trezesc în el. Linii curbe, linii rotunjite, liniile dulci şi moi ale interiorului : totul invită la înţelegere, aceea care te fereşte să ai curaj. Numai că el dezaprobă, nu, deplînge, videan, gestul pe care l-a făcut hippi şi pe care el l-ar califica drept un gest smintit, asta e, gest de smintit mai degrabă decît de nebun, şi chiar un gest lipsit de minte, iată, un gest lipsit de minte mai degrabă decît un gest smintit, pentru că la fel de bine îşi interzice să judece. Nu s-au inventat în ultimul sfert al acestui veac toate înţelegerile, nu s-au admis toate justificările, nu s-au permis toate scuzele ?

Clatină uşor din cap, cum făcea altădată cînd nu înţelegea sau cînd îl învinovăţeau de ceva. Avea un fel de a zice nu întorcîndu-şi capul de la dreapta la stînga şi de la stînga la dreapta. Nu, nu înţelegea ; nu, nu era de vină. Şi încăpăţînarea de care dă dovadă e pe măsura răului din el. Pentru că, în sfîrşit, de cît timp este obligat, i se cere, i se impune să treacă drept un ticălos ? De cît timp se refugiase în contemplarea tablourilor lui ? De cît timp chiar dragostea lui pentru artă e

considerată drept o infamie ? Banul, mereu banul ! şi, în cele din urmă, ascunzînd admiraţia, remarca plină de fiere : „Ia spune dragul meu, Hartung-ul acela al tău trebuie să te fi costat foarte scump ?“ Dacă ar fi ştiut, nemernicii, că tocmai pînza aceea o achiziţionase nu pentru valoarea ei pe piaţă, ci pentru că exprima pentru el, tristeţea, disperarea, şi chiar deznădejdea. Albastrul, albastrul închis profund al acestei pînze, înseamnă noaptea, tăcerea, singurătatea, pe scurt, îl reprezintă pe el, da, pe el ; în punctul fiinţei lui, negată şi renegată cu mari haşurări negre. Un tablou-reflex, într-un fel... Ca André, ca Jean — ca toţi cei din generaţia lui — îi place să precizeze : „numai să fie dotaţi cu puţină sensibilitate“ —, n-a trăit decît prin procură, înghesuit între o epopee din care n-au mai rămas decît minciunile şi o apocalipsă necontenit promisă din şase în şase luni. Pretutindeni nu sînt decît reflexe, nimic decît reflexe înlocuind orice realitate : tablouri-reflexe, profesii reflexe, soţie reflex, între care, sfîşiat, multiplicat, risipit, se străduieşte să menţină o aparenţă de identitate, cultivînd cîteva nostalgii ; reflexe peste tot, pînă la cerul şi pămîntul, aici de faţă, care-şi amestecă culorile lor cenuşii, pînă la gamela asta, ultimul reflex al unei epopei aruncat de hippi în vîltoare... Dacă ar fi ştiut !

Mercedes-ul înainta foarte sigur pe el. Ce-şi spuneau ? Despre ce vorbeau ? A, da, despre lume ! Oare în momentul în care hippi evoca oraşul Tanger, cîrciuma, pe Raoul dinozaurul, să-i fi dezvăluit el prezenţa gamelei în portbagajul maşinii ? Atunci să fi exclamat : „Ce este viaţa ? Ei bine, am să ţi-o spun eu. E o gamelă ruginită...“ Frumos spus, nu ? Dar nu, lucrurile nu s-au petrecut aşa. Izbucnirea s-a produs mai tîrziu. Cîte nu şi-au povestit ! Lui îi plăcuse întîmplarea de la Erfud, noaptea la Erfud. Ce plăcut tovarăş de călătorie, băiatul acesta ! Cu el, mai ales pe această porţiune de drum, ar fi putut ajunge la capătul lumii. Era de ajuns să-l asculte cîntînd, scoţînd cîteva note, — brusca impresie de apă ; revărsare de apă proaspătă într-un bazin albăstrui, vara — în timp ce vocea lui devenea mai gravă. Ce spunea, Dumnezeule ? Ce spunea ? Cuvintele invadau maşina, îl legănau pe Henri care se lăsa în voia unui

vis de digestie, iar hippi pentru a zecea oară repeta că el se întorcea, că se săturase de călătorii, Franța, Spania, Maroc... „În căutarea, în căutarea înțelegeți?" și Henri nu înțelegea dacă spune „în căutarea" sau „anchetarea", și celălalt rîdea, rîdea cu un rîs acru, insuportabil și adăuga, lugubru : „Tata nu mi-a mărturisit motivele supraviețuirii lui. Și nici mama..." Și tranc ! pișca o coardă de chitară ! Nostim, într-adevăr ! Ce povestea ? Drumuri, halte, mașini, multe mașini și automobiliști ; atîția automobiliști că nu se mai putea descurca, confundați în amintirea lui, reduși la un singur discurs : „Ei, sînteți un hippi ? Frumoasă viață, ce mai ! Fete, fete, fete..." Repetau toți același lucru, cu aceleași rîsete, cu aceleași gesturi, cu aceleași priviri. Voiau să știe : „După cîte se spun, vă cam amestecați ? o mare partuză, ei ?" Prindeau curaj, se invitau și ei pentru o seară : „Ia zi, nu mai sînt chiar atît de tînăr, am patruzeci de ani, dar oricum nu sînt încă bătrîn". Și o luau de la capăt : „Fete, fete, fete..." cu ochii umezi, cu buzele umede, ticăloșii, visînd, iscodind, imaginîndu-și... La început, le vorbea ; înfocat, plin de entuziasm, ca un hippi începător ce era. „De ce trăiți ?" îl întreba el ! Nostim, nu ? Și altele de același gen : „Bun, și dumneavoastră ? Ce căutați ?" își aducea indexul la tîmplă și se concentra rapid numai asupra mașinii, automobilului, dubei sau tirului lor : viteză, accelerație, consum, direcție și întotdeauna era cea mai frumoasă, cea mai bună, cea mai maniabilă. Și tranc ! un acord de chitară ! Ce spunea ! Tîmpiții ! Zicea : „Tîmpiții !" înainte de a striga : „Nevastă, copii, viață, nimic, mă înțelegeți ? Nici un cuvînt ! Mașina și iar mașina, ca și tata !" Și repeta urlînd : „Tîmpiții !" Henri accelera, claxona, profita de drumul drept ca să treacă de pe dreapta pe stînga și de pe stînga pe dreapta. Ce nebunie ! Din cînd în cînd, întîlneau o mașină sau depășeau cîte o mașină, și izbucneau în rîs, văzînd fețele pasagerilor : frica, neînțelegerea, reprosul, mînia... Cu o singură voce, Henri și hippi exclamau : „Tîmpiții !" și tranc ! un acord de chitară și tranc ! un claxon ! Făceau zgomot care mai de care și Mercedes-ul lansat cu toată viteza devenea un fel de cutie de rezonanță, înafară ca și înăuntru, perturbînd

liniștea lumii. Se apucaseră chiar de cîntat. Ce ? „Ça ira, ça ira" cîntecul revoluționar. Nu în onoarea lui Mirabeau, nici a toboșarului din Arcole, ci pentru că se puteau acompania de claxon și de chitară. Un „Ça ira" bine scandat dinlăuntru ca și din afară. Și, în spatele geamurilor mașinilor pe care le întîlneau, fețele se schimbau de teamă, de năuceală, de reproș și chiar de mînie. Apoi se făcea liniște. Hippi îi povestise noaptea lui la Erfud. Nu, mai întîi i-a vorbit despre ochii mamei lui. Ochi făcuți să se minuneze și din care orice miracol era exclus... Ce tandrețe, așa deodată și mărturisirea : „Aveau să-mi servească cel puțin la un lucru : să mă trimită la întîlnire cu sărăcia, cu nepăsarea, cu marele Sud..." Henri oprise mașina în afara carosabilului.

— Ce faceți ?

— Te ascult !

Și Mercedes-ul a devenit oaza din Erfud, unde, în fiecare noapte, ploile de stele răcoreau deșertul. Acolo într-adevăr, se poate vorbi despre îngeri, de Azrael, fără să surîzi. Acolo se fumează kif cot la cot cu Dumnezeu și din mijlocul tăcerii se aud muzici ciudate. Acolo cel puțin nu mai e nevoie să-i întrebi pe oameni de ce trăiesc.

Vocea băiatului devenise surdă. Abia dacă murmura. Trebuia să-ți ascuți bine auzul ca să înțelegi ce spune. Henri bănuia că e vorba despre un bătrîn orb îmbrăcat într-o djellaba de bumbac negru care stătea în picioare cu fața către deșert, în timp ce soarele apunea într-o nesfîrșită întindere de dune înflăcărate. Orbul celebra noaptea și, fără ca o singură fibră să tresară pe fața lui la apropierea băiatului, hippi, l-a întrebat : „De ce ai venit — Ca să aflu... — Vino", i-a zis orbul. Și în noaptea aceea fu o mare sărbătoare cu gust de ceai de mentă, cu berbec fript, pui cu lămîie, lapte de măgăriță, și portocale. În noaptea aceea, oamenii deșertului s-au topit în istorisiri, povești și fabule. Brusc s-a făcut o mare tăcere. Prin ușă, hippi a zărit grădina interioară albindu-se. Gazda lui auzise zorile apropiindu-se. Hippi zise atunci : „Trebuie să plec. — Fie după voința ta, îi răspunse orbul. Totuși, mai rămîi o clipă", și în acest mo-

ment îi răspunse la întrebarea pusă în ajunul serii trecute, povestindu-i istoria aceluia care sosise în casă, răvășit de o mare febră. Delira. Era absolut evident că se afla la capătul vieții. Mîinile îi tremurau. După o noapte agitată, îl prinsese de încheietura mîinilor pe orb, îl forțase să se aplece spre el și rostind dintr-o singură suflare : „Tu, orbule care vezi totul, ce vezi acum ? — Viața ! — Rîzi de mine ? Sînt pe moarte". Și muri în clipa următoare. Cînd i-au închis ochii, bătrînul orb și-a trecut mîna peste buzele călătorului și a înțeles că murise surîzînd... Culorile invadaseră grădina, toate nuanțele de trandafiriu, de alb, de verde. Trebuia să plece. Hippi se ridică, gazda lui dormea sau surîdea. Nu mai avea importanță. Așa se petrecuse noaptea de la Erfud.

Noaptea de la Erfud, noaptea de la Erfud... Dacă nu pornește imediat o să-l apuce noaptea pe drum. Dă din umeri și ambreiază. Mașina părăsește acostamentul și se lansează. Și iată, din nou, drumul : tăcerea, o lunecare printre arbori care pare a fi viteza. Dacă totul merge bine, va fi la B. în jurul orei cinci. Numai să nu dea de zăpadă pe drum...

Îi place să traverseze aceste peisaje încremenite. Își iubește propria lui neclintire, în timp ce singura mișcare perceptibilă, nori uriași înnodați în frînghii se răsfrîng în parbriz. Nimic nu se mișcă în interiorul vitezei, nimic nu trăiește. E numai o așteptare. Curînd va ajunge la Sistéron — fredonează, „La Sistéron, unde bunica Barrault venea să-și cumpere zece coți de panglică de Bâle..." și, odată ieșit din oraș, intră în necunoscut. „Sistéron, poarta Provensei". O afirmă pliantele turistice și istoria. Trecînd de această poartă, va ieși din triunghiul sacru, atît de drag bunicului Barrault și se va înfunda în ceea ce se cheamă pămînturi necunoscute. Ce expediție ! Și toate numai pentru a găsi zăpada și pe bătrînul lui preot... Ce-i va spune acestui om atît de drag ? Îi va vorbi despre această zi ? Despre mama lui ? De Jeanjean ? De bătrînul profesor ? Despre viziunile de dimineață ? Despre hangiu ? Despre hippi care i-a aruncat gamela peste parapet ? Despre acel hippi care-l făcea imbecil bătrîn ? Nu, firește, dacă ar fi știut...

Așa că e greșeala lui. Nevoia asta a lui de a se spovedi, de a-și dezvălui secretele, sub pretextul că-și deschidea inima ; felul lui de a spune, mîncînd din timiditate cuvintele : „Confidență pentru confidență" ; felul lui de a se despuia de esențial, fără ca interlocutorul său să fie cu adevărat avertizat ; pe scurt a cedat din nou la acea „dezrădăcinare a sufletului" cum zicea doamna văduvă Barrault, cu o ușoară strîngere de inimă care precede confesiunile adevărate. Există în el o dorință nestinsă de a fi recunoscut, nu pentru ceea ce face, nu pentru ceea ce are, ci pentru ceea ce este. Totul începe de obicei printr-un banal, „da, sînt bogat ; nu, nu sînt bogat", punîndu-l pe confident în încurcătură. Lui Henri i-ar fi plăcut să pornească împreună în căutarea adevăratului său chip, să i se ridice măștile, una cîte una, aceea de notar ca și aceea de amator de artă. Maică-sa ar lua-o drept o nerușinare. De ce nu ? Marie-Laure ar vedea aici rezultatele unei educații. De ce nu ? André, marca unui secol. De ce nu ?

În momentul confidenței, o căldură plăcută se instala în el, ca o ploaie proaspătă care ar cădea în jurul lui, în stropi de lumină ; foșnet de ape, notele, notele scurte ale chitarei... Era bine. A vorbi despre dragoste după ce ai făcut dragoste e ca și cum ai mai face. A vorbi despre mîncare după o masă bogată e ca și cum ai mai mînca încă o dată. Lui Henri îi place să-și prelungească astfel timpul plăcerilor. Parcă se aude și acum. Se lansase într-un lung comentariu în care defilau meniurile memorabile, de la primele prînzuri vînătorești unde s-au servit o sută de feluri de vînat, pregătite într-o sută de feluri, pînă la prînzul de la Mirabeau. El vorbea, hippi cînta, mașina îi purta. Nebun ce era ! nu înțelegea că muzica îl excludea încetul cu încetul, îl închidea în singurătatea lui. Fiecare notă era mai rea decît un hohot de rîs sau decît o insultă, abia acum descoperă. „Haleala, haleala !" lălăia hippi pe o arie la întîmplare și el, biet nebun, continua să evoce, să multiplice felurile de mîncare, să-și pună în scenă fantasmagoriile.

Încetinea, se întorcea pe jumătate : „Burta flămîndă n-are urechi. Dar eu vă ascult, vă suport. Sînt virtu-

ţile unui prinz bogat şi nu haleală cum zici dumneata". Şi adăugase ceea ce-i venise în minte : „Chiar nu înţelegi că acest lucru aparţine la propriu unei civilizaţii ?" Da, îndrăznise, în sfîrşit să afirme că anumite momente privilegiate sînt fapte de civilizaţie şi nu defecte ale societăţii ! În orice caz, îşi aduce aminte că s-a aşezat mai comod şi, confidenţă pentru confidenţă, a început să povestească istoria : „Pe cînd eram copil, visam mese somptuoase servite de zîne..."

Copilăria, mereu copilăria ! Ancora sensibilităţii lui, începutul foamei... Nu este o întîmplare că, fumîndu-şi prima ţigară după patru ani de război şi de ocupaţie, primul lucru care i-a venit în minte maică-si a fost aceea a unui mare dineu. Ţara împărtăşise o cumplită foamete între 1940 şi 1945 ; urmele ei nu s-au şters ; uriaşa foamete în care se întîlneau cîrnaţul şi onoarea, untul şi demnitatea, umilii cartofi şi libertatea ; o mare foamete care nu şi-a aflat încă saţul, pe care n-a izbăvit-o marea abundenţă care a urmat. Începînd din 1945, în această ţară, devenită fricoasă şi fragilă, rămîne de regăsit virtuţile elementare, ca onoarea şi demnitatea, fără de care libertatea se degradează în libertăţi. Şi foamea care-l muncea astăzi întîlnea, confidenţă pentru confidenţă, uriaşa foamete a războiului. Nebun ce era ! Visele lui cele mai intime, grădinile lui cele mai bine păzite, dar de ce nu dezvăluise băiatului ? Pînă şi un basm cu zîne ! Era rezonabil ? De ce ar trebui ca, la patruzeci de ani bătuţi pe muche, să se hăituiască pe sine într-atît ? Omuleţul bolnăvicios şi febril care a fost nu-l va părăsi niciodată ? E condamnat să nu poată deveni niciodată adult ?

Şi acum că e singur, traversînd cu toată viteza neclintirea lumii, se aşează din nou mai bine în fotoliu şi, după ce murmură : „Confidenţă pentru confidenţă", repetă cu o voce pe care şi-o cunoştea foarte bine : „Erau acolo tot ce se poate închipui în materie de bucate : fripturi de vînat împodobite cu pene, grămezi de fructe, prăjituri şi toate siropurile din lume în vaste cupe de cristal şi de argint..."

Vocea, tremurul vocii... Hippi se ridicase pe jumătate. Avusese acelaşi aer atent ca Marie-Laure cînd îi

zicea : „Nu-mi place vocea asta !“ Asemeni lacrimilor tremurînd în vîrful genelor, vocea lui tremură pe marginea confidenţei. Şi mai spune o dată : „Era acolo tot ce se poate închipui în materie de bucate...“ La aceste cuvinte, simte uriaşe suavităţi străbătîndu-l. Toată existenţa lui palpită în lumina acestei evidenţe : cum poţi concepe posibilitatea de a trăi bine, fără să înveţi ceea ce e bun în viaţă ? Şi se lăsă inundat de albe nostalgii... Te apropiai de aceste mese miraculoase peste care candelabre cu sute de braţe aruncau lumini delirante... Nu gustai nimic din bunătăţile lor, te mulţumeai să domneşti peste ele. Nimeni nu te însoţea. Erai îmbrăcat într-un costum de catifea neagră, cu o cămaşă din batist cu jabou de dantelă. Erai un prinţ şi aveai zece ani. Eliberat de orice poftă şi de orice dorinţă, treceai de la o masă la alta. Singurătatea ta cu sprintene picioare făcea parte din fericirea ta pînă cînd misterioşii mesageri veneau brusc să te anunţe că în curînd castelul al cărui stăpîn erai va fi atacat de o armată numeroasă. Mesagerii erau tineri, zîmbitori, plini de gesturi amabile. Te invitau să te apropii de o masă şi să mănînci cît poţi din uriaşa cantitate de bunătăţi. Îţi explicau, cu mii de precauţii, că mîncînd vei deveni atîta şi atîta de puternic că nimeni nu va îndrăzni să te mai ameninţe. Şi tu mîncai, mîncai, lacom, hulpav, sub privirile atente ale acestor mesageri care, de la un fel la altul, înaintau atît de repede în vîrstă că-i puteai vedea îmbătrînind. La fiecare îmbucătură a ta, îşi dădeau coate ; cu fiecare fel de mîncare pe care-l începeai, făceau gesturi complice ; la fiecare fel de mîncare terminat, aplaudau ; şi tu continuai să devorezi. După un timp destul de lung — dar pe care nu-l sesizai trecînd, atît erai de ocupat, — mesagerii deveniseră nişte moşnegi foarte bătrîni. De abia atunci descopereai că, nu numai că ai înghiţit totul, dar te făcuseşi atît de mare şi de puternic că trebuia să te apleci ca să păşeşti pe uşa sufrageriei. De la un salon la altul, totul devenea din ce în ce mai rău. Pe măsură ce te apropiai de ieşire, te aplecai din ce în ce mai tare pentru ca apoi să mergi în patru labe şi impresia pe care o aveai era foarte asemănătoare cu cea care te copleşise dimineaţă, pe cu-

loarul din casa bătrînului profesor, în momentul în care ţi se părea că perspectivele se adunau în faţa ta. Odată ajuns afară, te ridicai şi înţelegeai că ai părăsit un castel în care n-ar fi putut locui decît păpuşile... Nu-ţi puteai imagina cum de reuşiseşi să intri...

Şi hippi rîdea şi-l bătea pe spate, exclamînd : „Al naibii farseur !" Vocea băiatului devenise de nerecunoscut. În oglinda retrovizoare, din cauza lacrimilor care-i tremurau în ochi, îi distingea cu greu trăsăturile. Cineva rîdea în spatele lui. Asta era sigur. Rîsetele, palmele pe spate, exclamaţiile, puteau veni de la hippi sau de la bătrînul profesor sau de la unchiul André. Rîsete erau pretutindeni, întotdeauna ; rîsul prostiei, al răutăţii, al uşurinţei ; rîsete care-l însoţeau peste tot, care-l urmau ca un cortegiu, pretutindeni, întotdeauna ; în spatele uşii, cînd, cu inima gata să-i plesnească, le asculta ritmîndu-i gîfîielile, fugăreala, terorile ; între băncile clasei, cînd urca spre estradă, ştiind că toţi aşteptau acel „cretinule" pentru ca rîsetele să se reverse, ascuţite, biciuitoare, îngheţate ; rîsete, pretutindeni, întotdeauna ; în mica sufragerie cînd maică-sa, ridicîndu-şi părul greu cu amîndouă mîinile şi contemplîndu-se în oglindă după ce-şi fumase prima ţigară de după război, izbucnea într-un rîs care umplea casa, lăsîndu-l aproape leşinat, de greaţă, de disperare ; rîsete pretutindeni, întotdeauna ; în camera lor cînd i se întîmplase prima slăbiciune, iar Marie-Laure, goală, întinsă în pat, blondă şi rozalie, îşi ridicase părul cu amîndouă mîinile, fără să spună un cuvînt înainte de a-şi aprinde o ţigară şi de a izbucni într-un rîs care-l aruncă, tremurînd, pînă la zidul camerei lui, exact acela care-i permitea copilului febril şi bolnăvicios s-o ia drept spre insulele lui fabuloase.

Apăsînd cu degetul, dă drumul unei casete. Rîsetele încetează într-o mare risipire de lacrimi şi lumea, redobîndindu-şi echilibrul, nu mai tremură agăţată de genele lui. Se aude numai o vioară. Pacea coboară în el, imediat. În liniştea aşteptării, nu mai e decît această muzică, atît de eliberată de orice muzică. Noaptea strălucitoare a tuturor nopţilor ; nu, fireşte că nu va obosi niciodată să-l asculte pe Mozart, Marele Nemuritor prin

excelență, prezent prin chiar toate absențele lui. Ar fi dorit să-i fi fost contemporan ; la moartea lui, ar fi scris pentru Marie-Laure următoarea scrisoare : „Mi se spune că Mozart a murit. Nu cred o iotă. Domnul Mozart n-a putut să moară pentru simplul fapt că nici nu s-a născut. Domnul Mozart este ideea pe care ne-o putem face noi despre muzică, cînd ne este nouă cel mai bine". Și Marie-Laure i-ar fi răspuns : „Dar, e adevărat, prietene, domnul Mozart a murit. Sfîrșitul lui a fost din toate punctele de vedere exemplar. L-a convocat pe credinciosul lui Süssmayer pentru a-i indica cum trebuie să termine *Recviemul*. Apoi, nemaiputîndu-se stăpîni, a izbucnit în lacrimi : „Nu ți-am spus că-l scriam pentru mine însumi ?' Se poate, prietene, concepe un sfîrșit mai nobil și mai armonios cu cel care a fost el ? Prin asta, mi se pare, domnul Mozart va merita să fie numit divinul..." Surîde : asta e Marie-Laure, cu felul ei de a repeta ideile cele mai banale...

Nu mai conduce ; mașina merge singură ; vioara îl copleșește cu totul ; un zeu este Mozart, un inițiator, un iluminat. E de ajuns să asculți această bucată ca să te convingi. Un zeu, da, asemeni grecilor... Că Mozart nu e din această lume, el este absolut convins. Murmură : „Mi se spune că domnul Mozart a murit. Nu cred o iotă". Certitudinea aceasta o are de la Festivalul din Aix-en-Provence. De pe vremea lui Gabriel Bacquier. Însoțite de perfecțiunea vocilor, viorile ridicau italiana lui *Don Giovanni* la înălțimea stelelor. Noaptea era străbătută de freamăt. Sîngele se făcea ușor. Corpurile nu mai aveau decît greutatea respirațiilor. La sfîrșit, un fel de teamă îi înfiora pe spectatori și orgoliile se aplecau sub vînturile calde ale ironiei. Noaptea, prezența solemnă ! Și atunci, Provensa, pămîntul lui, sacru între toate pămînturile, își regăsea geografia și istoria : cînta și încînta, rînd pe rînd inițiată și inițiatoare, cum se întîmpla în acele timpuri de epopee în care grecii veneau aici să ne învețe ceea ce știau chiar de la zei : cultura viței de vie și a măslinului, meșteșugul navigației... Și iată că sunetul viorii lunecă printre arborii cenușii ai acestui sfîrșit de după-amiază, rotind sorii bucuriei ; și iată că, de o parte și de alta a drumului, răsar, ilumi-

naţi, măslinii şi viile antice ; şi iată că secolele dispar într-o constantă iniţiere. Nici trecut, nici viitor, oh, nu ! ci drept orice adevăr, prezentul cîtorva lucruri perfecte.

Şi de la Aix la Vilmont, în nopţile de iulie, se întorceau în maşină, după spectacolul de operă, de-a lungul drumurilor trandafirii, printre cîmpuri liliachii. Şi, de la Aix la Vilmont, tăceau, Marie-Laure şi el, plini de ecourile muzicii şi ale vocilor care acopereau propria lor tăcere. Şi, de la Aix la Vilmont, striviţi de o inefabilă duioşie, simţeau în ei dorinţa de a se pierde unul în celălalt, plîngînd. Nu poţi rezista propriei indemnităţi cînd asculţi Mozart. Ajunşi acasă, închişi în camera lor, prizonieri ai răsfrîngerilor albastre ale oglinzilor se tămăduiau de ravagiile sacrului ; puneau al doilea concerto grosso de Haendel şi Marie-Laure, gata să leşine, exclama : „De ce ? da, de ce ?" şi orchestraţia acompania, puncta, susţinea mica lor arie. Mozart dispărea în gemete.

Mîinile i se fac grele pe volan. Afară era lumea, natura, Provensa, adică imobilitatea lucrurilor însoţite de prietenia pinilor, a chiparoşilor, a măslinilor ; în interiorul Mercedes-ului, rulînd cu viteza maximă, aceeaşi imobilitate... Cum să explici contradicţia ? Însăşi muzica, răspîndindu-se din casetă, se ridică, imobilă şi ea, pentru totdeauna fixată, închegată... Delphine, umbră insistentă, se întrebase, în noaptea sinuciderii dacă bucata de ambră care închisese în ea o muscă conţinea şi sufletul insectei... Surîde. E a doua oară de cînd face această reflecţie de dimineaţă. Şi, pentru a doua oară se loveşte de aparenţele capitale, de ceea ce este şi de ceea ce nu este, de necontenitele metamorfoze... Caseta s-a oprit. S-o pună din nou ? La ce bun ? Muzica e moartă şi ea. Gata să se înciudeze că se lăsase emoţionat ascultînd bucata. Domnul Mozart n-a murit pentru că nici nu se născuse. Ceea ce auzise era o minciună de muzică. Domnul Mozart este o aparenţă capitală, supusă şi ea, necontenitelor metamorfoze. Da. Delphine, biata Delphine, avusese dreptate să creadă că incluziunea aceea a muştei în ambră era malefică. Domnul Mozart este şi el închis în casetă, asemeni muştei. Poţi spune că

sufletul lui Mozart este și el prizonierul casetei ? Biata Delphine! Alergase, traversînd salonul, se lipise de perete și lovind cu pumnii în tablouri, strigase : „Aici și aici și aici, tot fosile, pretutindeni, pretutindeni și suflete captive, pretutindeni, pretutindeni !" Își trăgea sufletul, își dădea părul pe spate și zicea că noi ar trebui să trăim cu toții printre imensele colecții de fosile, captivi. Alerga din nou spre un tablou și începea să țipe : „Pretutindeni, pretutindeni !" și Jacques, ticălosul care întreba : „Ați zis ‚pretutindeni' sau „partuză" ?". Marie-Laure rîdea, rîdea, tradafirie și blondă, ridicîndu-și cu amîndouă mîinile părul auriu, iar el micșora lumina, Marie-Laure tăcea, cu buzele umede, Jacques o ajuta pe Delphine să-și scoată corsajul — zăpada sînului între două vîrfuri negre... Noaptea aceasta, noaptea Delphinei nu se va sfîrși niciodată ?

Și țipătul acum : „Dă-ți seama de vîrsta pe care o ai !", țipăt pe care încearcă să nu-l audă de o bună bucată de timp, pe care-l alungă în adîncurile lui, acoperit de rîsul copilăriei și al maturității deodată ; țipătul culorilor iernii, al norilor care trec ; țipătul care, abia lansat, a redat lumii ora ei verzuie, frigul ei verzui, singurătatea ei verzuie... „Dă-ți seama de vîrsta pe care o ai !" Ce poate răspunde ? Vîrsta lui ? Care vîrstă ? Ce vrea să spună ? Ce vîrstă avea Delphine cînd i se dăruia lui și apoi lui Jacques ? Ce vîrstă avea cînd două ore după aceea înghițea barbuturicele ? Și el, în această clipă, ce vîrstă are ? O sută de ani ? O mie ? Vîrsta ! Se enervează. Hippi, care era fantezia însăși, i-a strigat : „Dă-ți seama de vîrsta pe care o ai !" înainte de a arunca gamela în torent și de a-l părăsi. Drept răspuns, nu făcuse decît să-l înjure, siluetă dansantă îndepărtîndu-se și dispărînd la cotul drumului. Și acum, golit de orice invectivă, nu mai poate scăpa de acest țipăt. Datorită lui Mozart poate... A fugit de el însuși, s-a hăituit și s-a gonit necontenit. Îndelungă hăituială, într-adevăr, a vînătorului vînat. Vîrsta lui ? Vîrsta lui ! Cîteodată e adevărat, ajunge să creadă că va avea pentru totdeauna doisprezece ani. Mai puțin din cauza nostalgiilor deși Dumnezeu știe cîtă osteneală și-a dat ca să le cultive ! cît din cauza impresiei pe care o are neîncetat că de la

doisprezece ani ai săi, lumea nu mai respira. Vîrsta lui ? Vîrsta lui ? Exact, de mai mult de treizeci de ani, de la sfîrșitul războiului mondial, al doilea după numele lui, are sentimentul opresant că trăiește în iluzie, în legendă. Vîrsta lui ? Vîrsta lui ? Gamela era martorul și reperul și chiar justificarea. Ceea ce dispăruse în vîltoare, de ce să mărturisească ? de ce să recunoască ? ceea ce dispăruse în vîltoare era mult mai mult decît o gamelă : era capacitatea lui de a fugi mereu de el însuși.

Gata feeria ! Domnul Mozart face rețetă. Gata cu metamorfozele ! Domnul Mozart s-a stins la vîrsta de treizeci și șase de ani, în noaptea de 4 spre 5 decembrie 1791, în jurul orei unu dimineața. Viena dormea. Europa dormea. Certificatul lui de deces stătea mărturie pentru „ein hitziges Frieselfieber". De unde putea să știe un medic de cartier că domnul Mozart a murit din cauză de Mozart ? Pe 6 decembrie după-amiază, convoiul funebru a fost urmat de numai cinci persoane, printre care putea fi recunoscut fidelul său Süssmayer. Dar furtuna era atît de puternică încît cele cinci persoane ajunse la porțile orașului au fost obligate să se întoarcă din drum. Așa s-a întîmplat că domnul Mozart care, în afară de muzică, se mai interesa de popice și basme pentru copii, a fost aruncat fără martori în groapa comună a cimitirului Saint-Marx. *Exultate ! Jubilate !* Domnul Mozart face acum rețetă.

De aproape o oră, Henri are cu adevărat vîrsta sa, adică opt ani mai mult decît acest biet domn Mozart cînd a murit. Derizoriu, nu ? Cu ce drept are el acești opt ani în plus ? Prin ce semn de grație ? Nu se supraviețuiește unui asemenea geniu ; nu poți supraviețui decît prostiei. A fi mai în vîrstă decît propriul tău tată este deja o probă redutabilă ; dar mai în vîrstă decît Mozart ! De aproape o oră, domnul Henri Barrault, notar respectat, are patruzeci și patru de ani și nu doisprezece, cît a fost constrîns de lume să aibă pînă azi-dimineață, plasîndu-i ținutul sub o vrajă malefică, și cît se străduiește el să aibă de azi-dimineață, traficîndu-și nostalgiile. Ce salt sore sine însuși ! Extrema fericire pe care o produc marile minciuni n-a ținut nici măcar o zi. Cel mult o dimineață lungă și o scurtă după-amiază,

cîteva ore în timpul cărora, o ultimă dată, şi-a fabricat iluzia că trăieşte ; cîteva ore în care a crezut că va înceta să fie personajul convenabil, inutil, un pic chefliu, un pic bogat, un pic amator, un pic muzician, un pic din multe lucruri, cum l-a făcut o societate convenabilă şi inutilă. Da, rumegîndu-şi amintirile, a încercat cîteva ore să devină o fiinţă plină de moarte, încărcată de secole. Nu i-a spus el mamei lui André la plecare : „Nu sîntem oare noi contemporanii celor mai vechi dureri ale noastre ?“ Şi acum, el este contemporan numai cu crepusculul care se anunţă şi spre care se îndreaptă cu turbare.

11

BISERICA DIN B.

Cînd a ajuns la B., pretutindeni nu se vedea decît sînge. Sînge închegat. Băltind. Pe acoperişuri, în colţurile caselor şi chiar pe vitrine. Şiroaie roşietice se scurgeau de-a lungul zidurilor, se închegau încet între pavelele pieţei. Într-o seară, la căderea serii, aflîndu-se în Ierusalim, văzuse, de pe Muntele Măslinilor, oraşul vechi scufundîndu-se într-o baie de sînge. De la poalele zidurilor pînă în vîrful minaretelor, se vedeau numai vînătăi, răni încă deschise ; şiroaie sîngerii, roşii, roşii-violet. Se apropiase de parapet. Ciudat spectacol ! Simţea lîngă coapsă, lîngă pulpa lui, sub palme, duritatea pietrei. Acea permanentă nevoie de real cînd te asaltează visul ! Pentru că visul era acolo, în dubla senzaţie de a aparţine acestui pămînt şi de a leşina la vederea lui. Ierusalimul oamenilor putea foarte bine să se scufunde în sîngele tuturor asfinţiturilor, n-avea importanţă ! Deasupra, cerul era plin de Dumnezeu. Un cer de culoarea şofranului, arcuit şi umflat ca o pînză

sub un vînt puternic, luminat din spate. Un cer transparent, translucid, cu delicateţuri de porţelan lăsînd să se întrevadă splendorile celeilalte lumi. I se învîrtea capul. Se agăţa de parapetul lui de piatră. Înţelesese că profeţia ţinea de ordinul acestei lumi. Visa la Abraham, la Iisus, la Mahomet, ale căror locuri sfinte le străbătuse în aceeaşi dimineaţă. Şi parapetul dispărea : sub cerul glorios nu mai era decît un om înlăcrimat care-şi vedea visul metamorfozîndu-se încetul cu încetul în rugăciune. De dimineaţă alergase de la Zidul Plîngerii, la Sfîntul Mormînt şi la Moscheia lui Omar, ca un nebun, înţelegînd brusc ce brazdă îngustă şi complicată alcătuia Ierusalimul ; şi în acea seară, văzînd oraşul sfînt dispărînd în năclaiala sîngelui, s-a întors spre rugăciune. Aici, în B., nimic asemănător. Nu era cer, nu era decît sînge, stropi, şiroaie, bălţi. Şi, pe deasupra, o moliciune pură, pufoasă, o linie joasă care interzice spiritului să-şi imagineze lumea dincolo de acoperişurile satului.

Şi totuşi, şi aici, totul pare ca un vis. Astfel, cînd a intrat în B., Henri a crezut că biserica nu este decît o modestă capelă, cum se întîlnesc atîtea pe pămîntul Provensei. Şi chiar îşi zisese coborînd din maşină că era o parohie de cuvenită odihnă pentru bătrînul preot. Apoi, îndreptîndu-se spre poartă, l-a încercat un sentiment bizar. Mai întîi a crezut că starea lui de rău provenea de la atîta sînge cît văzuse. Călca prin sînge, şiroia tot de sînge. Încît a început să-şi frece mîinile ca şi cum s-ar fi spălat. A mai făcut un pas sau doi şi şi-a dat seama că biserica creştea, creştea, pe măsură ce se apropia. Se opri brusc, neliniştit. Murdară de sînge, biserica din B. se vădea exact în asfinţit o masă neagră, bulgăr de noapte, pietrificată în frigul iernii şi în momentul în care a auzit — ceea ce se numeşte a auzi — liniştea fîntînii prinsă între gheţuri, biserica a atins dimensiunile unei catedrale. Şi imediat perspectiva s-a răsturnat. Henri avea în faţa lui, la înălţimea infinitului, cea mai frumoasă catedrală pe care o văzuse vreodată şi nici măcar nu s-a întrebat cum se făcea că un asemenea monument putuse fi ridicat într-un loc atît de retras. Ceea ce-l interesa, erau şiroaiele de sînge din

jurul timpanului și chipul lui Hristos luminat de luciri ucigașe.

În afara acestui sînge care se scurgea încet de-a lungul coloanelor cu capiteluri corintiene, nimic nu se mișca. Satul părea pustiu. Cîteodată, sub efectul gerului, țurțurii de gheață care înconjurau fîntîna scoteau clinchete ca de cristal. Sus, în centrul timpanului, Hristos, greu de recunoscut din pricina pietrei uzate, se mai străduia să povățuiască lumea. Din acest Hristos, în plină glorie, nu mai rămăsese decît aureola, capul și o bucată de carte. Basorelieful era spart în numeroase locuri. Puteai să-l reconstitui din minte. Hristos ținea cartea cu mîna stîngă și ridica brațul drept în semn de binecuvîntare. O istorie se încrustase adînc în piatra pe care frigul și uitarea o ștergeau cu fiecare iarnă. Gestul binecuvîntării dispăruse. Curînd va veni rîndul cărții. În cîțiva ani, gerul va învinge și fața lui Hristos. Și va veni sfîrșitul. Două mii de ani de credință vor dispărea. Rezistase mai bine decorația păgînă : coloanele ornate de capiteluri corintiene care se ridicau de o parte și alta a portalului. Bunicul Barrault ar fi găsit aici destul material pentru un discurs frumos, mai asemănător lui Homer ca niciodată, afirmînd că era normal, la urmă urmei, ca materialele utilizate pentru capiteluri și coloane să fie mai rezistente decît cele care serviseră la realizarea timpanului pentru că artiștii care ridicaseră catedrala erau păgîni. Cu barba și burta înainte, ar fi adăugat : „Frumoasă revanșă a artei, nu-i așa ?“ La care unchiul André ar fi supralicitat declarînd că asta însemna să vezi lucrurile ca un poet și că, în ceea ce-l privește, preferă să spună că arhitectura păgînă amestecată cu sculptura romană dovedea, foarte simplu, atașamentul Provensei pentru arta antică. Cu un surîs ar fi adăugat : „O artă antică, nu vă contrazic, care traversează mai bine secolele decît arta creștină...“

Așa vorbeau cei doi bătrîni magistrați cînd, duminica, bunicul Barrault își oprea trăsura în fața vreunui monument martor al antichității noastre, începînd să umfle din obrajii lor rotunzi pînzele visului. Se găsea atunci ocazia unei lecții, a unei anecdote, a unei pre-

cizări. Unchiul André, bunicul Barrault : pînă la urmă ei se confundau în amintirea lui, atît de mult rivalizau în erudiție. Ce-i povestiseră deci despre ordinul corintian ? Își aduce vag aminte că era vorba de o fată moartă... „E simplu, o fată moartă. Amintește-ți : o fată moartă..." Cine vorbea ? Cine vorbește ? Ar fi vrut să mîngîie frunzele de acanthă intacte, urmărindu-le cu indexul volutele. E adevărat, revede imaginea fetei moarte, palidă, atît de palidă în mijlocul florilor, înaltă, atît de înaltă în rochia ei de in alb, așa cum se străduia în copilărie să și-o imagineze, așa cum i se imprimase în memorie. O numea „fata moartă din Corint". Ea avea o doică, chiar aceea pe care o vede acum așezînd un coș pe mormîntul foarte proaspăt. Poftim, e simplu : o fată moartă, amintește-ți, o fată moartă... În coș erau cîteva vase care-i plăceau fetei. Un capriciu de fată tînără, pînă la urmă. Dar pentru ca vasele să nu fie sparte de vînturi și ploi, doica așează peste coș un capac. Și iată primul miracol : primăvara, cum panierul fusese așezat pe o tufă de acanthă, cînd răsar tulpinele și dă frunza, fu învăluit în crengile ei care, dînd de colțurile dure ale capacului, se îndoiră alcătuind îmbrățișarea volutelor. Și iată al doilea miracol : sculptorul Calimah trecînd pe lîngă mormînt, văzu panierul și felul cum îl înconjuraseră frunzele : noua formă îi plăcu atît de tare că o imită în coleone, stabilind și ordonînd, după acest model, proporțiile și desenul ordinului corintian... „O fată moartă, amintește-ți..." Cine vorbea ? Unchiul André ? Bunicul Barrault ? Unul dintre ei, în orice caz, botezase ordinul corintian „ordinul fetei moarte", în el nu se poate împiedica să creadă că fata moartă era începutul tuturor metamorfozelor.

Ar fi vrut să se urce pe soclu, ca să ajungă pînă la capiteluri. „Ordinul fetei moarte..." Totul are un aer cavaleresc. E tulburător ce număr mare de copii, de ieri seară, dintotdeauna, îl înconjoară, îl însoțesc, gravi, atît de gravi, de la Eric la fata moartă din Corint, înglobîndu-l pe toboșarul din Arcole, pe Elzéar, pe Delphine — cortegiul albelor nostalgii... Ca să se aburce, s-a sprijinit pe ceea ce crezuse a fi, în întuneric o piatră care s-a rostogolit și l-a dezechilibrat. Uimit, s-a aplecat și,

în umbra deasă a portalului, a văzut că piatra era sculptată. A luat-o în mîini, a dus-o în colțul bisericii unde se aprinsese o lumină și i-a dat drumul imediat, absolut stupefiat. Piatra reprezenta un cap de bătrîn și-și spuse că parcă i-ar fi fost cunoscut. „Domnul Ledevic..." Chiar i-a pronunțat numele ca pentru a exorciza viziunea. Capul i-a căzut într-o baltă de sînge. S-a dat înapoi și exact în același moment a zărit lîngă zidul bisericii o masă lungă și albă care se dovedi a fi, privind-o de aproape, o friză reprezentînd capete de bătrîni. Era spartă în mai multe locuri. Bucățile fuseseră așezate una lîngă alta și era ușor de văzut, ridicînd ochii, că formau un întreg al cărui amplasament se mai putea recunoaște sub timpan. Căută capul și-l așeză în marginea frizei ; apoi, stînd pe vine, privi la fiecare din aceste capete de bătrîni. Majoritatea chipurilor se dovediră a fi atît de distruse că era aproape imposibil să descoperi unde se aflau la început ochii, nasul, gura. În schimb, printre cele douăzeci de capete care compuneau friza, cîteva, patru sau cinci cel puțin, păreau să fi scăpat ca printr-un miracol de uzură și vandalism. „Bătrînii... toți bătrînii aceștia..." Înaintînd, dînd înapoi, încovoiat sau în genunchi, a cercetat fețele rămase intacte, desenînd cu degetul linia unei urechi în formă de barcă, urmărind desenul învălmoșit al unei bărbi sau descoperind gaura unei orbite ; pe scurt, mîngîind sculpturile cum ar face-o un orb cu un chip iubit. Și tot ca un orb a simțit senzațiile, toate senzațiile, recompunînd înlăuntrul lui aceste fețe, toate fețele înainte de a se ridica brusc, aproape orbecăind. A țipat : „Nu, nu se poate !" Dar oare numai a țipat ? Totul s-a întîmplat atît de repede. Ceea ce văzuse în adîncurile lui, în lumina albastră a sîngelui, era friza în totalitatea ei. A închis ochii, pentru a păstra mai îndelung viziunea. Friza se însuflețea.

Nu, nu se poate. Copleșit, a clătinat din cap. Copiii ? Cine vorbea de copii ? Cele mai adînci bucurii ale lui sînt toate presărate cu morți tineri.

Toți copiii sînt morți tineri. Nimeni nu știe. Din fericire. El știe. Dintotdeauna. Copiii ? Ar putea trăi o oră în mijlocul lor, rîzînd cu rîsul lor ? Copiii ? Rîsul lor îi pune un nod în gît, mai mult decît lacrimile lor...

Dacă ar fi știut ?... El știe. Dintotdeauna. Copiii ? Vorbă să fie ! Viața lui e plină de bătrîni, ăsta e adevărul, de bătrîni magistrați dintre care cei mai mulți au dus cu ei știința lor, ticăloșii, lăsîndu-l singur, dezarmat într-o lume pe care nu aveau cum s-o prevadă. Bătrînețea este nemiloasă ; copilăria, nu. Elzéar și Delphine l-au prevăzut și pe toboșarul din Arcole și chiar pe Eric cel dulce care preferă tuturor cerurilor și tuturor mărilor lumii, cerul și mările bilelor lui de sticlă. Dar cît poate cîntări greutatea lor de vis, a acestor îngeri, în fața domnului Ledevic, a bunicului Barrault, a unchiului André, a bătrînului hangiu de la Mirabeau, a domnului Gros, farmacistul de altădată, a domnișoarei Audinet, în fața tuturor acelor care, dispăruți sau trăind încă, au hrănit cronica orașului Vilmont, a tuturor acestor bătrîni care, cît ține un tremur, au însuflețit friza de marmură, dîndu-i sensul, semnificația, pe care aceasta o pierduse de multe secole.

De cînd stă în fața portalului ? De cîteva minute ? De o veșnicie ? Fațada bisericii din B. este foarte simplă, romană cum se cuvine. Păcat că timpanul e atît de distrus ! Fragmentele s-au aliniat pe jos. Totul se risipește aici ca și pretutindeni. Soarele în asfințit se colorează în nuanțe trandafirii. Frigul a devenit tăios acum. Aerul miroase a zăpadă. O ultimă dată mîngîie cu mîna capetele necunoscute, urechile surde, orbitele goale, gurile de umbră, cărora singurătatea lui le-a oferit asemănări imposibile. Ceea ce nu-l împiedică, printr-un gest de gratitudine, să se întoarcă la piatra rotundă ale cărei linii îi evocă vag trăsăturile domnului Ledevic și să exclame surprins, viclean : „Ecco sepolto...“, cum l-a auzit spunînd în fiecare dimineață a vieții lui de colegian și chiar în această dimineață pe domnul Ledevic pe cînd deschidea ușa casei sale cu aceeași mișcare cu care deschidea ușa clasei, cu mîna și umărul înainte, cu pieptul rigid, cu gamba încordată, tunînd : „Ecco sepolto...“ Și e adevărat că, în clasă, în casa lui, în friza spartă și căzută din timpan, în el însuși, în adîncurile lui, ceva sau cineva doarme.

Cînd a împins ușa, a auzit scrîșnet de fier, de lemn, rîcîială pe piatră, apoi l-a izbit miros de mucegai. A

rămas o clipă în prag ascultînd risipindu-se în el ecourile îndepărtate ale acestor scrîşnete şi rîcîieli, în timp ce vechi adieri de mucegai răzbat pînă la el. Toate bisericile, toate muzeele, toate bibliotecile se recunosc după aceste parfumuri dulci amare ale singurătăţii. În alte timpuri, s-ar fi întors. Asfinţiturile l-au speriat întotdeauna. Nu şi-a putut niciodată stăpîni un fel de teroare animală în faţa acestui moment imprecis care nu aparţine nici nopţii, nici serii, în care lumea pare pustie de oameni şi de zei. În seara aceasta totul este diferit. Încet, se lasă cîştigat de amintirea acelor biserici în care copil se afunda în serile de iarnă făcîndu-şi curaj, tremurînd de spaimă, cît ţinea rugăciunea. Dumnezeu este penumbră. Încet mirosurile familiare îl copleşesc : terebentina muzeelor din Aix sau din Avignon, vechile cărţi legate în piele ale bibliotecilor din Lourmarin, tămîia catedralei din Vilmont ; şi, brusc, toate s-au fixat şi esenţializat parcă în aceste adieri de mucezeală. Dumnezeu este miros. Încet, ecourile scrîşnetelor şi ale rîcîiturilor portalului s-au calmat în el şi locurile lăsate imediat în voia lor, s-au lărgit pînă la uitare. Dumnezeu este tăcere.

A intrat.

Pentru prima oară în viaţa lui, coboară, nu urcă nişte trepte. Bîjbîie oare din cauza penumbrei ? E de vină pavimentul nesigur al celor trei trepte, uimirea de a trebui să se afunde în pămînt ? În orice caz, are impresia că pătrunde într-o grotă. Aerul e călduţ, îngreunat de o umezeală dulceagă. În faţa lui incinta este luminată vag de ferestrele înalte şi înguste, pe unde se strecoară o lumină cenuşie. Se opri la ultima treaptă şi abia atunci îşi auzi ecoul paşilor. Ca şi cum ecoul ar fi trebuit să străbată secole de uitare înainte de-a ajunge la el... În liniştea refăcută, se obişnui încetul cu încetul cu penumbra. Din instinct, ca să se poată orienta de-a lungul incintei, căută lampa roşie care arde de obicei permanent lîngă altar. Cum se numeşte ? Multe nume îi vin în minte : lampă aprinsă, lampă de biserică, lampă permanentă... Nu ştie, nu mai ştie. Încă o dată vocabularul care trebuie să-i ateste o cunoştinţă, o istorie îi scapă. Nu-i cuvîntul, nu-i nici lucrul ! Cum să

știi toate cuvintele din care se face un butoi sau o căruță... Nu mai sînt nici butoaie, nici căruțe. Așa se întîmplă cu oamenii și lucrurile bisericii. Cînd să fi fost ? Marie-Laure citea și brusc îl strigă, întrebîndu-l pe nepusă masă : „Știi care sînt orele canoniale ?“ Nu, firește. Știa de utrenie, dar în rest nimic ! Ce importanță mai are ? Ce e mort, e mort ! Atît doar că-și amintește de o lampă care ar fi trebuit să ardă lîngă altar și nu o zărea nicăieri.

Ochii i se obișnuiesc cu întunericul. De la o clipă la alta, incinta se lărgește și în înaltul ei apare scoica boltii care acum i se pare că se întinde ca o prăpastie deasupra capului. Același fenomen pe care-l observase de afară, stînd în fața zidurilor bisericii : perspectivele se inversau : și bolta acum depărtată, inaccesibilă i se arătă ca un fel de abis fără fund. Incinta nu te îndeamnă nici la vis, nici la rugăciune : neagră, nesfîrșită, evocă noaptea pămîntului. Ciudată biserică afirmînd mereu contrariul a ceea ce ar vrea să spună !

Înaintează. Unul cîte unul, pașii răsună sub bolți ; și cu cît se aud mai tare cu atît bolta pare să se îndepărteze. Pașii lui înceți delimitează spațiul nopții de piatră și tăcere. Sub tălpi, pavimentul se mișcă, se ridică ; anumite umflături se risipesc în pulbere. Ici, colo, ciocănește cu călcîiul, atent să audă dacă sună a gol. Azi dimineață, în fața garajului lui Jeanjean, domnișoara Audinet, pierdută în nebunia ei, ciocănea pămîntul cu umbrela. Ca și el, e atentă la evidențele secrete. De cînd era copil bate din călcîi. Vroia să descopere săli pierdute pe unde locuiau corsarii, subteranele pe unde-și ascundeau prada... Pentru că orașul Vilmont este construit pe visuri succesive de orașe, pe frica oamenilor ; visele și temerile lor conturează în adîncul pămîntului un aparat complicat de subterane și săli, pivnițe și cripte, ape moarte sau necropole. La Vilmont, secole au suprapus ruinele, iar locuitorii și-au săpat în ele drumurile memoriei. Ca toți viețuitorii din Vilmont, Henri n-a scăpat de această fascinație morbidă. Dar dacă de dimineață domnișoara Audinet i-a transmis legea orașului, prefăcîndu-se că nu-l cunoaște ? Să fie oare un semn, un semn în plus ? De adăugat la toate semnele care-l

înconjoară de dimineață. A trebuit să ajungă pînă aici, în căutarea fostului preot ca s-o poată înțelege ! Cum se face că n-a ascultat-o mai de mult pe biata bătrînă nebună ? Ei îi datorează descoperirea adevărului că reflexele care se văd pe pămîntul muiat de ploaie din fața catedralei nu sînt ale ei ; sînt liniile contururilor orașelor scufundate, a monumentelor distruse, a temerilor iminente. Vilmont nu e decît o aparență a prezentului. Totul a fost jucat. Aici, exact în locul în care se află în mijlocul incintei, sub călcîiul lui, sună a gol. Un mormînt fără îndoială, al unei ființe destul de orgolioase ca să-și imagineze un singur moment că ar fi măcar un fir de umilință sau umilitate să te lași îngropat sub pașii credincioșilor...

Înaintează. Incinta e pustie. Mai mult : pustiită. Nu mai există decît vreo patru bănci de lemn, adunate două cîte două, de fiecare parte a aleii centrale, foarte aproape de altar. Altădată fuseseră probabil mai mult de șaizeci de bănci aici. În ciuda luminii cenușii, lemnul ca mierea, lucește blînd. În trecere mîngîie un spătar, o rezemătoare. Întotdeauna l-a emoționat patina osîrdiei, această uzură a credinței. Trupurile, toate trupurile, atingerea coatelor, capetele care se înclină și unghiile încrustate în vinele lemnului, săpîndu-l, sîngele, sîngele rugăciunii și el care urmărește cu degetul venele profunde din tăbliile băncilor...

Înaintează. Acum în biserică e lumină. Altarul este părăsit. Grilele care închideau accesul au fost smulse și depuse de-a lungul stranelor. Parcă ar fi un șantier. O față de masă sfîșiată stă agățată de una din grile. Treptele care conduc la altarul principal, masa chiar, sînt pline de felurite cioburi, țăndări de vase, bucăți de piatră sau de ciment căzute din boltă. Scrîșnește sub pași, se sfărîmă. Tabernacolul este deschis. Tristețea timpului. Fără mister, unde este sacrul ?

Înaintează. În stînga zărește o deschizătură. O pată întunecată pe peretele lateral. Sacristia. Peste tot ; praf, murdărie, dezolare. Dintr-un dulap cu ușile smulse pe jumătate, se văd răvășite veșmintele sacerdotale ; le ridică, una cîte una ; denumirile lor și le amintește, una

cîte una : stihar, patrafir, și mai ce ? odăjdiile, etola și mai ce ? stiharul cel alb și manipulul... Cuvinte vechi, ascunse adînc în memorie și care, abia evocate îl aduc în timpul rîvnei întru credință. Amintiri, albe păsări ale unui pămînt scufundat ! Și fiecare dintre aceste veșminte, desfăcute în lumina cenușie, scuturate, seamănă în mișcarea pliurilor, cu niște aripi, cu un foșnet de aripi. Dar cu ce se ocupă el acum ? Dumnezeule ? Iată-l foarte ocupat să le scuture, să le împăturească, să le aranjeze. De asta venise pînă aici ? Să aranjeze sacristia ? Și bătrînul preot ? Se gîndise oare o clipă la bătrînul lui preot ? Făcuse oare drumul degeaba ? Zadarnice întrebări. Acum dovedește o răbdare de furnică. Cu palmele netezește pînzele, întinde stofele, scutură praful. Ar vrea să alunge și uitarea. Ar vrea... Ar vrea... Albe păsări tăcute, imaginile se învîrtejesc în el : are zece sau unsprezece ani, e copil în cor, se spune rugăciunea premergătoare jertfei de pîine și vin, el sună din clopoțel, în spate aude foșnetul de mătase al celor care își înclină capetele, preotul întinde deasupra tuturor sfintele daruri, marile orgi izbucnesc și inima lui e gata să se spargă, nu, niciodată, niciodată nu va mai fi atît de fericit și păsările îl poartă, ar vrea, ar vrea, și păsările îi populează cerul interior, ar vrea, ar vrea... În el, în adîncurile lui, ceva — sau cineva — tresare. Ar vrea... sîngele, tot acest sînge... care-i bate în tîmple și gustul de mentă din gît și emoția care-l copleșește, îl invadează, îl fugărește de ici, colo, în căutarea unei mături, a unei găleți, ar vrea să spele, să curețe, să frece și iar să frece pînă va da, sub straturile de praf, sub tăcere, de primele crezăminte, asta e, exact, de primele crezăminte, cînd biserica, odată terminată, fusese sfințită în bucuria unui popor, viețuind în acord cu el însuși.

Se dădu înapoi destul de mulțumit de el. Închise dulapul. Are luciul acum. L-a șters cu batista. Manșetele și poalele hainei sînt murdare de praf. Surîde. În dulap, hainele sacerdotale sînt bine rînduite. N-a venit degeaba. Pe față i se poate citi un aer de mulțumire. Își freacă mîinile. Exaltarea aceasta să fie bucuria ? Ce ar fi putut face altceva ? Fredonează. E atît de multă

vreme de cînd n-a mai fredonat un cîntec. Într-un colț, zărește un ansamblu de icoane. Și din nou, iată-l îngenuncheat, scoțînd una cîte una, icoanele de lemn negru. Sînt paisprezece. Reprezintă drumul crucii. Praful lunecă de pe ele în valuri lente și succesive. Gestul lui Hristos nu mai interesează pe nimeni. Șterge cu degetul un colț de geam și descoperă niște culori de o rară prospețime. Parcă ar fi imaginile din Epinal și e tulburat observînd naivitatea cu care putea fi zugrăvită o tragedie atît de atroce. Negrul absolut, griul molatic, albastrul crud și roșul deschis ; iată-l pe Hristos în diverse ipostaze, suferind, purtîndu-și crucea, căzînd, rîs și scuipat ; și iat-o pe Maria și pe Simon Cyrenianul și pe Veronica, femeile din Ierusalim, înainte de urcarea pe cruce și de agonie, negrul, negrul cel mai negru al tuturor disperărilor, roșul, roșul deschis al tunicilor și fața, acolo, foarte aproape, atît de aproape, de fraternă, fața lui încenușată de moartea noastră... Atunci ca un nebun, cuprins de aceeași nebunie care-l apucase la Ierusalim, îndemnîndu-l să alerge dintr-un loc sfînt într-altul în speranța că va înțelege cum de se întîmplase că leagănele a trei mari religii monoteiste se află atît de aproape, la nici o sută de metri unele de altele ; da, aceeași nebunie care-l îndemnase să meargă, să meargă, murmurînd necontenit : „Aici sînt, aici sînt, cele trei momente ale omului, cele trei momente ale Cărții..." ; începu să scuture icoanele, nădăjduind să le curețe de praf, furios că nu poate. Sufocîndu-se, plîngînd cu sughițuri, s-a ridicat, a căutat o cîrpă. Nici vorbă nu putea fi să lase în halul ăsta drumul crucii. În lumina putină din sacristie, el nu mai e decît un nor de praf blestemînd și tușind. În sfîrșit, descoperă o bucată de ziar, se apucă din nou să le curețe, dar tot nu reușește. Apă, îi trebuie apă. Aleargă pînă la agheazmatarul de la intrare care e complet uscat. Totul e uscat, totul e plin de praf...

Exact în acest moment a zărit-o.

Se uita la el. Insistentă, curioasă, distantă. De cît timp se afla acolo ? Se ține dreaptă, e subțire și înfășurată într-un șal negru. Intrase probabil cînd se afla el în sacristie. O țărancă bătrînă, țeapănă, aspră, cu

pumnul strîngînd șalul la pieptul uscat. Ce vîrstă să aibă ? Greu de spus. Pe fețele acestor femei de la munte totul se imprimă foarte repede : ploile, grijile, soarele, bucuriile. Le cunoștea bine fețele lor ca de piatră, măcinate, spălate, crăpate de fulger. Fețe în formă de peisaj, cu coline, cu urcușuri, cu coborîșuri, cu arbori uscați și case părăsite... Ea nu s-a mișcat. Are cel puțin șaptezeci de ani, ca și domnișoara Audinet. Continuă să-l privească mijindu-și ochii. Firesc. Obiceiul de a se apăra de intemperii și de răutate i-a făcut pupila prudentă. El cunoaște aceste priviri și știe că întotdeauna iau, nu dau niciodată. Pe podișurile înalte, pămînt de vînturi și zăpezi, lucrurile nu se petrec ca la orașe, unde minciuna e atît de ușor de practicat. Greutatea pleoapelor peste tot ceea ce vede. Greutatea cărnii moarte peste imposibile elanuri.

A rămas cu bucata de ziar în mînă. Frumos mai arăta atît de murdar. Și, probabil, că, alergînd ca un nebun spre agheazmatar, trecuse prin fața ei. Al naibii să fie dacă se aștepta... N-o auzise împingînd ușa. Trebuia să spună ceva. Schițînd un surîs, înaintează spre ea, dar ea tot nu se mișcă. El observă că poartă botine negre și ciorapi de lînă cenușii. Să i se adreseze oare ? Să-i explice ? Ziarul din mînă, fuga prin biserică, praful de pe haină ? Să-i povestească despre abandonatul drum al crucii, despre maică-sa care ștergea geamurile cu un ghemotoc de hîrtie umedă ? Probabil că plecase de acasă în grabă, mai avea încă la brîu un șorț de postav negru. Avea să... O privește amănunțit, insistent.

— Drumul crucii... zice el, în sfîrșit.

Ea face un semn din barbă, o mișcare scurtă. El, la rîndul lui face un gest, gestul lui de bunăvoință, cu umărul drept înainte, cu gîtul întins, cu capul aplecat. E adevărat, ar fi vrut să-i vorbească, să-i explice, să-și explice : azi-dimineață, nu de azi-dimineață, ci chiar de ieri, întîlnirile, toate întîlnirile și acolo în fața pronaosului, bătrînii, toți bătrînii, chiar aceia pe care-i întîlnise de-a lungul zilei, de-a lungul vieții, și chiar ea însăși, da, ea însăși, care semăna atît de bine cu domnișoara Audinet, ah, n-o cunoașteți, am să vă povestesc, în-

chipuiți-vă că e vorba de o domnișoară bătrînă, asta e, o domnișoară bătrînă care, neputînd niciodată să iubească și nici să fie iubită, hotărîse să-și petreacă toată viața, tot restul vieții, la o centrală telefonică manuală ca să asculte conversațiile, toate conversațiile, trăind în felul acesta dragostea altora, frumoasă poveste, nu, și tragică, nu, și iată că dumneavoastră îi semănați, și capetele bătrînilor sculptați în piatră seamănă cu cele ale bătrînilor mei, toată lumea seamănă pînă la urmă, și lumea trimite tot la lume, dar nu la mine, asta e, nu la mine care sînt singur, dacă ați știi cît de singur, de azi dimineață, nu, de treizeci de ani, în mijlocul minciunilor, a ruinelor, a imposturii, singur, atît de singur, fără dragoste, fără prietenie, așteptînd să treacă totul la adăpostul spaimelor, a visurilor mele.

Ea îl privește și privirea ei se încarcă, încetul cu încetul de mînie.

— Îl caut pe preot...

De ce adăugă atît de repede, dintr-o singură suflare parcă : „El m-a învățat catehismul" ? Ca s-o îmblînzească ? Să i se predea ei ? Ca să-i spună că e de aceeași religie cu ea ? Că nu are de ce se teme ? Pentru toate acestea la un loc, fără îndoială.

Ea îi făcu un semn s-o urmeze. Schițează un pas, apoi pe al doilea, se întoarce, mai avansează cu un pas și încă unul, înainte de a-i arăta cu degetul ceva care se afla pe peretele gol din față și pe care el nu-l zărise. Era un fel de cutie de metal, plasată pe un piedestal înalt. Cutia lucește în penumbră.

— Trebuie un franc, zice ea.

Acestea au fost primele ei cuvinte. Un franc ? „R"-ul s-a rostogolit pe limbă și s-a izbit de dinți. Are un debit rapid care lasă să se ghicească asprimea grijilor de fiecare zi. Un franc ? Îl invită cu un semn din bărbie să-l dea ; cu degetul arată cutia. Un franc ? Scoate o monedă. Imediat ochii bătrînei strălucesc ; clatină din cap de mulțumire și-și aranjează șalul cu un gest din umeri. Un franc ? Introduce moneda în fanta cutiei, o aude căzînd, un mecanism se pune în mișcare, scîrțîie parcă de rugină, se gîndește la un disc, la ceva rotund,

nu prea se pricepe la mecanică și în clipa aceea totul explodează.

Clopote, zeci de clopote din Aix, Avignon, Sisteron, toate clopotele triunghiului sacru, susținute de marele clopot de la Vilmont, scoțînd primul dangăt fiecare, apoi unindu-se și umplînd edificiul de sunete de clopot ; se umple și crește de bătaia clopotelor, întinzîndu-se spre Aix, Avignon, Sisteron, acoperind încetul cu încetul triunghiul sacru, zeci de clopote, cu sutele, ca altădată, ca pe vremea cînd mai erau victorii de anunțat, și bătrîna dă din cap, pierdută într-o zare de surîs, și sună și răsună, trezind vechi nostalgii, antice ecouri, aerul vibrează, se pune în mișcare, vîrtejuri, vîrtejuri de aer, de sunete, de muzică, bătrîna surîde, acum cu spatele sprijinit de perete, cu capul aplecat, cu privirea depărtată și el, uimit deodată, c-o vede atît de tînără. Gata cu copacii uscați, casele uitate și cu ruinele : fața ei se recompune în jurul unui surîs, cum numai duioșia și gratitudinea știu să iște. Ce vede, Dumnezeule, ce vede ?

Și apoi se aude o voce. Clopotele au tăcut. O voce aproape șoptită și parcă posomorîtă. Ascultă cu atenție : „Într-un cadru minunat, într-un amfiteatru de munți..." Cred și eu. Urmează istoria bisericii, date, precizări, tot aparatul prefăcutei obiectivități. Cred și eu. „Dioceza din Embrun... Un fost stareț..." Și mai ce ? Dă din umeri. Detaliile îl agasează. „14 iulie 1697, un contract fu stabilit între zidari și episcop pentru refacerea acoperișului bisericii și a presbiteriului pentru 151 de livre și 10 soli..." Cred și eu. Fapte, mereu fapte și date, și cifre. Imposibil să scapi, să le mai scapi. Vocea este inumană, nu dezumanizată. „Probabil că numai presbiteriul cu absida plată străpunsă de trei ferestre înalte și înguste, așezate chiar sub boltă, a fost refăcut în epoca gotică..."

Bătrîna dă mereu din cap. Ascultă cu atenție tot ce se spune. Profită de o pauză ca să strecoare :

— Vorbește preotul cel bătrîn.

Și-și reia zîmbetul. Preotul cel bătrîn ? Nu-i recunoscuse vocea. E adevărat că e mult timp de cînd nu-l mai auzise. Fără să mai pună la socoteală, că înregistrarea

era proastă. Pe alocuri banda sau discul se ştersese. Se auzeau numai sonorităţile metalului. Vocea se opreşte cu un scrîşnet. Orgile încep să cînte un fragment de muzică sacră. Orgi, aici ? Şi din nou aerul se pune în mişcare. Ce nebunie ! Nu se poate împiedica să nu privească cu milă incinta goală, lumina cenuşie, absenţa băncilor, a scaunelor şi pe bătrîna cu surîsul ei enigmatic. Ce nebunie ! Se mai poate să mai nască osîrdia credinţei din cutia asta ? Se mai poate întreţine credinţa cu un franc ?

Vocea şi-a reluat discursul. La început n-a fost atent. Îşi schimbase tonalitatea. Avea acum nişte inflexiuni calde. Probabil că pasajul fusese înregistrat la o altă dată. La rîndul lui, îşi aplecă uşor capul într-un gest de reculegere, cu o mînă pe cutie ca şi cum ar fi vrut să simtă cele mai mici vibraţii : „Nici un orizont n-a fost mai dăruit vreodată mai mult meditaţiei şi rugăciunii. Aici, un paralelogram îngust, circumscris mormintelor : sufletul are tot ce-i trebuie pentru a se întoarce asupra lui însuşi, pentru a prinde aripi : gîndul obsedat de moarte, vanitatea gloriei acestei lumi, afirmaţia seculară a adevărului creştin... Dincolo, foarte aproape, un cîmp infinit oferit zborului său : pacea munţilor care prelungeşte tăcerea mănăstirii pînă la cele mai îndepărtate vîrfuri înzăpezite, pînă la norii care se alungă pe cerul sudului ; nici un zgomot banal şi vulgar nu aminteşte de prezent sau de rapida evoluţie a unei societăţi indiferente. Eşti departe de toate acestea : nu se află aici splendoarea palatelor papale, nici seninătatea însorită de la Saint-Trophime din Arles, nici blîndeţea foarte omenească din Sénanque... Nu, este cu adevărat un loc unde sufletul se reface..."

Bătrîna îngenunchease. Îşi împreunase mîinile. Sub adierea caldă a acestei voci, se ruga. Cine ştie dacă nu venea, biata, de fiecare dată cînd un vizitator intra în biserică ca să-l îndemne să pună un franc să audă gratuit aceeaşi voce şi să se poată devota acestei rugăciuni...

„...Este una din acele aşezări venerabile unde, cu o voce mai puternică şi mai limpede, ne vorbesc pămîntul şi morţii noştri..."

Sub mîna lui cutia a vibrat la vorbele pămînt şi morţi pe care preotul le pronunţase cu asprime. Henri a simţit aceste vibraţii în adîncurile lui, acolo unde totul era adormit de treizeci de ani.

„...Astfel, în toate timpurile şi nu numai cu ocazia unui jubileu, enoriaşii mergeau în procesiune traversînd valea pînă la biserica cea veche unde veneau pentru a-şi exprima dorinţe mai mult sau mai puţin îndepărtate, care aveau drept scop să-l înduplece pe Dumnezeu să oprească un anume flagel ; veneau de la Sisteron, Aix, Avignon, Vilmont, toţi enoriaşii triunghiului sacru, cu cîntecele lor, cu muzica lor, cu fetele îmbrăcate în alb, cu prapurii lor. Se vedeau de departe umplînd cîmpia. Se auzeau atunci bătînd clopotele, un sunet trist şi dulce ca vocea melancolică a trecutului. Chiar de aici se pornea o altă procesiune care cobora pe străduţele înguste, să se întîlnească cu noii veniţi. Copiii din cor se aplecau peste parapetul din marginea bisericii ca să-i recunoască pe cei care se apropiau. Zărind frumoasa cruce de aramă, celebră în triunghiul sacru, pe care se vedea Mielul divin în Tetramorf şi pe Hristos înconjurat de relicve în bule de sticlă, se porneau să strige de bucurie, ca şi cum ar fi văzut pe Penitenţii albi care veneau aici altădată pentru a cere divinităţii naşterea contelui de Chambord sau acelui ciudat cortegiu în care Hristos îşi purta crucea, ca în Spania, între două şiruri de romani. Procesiunile erau frumoase : veneau din toate satele, cîntînd din toată inima cum se cîntă în Sud, intonînd adesea nobile cîntări în limba provensală..."

Vocea s-a oprit, înlocuită fiind de o frază muzicală ; Henri se gîndeşte la Bach. Bătrîna e tot în genunchi, rugătoare de piatră, de noapte, de secole. Nu vă mişcaţi. Nu respiraţi. Faceţi ca opera morţii să se transforme în opera vieţii... În el, în acel punct în care mai stăpîneşte neclintirea se nasc şi se desfăşoară imagini ale credinţei. În el, în acel punct în care tremură o neputinţă, se iscă dorinţa de a cădea în genunchi, de a se ruga. Dorinţe nebune de lacrimi, de risete în risipiri de soare. Unde se află ? Unde se află ? Soarele e cald. Lumina vibrează între brazi. Aerul miroase a răşină.

Alunecă pe ace uscate. Ce vîrstă are ? Nouă ani ? Zece ani ? Îi apare mama între doi copaci. Poartă o capelină albă, o rochie de dantelă şi ţine pe umăr o umbrelă uşoară. E transparentă mama în soarele blond şi albăstrui. Aleargă spre ea, alunecă şi-şi revine. Nu va reuşi niciodată să sară în braţele mamei. Bat clopotele bisericii chemînd enoriaşii să se adune în procesiune. Într-un colţ al incintei au aşezat coşurile cu provizii. După slujbă vor face cerc în jurul preotului, vor lua prînzul pe iarbă. Cîntările, rugăciunile, litaniile îi vor face să uite de mizeria timpurilor. Bate, bate clopotul capelei. El aleargă, aleargă. Mama îi surîde. E frumoasă, frumoasă, e cea mai frumoasă. Şi înaltă, înaltă, cea mai înaltă. Şi bună, cea mai bună. În acest moment ea e sigur cea mai frumoasă, cea mai înaltă, cea mai bună. Aleargă, strigă. Niciodată, niciodată nu va ajunge la timp. Îi stau împotrivă, clopotul, procesiunea, persoanele mari. Strigă, aleargă. Unde e maică-sa ? Cu ochii, cu lacrimile, cu mîinile o caută. Între doi umeri, între două rîsete, acolo, în faţa lui, o zăreşte şi sîngele îi îngheaţă în vine, se opreşte, maică-sa îi scapă, dispare, ascunsă de umeri, apărînd printre rîsete şi faţa aceea, acolo în faţa lui, faţa aceea de bărbat care surîde, aplecîndu-se spre maică-sa şi sîngele lui îngheţat, oprit, în timp ce maică-sa se îndepărtează atît de frumoasă, atît de înaltă, atît de blîndă, se îndepărtează fără să se întoarcă spre el... „...Veneau atunci în întîmpinarea lor. Crucile se apropiau unele de altele ; se salutau de trei ori, se întîlneau, se uneau în timp ce purtătorii lor îşi ziceau *Pax tecum ;* cele două cortegii rosteau *O crux ave* şi clopotele băteau mai vesel..."

Vocea, din vibraţie în vibraţie, se repercutează în el, în adîncurile lui cele mai întunecate, pînă la acel punct de neclintire, pînă la acea neputinţă ; vocea, din vibraţie în vibraţie, pune în mişcare straturile dese ale visului, norii, grei de amintiri, tot aurul pe care amorţeala lui l-a transformat în plumb ; vocea, din vibraţie în vibraţie, îl trezeşte întru sine, pentru imaginile şi credinţele lui, nu pentru nostalgii, ci pentru realităţile lui ; vocea care-l redă lui însuşi — în propria lui lumină. În el, în jurul lui, totul se învîrte, totul tremură.

Ce lovitură, ce lovitură formidabilă ! Închide ochii. E cuprins de o stare de greață. Mîinile, picioarele, tot corpul îi tremură. Clatină din cap. Ce lovitură ! În șoaptă, cu fruntea lipită de piatră, murmură : „Așa ar fi trebuit să fie cel care sînt..."

„În jurul vechilor ziduri, pe drumurile întortocheate, pe pantele repezi, nu mai era decît tumultul vesel al pelerinajelor noastre meridionale. După aceste ore însufleţite de entuziasm, de credinţă zgomotoasă, deasupra bisericii se instala din nou calmul morţii..."

Așa ar fi trebuit să fie cel care sînt... Ce înseamnă ? De unde îi venise această formulare ? De unde aceste vechi cuvinte ? Din ce trecut ? Din ce trecut fără memorie ? Așa ar fi trebuit să fie cel care sînt. ...Semnele, mereu semnele. În această veche formulă se ascunde un secret, el știe... Secretul, sacrul... Bunicului Barrault îi plăcea să se joace cu vorbele. Dar nu e un joc. Cuvintele la cuvinte răspund. Dorința mea este chemarea ta ; răspunsul meu este dorința ta. Și omul acesta vorbește despre calmul morții ! Totul a fost ratat, acesta e adevărul. Așa ar fi trebuit să fie cel care sînt. Marie-Laure n-a știut să mă cheme. Marie-Laure se lupta cu imaginile. Totul a fost pustiit. Imaginile ne-au secătuit. Așa ar fi trebuit... Să plîngă, ar fi trebuit să poată plînge și să îngenunche și să se roage, să se culce cu mîinile în cruce, cu fața la pămînt.

Piatra e rece și tare sub fruntea lui. Parcă e paralizat. În el e noapte, și gheață și iarnă și singurătate. Ar trebui... Dar ce spune vocea ? Îl calcă pe nervi. Ce zice, oare, Dumnezeule ? Nu mai înțelege nimic.

„...După aceasta, m-am uitat și iată o ușă era deschisă în cer și glasul cel dintîi, glasul ca de trîmbiță pe care l-am auzit vorbind cu mine îmi grăiește : Suie-te aici și îți voi arăta cele ce trebuie să fie după acestea. Îndată am fost răpit în Duhul și iată un tron era în cer și pe tron ședea cineva... Și cel ce ședea semăna la vedere cu piatra de iasp și de sardoniu, iar de jurîmprejurul tronului era un curcubeu, cu înfățișarea smaraldului. Și douăzeci și patru de scaune înconjurau tronul, și pe scaune, douăzeci și patru de bătrîni, șezînd, îmbrăcați în haine albe și purtînd pe capetele lor

cununi de aur. Şi din tron ieşeau fulgere şi glasuri şi tunete..."

Mîna lui Henri tremură ; lacrimile îi umplu ochii. Aşa deci, friza căzută şi adunată cu grijă lîngă zidul bisericii reprezenta pe cei douăzeci şi patru de bătrîni ai Apocalipsei ! Aşa deci, bătrînii aceştia semănau... Nu, nu se poate, nu ! A ţipat. Femeia s-a întors. L-a privit cu reproş, i-a făcut semn să tacă. Cum ? De ce ? N-a văzut că ea se roagă ?

„...Am văzut apoi în mîna dreaptă a celui ce şedea pe scaun o carte scrisă înlăuntru şi pe dos, pecetluită cu şapte peceţi. Şi am văzut un înger puternic care striga cu glas tare : „Cine este vrednic să deschidă cartea şi să desfacă peceţile ei ?" Dar nimeni în cer, nici pe pămînt, nici sub pămînt nu putea să deschidă cartea, nici să se uite în ea..." Lacrimi, sfinte lacrimi... Aceste cuvinte au rupt în el ultimele baraje. Va afla vreodată ? Cea mai scurtă noapte a ultimului dintre oameni rămîne indescifrabilă, grea de propriul ei mister. Şi aţi vrea să reuşim să descifrăm Noaptea ? Lacrimi, sfinte lacrimi, în sughiţuri, în rafale şi brusc prospeţimea — o boare de vînt în frunze... Vindecarea, în sfîrşit, vindecarea de tot ceea ce a fost şi pacea care coboară încet peste el. Lacrimi, apă lustrală. Totul devine simplu. Altădată, cu multă vreme în urmă, îşi aplecase capul, ascultîndu-l pe preot catehizîndu-l şi anunţîndu-l că tragedia nu aparţine ordinei acestei lumi. Şi iată că, ascultînd vocea de altădată, citind pasajul din Apocalipsă, regăseşte acest adevăr. Nu, tragedia nu aparţine ordinii acestei lumi. De treizeci de ani, de la sfîrşitul războiului, i se tot spune contrariul, iar el se încăpăţînează să distrugă în el tot ceea ce ar putea să-l sporească. Lacrimi, sfinte lacrimi... Înţelege, înţelesese... Nu, tragedia nu aparţine ordinii acestei lumi. E doar atît : un punct fix, sabie sau rază de lumină care ne străpunge, oricine am fi şi datorită căreia ne este dat să devenim ceea ce am fost de la începuturi, pentru ca să se împlinească în Dumnezeu oamenii şi lucrurile. Nu, tragedia nu aparţine ordinii acestei lumi, în ciuda crematoriilor şi a lagărelor de concentrare, a războaielor şi a torturilor. Treizeci de ani de minciună şi impostură

dispăruseră. Lacrimi, sfinte lacrimi... Straturile dese ale visului, norii grei ai amintirii : aburi, vapori, numai aburi, numai vapori şi noaptea devine transparentă, în timp ce o bătrînă se roagă alături, o bătrînă în care n-o mai poate recunoaşte pe domnişoara Audinet, pe maică-sa, pe mama lui André, pe bătrîna ţărancă, lacrimi, sfinte lacrimi, dar despre care ştie că-l leagă, de secole, de acel lung şir de femei, de adevărata suferinţă care pregăteşte şi împlineşte ultimele metamorfoze şi iată-l încet integrîndu-se şi topindu-se în acest cortegiu, plîngînd, implorînd, Henri, o, Henri, sînge şi carne la un loc, femei, suferinţă şi iată că bătrîna îngenuncheată se întoarce spre el şi-i surîde în blîndeţea lacrimilor...

Vocea s-a oprit printr-un declic. Banda magnetică s-a terminat. Biserica îşi ia proporţiile ei de piatră, de noapte, de tăcere. E frig. Se smulge de lîngă peretele de care se rezemase. Paşii lui răsună sub bolţi. Îi strigă bătrînei : „Banda magnetică s-a terminat". Ce noutate ! Se îndreaptă spre bănci. Ea îl priveşte apropiindu-se. Îi strigă încă o dată : „Banda magnetică s-a terminat". Ea îi răspunde simplu : „Trebuie un franc". Ce tot spune acolo ? Se aplecă spre ea : „Un franc ? Un franc ? Şi mai ce ?" Cu degetul, cu mîna, cu braţul, îi arată cutia. Aplecată, faţa lui a devenit purpurie. „N-aţi auzit ? A făcut clac şi s-a oprit. N-aţi auzit ? Banda magnetică s-a terminat". Bătrîna s-a tras puţin înapoi, i-a răspuns că nu e surdă, că e obişnuită cu toate acestea şi că e de ajuns să mai pună un franc pentru a auzi din nou clopotele, vocea, muzica...

Pare că se trezeşte dintr-un vis lung. Se uită atent la bătrînă, observă banca în care stă îngenuncheată, mîngîie planşeta şi spetează, scrutează locurile în care se vălureşte întunericul apoi păleşte : „Un franc ? Ziceţi că trebuie un franc ?" Vocea e surdă, conţinută. Îşi trece mîna peste frunte, peste ochi. Ce s-a întîmplat ? Mîna dă de o lacrimă între gene. Ce s-a întîmplat ? De ce plînge ? Şi de ce obrajii femeii sînt umezi ?

— Trebuie un franc, zice ea.

Atunci se declanşează totul. El o ia la fugă spre cutie. „Am să pun francul, uite, ai să vezi..." În clădirea

goală ecoul paşilor se repercutează şi se multiplică în timp ce vorbele, aruncate peste umăr şi amplificate de boltă, umplu spaţiul. Singur face atîta zgomot cît o trupă care aleargă şi strigă anunţînd bătălia. Asemeni acelor nori învăluind în asfinţit armatele în marş, bolta, ascunsă în întuneric, se umple de mîinile lui Henri.

În tăcerea care se lăsase, moneda lunecă în fantă, cade, se aude un zgomot asurzitor, mecanismul se declanşează : clopotele, toate clopotele pentru toate victoriile, pentru toate sărbătorile, bucurie, bucurie, bucurie, îşi ia capul în mîini, ţipă, urlă că s-a săturat de clopote, de toate clopotele astea şi iată-l alergînd spre altar, spre sacristie, de unde se întoarce înarmat cu o rangă pe care o flutură deasupra capului, trece prin faţa bătrînei ameninţător, înjurînd, faţă de noapte, faţă de fulger şi loveşte cutia cu bara.

Bătrîna se ridică, ţipă, îl face nebun, aleargă spre el, nu, nu, nu vrea, îl împiedică să spargă cutia, vocea, tovărăşia, îl apucă de mînă, nu, nu, nu trebuie, nu trebuie şi privirile lor se întîlnesc atît de dureros că, fără să mai spună nimic, ea-i dă drumul, înainte de a aproba cu un semn din cap, da, de a aproba cu un semn din bărbie, din ochi, din umeri, din ceea ce se află cel mai ascuns în ea însăşi, în timp ce el continuă să lovească, să lovească, vrea să spargă cutia, s-o facă să tacă, căci vocea începuse din nou să se audă, vocea falsă care o împinsese pe bătrînă la rugăciuni adevărate şi pe el să plîngă sincer, creînd în el o falsă rîvnă, vocea falsă lipsită de căldură, de prezenţă, dezumanizată, exact, teribil de dezumanizată şi care răsunînd în biserica pustie spori acum singurătatea, a lui, a lor şi întunericul din ei. Piciorul de metal s-a desprins, Henri îl apucă, se sprijină cu călcîiul de zid şi trage cu toate puterile. Monedele se rostogolesc, zornăind, asemeni unei ploi proaspete şi vesele — aceeaşi ploaie, da, exact, aceeaşi ploaie pe care o revărsau micile drapele marcînd harta Europei, în vremea Eliberării. Bătrîna se dă înapoi şi exclamă cu o voce aspră :

— Ce de bani !

A zis-o ca şi cum ar fi blestemat. Inima cutiei se risipise în monezi. Sufletul acestei biserici se topise în

ploaia de monezi. Piciorul se sparse, dar cutia, legată de pămînt cu fire solide, nu tăcuse. Numai că vocea se auzea mai slab. Henri se aplecă. Ar vrea s-o mai asculte pentru ultima dată : „un tron se vedea în cer şi aşezat pe tron... trin, trin, trin.“ Banda s-a deteriorat. Loviturile i-au cauzat. Acum nu mai trebuie decît să smulgă firele şi cutia va amuţi. „Douăzeci şi patru de bătrîni... trin, trin, trin“.

S-a terminat. Vocea s-a oprit. Cutia zace la pămînt. Liniştea s-a reinstalat cu violenţă, îngreunată de toate umbrele nopţii. Cu piciorul, Henri adună monedele în grămadă lîngă perete.

Bătrîna se îndepărtează. Şi-a pus şalul. Atît de micuţă, pare brusc mult mai bătrînă şi mai adînc sfîşiată de ceea ce se întîmplase, modestă siluetă neagră pe care o înghite acum pe întrecute, tăcerea, frigul, singurătatea.

— Doamnă, doamnă nu plecaţi, îl caut pe abatele Chabaud.

O vede dînd din umeri. De ce i-ar răspunde ? Nu mai e timp, nu-i aşa ? Aleargă după ea.

— Nu plecaţi !

A strigat-o, făcînd gesturi largi. O strigă, o roagă să se întoarcă. Nu plecaţi, nu plecaţi, vreau numai să ştiu unde pot să-l găsesc pe abatele Chabaud. Sînt de dimineaţă pe drum, doamnă, ascultaţi-mă, sînt de azi-dimineaţă pe drum, îl caut pe abatele Chabaud, da, de dimineaţă pe drum, de altfel, maşina... Ar vrea s-o liniştească, îi vorbeşte despre maşină, cea care e în faţa bisericii, n-aţi văzut-o la intrare ?

Ea se opreşte, şovăie, se întoarce spre el, îl mai priveşte o dată, ca şi cum ar fi vrut să se asigure că e demn să audă ce avea să-i spună ea. Apoi începe să vorbească. Lung, încîlcit, cu un debit rapid şi întretăiat, el nu înţelege totul, ea se plînge, turbează, rulează „r“-urile, scrîşneşte, şuieră, adesea se întrerupe ca să dea din cap şi să ridice din umeri, capul, umerii, singurele semne de viaţă, ultimele semne de viaţă, restul e mort, pîntecul, inima, ea continuă să vorbească, vorbe, pietre, vorbe, pămînt, spune că biserica nu mai e

folosită, că abatele Chabaud se retrăsese sus în munți, că ea a mai rămas dintre cei care vin la biserică, și că satul e pustiu, că... Zice că dacă vrea să se ducă la sihăstrie trebuie s-o apuce pe drumul care dă în poteca spre Sagne, de aici trebuia s-o ia la dreapta, drumul e prost, da, foarte prost pentru o mașină atît de frumoasă ca a dumneavoastră și, după ce trece de o fermă mare, trebuie s-o ia la stînga pînă la o pădurice și de acolo pe jos pentru că încep zăpezile... Îl îndeamnă să se întoarcă la Sisteron pentru noapte și să se lanseze în această aventură mîine de dimineață. Îl sperie că se va rătăci. Zice : „Un domn ca dumneavoastră..."

Văzuse deci lodenul, mănușile, pantofii lustruiți : bogăția, putred de bogăție. Mai fusese cineva vreodată în sat îmbrăcat la fel ? Bărbatul ei a murit, iar ea încearcă să și-l imagineze în pantofi cu ținte, în pantalon de velur, cu veston de postav, măcar duminica... Își aranjează șalul. E o anumită demnitate în gestul ei. Să stea măcar ca lumea. Se ține la distanță. Repetă : „Un domn ca dumneavoastră..."

Remarca îl izolează. Ar fi vrut să se apropie să-i vorbească cu blîndețe. Nu îndrăznește. Și totuși a crezut că zărește în privirea ei un fel de tandrețe amuzată, ceva aducînd cu ironia — o ironie gratuită, fără răutate, exact așa, o ironie tandră, numai dacă nu era vorba de o tandrețe ironică, nu știe, nu mai știe, atît doar că nu simțise de mult acea mișcare interioară, cum să-i spună ? care o împinge către ea, care-l îndeamnă să-i vorbească...

— Aș vrea să vă spun...

E fals. Țeapăn. Ca lemnul. În timp ce în lăuntrul lui totul se mișcă, trăiește, vibrează. Azi dimineață a spus : „Aș vrea să-ți spun..." Mamei lui. Dar n-a mers. Ea nu l-a auzit. Ea n-a înțeles. Și în această dimineață, sub cuvinte, sub gheața cuvintelor circula apa, nu, începea să circule. Și aici, acum, în fața acestei femei bătrîne și necunoscute, în biserica părăsită, a pronunțat aceleași vorbe, pe același ton, cu aceeași rîvnă uimită. Intuise ea freamătul, același freamăt de dimineață ?

— E tîrziu, îi zice ea.

Pleacă. Urcă încet scările de piatră. E gata să pună mîna pe clanță cînd Henri îi strigă :

— Stați !

Ea se întoarce. Henri stă lîngă ultima bancă de pe aleea centrală.

— Ce mai doriți ?

— Ascultați-mă...

S-a dat înapoi pas cu pas pînă lîngă altar.

— Mă auziți ? exclamă el.

— Da, vă aud.

Tăcere. El adaugă :

— Cum mă auziți dacă sînt atît de departe ?

Bătrîna bate din picior :

— Ce înseamnă toate astea ? Ce vreți să-mi spuneți ?

— Eu ce să vă spun ? Nimic !

Ea dă din umeri și-i întoarce spatele. Dar Henri aleargă după ea. Îi face semn cu mîna să mai aștepte o clipă. Mai ales să nu plece. Va înțelege, da, va înțelege. Totul. Care totul ? A ajuns acum în fața ei. La trei scări distanță de ea. O privește cu capul ridicat. Brusc ea devine foarte mare. Îl domină. Prin reflex, el coboară vocea pînă la șoaptă :

— Ascultați, e simplu. Adineaori am vorbit fără să ridic vocea și m-ați auzit tot așa cum și eu v-am auzit.

Rîde. Pare fericit. Destins. Parcă ar fi un adolescent. Metamorfoza chipului. Anii s-au șters. Adaugă :

„Acum totul poate reîncepe, înțelegeți, totul poate reîncepe. Cutia s-a spart, blestemul a fost rupt, totul poate reîncepe..."

12

MUNTELE

Cu vocea ei aspră, bătrîna țărancă i-a zis : „În locul dumneavoastră, n-aș merge". El ridică din umeri. Fața lui e un bloc de piatră și noapte. Lumina farurilor gălbuie se mai confundă cu lumina zilei în asfințit, cenușie și trandafirie. Blocul de granit și de noapte este striat de fulgere amestecate cu minie și teamă. Viteza întîi, a doua. La ieșirea din B. drumul e îngust. Trece printre casele pline de unghiuri. „În locul dumneavoastră, n-aș merge". Își ținea șalul strîns la piept. Viteza a doua, a-ntîia. Mașina huruie, roțile mușcă din carosabil : frînează, accelerează și frînează în timp ce fețele se multiplică... Ce nebunie ! Cu viteza cu care merge acum are senzația că urcă un zid. Sentimentul pericolului și acel fel de bucurie înlăuntrul lui...

În urcușuri succesive, mașina se depărtează de sat. Și dacă îl urmăresc ? Își imaginează scandalul. „Cuprins de nebunie, un notar jefuiește o modestă biserică". Ce mai titluri s-ar scoate ! În oglinda retrovizoare zărește,

într-o ușoară umbră asfințind ultimele lumini ale zilei. Drumul e greu. Nu e momentul să apese pe accelerație. A treia, a doua. Nu trebuie să înnebunească așa motorul ! Să trăiască, să trăiască periculos. Surîde. Ce ridicol ! Murmură : „Periculos", apoi se destinde. Nimeni nu-l urmărește.

La poale, jos, departe de el, satul se cufundă în întuneric. Fire de lumină se mai agață de crestele acoperișurilor. Nervuri de lumină, geometrii de aur. Încetinește. Inima nu-i mai bate atît de tare. Ridicînd ochii descoperă amfiteatrul de munți înzăpeziți. Se oprește. Încet ochii coboară de pe înălțimi. Între cer și pămînt persistă nuanțele de trandafiriu, nuanțele frigului, apoi cenușiul, tot cenușiul singurătății, culori care, pe măsură ce coboară spre vale, se amestecă și se încețoșează, topindu-se în negrul pădurii pînă cînd formează un văl de noapte pe care-l mai spintecă ici și colo cîte un acoperiș.

Cu capul lipit de portieră — senzația de rece — se minunează : înainte de a se pierde în uitare, un sat îi arată esențialul arhitecturii lui secrete, liniile de creastă și pantele de țiglă ale acoperișurilor sub care, de la o vîrstă la alta, oamenii s-au iubit, unind la modul patetic strigătul îndrăgostitei cu cel al femeii născînd și au murit, față după față. Ce rămîne din ei ? În jurul bisericii cu linii clare, solid așezată, dezordinea acoperișurilor apare mai evidentă. Sub ele au trăit, firește, oameni mîndri și nesupuși. Ce rămîne din ei ? Coboară fereastra. În mașină intră frigul tăios și tăcerea. Aici totul este tăcere. Ca și în sat. Nici o pasăre, nici un sunet familiar... Își aduce aminte de o dimineață albastră între trunchiurile brazilor la Sils-Maria în timp ce ajungeau pînă la el zgomotele unui fierăstrău, un lătrat de cîine și rîsetele fetelor. Mai erau, parcă le mai aude și acum, vuietele torentului. Atunci, viața... Și acum moartea, chiar aici, pe drumul acesta pierdut, moartea acolo jos la poale, în orășelul din vale, pretutindeni, moartea deghizată într-o bătrînă țărancă zicîndu-i : „În locul dumneavoastră n-aș merge". Și, de azi dimineață, dintotdeauna, aceeași voce acasă, la garaj, la han, vorbind mereu despre prudență, necesitate, oribilele sfătuitoare.

Şi, ultimă metamorfoză, moartea refugiată în biserică, într-o voce metalică, inumană : vocea abatelui Chabaud, bătrînul preot spre care el a pornit de dimineaţă, spre care merge dintotdeauna.

Ridică geamul. Nu se aude nici o maşină. Îşi freacă mîinile. La urma urmei, nu e chiar atît de nemulţumit de el. Îşi surîde. În oglindă, întinzînd gîtul îşi priveşte o clipă zîmbetul acela urît pe care şi-l ştie : un amestec de suficienţă şi mediocritate. Nu trăise el momente interesante ? Se aşează mai bine, îşi lasă palmele deschise pe volan. Nu-şi oferise emoţii ? De exemplu, fuga din biserică, goana nebună spre maşină în momentul cînd s-a văzut singur lîngă cutia căzută jos şi a auzit, de pe discul care s-a mai învîrtit o clipă, ultima bătaie de clopot. Exact, auzise clopotul bătînd şi frica îl prinsese de pîntec, de şale. Frica cu degete de oţel. Picioarele nu-l mai ţineau, în gît avea un gust de mentă şi senzaţia că se goleşte de sînge, de forţă, de viaţă, în timp ce peste ochi i se lăsa un văl negru... Frica, abominabila frică. Se izbi o clipă de uşă. Pe jumătate orb nu mai găsea clanţa. S-a enervat. Sîngele îi bătea în tîmple. Şi dacă nu mai putea deschide blestemata asta de uşă... Din partea de jos a spatelui urca şi i se răspîndea în trup o lentă şi delicioasă paralizie. Dumnezeule, ce făcuse ? În sfîrşit, clanţa a cedat şi în piaţa pustie şi-a zărit maşina. Era lîngă fîntînă, de cealaltă parte a drumului. Avea un spaţiu imens de parcurs. Imposibil. Cineva tot o să-l vadă. Firește. Întotdeauna se află cineva după obloane. S-a terminat cu el. Nu, nu poate merge pînă acolo. S-a terminat. Chiar aici, în această clipă s-a terminat respectabilitatea lui. Mort, domnul Henri Barrault, notarul din Vilmont. Picioarele îi tremurau, nu mai avea nici un fel de putere. Se ţinea de uşă, cu mîna încleştată de clanţă. Golit ! Poftim, se golise complet şi acum era gol. A alergat ? Dar oare numai a alergat ? nu s-a şi tîrît cumva ? Nu era cumva un învins ? Nu-şi mai aduce aminte decît de un lucru : cînd să bage cheia în contact, a început să transpire. Degetele îi lunecau, cheia îi scăpa printre degete. Dar pînă la urmă, miracolul s-a produs : motorul începu să se învîrtă, familiar, liniştitor.

Acum conduce prudent. Cu puțin noroc, la căderea serii, va ajunge la sihăstrie. Încă o dată a scăpat nepedepsit. Ce ridicol ! Nu l-au văzut, nu l-au prins ! Ce tristețe ! Toată viața lui s-a scurs în acest fel de jocuri. Banii, afacerile, dragostea. Nu l-au văzut, nu l-au prins. Averea, tablourile, Delphine. Nu l-au văzut, nu l-au prins. Așa se construiește o onorabilitate. Nu l-au văzut, nu l-au prins. Așa se făurește o reputație. „Poor Henri", cum zicea Marie-Laure. Și frica asta, irațională, poor Henri, delicioasă pînă la urmă, care încă o dată, o dată în plus, l-a purtat departe, atît de departe în urmă... O amintire veche, într-adevăr, cufundată în adîncurile lui, parcă alungată. Erau trei sau patru. Nu s-a lăudat niciodată ; nici Marie-Laure nu-i știe isprava asta. Aveau toți în jur de cincisprezece ani. Era pe vremea procesului lui Kravcenko. Cine își mai amintește astăzi de penibila întîmplare ? Dar la vremea aceea, jurnalele erau pline de ea. Kravcenko fugise din Uniunea Sovietică și afirma, cu dovezi, că acolo existau lagăre de concentrare, asemănătoare cu cele descoperite în Germania, în 1945. Ei erau trei sau patru prieteni care se înțelegeau foarte bine, aveau cincisprezece ani și dobîndiseră conștiință politică într-o anume zi a anului 1945 cînd văzuseră în vitrina unei librării fotografii reprezentînd lagărele de concentrare din Germania. Fără să scoată o vorbă, fără măcar să se privească, și-au propus să nu uite niciodată și mai ales să nu permită niciodată ca acești morți, acești bieți morți, să fie batjocoriți. Și iată că aceiași morți, aceiași bieți morți, așterneau deasupra Rusiei aceeași tăcere ; și iată-i pe comuniștii francezi, atît de prompți în a denunța barbaria germană, jurînd pe tot ce vroiai că acest Kravcenko era un mincinos, nici mai mult, nici mai puțin, batjocorind astfel cei dintîi morții, acei bieți morți tăcuți. Atunci, fără a spune o vorbă, fără chiar să se privească, au luat fiecare o piatră și au aruncat-o cu o singură mișcare în ferestrele permanenței comuniste din Vilmont. Imediat, o frică irațională îl prinsese din partea de jos a spatelui, exact ca adineauri. Poor Henri, bieți copii... Erau trei sau patru, aveau cincisprezece ani și aruncînd cu pie-

tre, spărgînd o fereastră, crezuseră că nu mai erau doar niște martori pasivi. Datorită fricii, li se păruse, naivi cum erau, că intraseră în lumea celor adulți. Fraților mai mari, armele, războiul, gloria ; pentru ei jumătate de soldă a unei jumătăți de epopee, în sfîrșit, un rol...

Un rol ? Ce rol ? Pasivi, răbdători, au văzut adunîndu-se minciunile ? Ce se poate întemeia pe minciună ? Ce rol îi revine celui care refuză minciuna ? Martori încă din copilărie, neputînd nimic uita, ce puteau face altceva decît să privească, pasivi, răbdători, cum se alcătuiește sub ochii lor o lume de falsuri. De la o pseudo-victorie la o pseudo-decolonizare totul fusese falsificat. Un rol ? Ce rol ? Totul era fals, magic fals, și cele mai urîte înfrîngeri au fost metamorfozate în triumfuri. Un rol ? Ce rol ? Istoria i-a ocolit, i-a disprețuit, i-a uitat. Un rol ? Ce rol ? Acela de a fi notar, da, bogat, amator de artă...

Departe în urma lui, satul s-a pierdut de tot. A văzut apele negre ale nopții cuprinzînd acoperișurile cele mai ridicate, vălurindu-se în jurul clopotniței și în cele din urmă acoperind-o. Noaptea, cea mai adîncă noapte... În privința lui, el mai scapă încă, ridicîndu-se, din urcuș în urcuș, din viraj în viraj, în urmărirea luminii. Altădată i-ar fi plăcut această senzație de putere : urcînd pe drumuri de munte, cu aceeași viteză cu care se apropia noaptea, încerca să rămînă în lumină cît mai mult posibil... Un joc, un simplu joc. Cîteodată lăsa unda de întuneric să-i atingă roțile mașinii : atunci mergînd încet, se credea pentru cîteva momente fiul ciudat al zilei și al nopții. Acestea erau momentele lui de plenitudine ! Astăzi, vraja nu mai funcționează.

Întreaga vale este un lac cenușiu, cu abisuri verzui. O ultimă dîră de fum se mai ridică roz-cenușiu. Bătrîna țărancă atîță focul surîzînd blînd. Fumul se risipește și el la rîndul lui, parcă se înecă... Văzînd dispărînd și acest ultim semn de viață, îl încearcă un sentiment de teamă : apele întunericului îl vor copleși și pe el, făcînd inutilă lupta lui împotriva nopții. Culturile, pădurile au fost deja înghițite. Noaptea se izbește acum de el, apă fadă și dulceagă a dezgusturilor lui. Ar trebui să se întoarcă, „În locul dumneavoastră, n-aș mer-

ge". Cine deci l-a sfătuit să nu vină pînă aici ? Maică-sa ? Stătea pe palier cu braţele încrucişate, privindu-l plecînd. „La ce bun ?" a replicat în momentul în care el, plecînd, i-a spus peste umăr că se hotărîse să-l revadă pe abatele Chabaud. Marie-Laure ? Ea era acum adunată în jilăveala cărnurilor ei, cu părul în ochi, în timp ce sunetele exterioare erau cu siguranţă înăbuşite de zăpadă. Marie-Laure ieşind din cabană, mînată de magia unui cuvînt murmurat la telefon şi lansînd din adîncurile cele mai subtile ale propriei ei tăceri : „La ce bun ? O să suferi şi mai mult". André ? În momentul cînd părăsea hanul, s-a întors spre el : „La ce bun să mai răscoleşti vechi dureri ?" Toţi au pronunţat aceleaşi vorbe. Ale minciunii deghizate în pudoare, ale prudenţei transformate în necesitate. Ce voce, da, ce voce l-a invitat oare vreodată pe drumul adevărului ?

Curînd va ajunge în defileu şi prin forţa lucrurilor acolo noaptea îl va ajunge din urmă. Firește, e nebun că pornise să-l caute pe preot ! Cum îl va găsi ? Semeţ ca odinioară sau năuc de singurătate ? Se făcuse călugăr ? Ce poate să însemne asta ? Bătrîna rîsese cînd o întrebase dacă se simţea bine în ciuda vîrstei înaintate. Dar tot ea a rîs, lăsînd să se vadă o gură fără dinţi şi nişte gingii roşietice, după ce-i explicase că, dacă se hotărîse să se ducă pînă la sihăstrie nu putea greşi drumul. „După defileu, imediat la dreapta. E acolo un drum, veţi vedea..."

Îl vede. Sau cel puţin îl ghiceşte. Drumul e acolo, e adevărat, liniştit, evident. Dar înghiţit de noapte. La zece metri înaintea lui, drumul se confundă cu cîmpurile. Mai departe nu se mai distinge decît o masă întunecată. Pădurea, fără îndoială. De la o clipă la alta, totul tremură şi se diluează în apele negre. Lumea dispare. Oare aparenţele se estompează aşa sau evidenţele ? Liniile lucrurilor se şterg, dispar contururile, volumele ; negate şi parcă renegate frumoasele construcţii mentale întemeiate numai pe lumină ! N-a mai rămas nimic decît nişte faruri, făcînd să ţîşnească din neant, stînci, surpături, un pămînt negru.

Drumul lunecă în întuneric, coborînd încet în desişurile nopţii. Impresie de ireal, conturînd o lume gă-

buie, născută de razele farurilor. Numai să fie pe drumul cel bun. Întotdeauna, în asemenea cazuri, drumurile sînt două. Coboară geamul. Așa face întotdeauna cînd merge încet. Un obicei vechi. Un fel de a se afla în același moment înăuntru, dar și în afară. Un fel de exorcizare a pericolului, atît al lumii de afară cît și al celei din lăuntrul lui. Pe deasupra, frigul de gheață îi face bine. De cînd plecase din B., îi era rău. Apa, o mare de apă, la început în afara lui, apoi în el, clipocind necontenit, sporind, apele negre ale uitării, apele mocirloase ale dezgustului, noaptea nopților... După părerea lui, dintr-o clipă într-alta, drumul trebuia să se arate. După cîte îi spusese bătrîna, sihăstria se afla dincolo de pădure, în dreapta, pe o creastă. Dar în zadar cercetează, aplecîndu-se, lipindu-și nasul de fereastră, nu distinge nimic : nici pădure, nici munte, nici cer. Totul este negru. Dar merge înainte. Farurile scot acum la iveală stîlpi uriași înconjurate de bălți înghețate. Aude gheața scrîșnind, sfărîmîndu-se sub pneuri. În ciuda frigului, simte în nări un miros lînced de umed, de putrefacție. Un miros persistent care-l surprinde și care-i sporește greața. Își ridică gulerul paltonului. Miroase a moarte, a lemn putred, humus și frunze moarte. Metru cu metru, drumul se afundă în cea mai adîncă noapte. Ar putea dura foarte mult. Oprește mașina. Unde se află ? Nu-i place lunga lunecare în necunoscut. Unde se află ? La stînga nimic, în dreapta...

Lumina din dreapta o inventase el acum ? I se pare că tremură dincolo de pătratul murdar al unei ferestre. Ferma pe care o recompune în minte și spre care se îndreaptă acum pe jos, tăind-o peste cîmp, a existat vreodată ? Să se fi deschis oare vreodată poarta aceea în care va bate în curînd cu pumnii ? Și vocile din casă și scaunul care hîrșie îndelung podeaua și pasul care se apropie, să le fi auzit ? Mergînd, se liniștește. Lanterna salvatoare se leagănă la fiecare pas, rotunjind lumea în jurul ei. Ar fi putut veni cu mașina pînă aici. Preferase să meargă pe jos. De ce ? Știe prea bine : își oferă luxul de a se crede pierdut. Nimic mai mult, nici mai puțin. Își caută un rol ? Iată unul ! Pe măsura lui. Un rol de farseur, firește. Mașina e în spatele lui : nu

riscă nimic. De plăcere, din complezență, își frînge gleznele, îngheață de frig, înaintează ca și cum s-ar fi rătăcit. Încă o dată trișează cum a trișat în biserica din B., sfărîmînd cutia, cum a trișat adolescent, spărgînd un geam. Liniștit, fără teamă de pedeapsă, n-a făcut altceva toată viața decît să trișeze. Și acum joacă pentru sine comedia omului pierdut. Cînd nu trăiești, trebuie să-ți inventezi aventuri.

— Ques aqueou ?

— E un estrangié, un moussu.

Nu prea înțelege ce-și spun. Se lăuda întotdeauna că nu vorbește provensala. „Mama o mai înțelege încă. Bunicul o vorbea foarte bine. Așa mor limbile". Lucid, semeț, constata un fapt, pronunța în trei fraze o orație funebră apoi îi ataca pe întîrziații secolului care, sub pretextul de a participa la o renaștere ipotetică a pămînturilor din Oc, nu făceau decît să reînvie răsuflate fantome. Îl ascultau. Îi plăcea să fie ascultat ! Adepții provensalei erau de dreapta. Cei care o luau peste picior erau de stînga. Așa se învălmășesc ideile cînd nu se reînoiesc. Tonul persiflator plăcea la Vilmont. Acum, în ciuda frumoaselor discursuri, se simte exclus, foarte simplu, exclus de pe un pămînt pe care-l credea al său, ascultînd această limbă vie, tînără, pe care o disprețuise.

Își ascute auzul. În fața lui, pe pragul ușii, se află o femeie care-și șterge mîinile cu șorțul. Atît cît mai poate zări din cauza luminii care-i cădea din spate, era un șorț de pînză neînălbită. A întrebat-o despre drum. Ea se întoarce și vorbește cuiva ; el nu-l vede, dar îl aude spunîndu-i „enfan dou ven" — asta a înțeles — și vocea pare să fie a stăpînului casei. Cînd ea îi spune că întreabă de drumul spre sihăstrie, scaunul trozнește. Acolo, într-un colț al camerei, pe lîngă sobă, firește, persoana ori își schimbă locul, ori se ridică. Un baston lovește violent în pămînt de mai multe ori, scandînd : „Camin dou diable ! Camin dou diable !" Bătrîna intră în casă cu capul între umeri. El se dă înapoi. Strigătul l-a lovit ca un bici. Strigătul l-a aruncat afară în noapte, în frig. L-a alungat. Bătrîna îl oprește, ținîndu-l de

încheietură cu degetele ei ca o cange. Se apleacă spre el. De dincolo, de unde e cald şi lumină, bastonul loveşte podeaua. Stăpînul s-a înfuriat : „Drumul diavolului, da, drumul care duce la diavol !“ repetă el, în timp ce ea îi şopteşte la ureche două, trei informaţii.

Abia se închide poarta scîrţîind, că el a şi ocolit casa. La douăzeci de metri de acolo, se pare, e un drum, nu, o cărare care duce la sihăstrie. „Numai să nu vă rătăciţi...“ a adăugat bătrîna, lăsîndu-i mîna.

Ce întîmplare, Dumnezeule ! Vocea furioasă a bărbatului, femeia bătrînă, mirosurile calde, animale, în ce loc, în ce lume l-au dus ? În ce secol ? În urma lui, dincolo de fermă şi cîmpuri, o maşină îl aşteaptă, pe un drum plin de hîrtoape, aproape impracticabil, dar i se pare imposibil să se mai întoarcă la Mercedes-ul lui, nu din pricina distanţei, ci din pricina timpului, din pricina acestui timp infinit pe care l-a străbătut înlăuntrul lui, fără să înţeleagă prea bine dacă e vorba de viitor sau de trecut ; un timp enorm, imemorial ; un timp fără memorie precisă, încărcat de suferinţă ; un timp, un timp nedesluşit cu feţe imobile şi ţipete moarte...

Înaintează prudent. Cărarea a devenit o potecă. Lanterna luminează ierburi putrede culcate de ger, frunze lucitoare de promoroacă, vîrfuri de piatră pe jumătate îngropate... Acelaşi miros de descompunere îl invadează pînă în adîncuri. I se face din nou greaţă. Nu vede nici la trei metri. Parcă ar traversa un strat de ceaţă. E posibil ? E atît de frig. La fiecare pas expiră un abur alb dens, care, departe de a se dilua în contact cu aerul, se accentuează devenind ca de vată. Un fum înecăcios şi îngheţat, îl învăluie. Ridicînd lanterna deasupra capului, descoperă o lume albicioasă alcătuită din trunchiuri de copaci acoperiţi de lichen. Ciudată metamorfoză ! Nu se aude nici un zgomot. Între trunchiurile bolnave şi abandonate, pluteşte încet ceaţa. Înaintează printre vălurile uşoare, piciorul se înfundă în straturile de muşchi. Din cauza ceţii care acoperea pămîntul i se pare că nu mai are picioare. Muşchiul îi înăbuşă paşii. Parcă ar străbate o pădure împietrită. În ce loc, în ce lume îl poartă ? Îi e greu să se orienteze. Uneori, cărarea se pierde sub un vraf de buruieni arse de frig. Paltonul,

vestonul și chiar cămașa i se par năclăite. Ceața îl înconjoară, îl pătrunde, îl invadează. Brusc, pămîntul devine lunecos.

Culcat cu fața la pămînt, respirînd precipitat, cu brațele în cruce nu îndrăznește să se miște. Ce frică! A avut senzația că va fi înghițit. A alunecat, necontenit, de-a lungul rîpei, cu tălpile țepene, cu gambele țepene, înțepenit deoarece pînă a dat de gheață, pînă a dat de apă — ah! gheața care se sparge în liniștea nopții! — pînă la frigul care se armonizează atît de bine cu tăcerea și el continuă să alunece într-o cădere lentă, fără sfîrșit, picioarele i-au intrat în apă, apoi gleznele, apoi pulpele, pînă cînd înțepenit de frică, zdrobit de frică, s-a aruncat înainte, cu lampa deasupra capului și a căzut pe celălalt mal al rîpei. Asta-i, nu era decît o rîpă, mai rău, un înșelător ochi de apă. Groaznic moment! Nu va uita niciodată clipa în care i-a alunecat piciorul stîng. Parcă lumea s-ar fi prăbușit sub picioare. O lume care devenea o prăpastie, căscîndu-se asemeni unei prăpăstii. Mai întîi s-a înțepenit, apoi, împins de un reflex, s-a aruncat înainte și s-a izbit puternic de cealaltă margine. Acum se ridică cu greu, cu un braț adus lîngă el, apoi și celălalt, sprijinindu-se în mîini ca să se ridice...

Și poftim, porcărie! Să fi fost frigul acestei băi forțate? Să fi fost efortul pe care-l făcuse? Să fi fost drumul lung semănat cu atîtea obstacole? Vomează. În spasme lungi și dureroase. Capul îi e plin de stele, pleoapele de fulgere. Vomează îndelung. Abia avusese timp să se întoarcă într-un cot. Efectul primului spasm s-a produs imediat. Tot ceea ce este cald în el, tot ceea ce este viu pare să-l părăsească. Vomează copleșit de o enormă oboseală. Nu i se mai întîmplase niciodată să vomeze în felul acesta. Nimic din ce înghițise de ieri seară nu digerase? După spasme veniră sughițurile, scurte, dese. S-a golit complet. Trebuia să se golească. Odată pentru totdeauna. Acum transpiră și dîrdîie. Îl doare burta, stomacul, totul în el e încleștat și, pe deasupra, răsucit de sughițuri; îi e frig la picioare, în timp ce partea de sus a trupului arde de febră, de suferință, de durere.

Să se întoarcă din drum ? Ar putea încerca să coboare la fermă şi să ceară găzduire. La urma urmei, bătrîna era cumsecade, miloasă. A doua zi îşi va găsi maşina, se va întoarce la Villmont şi-şi va înfrînge toată frica. O baie caldă îl va spăla şi de el însuşi

Se ridică. În afară de frigul de la picioare, nu mai simte nici o durere. Dimpotrivă. Un fel de nouă luciditate, chiar o stare de exaltare, îl face să vadă situaţia sub un aspect nou. Ce dracu ! Doar n-a străbătut atîta drum în zadar ! N-o să se oprească tocmai acum, ca un idiot. Şi, numai la ideea de a auzi din nou scîrţîind scaunul pe podea, dacă s-ar fi întors la fermă, Dumnezeule, nu !

În faţa lui se întinde un cîmp în linii domoale, cu iarba scurtă, scînteind de promoroacă. În ciuda întunericului care acoperea cerul, din acest cîmp emană o lumină difuză, parcă subterană. Să fie efectul de promoroacă luminată de lanterna lui ? Lumina electrică se reflectă în cristalele de gheaţă ? Sau, printr-o nouă metamorfoză, lumea s-a inversat, aşternîndu-i cerul la picioare şi întinzîndu-i pămîntul deasupra capului ? În orice caz, pe măsură ce înaintează pe panta domoală, ochii i se obişnuiesc cu ciudata lumină ţîşnind dintre ierburi şi, clipind, i se pare că fiecare fir de iarbă e încoronat cu o stea...

Îi place să străbată întinderea aceasta descoperită. În ciuda apei care-i clipoceşte în pantofi, îngreunîndu-i manşetele pantalonilor, nu simte nici un fel de dificultate la mers. Mai mult : simte că-i e bine. Şi mai mult : are impresia că a plecat pentru eternitate şi că mersul lui nu se va opri decît odată cu noaptea.

Perspectiva, departe de a-l îngrozi, îl înflăcărează.

Acum cîmpul e tot semănat cu stele. Se deplasează într-o spumă de stele. Paşii lui sînt încărcaţi de lumină. Niciodată n-a fost mai uşor de picior şi mai ascuţit la minte. Numai idei nebuneşti îi trec prin cap : că fiecare stea, de exemplu, trebuie să fie o plantă cerească... sau : că promoroaca este fie lumina, fie seva lăptoasă, nu ştie, care fecundează lumea... I se învîrte capul : stelele, toate stelele, la picioarele lui, sub pleoape, pe cap, şi lumina, toată această lumină care leagă stelele între

ele... O durere surdă, necunoscută, îl apasă în capul pieptului, suspendîndu-i respirația și chiar circulația sîngelui, se sufocă, asta e, se sufocă de fericire, în timp ce, intrat într-o mișcare de rotație foarte lentă, cîmpul de stele începe să se învîrtă în jurul lui... De ce trebuie ca, exact în acest moment, să audă izbucnind și apoi înălțîndu-se și năvălindu-i rîsul acela foarte personal al domnului Ledevic ?

Și iată un lucru neașteptat. La picioarele lui se ridică brusc, de netrecut, deasă, plină de spini, o barieră de mărăciniș. Purtat de propria-i înflăcărare s-a izbit de zidul vegetal. Se dă un pas înapoi și-l luminează cu lanterna cît poate de departe, mai întîi deasupra, apoi în stînga și în dreapta. După toate aparențele, mărăcinișul, mărginind cîmpul înconjoară muntele...

Se întoarce șovăitor. Decorul s-a schimbat complet. Cîmpul nu mai scînteiază, stelele au dispărut, noaptea și-a sporit puterile prin amenințătorul mărăciniș. Brusc, frigul și singurătatea îl învăluie din nou. Găsind intacte bălțile înghețate sub picioare și umezeala de pe umeri, se adună, revine la trupul lui și are brusc sentimentul că toate eforturile n-au servit la nimic. Drumul diavolului, da ! Stăpînul fermei l-a avertizat și bătrîna de la biserică, de altfel, toți ceilalți. Pentru a doua oară îl bîntuie ideea de a se întoarce. Nu ! Fie și numai ostilitatea sporită a cîmpului pe care-l străbătuse cu atîta voioșie și tot l-ar fi speriat dacă, mișcînd șovăitor lanterna prin dreptul picioarelor, n-ar fi descoperit că poteca, pierdută din vedere cu o clipă mai înainte, se arăta acum foarte bine conturată, chiar la intrarea în mărăcinis, indicînd poate o trecere...

Aplecîndu-se, zări un fel de culoar natural care se pierdea, boltit pe sub mărăciniș.

Luminîndu-și drumul, tîrîndu-se pe coate, începu să înainteze. Pasajul părea ușor de străbătut. Iată-l angajîndu-se cu tot corpul, cu pîntecul pe pămîntul spongios, muiat de humusul putrefact în ciuda frigului, în timp ce simte din nou în nări și parcă în jurul capului mirosul acela fad, aproape dulceag. Din nou mirosul morții îl năpădește, obsedîndu-l.

Brusc, nu mai poate înainta. O singură mișcare în plus și o sută de spini îi vor sfîșia capul. Pipăind cu degetele, simte picăturile de sînge brobonindu-i fruntea. Arsurile îi conturează în jurul capului un fel de coroană de spini. Lanterna luminează acolo în fața lui o țesătură de crengi amenințătoare. Niciodată nu va putea trece de ele. Încearcă să dea înapoi. Imposibil. Mii de gheare îl împiedică, ținîndu-l de cap. Cu o grijă neștiută, se întoarce pe o parte și se ridică într-un cot. Așa are o perspectivă mai largă a situației. Să înainteze ? Să se întoarcă ? Nici nu se putea gîndi. Desimea crengilor înlănțuite îi interzic să meargă înainte, tot așa cum spinii care-l țin de haină îl împiedică să se întoarcă. În schimb, dacă judecă după cerul lăptos și coborît pe care-l zărește deasupra lui, printre crengile de care mai spînzură încă frunze moarte, bolta de mărăcinișe pare mai puțin de nepătruns. Așa că, sporind grija, se întoarce din nou pe burtă. Își adună picioarele sub el, se ghemuie și dintr-un formidabil elan se ridică. Nu va putea niciodată descrie ce lovitură de bici l-a ars în timp ce se ridica.

Jumătatea trupului depășește mărăcinișul. În noaptea cu adieri proaspete, îi ard spatele, capul. Respiră îndelung, profund, primind cu bucurie frigul cu care-l cuprinde, calmîndu-i pentru o clipă arsurile. Dar lupta nu s-a terminat. În jurul lui nu e decît mărăcinișe, nimic decît mărăcinișe...

Prinde curaj, își trage sufletul. Sub pleoape simte sîngele explodînd stropi de sînge și uneori săli imense deschizîndu-se pe nesfîrșite coridoare în care se închega sîngele nopților lui. Sub pleoape se produceau mari leșinuri albe, aripi de păsări, foșnet de aripi, mîngîieri nemaipomenite. Noapte, noapte a nopților sale ! În adîncurile lui, în profunzimea sîngelui, e aceeași noapte care bate potolit, de la un tapet la altul, de la o febră la alta, de la o zi la alta. Și iată-l sfîșiat, zgîriat, descoperind că de azi-dimineață, dintotdeauna, a străbătut, cu toate aparențele rezonabilității, același labirint. Și totuși, cît și-a bătut joc de Marie-Laure care-i botezase camera peștera Minotaurului ? Avea dreptate. Vede sub pleoape, pe un fond însîngerat, camerele rotindu-se în

jurul lor însele, multiplicîndu-se, trecînd din una în alta, pînă la camera lui, loc închis și depărtat, aflat pe orice punct al cercului și se vede pe sine părăsind-o, urmînd coridoare, deschizînd și închizînd uși, dînd în alte coridoare, ajungînd în sfîrșit la o scară care, continuînd spirala propriei mișcări îl scotea în stradă... Acum știe, acum înțelege : e vorba de un drum invers și foarte asemănător celui pe care merge în acest moment.

Frigul devine pătrunzător. Tot trupul e o durere. Îi este imposibil să se miște. Cu toate că manșetele îi sînt sfîșiate, cămașa e sfîrtecată în față și în spate, tot e ținut în loc, cu paltonul prins într-o sută de ace. Încearcă să-și scoată paltonul, reușește să-l dezbrace și-l aruncă în fața lui, sperînd să facă din el un fel de punte. Dar și vestonul e prins în mărăcinișuri. Își dezbrăcă și vestonul pe care-l aruncă spre locul unde aruncase paltonul. Hainele sînt cam la un metru de el. Prea departe pentru a se arunca în ele cu capul înainte.

N-are importanță. Hotărîrea e luată. Apărîndu-și ochii cu brațele înaintează un pas, apoi doi, bîjbîind, zgîriindu-se, orbește, cu lanterna deasupra capului aruncînd lumini smintite și, țipînd din rărunchi, se azvîrle. Se lasă să cadă. Spatele, brațele sînt numai o rană. Biciuri de frig, biciuri de sînge : suferă și e fericit. Durerile îl bucură. Așezat, cu cămașa sfîșiată, cu brațele în aer, cu pantalonii zdrențuiți, îl năpădește un mare entuziasm. Traversase mărăcinișul ca și cum ar fi înotat, făcîndu-și brațele morișcă cu trupul încordat ca de fiară ; cînd deschidea ochii, zărea departe în fața lui, luminile lanternei care-i dădeau curaj. Se afunda din nou în noapte, în suferință, cu pleoapele strînse și înainta pe urma razei de lumină pe care o proiecta mereu mai departe... Acum stă alături cu lanterna care s-a spart în cădere.

Nu-i mai este frig. Descoperă brusc că frigul nu mai are nici o putere asupra lui. Impresie ciudată care-l umple de uimire : impresie nouă : plenitudine, asta e, exact, plenitudine, spălată de orice orgoliu, de orice vanitate... Se ridică. Noaptea îi aparține. Lanterna nu i-ar mai folosi la nimic. Pornește din nou la drum.

Ce visează ? Şi-a părăsit vreodată camera ? Şi, dacă şi-a părăsit-o, spre ce alte camere se îndreaptă ? Spre ce alte vise despre el însuşi ?

Merge. Uşor, atît de uşor şi puternic, atît de puternic : nu-l mai doare nimic. Frigul ? Sîngele ? Unde e biciul cu şfichiuirile reci ? Frigul ? Sîngele ? Unde sînt cîinii urii ?

Merge. Pe măsură ce înaintează lumea îi scapă, noaptea dă înapoi. Unde să fie sihăstria ? Unde e inima lucrurilor ? Să fie, într-adevăr, mai multe drumuri? Numai unul ? Sau drumul adevărat trebuie săpat, defrişat ?

Merge. Uneori, loveşte cu piciorul o piatră. Senzaţia unei prezenţe şi a pietrelor care nici ele nu dorm. Prezenţă fizică, duritate în care se resoarbe o aşteptare — aşteptarea unei lumi minerale : pentru care cunoaşteri ? Uneori o creangă îi atinge fruntea, umărul. Sentimentul unei prezenţe, iar copacii par că îmbătrînesc şi ei necontenit. Atingeri de aripi, tresăriri de tandreţe, mîngîieri — pentru care iubiri ? Uneori...

Merge. Propria lui greutate nu mai are nici o greutate. Urcă o pantă ? Terenul este în urcuş ? Aceste consideraţii nu au nici un rost. Atît doar : merge şi rarele obstacole care i se mai ivesc în cale se metamorfozează în semne fraterne.

Merge. De azi-dimineaţă, dintotdeauna, a mers fără încetare. O lungă istorie, într-adevăr, cu lumini, cu minuni, miracol, o miracol al Nopţii ! Cînd se întîmplase ? Avea douăzeci de ani, da, douăzeci de ani, era o noapte ca aceasta, traversa pe jos platoul Vallensole cînd auzise brusc sunetele unei muzici. Visa ? Era jucăria unei iluzii ? Acorduri violente de pian umpleau noaptea. Apoi, alături de note, auzi scrîşnetul roţilor. Sîngele îi îngheţă în vine. Din cele mai îndepărtate nopţi, auzise, copil, povestindu-i-se întîmplări cu trăsuri fantome. Scrîşnetul se apropia de el pe măsură ce notele deveneau mai distincte. Părăsi dintr-un salt drumul, se ascunse după un tufiş. Percepea pasul unui cal. Acum muzica se auzea parcă mai tare între două scrîşnete de roţi. Teama, curiozitatea : nu ştia care dintre ele au învins pînă la urmă. Cîmpul de lavandă era ciudat de trandafiriu sub

lună în momentul în care, trasă de un cal, o trăsură trecu la doi metri de el. Nimeni nu conducea atelajul. Calul mergea cu frîul pe gît. Trandafirii, ciudat de trandafirii erau sub lună cîmpurile de lavandă, în timp ce, așezat în fața unui pian, un tînăr scotea acorduri demente. Pianul, tînărul se aflau în trăsură și calul îi ducea cu un aer de o nesfîrșită tristețe. Trandafirii, ciudat de trandafirii erau sub lună cîmpurile de lavandă, iar el privea chipul tînărului. Nu mai văzuse niciodată o asemenea expresie în care într-un fel inexplicabil se amestecau extrema fericire și nefericirea cea mai adîncă. Luna sporea paloarea tînărului.

Și acum, străvezii, ciudat de străvezii erau cîmpurile, arborii, pietrele din jurul lui. Noaptea era o inimă de cristal. Nici o muzică nu mai era necesară, nici o trăsură... E fericit acum ? Sau fericirea nu se măsoară ?

O lungă istorie, într-adevăr, care se resoarbe în lumini, în minuni. Azi-dimineață, nu mai tîrziu decît azi-dimineață, ca un nebun, părăsise alergînd casa domnului Ledevic pentru că... pentru că... O lungă istorie, într-adevăr, plină de miracole uitate și de secrete refuzate... Bătrînul se agățase de încheietura mîinii lui, se ridicase în vîrful picioarelor și, cu un rîs care-l înghețase, i-a zis : „Fiecare floare pe care o rupi e o stea pe care o siluiești". N-a auzit decît rîsul, n-a simțit decît unghiile care-i intrau în carne. Străvezii, ciudat de străvezii, erau cîmpurile, copacii, pietrele. Și a fugit. Nu era decît un nebun ! A alergat pînă la mașină, pînă la... Străvezii, ciudat de străvezii sînt cîmpurile, copacii, pietrele.

13

PUSTNICUL

Ce se întîmplă ? Lumina, de unde vine ? Şi aerul călduţ ? Brusc, datorită acestei călduri şi acestei lumini, lumea se reorganizează în jurul lui — o lume diferită, imprevizibilă, o altă lume...

Ce i se întîmplă ? Conştiinţa, conştiinţa care se trezeşte, reînvie, suspendată de ceea ce îl uimeşte şi-l linişteşte ; şi încă o dată, căldura, lumina de unde vin ?

Întrebări... Mintea se întreabă, redusă la această simplă stare de conştiinţă, în timp ce sub pleoapele închise un tremur de lumină vesteşte o lampă şi sufletul cald simţit pe frunte poate închipui o sursă de căldură.

Fără să ştie dacă va avea forţă, nu îndrăzneşte să deschidă ochii. Ceea ce păstrează în amintire şi care a început să se şteargă este prea inefabil ca să poată fi distrus dintr-o singură bătaie de pleoape. Vor trebui numite transparenţele, toate transparenţele şi descrise în suprapunerile lor de cristal, cristal al nopţii, în timp ce

înainta, aluneca, zbura printr-o lume străvezie... Inefabil, prea inefabil, acordul, nu, uniunea care se operase...

Ce s-a întîmplat ? O fermă, da, exact, o fermă și apoi o cărare. Și ? O rîpă, o cădere îndelungată, o cădere fără sfîrșit, într-o groapă, într-un puț, frica, voma, ca un fel de purgație... Și ? Stele, mii de stele, șiroaie de stele. Și ? Și iarăși noaptea, iarăși frica. Nu e chiar așa : suferința, frica de suferință, lipsa de curaj și imediat după mărăciniș, o exaltare alcătuită din suferință asumată, și curaj dobîndit. Și ? Și ? Transparențele, ciudatele transparențe și uniunea, da, da, o splendidă uniune cu Noaptea...

Pas cu pas, cuvînt de cuvînt, drumul se recompune înlăuntrul lui. Nu se mișcă, nu s-a mișcat. Unde-i sînt picioarele ? Brațele ? Mîinile ? Pentru moment trupul tot s-a adunat în jurul a două, trei întrebări.

Ce i s-a întîmplat ? O masă, crede că-și amintește de o masă mai neagră decît negrul nopții, lemn sau piatră, zgrunțuroasă, degetele și palmele păstrează amintirea unei dureri zgrunțuroase, piatră sau lemn, și netedă în același timp pentru că palmele mai păstrează încă senzația unei lente alunecări neputincioase, de sus în jos, după care umărul și capul s-au lovit greu de ea.

Nu departe de el, cineva se învîrtea după treburi. Spărgea lemne. Se auziră mai întîi mici troznete, urmate de un val de căldură întețit. Probabil că a leșinat, da, exact, a leșinat cînd s-a izbit de o poartă... Dar care ? Cu multă grijă deschide un ochi : flăcări, crengi arzînd, un șemineu și dincolo de vatră, umbre roșii, mișcătoare pe un perete. Oboseala este extremă. Unde se află ? Ai cui sînt pașii ? Să privească, trebuie să privească. Dar oboseala îl răpune.

Înlăuntrul lui, nu veghează decît un punct de conștiință care multiplică întrebările și înregistrează zgomotele. Pași tîrșiiți. Întredeschide ochii : cineva tîrîie după el un buștean uriaș pe care-l ridică din greu și-l rostogolește în vatră într-o explozie de steluțe. În clipa în care silueta se ridică, Henri zărește o față emaciată, încadrată de un păr alb. Cine e ?

Una după alta, mîinile-i urcă de-a lungul coapselor, delimitînd patul, înfigîndu-se în el și forțînd trupul să

se ridice în capul oaselor. Acum simte că și-a revenit. Nu i se mai pare un efort să deschidă ochii.

Bătrînul își scutură hainele. E o sutană. „Abatele Chabaud..." Să fi ajuns Henri ? Deasupra șemineului, o lampă aruncă cîteva lumini gălbui, împotriva cărora se ridică luminile roșietice și violete ale jarului. Curios, bătrînul preot scapă acestor jocuri de lumini. Alb, livid, umbră neagră ; numai aceste două culori își împart silueta ascuțită, făcînd-o să pară imaterială și neliniștitoare în același timp.

L-a văzut pe Henri mișcîndu-se. Se apropie și-l privește lung. În picioare, slab, strîns în sutană, oferă privirii o mască adînc săpată, închisă, de un calm superior, dar ale cărei trăsături crispate, imperioase mai mult decît inspirate, vorbesc de înfrînarea unor patimi. Fruntea înaltă, tîmplele înguste, obrajii scobiți, ochii înfundați în întunericul orbitelor, amintesc pînă la caricatură de profesorul care fusese și în fața căruia își aplecau capetele de îndată ce le dădea de înțeles prin discursuri tremurătoare de mînie, la ce imposibile stăpîniri de sine trebuia să conducă meditația.

Dumnezeule, cît era de frumos, ca predicator, în timpurile sale de glorie, pierdut cu totul în fremătătoarele sale indignări dezinteresate ! Mînecile se ridicau, albe, largi, aripi, aripi de păsări, și păsări albe lunecau blînd în lumina aurită a slujbelor solemne. Vorbea, nu se mărturisea, nu, se destăinuia, acolo în public, de la înălțimea catedrei și niciodată nici un discurs nu dăduse asistenței un asemenea sentiment de viață neliniștită. Cînd își încheia discursul, pe fața lui apărea o bucurie care trecea drept blîndețe.

E adevărat că, ridicînd deasupra capului mînecile, într-un gest de admonestare, încheia cu formula pe care vilmontezii și-o repetau după slujbă fără s-o înțeleagă în întregime : „Neconceputul este singurul de conceput". Și el amenința, vocea se învolbura sub bolți, cădea peste capul fiecăruia în dîre de foc, tunetele lui Dumnezeu, se auzeau tunetele lui Dumnezeu cînd striga din rărunchi : „Neconceputul este singurul de conceput" și fiecare, învins, voluptos învins, împungea bărbia îna-

inte și se întreba dacă, îndemnat să-și părăsească plictisul vieții, nu ar fi fost obligat să nu mai trăiască decît căutînd Neconceputul... Slujba se relua, dar esențialul fusese spus. Ea nu mai făcea acum decît să se prelungească inutil. Prin cuvintele sale, el le trezise amorțeala, le retezase scurt visele deșarte, falsa sensiblărie a unui ritual inadecvat. Chiar ideea de sacrificiu nu rezista în fața sentimentului de forță, a adevărului, a ideii, a imaginii puternice și coerente pe care el o oferea omului prin chiar propria lui persoană, acuzîndu-și carnea de toate păcatele care o fac să freamăte, fără ca rațiunea să slăbească sau inima să șovăie. Nedemn, dar nu fără demnitate, lăsa să se înțeleagă că sînt multe feluri de a simți, fără slăbiciuni și că excesul, abuzul sînt stări de degenerescență morală care coboară sufletul sub punctul lui de vigoare reală și intensitate morală...

Nu-i de mirare că pînă la urmă fusese demis. Veneau să-l asculte din Avignon, din Aix și chiar din Sisteron. Vilmont răsuna de fulgerele lui cînd îi îndemna la revoltă împotriva lui Dumnezeu, salvînd sute de suflete. „Răul este problema lui Dumnezeu, tuna abatele Chabaud. Cu cît veți păcătui cu atît vă veți supune. Dumnezeu vă încearcă. Lui nu-i place fiul supus. A refuza răul, a refuza ispita, înseamnă a-l refuza pe Dumnezeu..."

Și acum, oratorul sacru, alungat din biserica lui, marginalizat într-o parohie obscură, își sfîrșea zilele într-o sihăstrie. Se zvonise că e nebun pentru că făcuse legămîntul tăcerii. Aceasta e cel puțin părerea lui Daumas. Dar de ce ar mai fi păstrat folosința cuvîntului pe care lumea i-o refuza ? Cu mîinile crispate, cu capul înclinat pare să asculte ceea ce musafirul are să-i spună. Trăsăturile i s-au mai îmblînzit și, la o mișcare a buzelor lui Henri, el aprobă din cap părînd să spună că știe, că știe totul, nu e cazul să se tulbure. Apoi, întorcîndu-se cu spatele, se apucă să caute într-un dulap care se afla lîngă vatră.

Focul arde bine, hrănindu-se din propria lui căldură. Cămăruța s-a conturat în dimensiunile unei chilii albe,

văruite şi mobilate cu o masă, două scaune şi micul dulăpior. Henri ar fi vrut să vorbească. Dar parcă limba i se umflase şi-i ocupa toată gura. Pentru moment mulţumeşte focului care-l ajută să se regăsească şi care, dacă închide ochii, îi aminteşte, prin moliciunea şi parfumul lui de alte focuri, de alte vise, de alte decoruri. Cu bărbia în piept, brusc sfîşiat şi parcă absent pluteşte pe apele vechilor tapete. În noaptea îngheţată a sîngelui se află o fantomă, parfumuri de cai şi păsări care-i mîngîie fruntea înfierbîntată cu o aripă călătoare...

O palmă, şi încă una, hainele smulse şi umerii, pieptul pe care cineva le freacă cu putere... Probabil că leşinase din nou. Voia să vorbească. Voia... Bătrînul pustnic îl fricţionează. Sîngele, îşi simte sîngele curgîndu-i din nou în vine, cu înţepături, cu mii de fioruri... Se simte mai bine, mult mai bine. În sfîrşit, limba i se dezleagă. Îşi recapătă puterile. Respingînd frecţia se ridică în capul oaselor.

Şi atunci băgă de seamă că în afara unui rest de pantalon, era gol. Cu un gest imperios, pustnicul îl invită să se apropie de foc, să se acopere cu mantaua şi, mai ales, să nu spună nimic. Se aşează din nou, cu picioarele înspre vatră. Ar fi vrut să-şi spună numele, să fie recunoscut. Cînd se ridicase, ar fi vrut să strige : „Tată, iată-mă !“ Ar fi vrut să evoce catedrala, catehismul, slujbele solemne, predicile. Dar abatele Chabaud murise, lăsînd în locul lui pe acest sihastru închis în propria-i tăcere, în absenţa lui — la marginea vieţii lui. Ar fi vrut... Dar bătrînul îi făcu semn că nu era nimic de adăugat, că totul fusese spus. Şi zăpada absentă, azi dimineaţă ? Şi Marie-Laure ? şi suferinţele din dragoste ? Toate acestea să nu însemne nimic ? Nici aici să nu mai fie nimic de adăugat ?

Acum sub manta, regele e gol. Şi e adevărat că nu mai are nimic de spus. Atît doar că înainte de a leşina a doua oară, privirea lui a întîlnit privirea sihastrului. Acesta se aplecase deasupra lui ca şi cum l-ar fi ascultat. Şi în oglinda împîclită a ochilor bătrînului, el s-a recunoscut fără să se recunoască cu adevărat. Va trebui să se obişnuiască cu noua lui imagine.

Pe masă pustnicul a pus apă, pîine, sare, cu gesturi de bun venit. De cînd plecase ? Plecînd lăsase ușa deschisă.

Henri se ridică. Îi e foame. Focul arde bine. Mantaua e moale pe umeri. Picioarele îl pot purta. Îi e foame și sete. O nouă foame, o nouă sete, fără umbră de îndoială. Ar fi vrut ca sihastrul să se fi împărtășit din pîinea și apa lui.

Și, ieșind să-l caute, a deschis ușa și, Noapte, o Noapte, descoperă că afară ninge, ninge cu fulgi mari.

Paris, 25 noiembrie 1973
Seyne-les-Alpes, 20 iulie 1976.

Un roman lucid şi tulburător. Un personaj, notarul din Vilmont, atras pe drumul „Triunghiului sacru" al Provensei şi... mai departe.

Un roman ce traversează treizeci de ani, ai lumii noastre, reuniţi într-un amestec de iluzii şi realitate

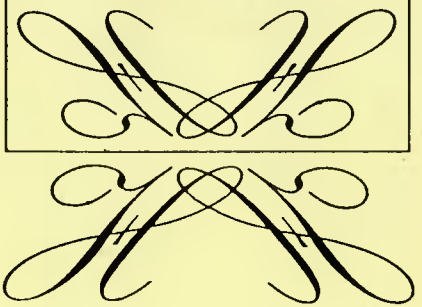

548+
2 T.L.

550 Lei

ISBN 973-96012-1-9